

17134-

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI SOSYAL VE EKONOMİK HAYATINDA
VAKIFLARIN ROLÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (1585-1683)

(Doktora Tezi)

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özer Ergenç

Hazırlayan: Hasan Yüksel

T. G.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

ANKARA 1990

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	V
Önsöz.....	VI
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

17.Yüzyılda Te'sis Edilen Vakıfların Kurucularının Toplum İçindeki Yerleri.....	21
I-ASKERİLER.....	21
A-Ehl-i Örf (Ehl-i Seyf).....	25
1-Statüleri.....	25
2-Servetleri.....	27
B-Ehl-i İlm (İlmiyye).....	33
1-Statüleri.....	33
2-Servetleri.....	35
C-Tarikat Erbâbı ve Sâdât.....	38
1-Statüleri.....	38
2-Servetleri.....	43
II-REAYÂ	47
1-Statüleri.....	47
2-Servetleri.....	51
III-DEĞERLENDİRME.....	53

İKİNCİ BÖLÜM

Te'sis Edilen Vakıfların Yönetimi,Denetimi,Görevlileri,Gelirlerinin İşletme Biçimi,Özellikleri...	73
I-YÖNETİMİ, DENETİMİ, GÖREVLİLERİ.....	73
A-Yönetimi,Denetimi	74
1-Yönetimi.....	76
2-Denetimi.....	86
B-Yapılan Yolsuzluklar.....	94
C-Görevliler (Cihet ve Vazife Sahipleri)..	99

1-Görevlilerde Aranılan Nitelikler.....	103
2-Görevlilerin Ücretleri.....	110
II-VAKIF GELİR KAYNAKLARININ İŞLETME BİÇİMLERİ	
A-İcâr Şekilleri.....	125
B-Vakıf Paralarının İşletme Şartları ve Fa- iz Hadleri.....	134
III-TE'SİS EDİLEN VAKIFLARIN ÖZELLİKLERİ...	141
A-Amâçlarına Göre Vakıflar.....	141
B-Hukukî Yapılarına Göre Vakıflar.....	151
C-Gelir Kaynaklarına Göre Vakıflar.....	154
IV-DEĞERLENDİRME.....	156

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK AÇIDAN VAKIFLAR

I-VAKIFLARIN GELİR KAYNAKLARI.....	164
A-Meskenler.....	165
B-İmâlathaneler	171
C-Ticarethaneler.....	174
D-Zirâî İşletmeler.....	181
E-Diğer Rûsûm Gelirleri.....	188
F-Faiz Gelirleri.....	194
II-DEĞERLENDİRME.....	198

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VAKIF HAYRATININ VE GELİRLERİNİN DAĞILIMI

I-VAKIF HAYRATININ COĞRAFİ OLARAK VE MUHTELİF HİZMETLERE GÖRE DAĞILIMI.....	208
A-Vakıf Hayratının Coğrafi Dağılımı....	208
B-Hayratın Hizmet Sektörlerine Dağılımı.	214
II-VAKIF GELİRLERİNİN GRUPLARA DAĞILIMI....	219
A-İç Hizmetler.....	220
B-Aile Ferdleri.....	225
C-Dini Gruplar ve Hizmetler.....	235

1-Dini Hizmetler.....	235
2-Tarikatlar.....	238
3-Mukaddes Beldeler(Harameyn).....	239
D-Eğitim Hizmetleri.....	241
E-Sosyal Hizmetler.....	243
III-DEĞERLENDİRME.....	245

BESİNCİ BÖLÜM

VAKIFLARIN MEKAN ORGANİZASYONUNDA VE SOSYAL HAYATTAKİ ROLÜ.....	250
I-MEKAN ORGANİZASYONU.....	250
A-Ulaşım Sistemine Katkısı.....	251
B-Ülkenin İmarına Katkısı.....	258
II-ŞEHİRLERİN İNKİŞAFINDA VAKIFLARIN ROLÜ.....	263
A-İmar Bakımından.....	264
B-Ticari Açıdan.....	272
C-Sosyal Yönden.....	275
D-Kültürel Bakımdan.....	282
III-DEĞERLENDİRME.....	296
SONUÇ.....	299
RESUME.....	308
BİBLİYOGRAFYA.....	319
TABLULARIN LİSTESİ.....	357
TABLOLAR.....	359

K I S A L T M A L A R

age.: Adı geçen eser.

agm.:Adı geçen makale

agv.:Adı geçen vakfiye

ay.:Aynı yazar.

AÜ.:Ankara Üniversitesi

DTCFD.:Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Dergisi

AÜHF.:Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

BA.:Başbakanlık Arşivi

BÜD.:Boğaziçi Üniversitesi Dergisi

İA.:İslam Ansiklopedisi

İÜEF.:İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

İFM.:İktisat Fakültesi Mecmuası

İÜ.TED.:İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi.

OA.:Osmanlı Araştırmaları

ODTÜ.MFD.:Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi

VD.:Vakıflar Dergisi

VGMA.:Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

TIK.:Türk Tarih Kurum

Ö N S Ö Z

Vakıf müessesesi her ne kadar dinî bir kurum olarak biliniyorsa da, bu müessesenin bir çok sosyal, kültürel ve ekonomik cephesinin olduğu ve salt bir dini müessese olmadığını bu araştırmada etraflıca ortaya koymaya çalıştık.

Gücümüzün nisbetinde, bu müessesenin 17. yüzyıl Osmanlı toplumundaki rolünü belirtmeye çalışırken de, bazı eksikliklerimizin olduğunu sanıyoruz. Sebebi ise, daha önceden bir yazı yazma deneyimimin olmadığından kaynaklandığını belirteyim.

Ankara 1990

G İ R İ Ő

Herhangi bir müessesenin işleyişini,yapısını,fonksiyonlarını iyice belirtebilmek,bir ölçüde,içinde yer aldığı ve geliştiği sistemin çalışmasını ve yapısını bilmekle mümkündür.Bu araştırmada İslam Hukuku çerçevesinde uygulama alanı bulan vakıfların anlaşılması,yine İslami bir devlet olması hasebiyle,Osmanlı devlet yapısı ve özelliklerinin bilinmesine bağlıdır.Bu sebeple,17.yüzyılda vakıf müessesesinin Osmanlı Devleti'ndeki rolünü,işleyişini ve yapısını anlatabilmek için Osmanlı devlet yapısı ve özelliklerine ana hatlarıyla bakmak gerekir.

17.yüzyıl sonlarına değin,bazı değişikliklerle de olsa Osmanlı devlet yapısı klasik bir İslam Devleti modeli arz etmekte idi.Bunun yanısıra,Şeriat'ın cevaz verdiği ölçüde,eski Türk toplum yapısından ve egemen olduğu mekanlardaki uygulamalardan kalma bazı nitelikler de taşıyordu.Örneğin,şer'i kanunların yanında padişahın buyruklarından oluşan örfi kanunlar gibi...(1).

Merkeziyetçi bir İslam Devleti yapısı gösteren Osmanlı Devleti'nin başında padişah bulunurdu.Devletin mutlak hakimi padişah idi.İslami Devlet gelenegine göre,"reâyâ" padişaha Tanrı emaneti;eski tabirle,"reâyâ ki vedâyî" i Hâlık-ı Kibriyâ" idi.Padişah tebasını adalet üzere ida-

1-Osmanlı hukuku için bkz.Halil İnalçık, "Osmanlı Hukukuna Giriş:Örfi Sultani Hukuk ve Fatih Kanunları", AÜ.S.F.D.,XIII/2 (1958) s. 102-126;ay.,The Ottoman Empire,(London 1973), s.70-76; R.Anhegger ve Halil İnalçık (Editör),Kanunname-i Sultani ber Muceb-i Örf-i Osmanî, (Ankara 1956),ve Halil İnalçık,"Adaletnameler",Belgeler,II/3-4 (1965) s.65-67.

de etmekle sorumludur.Yine bu anlayışta halk da "ulü'l-emre" itaat etmekle mükelleftiler.Adaletle yönetilen bir ülkede huzur ve güvenin sağlanacağı,huzur ve güven içinde yaşayan reâyânın da çalışıp bol kazanç ve ürün elde edeceğini;böylece refahın artacağı ve neticede,halkı zengin olan bir ülkede devletin de alacağı vergilerle hazinesinin dolacağı;bunun sonucu padişahın çok asker besleyebileceği düşüncesi egemendi (2).

Osmanlılar da,bu düşünceyi aynen benimseyip devlet modellerini buna göre sürdürmeye çalıştılar.

Padişahın adâlet üzere memleketi idare edebilmesi,buyruklarının ülkenin her tarafında etkili olabilmesi de,devletin merkez ve taşra örgütü ile sağlanıyordu.Merkez örgütünün esası saray idi.Kul sistemine göre devşirilen ve sarayda belirli bir eğitimden geçirilip,padişaha bağlılıkları denenen yöneticiler yetiştirilmekteydi. Bu kul sistemi de Abbasiler'den beri Ortadoğu İslami devletlerin uygulaya geldikleri bir mekanizma idi.Abbasi halifeleri de Türkler'den oluşan böylesi bir mekanizmayı çalıştırıyorlardı.Böylece,sarayda yetiştirilen kul asıllı yöneticiler imparatorluğun her tarafında padişahın buyruklarının uygulayıcıları olarak görevlendiriliyorlardı.

Osmanlı merkez örgütünün en üst kurumu "Dîvân-ı Hümâyun" idi.Padişahın yasama,yürütme.ve yargı gücü Dî-

2-Halil İnalcık,"Kutadgu Bilig'de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri",Reşit Rahmeti Arat için,(Ankara 1966),s.259-271 ; Özer Ergenç ve Musa Çadırcı,"Osmanlı Devletinde Yönetim",Sosyal Bilgiler,Anadolu Üniversitesi Yayını,2/9-21 (Ankara1986),s.2;Defterdar Sarı Mehmet Paşa,Nesayihü'l-Vüzera ve'l-Ümerâ,(Sad.Hüseyin Ragıp Uğural),(İstanbul 1987),s.8;İbn-i Haldun,Mukaddime,(Çev.Zâkir Kadirî Ugan),III.cilt,MEBY.II.baskı,(İstanbul 1968-1970) s.70,80-83.

vân-ı Hümâyün kararları ile gerçekleşiyordu. Divân üyeleri ise Osmanlı devlet örgütünü oluşturan idari grupların "askeriler" in en üst düzey yetkililerinden oluşurdu. Böylece devletin mali, askeri, idari vs. gibi her tür tasarruf ve kararları, padişah adına bu divânda alınırdı.

Divân-ı Hümâyün üyelerine bağlı "askeri" denilen, yaptıkları vazife ve gördükleri hizmet karşılığında devletten maaş alan veya herhangi bir aynî gelir tasarruf eden ve vergi mükellefiyetinden muaf olan görevliler, "ehl-i örf (ehl-i seyf)" ve "ehl-i ilm (ilmiyye)" diye iki gruba ayrılıyorlardı. Ehl-i örf, padişahın buyruklarının uygulayıcılarıydılar. Ehl-i ilm ise dini, adli ve eğitim hizmetlerini gerçekleştiren görevliler idi. Kul sistemi ile yetişen görevlilerin dışındaki görevlilerin görev süreleri sınırlı idi. Görev sürelerinin bitimi ile ma'zuliyet süreleri başlardı.

Kul sistemi ile yetişenler ise, devlet hizmetlerinin sürekli görevlileriydiler; hizmetlerini aksatmadıkları ve padişaha karşı hiyanetleri görülmedikçe, muhtelif devlet hizmetlerini yürütürlerdi. Osmanlı Devleti'nde, padişah en üst düzey görevliden en alt kademedeki her görevliyi istediği anda azledebilirdi. Buna rağmen, en çok görevden alınanlar hizmetlerinde kusuru, ehliyetsizliği ve hiyaneti görülenlerdi. Görevinden azledilenin malına devletçe el konurdu (müsâdere edilirdi). Hiyaneti görülenin başı dahi kesilirdi. Bazı zürri vakıfların (3) gerekçelerini burada arayacağız.

3-Zürri Vakıf: Vakıf kurucunun vakfettiği malların ve mülklerinin gelirini aile bireylerine, akrabalarına, kendisine şart koştuğu vakıf türüdür. Bkz. Ali Himmet Berkî, İstilah ve Tabirler, (Ankara tarihsiz) s.60

Osmanlı Devleti'nin taşra idaresi eyaletlere ayrılmıştı. Her eyalet de, kendi içinde sancaklara ayrılırdı ve eyalet merkezine de "Paşa Sancağı" denirdi. 17. yüzyıl ortalarında mevcut otuziki eyaletin yirmibeşinin toprakları "timar sistemi"ne (4) ve dokuzu da "salyâneli" (5) olarak ayrılmıştı. Doğu Anadolu'da bazı yerler, Palu gibi, "ocaklık (yurtluk)" olarak (6) mahalli beylerin tasarrufuna bırakılmıştı.

Osmanlı taşra idaresinde, en büyük yetkili beylerbeyi idi. Eyalet merkezinde (paşa sancağı) otururdu. Her eyalet kendi içinde sancaklara bölündüğünden, sancaklarda da sancak beyi bulunurdu. Yine, sancaklar da kendi içlerinde subaşılıklara ve her subaşılığa bağlı küçük yerleşim birimlerinde sipahiler (7) otururdu; ki buralara "timar nahiyesi" denirdi.

4- Timar, Mirî (devlete ait) arazilerin belirli bir görev mukabilinde, devlet görevlilerine tahsisine denir. Daha fazla bilgi için bkz. Ömer Lütfi Barkan, "Timar Maddesi" İA.12/1, s.286-333 ve Nicoara Beldiceanu, XIV. yüzyıldan XVI. yüzyıla, Osmanlı Devletinde Timar, (Çev. M. Ali Kılıçbay), Ankara 1985

5- Salyâne, Osmanlı Devletinde bir kısım eyaletlerin şer'i ve örfî vergileri has, zeamet ve timar suretiyle bölüşülmediğinden, buraların gelirlerinden mahalli memurların ve askerlerin maaşları ödendikten sonra geriye kalan kısmı hükümet merkezine gönderilirdi. Başlangıçta sâlyâne ile idare edilen eyaletler Mısır, Bağdad, Yemen, Habeş, Basra, Lahsa, Cezayir, Trablusgarb ve Tunus'tan ibaretken sonraları bu usulile idare edilen yerler çoğalmıştır. Bkz. M. Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Devrimleri ve Terimleri Sözlüğü, III (İstanbul 1983), s.111.

6- Herhangi bir yerin gelirinin birine tevcihine denir. yurtluk yalnız kayd-ı hayat şartıyla tasarruf edildiği halde, yurtluk ve ocaklık irs yoluyla da tasarruf edilirdi. Timardan farkı, mutlaka bir hizmet karşılığı verilmesinin şart olmaması, tercih edilen yerin geri alınmaması, sahibinin idari ve bir dereceye kadar kazâi haklara haiz bulunması idi. Bkz. M. Zeki Pakalın, age., C. III., s.639.

7- Sipahi, Osmanlı askerlik teşkilatında Timar adıyla belli bir yerin öşür ve rûsûmunu alan ve buna mukabil sefer sırasında atlı ve silahlı adamlarıyla beraber sefere iştirak eden bir sınıf süvari askerine denirdi. Bkz. M. Zeki Pakalın, age., III, s.230-235.

Osmanlı taşra yönetiminin adli ve bir kısım idari görevleri, doğrudan padişaha bağlı olan kadılarca yürütülürdü. Kısaca, taşrada padişah adına adaleti sağlayan kadılardı.

Devletin mali, askeri ve zirai politikası tımar sistemi ile idare olunurdu. Gelir dilimlerine göre "has" (8), "zeamet" (9) ve "tımar" diye adlandırılan topraklar, rütbe -derece ve savaş sırasında silahlı (müsellâh) olarak sefere iştirak etmek zorunda oldukları asker sayısına göre, görevlilere tevcih edilirdi. Tımar sahipleri, kendilerine tevcih edilen toprağın asayiş ve idari sorumluları idiler. Tımarları dahilindeki, toprağı ekip biçen reâyâdan kânûn-nâmelerle belirlenmiş vergileri toplamak ve bu vergilere mukabil beslemek zorunda oldukları atlı askerlerle sefere iştirak etmek zorunlulukları vardı. Tımar sistemi sayesinde devletin askeri, mali, zirai idaresi kolaylaşıyordu. Osmanlılar, kendilerinden önceki Türk ve İslam devletlerinin geliştirdikleri bu toprak idaresinin tasarrufunu 16. yüzyılın sonlarına değin sağlıklı bir şekilde kullanabildiler.

Osmanlılar, ekilebilir toprakları "mîrf" (devlete ait) addederek, her görevliye yapacağı hizmet mukabilinde belirli bir toprak parçasını tevcih etmişlerdir. Buna rağmen, toprak idaresi ve tasarrufunun bazı istisnaları da

8-100.000 akçeden fazla geliri olan tımarlara denir.

9-Zeamet, 20.000 akçeden 100.000 akçeye kadar geliri olan tımarlara denir.

vardı.Örneğin,kuruluş esnasındaki fetihlere katılan Gazi Evrenos ve Mihail beylere mülk olarak verilen topraklar ve daha sonra padişahların amme yetkilerine dayanarak , muhtelif görevlilere temliknâme ile verdikleri topraklar da yok değildi.

Osmanlıların mirî arazi rejimi daha çok kırlar için geçerli olduğunu,şehirlerdeki ve diğer meskûn mahallerdeki mekânlar,arsalar ve şehirlerin etrafında yer alan, "tetimme-i süknâ" denilen yarım ile bir dönümlük yerler, ayrıca fetih sırasındaki tevcih ve tasarrufa göre,muhtelif kişilere bırakılan yerler mülk addediliyordu.

Osmanlıların devlet yapısı ve özelliklerini yukarıda özetlerken devlet görevlilerinin tümüne "askeri" denildiğini belirttik.Osmanlı'da idare edilen teb'aya , 18.yüzyıla değin "reâyâ" denirdi.Reâyâ ile askeriler arasındaki en belirgin fark,askerilerin belirli bir hizmet mukabilinde vergiden muaf olmaları ve muafiyetlerini gösteren,padişah adına ellerine verilen "berat"tır.Reâyânın ise vergi vermek,sefere katılmak,köylerde oturuyorlarsa ki,ekserisi köylerde oturuyordu,tasarrufuna verilen toprağı ekip biçip vergi ve rûsûmlarını vermekle mükelleftiler.

Yukarıdan beri ana hatlarını ve özelliklerini belirtmeye çalıştığımız Osmanlı Devleti'nde,devletin iki asil fonksiyonu olduğu,bunların da yönetim ve adaleti sağlamak olduğu görülüyor.Bugünkü modern devletlerin ana görevleri arasında görülen refah ve sağlıklı mekân sağlama görevi kimindi? Diğer bir deyişle,Osmanlı devrinde günümüze ulaşan imâretleri,hastahaneleri,köprüleri,çeşmeleri,

medreseleri, camileri kimler yapıyordu? Yapanların gelir kaynakları, görevleri, sınıfları, meslekleri, ünvanları, gayeleri ve kendilerini bu sosyal hizmet müesseselerini yapmaya iten zorunluluklar nelerdi ?

İslamın ilk zamanlarından itibaren savaş ganimetleri ile zenginleşen müslüman fâtihtlerce kurulan vakıflar, zamanla çok önemli bir dini ve sosyal nitelik kazanarak (10) daha sonraki devirlerde müslümanlar arasında yaygınlaştı. Böylece, yukarıda sıraladığımız sosyal ve dini hizmet kurumları vakıflar yoluyla gerçekleşti.

Bu araştırmada, tartışma konusu yapılmasa da, şu hususlar üzerinde daima durulacaktır.

Vakıf, menşei ne olursa olsun (11), islami bir müessesedir. Bu müessesenin ilk ortaya çıkış gayesi dini de olsa, islam devletleri tarihinde daima dini bir gayretle herkesin vakıf te'sis ettiğini söylemek tarihi gerçeğe pek uyacağını söyleyemeyiz. Yine bazılarının iddia ettikleri gibi, devletin azlettiği kimselerin mallarını müsâdereden (devletce el konulmasından) korumak gayesi ile vakıf kurdukları iddiası da tamamen gerçeği ifade etmez. Bu müessese her devirde ve dönemde, her vakıf kurucusunun gayesine ve düşüncesine göre, çeşitli amaçlar için kullanılmıştır.

10-Fuat Köprülü; "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti", İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, (İstanbul 1983) s.311-313; Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf" İA. C.XII/2 (İstanbul 1986) s.155-156; ay, "XVIII. Asırda Türk Vakıf Teşkilâtı", TED. (Prof.Tayyip Gökbilgin Hatıra Sayısı), İÜ.EF.Yayını s.12 (1981-1982), (İstanbul 1982), s.172.

11-Ali Himmet Berki, Vakıflar, I. (İstanbul 1940), s.4, dipnot:1; Muhammed Ubeyd Abdullah el-Kubeysi, Ahkamü'l-Vakf fi's-Seri'ati'l-İslamiyye, C.1 (Bağdad 1977), s.21-22; B.Yediyıldız, "Vakıf" İA., C. XII/2, s.155.

Amacı ne olursa olsun, vakıf terim olarak, "bir malı veya bir mülkü belli bir gaye için hapsetmek, alınıp satılmaktan alıkoymaktır" (12).

Vakıf müessesesi hakkında Hicrî ikinci asırdan itibaren bugüne değin birçok eser, monografi, risâle, araştırmalar ve fıkıh kitaplarının hemen hemen tümünde vakıf hukukuna ayrılan bölümler yer almaktaysa da, bu müessesenin tarihi devirler içindeki gelişimine göre tahlili çalışmalar, bir iki istisna dışında, hemen hemen yapılmadığını söylemek mümkündür. Bu eksikliğe ilk önce Fuat Köprülü tarafından işaret edilmiştir (13). Yine bu eksikliği gören ve kendisi de 18. yüzyıl Osmanlı Vakıfları (14) üzerinde tahlili bir çalışma yapan, başka bir araştırmacı, "Vakıf Araştırmalarında Metod" adındaki makalesinde (15), şimdiye değin neden ve niçin tahlili çalışmaların yapılmadığını etraflıca anlatmıştır.

Böylece, Hicrî ikinci asırdan itibaren vakıf müessesesi hakkında yazılan ve yapılan çalışmaları şöyle tasnif edebiliriz:

1-Osmanlı öncesi yazılan eserler ve monografiler.

2-Osmanlı döneminde yazılan risâleler, monografiler-fetvâ kitaplarında olduğu gibi-daha çok soru ve cevap şeklindedirler.

12-Daha geniş bilgi için bkz. B.Yediyıldız, "Vakıf", İ.A.C.XII/2 s.153-155 ve Ahmet Akgündüz, İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, (Ankara 1988), s.29-43

13-Fuat Köprülü, "Vakıf Müessesesi", age., s.311.

14-Bahaeddin Yediyıldız, Institution Du Vagf Au XVIIIe. Siécle En Turquie-etude socio-historique-Ankara, 1985.

15-B.Yediyıldız "Vakıf İncelemelerinde Metod Araştırmaları", 2. Vakıf Haftası (3-9 Aralık 1984), VGM.Yay. (Ankara 1985), s.16.

3-Osmanlı öncesi ve sonrası islam fıkıh kitaplarında vakıflara ayrılan bölümler.

4-Fetvâ kitaplarında vakıflar hakkındaki bölümler.

5-Cumhuriyet döneminde vakıflar hakkında yazılan eserler.

6-Yurt dışında yapılan çalışmalar.Bunları da ikiye ayırabiliriz.Birinci grup,islam ülkelerinde yapılan çalışmalar ve araştırmalar.Hemen belirtelim ki ,bunların çoğu vakıf müessesesinin hukuki yapısını ele almakta ve daha önce yapılan monografik çalışmalara dayanmaktadır.İkinci grup çalışmalar ise,Batı'da ve Batılılar'ın yaptıkları araştırmalardır.Bir takım islam ülkelerini ele geçiren müstemlekeci devletler (Batılılar)buralardaki mer'i İslam hukukunu araştırırken vakıf müessesesini de tetkik etmişlerdir (16).

Şimdiye değin vakıf müessesesi üzerinde yapılan araştırmaların,bulabildiğimiz ve bu araştırmada kullandığımız eserler ve monografileri bibliyografyada vereceğimiz için burada sadece son zamanlarda yapılan birkaç araştırmanın değerlendirmesini yapacağız.

1-Muhammed Ubeyd Abdullah el-Kubeysi:Ahkamu'l - Vakf fi'ş-Şeri'ati'l-İslamiyye, C.I-II,Bagdad, 1977.

Arapca yazılan bu eser,muhtelif islam mezheplerine göre vakıf hukukunu,daha önce yapılmış olan çalışmalara dayalı olarak hazırlanmıştır.Eserin birinci konusu(el-Mebhas),islam öncesi vakıf tartışmaları hakkındadır(s.21-

16-Bu çalışmalar hakkında bkz.F.Köprülü, "Vakıf Müessesesi..." age. s.314.

33), ikinci konu; tarihte müslümanlar arasındaki vakıf tartışmalarına ayrılmıştır (s.33-49). Bundan sonra birinci fasılda vakıf ve vakıf istilahları üzerinde duruyor (s.52-88). Eserin geri kalan kısımları islamdaki muhtelif mezheplere göre, vakıf hukukuna ayrılmıştır. Eserin en olumlu yanını bütün islam mezheplerindeki vakıf uygulamalarını ele almasıdır.

2-John Robert Barnes, An Introduction To Religious Foundations In The Ottoman Empire, Leiden, 1986.

Eser, bir giriş ve sekiz bölümden oluşuyor. Birinci bölümde, "İslam'da Mîrâs" (s.5-21), ikinci bölümde, "Mîrî Toprak Rejimi ve Osmanlı Vakıflarının Mâhiyeti" (s.21-50), üçüncü bölümde, "İcâreteyn ve Gedik Sistemi" ni (s.50-60) ele alıyor; dördüncü bölümde ise, Koçi Bey Risâlesi'nin vakıflar hakkındaki kısımlarını değerlendiriyor; beşinci bölümde, vakıfların düzenlenmesinden bahsediyor (s.67-87), altıncı bölümde, "Devletin Bektâşilerin Emlâkına El Koyması ve Dervişlerini Denetim Altına Alması" (s.87-102) üzerinde duruyor. Yedinci bölümde "Vakıfların büyük çoğunluğunun denetim altına alınma biçimi" (s.102-118), sekizinci bölümde "Dini vakıfların Evkâf Nezâreti altına alınması" nı (s.118-154) işlemiştir. "Sonuç" (s.154-157) ile biten eser, vakfın hukuki mâhiyeti ve yönetim ile denetiminden; Osmanlılar'da vakıflar üzerinde yapılan idari uygulamalardan bahsetmektedir. Yazar, kaynak olarak da sadece Başbakanlık Arşivi'ndeki belli başlı bazı vesfkaları kullanmıştır. Bu araştırmada istifade edeceğimiz kısımlar birinci bölüm ile altıncı bölüm arasındaki kısımlar olacaktır.

3-Bahaeddin Yediyıldız, Institution Du Vaqf Au XVIIIe Siécle En Turquie-étude socio-historique-, Ankara 1985.

18.yüzyıl Osmanlı Vakıflarını sosyo-ekonomik açıdan tahlili bir metodla değerlendirilen bu araştırma, örnek ittihaz ettiğimiz tek eserdir. Eser, girişten ayrı üç kısım ve oniki bölüm (chapitre) den oluşmaktadır. Yazar, girişte (s.1-16) şu meseleler üzerinde durmuştur: 1-"Vakıf Müessesesini Araştırmanın Önemi" (s.1), 2-"Vakfın Tanzimi" (s.2), 3- "Vakfın Tanımı" (s.6), 4-"Kurucularının düşüncelerine göre vakıf kavramı ve vakıf çeşitleri" (s.9); a- "Kamu Vakıfları" (s.13), b-"Zürri (ailevi) vakıflar", c- "Yarı zürri vakıflar" (s.16). Eserin birinci kısmının birinci bölümünde "Kaynaklar üzerine kısa bir bakış" (s.23), ikinci bölümünde, "İslam toplumunun yapısındaki sosyo-politik değişiklik" (s.30) ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, "İstekler ve ihtiyaçlar" (s.37), dördüncü bölümde "Toplumun fikri ve ahlâkî yapısı" (s.55) işlenmiştir. Yazar, eserin her kısmının sonunda o kısmı özetleyen bir sonuç bölümü eklemiştir. Eserin ikinci kısmının beşinci bölümünde, "Mal varlıklarının çeşitliliği ve konumları" (s.91) üzerinde durmuştur. Altıncı bölümde, "İctimâf tabakalaşmada vakıf kurucularının yeri" (s.154) üzerinde durulmuştur. Yedinci bölümde "Vakfın organizasyonu" nu (s.184) işlemiştir. Sekizinci bölümde "Kültür" (s.212), dokuzuncu bölümde "Din" (s.239), onuncu bölümde "Kamu ve belediye hizmetleri" (s.248), onbirinci bölümde "Aile" (s.259), onikinci bölümde "Politika" (s.265) üzerinde durulmuştur. Eser,

sonuç (s.273) kısmıyla bitmektedir.Yazar,sekizinci bölümden itibaren ele aldığı kültür,din,kamu ve belediye hizmetlerini,aile ve politika kavramlarını vakıflar açısından değerlendirmektedir.Bu eser,fransızca olup,az bir kısmı hariç tamamına yakın kısımlarının özet ve tercümesi yazarı tarafından çeşitli dergilerde Türkçe olarak yayınlanmıştır (17).Eserin tamamında sosyolojik değerlendirme ağır basmaktadır.

4-İ.Erol Kozak,Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf,İstanbul,1985.

Yazar,vakıf müessesesini sosyal siyaset açısından incelemiştir.Eser,bir giriş (s.7) ve üç bölüm ile sonuçtan ibarettir.Birinci bölümde, "Vakıf müessesesinin tarihteki hizmetleri" (s.17-45) üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde,vakıf müessesesi ile ilgili bazı değerlendirmeler" (s.47) başlığı altında sosyolojik açıdan bir takım değerlendirmelere gidilmiştir.Üçüncü bölümde, "Vakıf müessesesi yeniden geliştirilebilir mi" (s.111-122) konusu işlenmiştir.Eser,sonuç (s.125) ve alıntı yapılan kaynaklarla bitmektedir.

5-Ahmet Akgündüz,İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatabikatında Vakıf Müessesesi,Ankara 1988.

17-B.Yediyıldız, "18.Asırda Türk Vakıf Teşkilatı" TED.(Prof. Tayyip Gökbilgin Hatıra Sayısı),(İstanbul 1982) s.171-190;ay."Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri(1700-1800)",OA,III (İstanbul 1983),s.143-164;ay., "XVIII.Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu" VD, XVIII.(Ankara 1985), s.5-41; ay."Vakıf Müessesesinin XVIII.Asır Türk Toplumundaki Rolü",VD.XIV (Ankara 1982), s.1-27; ay. "Müessese-Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII.Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi", VD. XV (Ankara 1982), s.23-53;ay. "Vakıf Müessesesinin XVIII.Asırda Kültür Üzerindeki Etkileri", Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920),(Yay. O.Okuyar-H.İnalçık),Ankara 1980, s.157-161.

El-Kubeysî'nin eseri gibi islamdaki muhtelif mezheplere göre vakıf hukukunu ve tatbikatını ele alan yazar, girişte (s.1-26), konunun takdimi, metod ve kaynaklar, diğer hukuk sistemlerinde vakıf, vakfın hukuki dayanağı, vakfın menşei ile ilgili bazı iddialar gibi konuları alt başlıklar altında değerlendirmiştir. Eser, iki kısım halinde düzenlenmiştir. Birinci kısmı beş bölüme ayrılmıştır. Yazar, birinci kısımda (s.28-348) "İslam ve Osmanlı hukukunda vakıf hukuku ile ilgili hükümler (Sahih vakıflar)" adı altında çeşitli alt başlıklara ayırarak işlemiştir. İkinci kısımda (s.349-456) "Vakıf hukukunun istisnaları ve tahsisat kabilinden vakıflar" ele alınmıştır. Sonuç kısmıyla biten eser, Kubeysî'nin eseri ile büyük benzerlik arz etmektedir. İslam'daki muhtelif mezheplere göre vakıf hukukunu ele alan Türkçe tek eser olması hasebiyle önem arz etmektedir.

6-Osmanlı vakıfları hakkında yapılan indirekt bir araştırma ise şudur: Nufan Racâ el-Hamud, el-Asker fî Bîlâdi's-Şam, fî Karneyni's-Sâdis Aşar ve's-Sabi'Aşar el-Miladeyn, Beyrut 1981 (H.1401).

Bu eser Arapçadır. Mîlâdî 16.ve 17.asırlarda Şam'da -Osmanlı-askeri idare, diye çevirebileceğimiz bu eserin yedinci bölümü (s.213-234), "Askerlerin döneminde ilmi hayat" ve "Askerlerin döneminde vakıfların idaresi" şeklinde iki alt başlık halinde, Osmanlılar'ın Şam'da kurmuş olduğu vakıfları ikiye ayırıyor. Hayri vakıflar ve bu hayri vakıflara örnek olarak da Osmanlılar'ın Şam'da kurmuş oldukları sağlık (Bimâristân-ı Nuriyye), eğitim (Daru'l-

hadisi'n-Nuriyye), imâretler vs.gibi alanlarda ammenin hizmetine tahsis edilmiş hayır kurumlarını ve bunların Şam'daki ilmi faaliyetlere olumlu etkilerinden bahsedilmektedir (s.226).Yazar,Şam'da Osmanlı ümerâsı ve askerlerinin kurmuş olduğu vakıfları hayri ve zürri olarak değerlendiriyor (s.228).Ayrıca,Şam'daki ekser askeri vakıfların zürri olduğunu söylemektedir ve zürri vakıfların arkasındaki sâikin de vâkıfların ölümlerinden sonra mallarını müsâdereden (devletçe el konulmaktan) korumak olduğunu belirtmektedir.Yazar,kaynak olarak Şam'daki Osmanlı şer'i sicillerini kullanmıştır.

Vakıflar hakkında şimdiye değin yapılan bazı araştırmalar hususunda verdiğimiz bu bilgilerden sonra ,şimdi de bu araştırmanın amacını,boyutlarını,kaynaklarını ve bu araştırmada uygulanan metodu belirtelim.

Osmanlı devrinde kurulan vakıfların vakfiyelerinin ekserisi Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.Bunun için bu araştırmada hareket noktası olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi esas alındı.Bu arşivde mevcut ve Osmanlı döneminde kurulup,günümüze ulaşan vakfiye sayısı takriben 26.300'dür.Haliyle bu kadar vakfiye üzerinde bir tek kişinin çalışması ve sağlıklı bir değerlendirmede bulunması mümkün değildir.Bu durumda,Osmanlı devrinde kurulan vakıflar üzerinde sağlıklı ve gerçeğe yakın bir değerlendirmede bulunabilmek için,belirli dönemlere ayırarak çalışma zorunluluğu kendiliginden ortaya çıkar.Bu zorunluluğu bir başka araştırmacı daha önce belirtmiştir (18).

18-B.Yediyıldız, "Vakıf İncelemelerinde Metod Araştırmaları ", 2.Vakıf Haftası (3-9 Aralık 1984),Ankara 1985, s.16-18.

Bu araştırmada,17.yüzyıl Osmanlı vakıfları araştırma konusu olarak tercih edilirken aşağıdaki yapılan ve yapılmakta olan araştırmaların zamanları dışındaki dönemler gözönüne alınarak yapılmıştır.

1-Marmara Üniversitesi'nde bir araştırmacı (19) doktora tezi olarak,Anadolu Selçukluları'ndan itibaren 1450 yılına kadar ki vakıflar üzerinde halen çalışmaktadır.

2-16.yüzyıl Tahrir Defterleri'ne göre Osmanlı sancakları üzerinde yapılan çalışmaların bir kısmı tamamlanmasına rağmen,büyük bir kısım çalışma halen devam etmekte olduğundan,bu dönem Osmanlı vakıfları üzerinde çalışmak için henüz erken sayılır;çünkü bu sancak tahrirleri bittiğinde bu döneme ait Osmanlı vakıflarınının gerçeğe yakın sayısı ortaya çıkacaktır.

3-18.yüzyıl Osmanlı vakıfları üzerinde de daha önce başka bir araştırmacı (20) çalışma yapmıştır.

4-Başka bir araştırmacı tarafından,henüz bitmeyen bir araştırma da,19.yüzyıl Osmanlı vakıfları üzerinde yapılmaktadır (21).

Bütün bu çalışmalar gözönüne alınarak,17.yüzyıl Osmanlı vakıfları araştırma konusu olarak tercih edilmiştir.

Ayrıca,1600 yılları dolayları Osmanlı tarihi için

19-Marmara Üniversitesi Ar.gör. Sadi Koçur.

20-B.Yediyıldız; Institution Du Vaqf Au XVIIIe Siecle En Turquie -étude socio-historique-,Ankara 1985.

21-Hacettepe Üniversitesi'nde Nazif Öztürk tarafından Dr. tezi olarak hazırlanmaktadır.

yeni bir değişim ve dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (22).Osmanlı tarihinde bu yeni dönemi başlatan çeşitli sorunların tümü devletin iç yapısından kaynaklanmadığı, devletin iç mekanizmasından oluşan problemler kadar,dünya konjonktüründe meydana gelen değişmeleri de gözönünde bulundurmak gerekir.Örneğin,coğrafi keşifler sonucu ticaret yollarının yavaş yavaş değişmesi,ateşli silahlardaki gelişme ile askeri talim ve taktiklerin değişmesi ile Osmanlı tımarlı sipahisinin önemini kaybetmesi ve bunun sonucu olarak toprak (tımar) sisteminde bozulmanın oluşması,harplerin maliyetli oluşu,eskisi kadar bol ganimet getirmemeleri,artan nüfusa iş ve istihdam alanlarının yetmemesi,köylerden şehirlere akan işsiz "çiftbozan"reâyâdan oluşan levend ve sekbanlar,medreselerdeki bozulma ve suh- te isyanları,celalî isyanları,enflasyon,devletin idari kadrolarında intisâp yoluyla kadrolaşma,Kadı-zâdeliler hareketi,1683 Viyana Bozgunu vs.gibi problemleri artan bir dönem olması da bu araştırmanın tercih nedenidir.

Araştırma kapsamı için belirtilmesi gereken bir husus da,bu çalışmanın coğrafi sahasının bugünkü Türkiye toprakları olmasıdır.Bilindiği gibi 17.yüzyıl Osmanlı devleti Kafkaslardan Hicaz'a,Trablus'dan Viyana'ya,Kırım'dan Mısır'a değin çok geniş topraklar,farklı kültürler ve ırklara egemendi.Haliyle,bütün imparatorluk vakıfları üzerinde çalışmak daha çok örneklemeleri gerektirecekti.Ayrıca kültür farklılıklarından doğan ayrılıklar sonucu yapı-

22-bkz.H.İnalçık, "Adaletnâmeler",Belgeler, II/3-4, (1965), (Ankara 1967), s.49-145; Kitab-ı Müstetâb (Yay. Y.Yücel),(Ankara 1974),Giriş VII-XII; M.Akdağ, Celali İsyamları (Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası) Ankara 1975.

lan vakıfları bir arada değerlendirmek de pek sağlıklı sonuçlar doğuracağı şüpheliydi. Bu sebepler gözönüne alınarak, araştırmanın coğrafi sınırları bugünkü Türkiye toprakları üzerinde yoğunlaştırılmıştır.

Bu araştırmanın esas kaynakları Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Fihristi'nde 17.yüzyıla (993-1095) ait 1663 vakfiyedir. Fihrist taramasından sonra elde ettiğimiz bu döneme ait vakfiyelerin listesinde, bugünkü Türkiye coğrafyasını temsil edecek şekilde, belgelerin elverdiği ölçüde, her ilde ortalama üçer örnek ve yüzyılı kapsayacak biçimde de her seneye ait yine ortalama üçer vakfiye ele aldık. Toplam 313 vakfiye de yer alan tüm bilgiler tam olarak tahlil edilip formlara dökülmüş (23) ve bu formlarda istatistikî rakamlarla, mümkün merteye, bu döneme ait vakıflar hakkında sağlıklı bilgiler verecek tablolar ve listeler hazırlandı.

Belirtilmesi gereken diğer bir husus da, bir vakfiye üzerinde yer alan bütün bilgileri alabilecek kapasitedeki bu formu, daha önce (1985 yılında) vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi'nde (Eski tabirle Vakıflar Arşivi Müdürlüğü), Bahaeddin Yediyıldız'ın başkanlığında bir "Vakıf Araştırma Birimi" kurulmuştu. İşte bu form o zaman Yediyıldız ve o birimde çalışan uzmanlarca hazırlanmıştı. Bu araştırmada da bu hazır formdan yararlanıldı. Böylece değerlendirmeye tabi tuttuğum 313 vakfiyedeki bilgileri, daha sağlıklı ve sistemli bir şekilde bir değerlendirmeye çalıştım.

Bir diğ er husus ise, bu araştırmada uygulanan ö r- nekleme metodunun geçerliliğ i ve doğ ruluğ unu sı namak, hem- de fihrist taramasında elde edilen bilgileri değerlendir- mek için, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi fihristinde 17. yüzyıla ait mevcut 1663 vakfiyenin vakıf kurucularını men- se'leri ve imparatorluğ a dağ ılışları bakımın- dan tabloladıştırıldı. Böylece 1663 vakfiyenin vakıf kuru- cuları ve coğ rafi dağ ılımları ile 313 vakfiyenin vakıf kurucularını ayrı ayrı tabloladıştırılmakla mukayese imka- nı doğ du.

Çalışma sırasında dikkati çeken bir husus da ,17. yüzyıla ait çok az vakfiyenin günümüze ulaştığ ı görüldü. Bu döneme ait vakfiye ve vesıkaların tâ 17.yüzyılda yok olduklarını belgeler ifade ediyor. Örneğ in, bu araştırma esnasında, Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden vakıflar arşivine gelen ve 9 Nisan 1615 (9 R. evvel 1024) yeniden düzenlenen bir vakfiyede, "...vakfiyesi Celâli istilâsında ve kaht ve ğalâ zamanında zayı'..." olduğu belirtilmekte- dir (24).

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde toplam 26300 vakfiye mevcut olduğu(25) ve bir araştırmacıya göre 9000 küsürü 19.yüzyıla (26), bir diğ er araştırmacıya göre de 6000 küsürü ise 18.yüzyıla aittir (27). Bu araştırmada ise

24-Bkz.9 Rebi'ulevvel 1024, Konya, Şeyh Ahmet b. İbrahim Vakfı , Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü (Müstakil Vakfiye).

25-A.H., Berki, "Vakıfların Hukuk ve Tarih Bakımından Kıymeti", VD., (İstanbul 1965) C.VI., s.7

26-19.Yüzyıl Osmanlı Vakıfları üzerinde çalışan Nazif Öztürk' ün beyanına göre.

27-B.Yediyıldız; Institution Du Vaqf Au XVIIIe. Siécle En Tur- quie-etude socio-historique-, (Ankara 1985) s.151

17.yüzyıla ait 1663 vakfiye mevcut olduğu görüldü. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi uzmanlarından Gülgün Erişen'in yaptığı fihrist taramasında 16.yüzyıla ait 776 vakfiye tesbit edilmiştir. Anadolu Selçuklu dönemine ait vakfiye sayısı ise elli küsürdür (28). Görüldüğü gibi, daha erken devirlere ait ve günümüze ulaşan vakfiye sayısı gittikçe azalmaktadır.

Bu araştırmada kaynak olarak ele alınan 313 vakfiyenin 19 adedi orijinal vakfiyedir. 47 adedi ise Cumhuriyet döneminde (1925-1985 arasında) muhtelif illerde ve şahıslar tarafından vakıflar arşivine intikal ettirilip İstanbul Müftülüğü'nde mühür tatbiki yapıldıktan sonra, Vakıflar İdare Meclisi tarafından tescil edilen vakfiyelerdir. Geriye kalan 247 vakfiyenin 84'ü Evkâf Nezâreti kurulmadan (1826) önce tescil edilmişti. 163 vakfiye ise, Evkâf Nezâreti'nin kurulmasından sonra tescil edilerek vakıf kütüklerine (defterleri) kaydedilmiştir.

İkinci grup kaynaklar ise, VGM. Arşivi'nde yer alan "Ahkâm Defterleri'dir. Bu defterlerden dönemimize ait dört adet mevcut olup, bunlar da 1643(h.1053) tarihinden sonraki devreye aittir. Bu ahkâm defterlerinde yer alan belgeler daha çok Harameyn, Selâtin ve Valide Sultanlara ait vakıflarla ilgili hüküm ve emirlerdir (29).

Yine, 17.yüzyıla ait vakfiyeleri tesbit etmek için Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yaptığım çalış-

28-M.Halil Yanıç, Selçuklu Devri Türkiye Tarihi I, Anadolu'nun Fethi, (İstanbul 1944), s.9

29-İkz.VGMA.Def.No:1284 (H.1053-1066); Def.No:316 (H.1076-1063); Def.No:317 (H.1080-1096); Def.No:2090 (H.1092-1095).

mada, bu devreye ait birkaç vakfiye bulabildim. Bunlar arasında sadece Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya ait bir vakfiyeyi değerlendirmeye aldım.

Araştırmamızın üçüncü grup kaynakları ise Başbakanlık Arşivi'ndeki "Mühimme Defterleri" dir. Bu defterlerden 17.yüzyılın başlarına ait on defter (30) tarandı ve bu defterler içinde vakıflarla ilgili yer alan belgeler değerlendirmeye alınmıştır. Başbakanlık Arşivi'nden istifade ettiğimiz diğer belgelerin bir kısmı "İbnü'l-Emin Tasnifi"nde yer alan muhtelif vesikalar (31) ile "Maliyeden Müdevver" birkaç defterden (32) ibarettir.

Bu araştırmanın dördüncü grup kaynakları ise, yayınlanmış olan arşiv vesikalarıdır. Örneğin:

1-Hans George Majer, Das Osmanische "Registerbuch der beschwerden" (Şikâyet Defteri) vom Jahre 1675, wien 1984. Bu şikâyet defteri, Viyana Bozgunu'nda orada kalır, daha sonra Viyana Müzesi'nden alınarak, tıpkı basımı yapılmıştır. 1675 yılında Anadolu'da vukubulan şikâyetlerden oluşan bu defterde vakıflarla ilgili yer alan şikâyetleri bu araştırmada değerlendirmeye aldık.

2-Ahmet Refik, (Altınay), Onbirinci Asr-ı Hicrî'de İstanbul Hayatı (1592-1688), İstanbul 1988. Bu eserin içinde vakıflarla ilgili yer alan belgeleri araştırmamızda kullandık.

Bu araştırmada kullandığımız matbu kaynakların tümü bibliyografyada verileceği için burada daha fazla tafsilata gerek görmüyoruz.

30-Bkz. BA. Mühimme Defterleri No:55,60,61,64,65,67,68,69,71,73.

31-BA. İbnü'l-Emin Tasnifi Evkâf No:18/22-a.; Def.No:27/1; Def.No:126;145;160;168.

32-EA. Maliyeden Müdevver Def.No:2 ve 617.

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

17.YÜZYILDA TE'SİS EDİLEN VAKIFLARIN KURUCULARININ TOPLUM İÇİNDEKİ YERLERİ

I-A S K E R İ L E R

Sosyal hayatın teşkilatlanabilmesi ve kordine edilebilmesi için insanların kategorilere ayırılması zorunlu olduğu kadar, bütün temel mevkilerin doldurulması ve her mesleğin gerektirdiği vazifenin yapılmasını teminat altına almak için kategorilerin de farklı prestij derecelerine konulması zorunludur. Mesleki prestiji belirleyen faktörlerin başında; 1-yapılan işin gerektirdiği sorumluluk ve 2-egitim düzeyi ile, 3-işin imkan verdiği ferdi hareketlilik nisbeti gelir (1). Yalnız şunu belirtelim ki, burada söz konusu olan meslekler ise, serbest meslekler olmayıp, O manlı yönetici tabakasından oluşan vakıf kurucularının mesleklere göre gruplandırılıp kategorilere ayırılmasıdır.

Osmanlı toplumu hukuki bakımdan "Askeriler" ve "Reâyâ" diye iki sınıfa ayrılıyordu. Askeriler, bugünkü anlamda devlet görevlileridir; bunun da göstergesi, padişahın verdiği berat ve bu beratta gösterilen görev karşılığı, vergi muafiyetidir. Kısaca, devlet görevlilerinin tümüne

1-George A.Lundberg vd. (Çev. Üzer Ozankaya), Sosyoloji(Ankara 1970) C.1, s.405.

birden "Askeri" denilirdi (2). Vergi vermekle mükellef olanların tümüne de "Reâyâ" denirdi. Reâyâyı da tüccarlar, sanat erbabı (ehl-i hirfet) ve köylüler (çiftçiler) diye gruptandırmak mümkündür (3).

Bu yapı, Osmanlı toplumunda kendiliğinden oluşan bir yapı değildir. Devletin ekonomik ve idari politikasına göre oluşturulan bir yapıdır. Bunu korumak için de itina edildiği görülmektedir. Örneğin, bir Osmanlı paşası özet olarak şöyle demektedir:

"Reâyâyı askeriler zümresine katmaktan sakınmak gerek. Atadan ve dededen sipahi-zâde olmayanı, birden sipahi edersek ihtilal kaçınılmaz olur; çünkü, reâyâ askeri sınıfına alınırsa, vergi vermekle mükellef olanlar azalır ve devlet gelirleri eksilir. Böylece, hazine gelirlerinin azalmasıyla Devlet-i Aliyye'nin nizamı bozulur. Hazinesinin dolu olması vergi verenlerin (reâyânın) çokluğu ile olur " (4).

Görülüyor ki, sosyal yapıyı iki tabaka halinde korumaya özen gösteren devlettir ve bundan amaç da ekonomiktir.

Askeri sınıfını oluşturan devlet görevlilerini, kaba bir tasnifle, iki gruba ayırmak mümkünse de, bu araştırmada dört gruba ayırdık.

2-Ö. Ergenç: "Osmanlı Klasik Dönemindeki 'Eşraf ve A'yan' Üzerine Bilgiler", OA.III (İstanbul 1982), s.107, dipnot:12; M. Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İctimaî Tarihi, (Ankara 1979) C.II, s.114.

3- Bkz. M. Akdağ, age. C.II, s.119-127.

4-"... Ancak reâyâyı dahî askerî zümresine ilhaktan tehâşi lazımdır. Ata ve dededen sipahi-zâde olmayanı ibtidaen sipahi itmekde ihtilal mukarrerdir. Zira reâyâ askerî guruhuna girmek lazım gelirse, raiyyet eksilir. ve reâyâ kalmayınca irâd noksan gelir. İrâd-ı hazineye noksan terettüb edüp, bu takrib ile Devlet-i Aliyye'nin nizamı bozulur. ve hazine re'âyânın kesreti ile olur..." Bkz. Defter - dâr Sarı Mehmed Paşa (Sad. H. Rağıp Uğural): Nesayihu'l-Vüzere ve'l-ümera, (İstanbul 1987), s.97.

1-Dîvân-ı Hümâyûn üyeleri, Osmanlı devlet örgütünü en üst derecedeki görevlilerinden oluşan Dîvân-ı Hümâyûn üyeleri, ülkede padişahın otoritesini sağlamak için, padişah adına karar alırlar. Zaten Dîvân-ı Hümâyûn'un kelime anlamı da "Padişah Dîvânı" demektir. Bu arada hemen şunu belirtelim ki, 17.yüzyıl (1585-1685) vakıf kurucularını sınıflandırırken klasik dönem Osmanlı devlet yapısına göre gruplandırdık. Örneğin, 17.yüzyılda beylerbeyleri artık Dîvan-ı Hümâyûn üyeleri olmamalarına rağmen, bunları da dîvân üyeleri arasında göstermek gereğini duyduk; çünkü, vakıf kurucuları arasında yer alan bazı beylerbeyleri (Kıbrıs Beylerbeyi Cafer Paşa (5), Diyarbakır Beylerbeyi Hüsrev Paşa (6) gibi vakıf kurucuları) hem 16.yüzyılın ikinci yarısında ve hemde 17.yüzyılın başlarında görevde olduklarını biliyoruz. Bu sebeple bütün beylerbeylerinin hiç bir ayrıma gitmeden dîvân üyeleri arasında gösterdik. Buna rağmen, Dîvân-ı Hümâyûn üyelerine temsilcileri oldukları gruplar içinde değinilecektir.

2-Ehl-i Örf (Ehl-i Seyf), 3-ehl-i ilm (ilmiyye) ve 4-Tarikat erbâbı (şeyhler ve dervişler) ile sadât (7). Yalnız şunu belirtelim ki, buradaki gaye Osmanlı toplumunu etraflica tahlil edip değerlendirmek değildir; gaye, 17.yüzyılda vakıf kurucusu olarak karşımıza çıkan insanların

5-M.1599/1600 (H.1008) tarihli Kıbrıs Beylerbeyi Cafer Paşa b.Abdulmennan Vakfı, VGMA.Def.No:624/207; ikinci vakfiyesi, M.1601/1602 (H.1010) tarihli, VGMA. Def.No:624/209.

6-M.1587/1588 (H.996) tarihli Diyarbakır Beylerbeyi Hüsrev Paşa Vakfı, VGMA., Def.No:582/1, 7-9/3.

7-Osmanlı Devleti'nde, diğer islam devletlerinde olduğu gibi, asalete dayanan imtiyazlı grubu oluşturan seyyidlerdî. Tarikat şeyhleri için de aynı şeyleri söyleyebiliriz.

yerini belirlemektir.

Askeri sınıfını oluşturan grupların tahliline ve değerlendirilmesine geçmeden önce vakıf kurucularının yüzde kaç asker ve yüzde kaç reâyâ sınıfından olduğunu belirtelim.

17.yüzyılda te'sis edilen ve vakfiyesi Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mevcut olan 1663 vakfiyeye göre, vakıf kurucularının % 68.97'si asker ve % 0.54'ü reâyâdır (8). Yalnız mesleği ve ünvanı belirtilmeyen vakıf kurucularının % 30.48'i teşkil ettiklerini belirtelim. Bu araştırmada örnekleme metoduyla 1663 vakfiye arasında yer ve zamana göre seçtiğimiz 313 vakfiyeye göre, asker sınıfına mensup vakıf kurucuları % 89.13'dür. Reâyâ sınıfına mensup olan vakıf kurucuları % 0.95'tir. Mesleği ve grubu belirtilmeyenler ise % 9.90'dır (9). Burada dikkati çeken husus, mesleği ve grubu belirtilmeyen vakıf kurucularının sayısındaki düşüş ve asker sınıfına mensup olanların yüzdelerindeki artıştır. Bu dengesizlik Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Fihristi'ndeki tafsilat eksikliğinden kaynaklanmaktadır; çünkü, 1663 vakfiye arasında yer ve zamana göre seçtiğimiz 313 vakfiye dışındakileri sözkonusu fihristte yer alan bilgilere göre değerlendirdik. Buna göre 17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların kurucularının % 89.13'ü asker sınıfına mensup olduklarını söyleyebiliriz.

18.yüzyıl Osmanlı vakıfları üzerinde yapılan bir

8-Ekz. Tablo:4

9-Ekz. Tablo:6

araştırmaya göre, vakıf kurucularının % 80-90'nın askeri sınıfına mensup veya onların yakınları olduğu belirtilmektedir (10). Böylece, 17. ve 18. yüzyılda vakıf kuranların % 90'ının askeri sınıfına mensup kişiler olduğu söylenebilir. Şimdi askeri sınıfını oluşturan vakıf kurucularını gruplandırarak statü ve servetleri hakkında bazı bilgiler vermeye çalışalım.

A- E H L - İ Ö R F (E H L - İ S E Y F)

1-S T A T Ü L E R İ

Ehl-i Örf, padişah dışında kalan en yüksek devlet görevlilerinden en küçük kademedeyen alan tüm idari görevlilere denir. Kılıç taşıdıkları için ehl-i seyf olarak da nitelenen ehl-i örf grubunun görevi, ülkede padişahın otoritesini sağlamaktır.

Burada belirtilmesi gereken bir husus da, vakıf kurucularını Osmanlı toplum yapısına göre gruplandırırken "Saray" ve "Ehl-i Örf" mensuplarını askeri sınıf içinde gösterdik (11). Zaten kanûnnâmeler ehl-i örf mensuplarını askeri kabul etmektedir (12). Padişahı herhangi bir

10-B. Yediyıldız, "Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri, 1700-1800", OA., III (İstanbul 1982), s.151.

11-Bkz. Tablo:4;5;6;7.

12-Bu hususta Yaşar Yücel'in Ankara şer'iyye sicillerinden naklettiği bir fermada, "...evlâd-ı askerî ve sâdât külliyyen askerî'dir. ve mu'tak ve mu'takaları ve müdebben ve müdebbeleri ve mukatib ve mukatibeleri, askerinin zevcatı askerîdir". Bkz. Y. Yücel "XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İdari Yapısında Taşra Ümerasının Yeri Dair Düşünceler", Belleten XLI (1977), s.163, dipnot:2; Ayrıca bkz. Halil İnalçık, "XV. Asır Türkiye İktisadi ve İctimai Tarihi Kaynakları", İFM., XV/1-4 (1954), s.53.

sınıf içinde göstermek doğru değilse de, yine de askeri sınıf içinde göstermek zorunda kaldık.

Ehl-i örfün statüsüne gelince; bunların statüsü, idari kademedeki hiyerarşi ile doğru orantılıdır. En alt kademedен en üst kademeye doğru itibarları, nüfuzları, sorumlulukları ve servetleri artar. Osmanlı Devleti'nin merkezi yapısı doğrultusunda, diğer gruplarda olduğu gibi ehl-i örf grubunun da en üst derecedeki yetkilileri, padişah adına devletin adli, idari ve yasama yetkilerini kullanan ve karara bağlayan "Divân-ı Hümâyûn" üyeleriydiler. Ehl-i örfün sorumluluk ve görevleri ise, hangi kademe de ve rütbede olurlarsa olsunlar, padişahın buyrukları doğrultusunda, devleti yönetmekle mükelleftiler. Kusur ve kabahatları görülünce azledilirler; gerekirse başları dahi kesilir ve malları müsâdere edilirdi; çünkü, hepsi padişahın kulu addediliyordu.

Ehl-i örf grubunun diğer askeri gruplara göre, vakıf kurucusu olarak oluşturdukları yüzdeleri ve oranları belirtmeden önce açıklamamız gereken bir husus ise, askeri sınıfını oluşturan idari görevlileri gruplandırıp tasnif ederken, Osmanlı idari yapısına göre padişah, Divân-ı Hümâyûn üyeleri, saray mensupları, ehl-i örf ve ehl-i örf mensupları diye gruplandırıp tablolastırdık ise de burada bu grupların tümünü "Ehl-i Örf" adı altında değerlendireceğiz.

Buna göre, 17. yüzyılda te'sis edilen 1663 vakfın vakıf kurucularınının % 55.37'si ehl-i örf grubuna mensuptur (13). Bu % 55.37'nin % 1.26'sını padişahlar, % 9.98'ini

Divân-ı Hümâyûn ve saray mensupları, % 37.04'ünü fiilen idari hizmetleri yürüten görevliler (ehl-i örf), % 7.09'unu da ehl-i örf mensubu dediğimiz bey kızı, zevcesi; paşa validesi, zevcesi, kerimesi gibileri oluşturmaktadır. Örnekleme metoduyla 1663 vakfiye arasında yer ve zamana göre seçtiğimiz ve bu araştırmada, içindeki bütün bilgileri değerlendirdiğimiz 313 vakfiyenin vakıf kurucularının % 66.44'ü ehl-i örf grubundan teşekkül etmektedir (14). Buna göre 1663 vakfiyenin % 55.37'sini ve 313 vakfiyenin % 66.44'ünün vakıf kurucuları "ehl-i örf" grubundandır. Her iki yüzde arasındaki % 10.07'lik fark ise daha önce belirttiğimiz gibi Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi fihristindeki tafsilat eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Böylece, 17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların % 66.44'ünü "ehl-i örf" diye nitelediğimiz devletin idari görevlilerince kurulduğunu söyleyebiliriz. Ehl-i örf grubunu oluşturan vakıf kurucularını mesleklerine göre tablolastırıp etraflıca belirttiğimiz için (15) burada daha fazla üzerinde durmaya gerek görmüyoruz.

2-S E R V E T L E R İ

Vakıf kuranlar hakkında herşeyden önce, hangi gruba mensup olurlarsa olsunlar, kesin olarak bildiğimiz şey bunların varlıklı ve zengin olduklarıdır. Bir diğer husus ise ehl-i örf grubunu oluşturanların % 21.94'ü kul asıllıdırlar (16).

14-Bkz. Tablo:6

15-Bkz. Tablo:5 ve 7

16-Bkz. Tablo:1

İşte, ehl-i örf grubunu oluşturanların ister hür asıllı, ister kul asıllı olsun bunların servet kaynakları nelerdi ? Vakfettikleri malları ve mülkleri nasıl iktisâp etmişlerdi ? Devlet gelirlerinden aldıkları paydan mı, yoksa mîrâs veya ticari yollarla mı kazanmışlardı ? Burada bu soruların cevapları aranacaktır.

Burada, vakıf kurucularının servetlerinin menşei-ni açıklayabilmek için bir hususu belirtmemiz gerekir . Şöyleki:

Bu araştırmada ele aldığımız 313 vakfın gelir kaynaklarını oluşturan mülkleri hukuki yapılarına göre tasnif ettik. Örneğin, eğer bir vakfın gelir kaynaklarını teşkil eden mülkler temlîknâme ile devletten sağlanmışsa veya Osmanlı toprak hukukuna göre o mülk mîrî (17) addediliyorsa, bu tür vakıflar irsâdî vakıflardı (18). Eğer ki, vakfın bir kısım mülkleri bu türden ve bir kısım gelir kaynakları şahsi mülk ise, bu tür vakıfları da yarı irsâdî vakıflar olarak değerlendirdik. Kısaca vakfedilen mülklerin yüzde kaçı devlet malıdır ve bu tasnife göre ehl-i örf grubunun vakfettikleri mülklerinin yüzde kaçını devletten edindikleri mülklerden oluştuğunu öğrenirsek, bunların servet kaynaklarının en az bir kısmı hakkın da fikir edinebiliriz.

17-Örneğin, 313 vakfın gelir kaynakları arasında yer alan 186 mezraanın 117'si temliknameli, altısı satın alınma ve 36'sı mülk olarak gözükmese rağmen, Osmanlı toprak hukukunda ekilebilir alanlar mîrî (devlete ait) addedildiği için yaptığımız tasnifte bu tür mülklerden oluşan vakıfları irsâdî olarak değerlendirdik. Bkz. Tablo:12

18-İrsâdî vakıf, herhangi bir vakfın akarları (gelir kaynakları) devlete ait mülklerden oluşuyorsa bu tür vakıflara irsâdî vakıflar denir. Bkz. Benzer tanımlar için, Ali Himmet Berki, Vakıflar I (İstanbul 1940) s.16 ve Ahmet Akgündüz, İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, (Ankara 1988), s.438-454.

Buna göre,ehl-i örf grubunca kurulan 208 vakfın % 11.53'ünü irsâdî vakıflar ve % 19.71'ini de yarı irsâdî vakıflar oluşturmaktadır.Yarı irsâdî vakıfların yarısı olan % 9.85'ini irsâdî kabul ettiğimizde,irsâdî vakıflarla beraber % 21.38'ini teşkil etmektedir.Buna göre 17.yüzyılda vakıf kuran ehl-i örf grubunun vakfettikleri mülklerin % 21.38'i devletten herhangi bir şekilde edindikleri mülkler oluşturmaktadır,denilebilir.Hemen belirtelim ki,bu % 21.38'lik oran sadece temlîknâme ile veya daha başka muhtelif yollardan mîrî arazi ve devlete ait mülklerden elde ettikleri paydır.Devletten nakdi olarak aldıkları gelir payları (maaşları) buna dahil değildir.

Ehl-i örfün devlete ait olan bu mülkleri nasıl iktisap edip ve vakfettiklerine dair vakfiyelerden tafsilatlı bilgiler bulunmaktadır.Örneğin,Ocak başları 1650 (Evaili Muharrem 1060) tarihinde Erzurum'da bir vakıf kuran Hacı Cafer Ağa,vakfettiği malların kendisine padişah tarafından temlîknâme ile mülkiyet üzere ihsan edildiğine dair verilen Nişân-ı Hümâyûn'da padişahın kimlere ne için mülk ihsan ettiği hakkında etraflıca bilgi verilmektedir.Vakfiye içerisine dercedilen Nişân-ı Hümâyûn'un özeti şöyledir:

"...özet olarak,padişahın güzel adetlerindedir; özellikle,bana yaptıkları kulluk hizmetiyle iftihar eden, saltanatım uğrunda ömür tüketen yüce makamlı kullarımı çeşitli ihsanlarımla sevindirmek saltanatımın güzel adet ve geleneklerindedir.Binaenaleyh,halen Erzurum'da mukataacı olan Cafer Ağa,südde-i saâdetime arzuhal sunup,e-

mektar ve ihtiyar ve bu ana değin ol serhadlerde nice hizmette ve yoldaşlıklarda bulunmuş emektarlarımdan olduğundan, lütuf ve inayetlere hak kazanmış olmakla, Erzurum'da bina eylediği caminin geliri olmadığından Tercan kazasında padişah hassı olan Porik ile Boyahane adındaki köyler harap olduğundan gelirleri kalmamıştır. Hacı Cafer Ağa, ihyâ ve âbâd edip, yaptırdığı caminin görevlileri ve diğer giderlerine harcamak için vakfetmek isteği ile kendisine bu iki köyün temlik ve ihsan edilmesi hususundaki arzu üzerine, bugünden sonra sözkonusu iki köyü, belirtilen şekilde haraçlarından başka sözü edilen Cafer'e bütün öşür ve diğer örfi gelirleriyle, tekâlif-i şâkka ve örfiyeden muâf ve müsellemler olmak üzere, nesilden nesile istediği tür mülkiyet üzere kullansın; dilerse sata ve isterse bağışlaya, murad edinirse vakfeyleye. Tarih 1648 (H.1058...) (19).

Diğer bir örnek, Veziriazam Hüsrev Paşa Karahisar-ı Sahip'te 1630 (H.1040) tarihinde kurmuş olduğu vakıf için vakfettiği köyler ve mezraaları padişahın kendisine vakfetmek için hibe ve temlik ettiğini vakfiyesinde belirtmektedir (20). Yine, Nasuh Paşa'nın Beypazarı'ndaki vakıf hayrâtı için padişah tarafından kendisine buranın "Pazarbacı" ve "ihtisab rûsûmu" ile han yeri temlik ve hibe

19-Evaili Muharrem 1060, Erzurum, Hacı Cafer Efendi Vakfı, VGMA. Def.No:582/414/314; Yeni yazı Def.No:1961/178/34.

20- "...maru'z-zikir kurrular ve mezruâtı tanat-ı saltanat-ı şehriyârden vâkif-ı muşârun ileyhe Hatt-ı Humayun-ı Şevket makrunuy-la vakfetmek için hibe ve talik olunup, ber mucceb-i emri's-sultanî hasbeten lillahi Te'âlâ ve halisen li-vechi'llahi Te'âlâ vakf u habs edüp..." bkz.1040 tarihli, karahisar-ı sab (Afyon), Sadrazam Hüsrev paşa Vakfı, VGMA. Def.No:747/449/299.

edildiğini görüyoruz (21). Bir diğer örnek de, "Mâlikâne" hissesini vakfeden Behram Ağa bunu nasıl mülk edindiğini vakfiyesinde açıkca belirtmektedir (22).

Ehl-i örf grubunun devlete ait gelir kaynaklarını nasıl mülk edinerek vakfettiklerini belirttikten sonra, bu gruba mensup bir beylerbeyinin serveti ve vakfettiği mülklerine bakalım:

Daha önce Trablus beylerbeyi olan Ömer Paşa sonradan Diyarbakır beylerbeyliğine atanır. Burada Temmuz başları 1653 (Gurre-i Şaban 1063) tarihinde kurmuş olduğu vakfının akarları bir çiftlik, beş degirmen, iki bahçe, bir çeltik dingi ve bir de harap olduğu belirtilen bir saraydan ibarettir. Üstelik bu mülklerini de hayatta oldukça kendi nefesine ve sonra sülalesi ve nesli kesilinceye değin evlâd-ı evlâdına vakfediyor. Nesli kesilince, bu mülklerin gelirleri Medine Fukarâsı'na gönderilecek (23). Kısaca zürri bir vakıftır. Bir başka belgeye göre, Ömer Paşa'nın toplam yıllık geliri ise 14.552.785 akçe olarak görülüyor. Diyarbakır Beylerbeyliği Hassı ise 1.200.066 akçedir. Buna göre, bu beylerbeyinin diğer gelirleri bunun onbir misline ulaştığı görülmektedir (24).

Ehl-i örf grubundan bir paşanın serveti hakkında özet olarak Hammer şöyle demektedir: Kaptan Kılıç Ali Pa-

21-Bkz. 25 Muharrem 1022, Beypazarı, Nasuh Paşa Vakfı, VGMA. Def.No:585/42

22-Gurre-i Ramazan 1037 tarihli Sivas, Behram Ağa Vakfı, VGMA. Def.No:747/402.

23-Gurre-i Şaban 1063 tarihli, Diyarbakır, Ömer Paşa Vakfı, VGMA. Def.No:618/1/1

24-Bkz. Yaşar Yücel, agm. s.163-497'den naklen bkz. Gelir-Gider İcmalı (BA.Arş.MAD.No:6786), s.15

şa 1586'da Yenisaray'da padişah için kendi harcamaları ile bir hamam ve iki de cami yaptırmıştır... 27 Haziran 1587'de birden ölüveren Kılıç Ali Paşa'nın geride bıraktığı serveti yarım milyon altın olarak tahmin edilmektedir. Bu servetinin tümü devlet hazinesine alındı (25). Bu örnekler çoğaltılabilir. Biz gene belgelerimize dönelim:

Ehl-i örf grubunun kurmuş olduğu vakıfların %68.75'inin (208 vakfın 143'ü) gelir kaynakları kendi mülk - lerinden oluşmaktadır. Kısaca, vakfettikleri şeyler dükkan, menzil, oda, han, hamam vs. gibi akarlardır.

Ehl-i örf grubunun gördükleri hizmetler mukabilinde devletten aldıkları maaşın yanısıra gelirlerini artırmak için herhangi bir ticari faaliyette bulunup bulunmadıklarına dair vakfiyelerden herhangi bir bilgi bulamadık. Buna rağmen, bu döneme ait diğer belgeler ehl-i örf grubunun en azından emekli olduktan sonra da olsa, ticari faaliyette buldukları ve böylece servetlerini artırdıklarını görüyoruz. Örneğin, Özer Ergenç'in Ankara Şer'iyeye Sicilleri'nden naklettiği Ocak 1601 tarihli bir belgeye göre, Bolu Sancığı'ndan emekli Mustafa Bey b. Abdurrahman Lehistan tüccarlarından Yorgi veledi Poşko'ya sof almak için 4.000 altın vermiş ve Lehli de karşılığında kendisine oniki yük sofu teslim ettiğini yazmaktadır (26).

Ehl-i örf grubunun mîrâs menşe'li servetleri hakkında fazla bir şey söyleyemiyoruz. Bu araştırmada tahlil

25-Bkz. Joseph Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, (Çev. M. Atı sadeleştiren ve özetleyen Abdulkadir Karahan), C.II, s.108.

26-Özer Ergenç, 1580-1596 Yılları Arasında Ankara ve Konya, (Ankara 1973) Basılmamış Dr. Tezi, s.178'den naklen Bkz. Ankara Şer'iyeye Sicili VII/1735, 1941.

edip değerlendirdiğimiz 313 vakfın gelir kaynakları arasında miras yoluyla iktisap edilip ve vakfedilen mülkler % 1.29 (3004 üzerinden 39'u) dur (27).Adeta ,mırâs müessesesi gayrimenkuller üzerinde işlemiyor.Son olarak,ehl-i örf grubunun asâlet ve servetleri kendileriyle başlıyor diyebiliriz.

B-E H L - İ İ L M (İ L M İ Y Y E)

1-S T A T Ü L E R İ

Osmanlı Devleti'nde ,eğitim-öğretim ve adli işleri yürüten,askeri sınıfın önemli bir kolunu oluşturan,ilmiyye grubu idi.Genel olarak "Efendi" ünvanıyla anılırlardı.Bunların görevi ise mektep,medrese ve camilerde dini konularda halka ve talebelere ders vermek,aynı zamanda islami ilimlerde belirli bir standardı muhafaza ederek , yeni ulemâ yetiştirmek,birleşik bir müslüman toplumu oluşturmak ve şeriatı uygulamakla mükelleftiler (28).Bu özellikleri onlara hem toplumda ve hem de devlet katında itibar kazandırıyordu.Fakat,ilmiyye grubunun toplum katındaki olumlu itibarı tüm üyelerini kapsıyordu diyemeyiz.Örneğin,kadılar ilmiyye mensubu oldukları halde, toplumda gördükleri itibar saygıya dayanmıyordu. Bunların elindeki yargı yetkisine dayanıyordu.Bugün bile,kadıların zamanla halkın indindeki olumsuz imajları, "mahkeme kadiya mülk

27-Bkz. Tablo 14

28-Stanford Shaw,Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye , (İstanbul 1982), C.I, s.190.

olmaz" atasözü ile yaşamaktadır. Ayrıca, bu döneme ilişkin belgelerimizde kadıların yaptıkları olumsuz fillere bol bol rastlanılmaktadır.

Örneğin, İstanbul Kaymakamı ve kadısına yazılan 20 Ekim 1675 (Evaili Şaban 1086) tarihli hükümde, Beşiktaş' ta Ali Ağa'nın yaptırmış olduğu mescidin imamı ve meşru-tiyet üzere mütevellisi olan Ali, yazdığı arzuhalde söz-konusu vakfa Galata kadıları nâzır tayin edilmediği hal-de Galata kadısı cebren kendisini bu vakfın nâzırını kabul edip, vâkıfın şartı hilâfına vakıftan zorla fazla akçe almakta olduğu bildirilmektedir. Söz konusu Ali'nin isteği üzere bu durumun araştırılıp, vâkıfın şartı hilafına kadı-larca müdahale ettirilmeyip ve bir tek akçe almalarına mani olunması için ferman yazılmıştır (29). Bir diğer o-lay ise kadı nâibi hakkında payitahta 21 Mart 1585 (19 R-evvel 993) tarihinde, ulaşan şikâyete göre (30), Kemah'ta-ki kadı nâibi Sefer-i Hümâyûn Mühimmâtı diye, halktan pa-rasız koyun, yağ, bal aldığı; Nüzûl Bedeli hâne başına 155 akçe olarak ferman olunmuşken, 175 akçe olarak aldığı ve sicile iki hâneyi bir hâne olarak kaydettiği; ayrıca mü-tevellisi olduğu bir zaviyenin cihet sahiplerinin hakla-rının yarısını vermediği ve üstelik, gayri meşru olarak topladığı mal ve paranın yarısını kadılara rüşvet olarak vererek, naibliğini sürdürdüğü bildirilmektedir.

Hemen belirtelim ki, gayemiz kadıların zulmünü et-raflıca anlatmak değildir. Bu örnekleri şeriatin uygula-

29-Hans George Majer: Das Osmanische "Registerbuch der besch-
werdeu" (Şikayet Defteri) vom Jahre 1675, (Vien 1984), C.I, s.222/b.

30-Ekz. BA. Muhimme Def.No:55, sıra 264, s.143.

yıcıları olan kadıların "İlmiye" grubunda yer aldıkları için verdik.

Şimdi,17.yüzyılda vakıf kurucuları arasında ilmiye grubunun yüzde kaçı oluşturduğunu belirtelim:

1663 vakfiyeye göre % 6.37 ve 313 vakfiyeye göre ise % 9.58'ini teşkil etmektedirler (31).Aradaki %3'lük fark fihristteki tafsilat eksikliğinden kaynaklanmaktadır.Buna göre,17.yüzyıl Osmanlı vakıf kurucularınının %9.58'ini "Ehl-i İlm" grubunu oluşturanlar teşkil ediyor diyebiliriz.18.yüzyıl vakıf kurucularınının % 14.28'i ehl-i ilm (Ulema) grubundan oluşmaktadır (32).

2-S E R V E T L E R İ

İlmiye grubunun serveti,ilmi kariyerlerine ve toplumda yaptıkları itibar ile deruhte ettikleri hizmete bağlıdır.Ayrıca,Osmanlı döneminde askeri sınıftan olup da, servetinin en azından bir kısmını devletten,herhangi bir yoldan edindiği paydan sağlamayan bir grup tasarlamak mümkün değildir.

İşte,ele aldığımız 313 vakfın kurucuları arasında yer alan ilmiye grubunun yüzde kaçı devletten temlîknâme ile veya başka bir şekilde sağladıkları mülklerini vakfettiklerini belirtirsek,bu grubun kazançlarının en azından bir kısmı hakkında fikir edinebiliriz.

Belgelerimize göre,ehl-i ilm grubunu oluşturan va-

31 -Bkz.Tablo:4 ve 6.

32 -B.Yediyıldız,agm. s.146

kıf kurucularının % 9.58'ini (313 vakfın 30'u) teşkil etmektedirler. Bunların kurmuş oldukları vakıfların % 2.23'ü yarı irsâdî vakıf (33), yani vakfettikleri mülklerinin yarısı devletten çeşitli yollarla ele geçirdikleri garimenkullerdir; % 0.31'i irsâdî vakıftır (34). Başka bir ifade ile vakfettikleri mülklerin tamamı devletten sağladıkları taşınmaz mallardır.

Şimdi de, ele aldığımız 313 vakıf içindeki ehl-i ilm grubu üyelerinden hangi meslek ve makamda bulunanlar temliknâme ile mülk edinip vakfettiklerini birkaç örnekle belirtmeye çalışalım.

Bilindiği üzere ilmiye sınıfının en üst derecedeki temsilcileri şeyhülislamdır ve aynı zamanda Dîvân-ı Hümâyûn üyesidir ve ilk örneğimiz de bir şeyhülislama aittir. Eylül başları 1611 (Evaili Receb 1020) tarihinde İstanbul'da bir vakıf kurmuş olan Şeyhülislam Mehmet Çelebi b. Sa'deddin Efendi'nin vakfının akarları (gelir kaynakları) bir dükkan, bir ekmek fırını, sekiz bahçe, dört değirmen, bir hamam, bir kahvehane, iki menzil, bir bostan arzı, bir bostan, bir ağaçlık, bir çiftlik ve 204.000 akçedir; bunların tümü kendi malı ve mülküdür. Ayrıca, vakfetmesi için padişahın kendisine temliknâme ile verdiği mülkler ise, bir çiftlik ve muhtelif yerlerde yaylak ve mezraalar, yine Kıbrıs adasında müteaddid mezraalardan oluşmaktadır (35). Bir diğer örnek ise bu dönemde taassubu ile meşhur

33-Ekz.Tablo: 13/2

34-Ekz.Tablo: 13/2

35-Evaili Receb 1020, İstanbul, Şeyhülislam Mehmed Çelebi b. Sa'dettin Vakfı, VGMA. Def.No:573/127

olan Yeni Valide Cami Vaizi Mehmet Vani Efendi'nin 13 Ağustos 1671 (7 R.ahir 1082)'de te'sis ettiği vakfının Bursa'daki hayrâtı için,vakfettiği akarlar arasında Gazi Sultan Mehmet Han b.Sultan İbrahim tarafından 1670(H.1081) tarihinde temlîknâme ile kendisine temlîk ve ihsan edilen onbir köy bulunmaktadır (36).Ayrıca,vakıf kurucularımız arasında bir de,padişah hocası bulunmaktadır. Bunun vakfettiği 1.000.000 akçedir; bu para ile Saruhan'ın Tarhaniyyat kazasında kireç ve taştan bir han yaptırılmasını şart koşmuştur (37).

Verdiğimiz örneklerde görülüyor ki, temlîknâme ile kendilerine herhangi bir mülk ihsan edilenler veya servetleri arasında devletin payı bulunanlar üst derecedeki ehl-i ilm mensuplarıdır.

Burada belirtilmesi gereken bir husus da, vakıf gelirlerinden istifade eden en büyük grup,ilmiyye grubudur;çünkü,yukarıda belirttiğimiz üzere eğitim ve dini hizmetleri deruhte edenler bunlardır.Osmanlı'da bu iki hizmet,vakıflar yoluyla sağlanıyordu; haliyle vakıf gelirlerinden en çok istifade eden grup,bunlar olacaktır.Örneğin,313 vakfın mürtezikalılarının toplamı 5119'dur.Bunların % 70.34'ünü (5.119'un 3.601'i) eğitim ve dini hizmetleri ifa eden görevlilerden oluşmaktadır (38).Toplam vakıf gelirlerinin 1/6'sını (18.936.073 akçenin 3.478.714 akçesini)alan bu görevlilerin tamamı ,bunların arasında

36-Yeni Valide Camii vaizi Mehmed Vanî Efendi b.Molla Bestam Vakfı,VGMA.Def.No:160/80;Kasa No:30 Tercüme Def.No:1766/340.

37-Evasıt-ı Şaban 1015,Saruhan,III.Ahmed Han'ın Hocası Mustafa Efendi b.Seyyid Ali Vakfı,VGMA,Def.No:734/13/9.

38-Ekz.Tablo:24

yer alan müstahdemleri (ferraş, bevvab gibi...) saymasak, ehl-i ilm grubundandırlar.

Böylece, ilmiye grubunun gelir kaynakları ve edindikleri servetler hakkında az da olsa bir fikir edinmiş olduk. Şimdi askerî sınıfın arasında yer alan tarîkat erbâbı (şeyhler ve dervişler) ve seyyidler hakkında bazı bilgiler vermeye çalışalım.

C-T A R İ K A T E R B Â B I V E S Â D Â T

1-S T A T Ü L E R İ

Askerî sınıfın içinde yer alıp da, halka (reâyâya) en yakın olan gruptur. Bu grubun prestiji toplumun üzerindeki manevi nüfuzlarından ve diğer askerî sınıf mensupları gibi, halka zulüm ve teaddileri olmamasına dayanıyordu. Bu durum, ele alınan vakfiyelerde de belirtilmektedir. Örneğin, Erzincan'daki bir şeyh tanıtılırken, "Mis-kinlerin ve zayıfların sığınağı" (39) diye nitelendiriliyor. Bir diğer husus da, bu tarikatların halkın üzerindeki nüfuzları salt manevî de değildir. Örneğin, vakfiyelerde birçok tarîkat mensubu vakıf kurucusunun te'sis ettikleri vakıflar yoluyla tarikatlarının mensubu olanlara iş, mesken vs. gibi çeşitli maddi yardımlar sağladıkları görülmektedir. Örneğin, Şeyh Mahmat Efendi b. Faz-

39- "... Medine-i Erzincan sâkinlerinden kutbü'l-arifîn, zah-rü'l-vâsilîn, melce-i zu'afâ ve'l-mesakîn, Kâşif-i esrâr-ı hakâyik, mazhar-ı kenzi'd-dekâik eş-Şeyh Abdulkerim Efendi..." Bkz. 24 Zilka'de 1062, Erzincan, Şeyh Abdulkerim Efendi Vakfı, VGMA. Def. No: 619/102.

lullah'ın 17 Temmuz 1602 (27 Muharrem 1011) tarihli vakfiyesinde,yaptırmış olduğu camiye tayin edilecek, "... müezzinler ve kayyumlar vâkıfın dervişlerinden olup,tarîkatının âdâp ve ahlakıyla terbiyelenmiş.." (40) olmalarını şart koşmaktadır.Yine,İzmir'de Mart . ortaları 1645 (Evasıd-ı Safer 1055) tarihinde bir vakıf kurmuş olan,başka bir şeyh (41) vakfiyesinde, "...sair tarîkımız fukarâsına,her birine beşer vukiye taze üzüm ile taze incir verülüp,her biri yedikçe hayır dualar edeler" demektedir.

Tarîkatların,sadece halk üzerinde nüfuzları yoktu;birçok yüksek derecedeki devlet görevlisi ve padişahların üzerinde de büyük etkileri vardı.Örneğin,bu araştırmada ele alınan 313 vakfın kurucularınının % 6.38'ini oluşturanların,devletin muhtelif kademelerinde görev yapan ve aynı zamanda herhangi bir tarîkata mensup kimse-ler olduğunu görüyoruz.Mesela,bunların arasında Öküz Mehmet Paşa Halveti Tarîkatına (42),Vezir Harami Ahmet Paşa başka bir tarîkata (43),Anadolu Kadıaskeri Mehmet Efendi Celveti Tarîkatı'na (44), Malatyalı Kapıağası İsmail Ağa Nakşebendi Tarîkatı'na (45),Mustafa Ağa Mevlevî

40-27 Muharrem 1011,Üsküdar,Şeyh Mahmud b.Fazlullah Vakfı , VGMA.Def.No:611/1/1.

41-Evasıta Safer 1055,İzmir,Şeyh Mahmut Efendi Vakfı,VGMA.Def.No:617/61.

42-Evaili Muharrem 1009,Anadolu,Öküz Mehmed Paşa Vakfı,VGMA.Def.No:572/255/57.

43-Evailı Şaban 1009,Edirne,Vezir Haramî Ahmed Paşa,VGMA.Def.No:2141/56-66

44-Gurre-i Muharrem 1026,Bursa,Anadolu Kadıaskeri Mehmed Efendi Vakfı,VGMA.Def.No:588/205/181.

45-Evaili Safer 1035,Malatyalı Kapuağası İsmail Ağa Vakfı, VGMA.Kasa Mahfuz (136), 51/5/257.

Tarîkatı'na (46) mensuptular ve bunların her birisi, siyasi ve mali kudretleri nisbetinde mensubu buldukları tarikatlara, kurmuş oldukları vakıflar kanalıyla veya başka yollardan muhtelif imkanlar sağlıyorlardı. Örneğin, Mustafa Paşa b. Süleyman adındaki vâkîf, te'sis ettiği bir darülhadiste okuyan talebelere, bir nevi burs addedeceği gelir (vazife) tahsis ederken, "ehl-i tarîk ve erbabı sulûk olanlara) öncelik tanımaktadır (47). Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Tarîkatların coşkulu ve toleranslı dini yaşayış ve anlayışları onlara devlet ve toplum katında hem prestij ve hem de çeşitli maddi ve manevi avantajlar sağlıyordu. Bunların bu prestij ve avantajları karşısında, en azında toplum katında, yalın ve katı dini anlayışlarıyla, yüz bulamayan ulemâ grubu (Kadı-zâdeliler gibi) fırsat bulduklarında halkı ve devleti tarîkatlar aleyhine kışkırtarak, bunları kafirlikle suçlamak, tekkelerini yıktırarak vs. gibi davranışlardan geri kalmamışlardır (48). Hemen belirtelim ki, her ne kadar tarîkatlarla ulemâ arasında sürekli bir didişme varsa da, ulemâ grubunu toptan dini bağnazlıkla itham etmek doğru değildir. İçlerinde ehl-i insaf olanların bulunduğu da görülmektedir. Örneğin, 1596/1597 (H.1005) tarihinde Bergama'da bir vakıf kurmuş olan Muharrem oğlu Mevlana Ahmet Efendi, Bergama'daki Emir Sul-

46-Gurre-i Muharrem 1050, Antep, Mustafa Ağa b. Yusuf Vakfı, VGMA. Def. No: 598/129.

47-16 C. ahir 1092, Konya, Mustafa Paşa b. Süleyman Vakfı, VGMA. Def. No: 449/129.

48-Bu tartışmalar için bkz. Metin Kunt-Sina Akşin, vd., Türkiye Tarihi 3- Osmanlı Devleti- (1600-1908), (İstanbul 1988), s.251-255; Kadı-zade ve ulema arasındaki tartışma hakkında da bkz., Katip Çelebi, Mizanü'l-Hak fî ihtiyari'l-Ahakk, (Haz. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1980.

tan ve başka bir camide vaazetmesi için tayin ettiği vaizden istekleri ve şartları özet olarak şöyledir:

"...haftada bir gün sözkonusu olan camide veyahut Bergama'daki Emir Sultan Cami'inde müslümanlara vaaz ve nasihat eyleyip,Hz.Peygamber'in 'kolaylaştırın,zorlaştırmayın,müjdeleyin,nefret ettirmeyin',hadisi gereğince vaaz ve nasihat ede;vaaz ve nasihat esnasında tumturaklı söz ve terkiplerle müslümanlara bıkkınlık vermeye.Ekser vaaz ve nasihatleri 'Sofiiyyuna takviyyet etmek ile ola'. Kısaca,vaiz vaaz ve nasihatlerinde tarikat ehlini destekleye ve bütün sofi tarikat muhibleri dağıldıktan sonra hiçbir tarikatı inkar edici ve taşıyıcı söz söylemeye" (49)diye şart koşmuştur.

Buradaki gayemiz,ulemâ ile tarikatlar arasındaki tartışmaları etraflıca belirtmek olmayıp,iki grup arasındaki rekabet ve sürtüşmenin temelinde,toplum ve devlet kâtındaki itibarlarını sürdürmek kaygısına dayandığını belirtmektir.

Şimdi de,17.yüzyıl Osmanlı vakıf kurucularının yüzde kaçının tarikat erbâbı olduğunu belirtmeye çalışalım.Fihrist taramasında tesbit ettiğimiz 1663 vakfiyeye göre,tarikat erbabı vakıf kurucuları % 7.21'lik bir yekün oluşturmaktadırlar (50).Bunların % 2.34'ünü sâdât,ilmiyye ve tarikat mensuplarından (seyyid,seyyidoğlu, şeyh-

49 - "... ekser vaaz ve nasihatı sofi'yyuna takviyyet etmek ile ola ve bi'l-cümle mühibb-i tarikat-ı sofiyye nâmunu olduktan sonra bir ehada ta'n ve inkar ile kelimât etmeye..." bkz.1005 tarihli, Bergama'daki Mevlana Ahmed Efendi b.Muharrem Vakfı,VGMA,Def.No:583/3

oğlu, şeyh zevcesi, babaoğlu, mollaoglu gibi) oluşan vakıf kurucularıdır (51). Hemen belirtelim ki, dini ve tarihi sebeplerle, diğer islam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde kendilerine çeşitli imtiyaz ve avantajlar sağlanan ve Hz. Peygamber'in soyundan geldikleri kabul edilen "sâdâtı"(52) dini niteliklerinden dolayı tarikat grubu mensupları arasında göstermek zorunda kaldık.

Bu araştırmada 1663 vakfiye arasında örnekleme metoduyla ele aldığımız 313 vakfiyeye göre ise, vakıf kurucuları arasındaki tarikat erbabı % 13.09'luk bir nisbeti oluşturmaktadırlar (53).

1663 vakfiyeye göre % 7.21 ve 313 vakfiyeye göre de % 13.09'luk bir yekün tutan tarikat erbabı vakıf kurucularının yüzdeleri arasındaki nisbetsizlik şu sebeplerden kaynaklanmaktadır: Birincisi, 17. yüzyıla ait 1663 vakfiyeyi üzerinde tespit ettiğimiz VGMA. Fihristi'ndeki tafsilat eksikliğinden ve ikinci sebep de, tarikatların Anadolu'daki yaygınlığı ve halk tarafından gördükleri destekten kaynaklandığını sanıyoruz; çünkü, zürri vakıflar veya başka müesseseler için kurulan vakıflar, zamanla ilgisizlikten unutulup ve vakfiyeleri kaybolduğu halde, tekke ve zaviyeler halktan gördükleri destekle varlıklarını unutturmamışlardır. Örneğin, Sivas'taki bir mahalleye adını veren Ali Baba Zaviyesi'ne ait bütün beratlar, fermanlar, hüccetler, vakfiyeler Cumhuriyet Türki-

51- Ekz. Tablo:5.

52- Ekz. Özer Ergenç, "Osmanlı Klasik Dönemindeki "Esrâf ve A'yan Üzerine Bazı Bilgiler", CA.III (İstanbul 1982), s.106.

53- Ekz. Tablo:6.

yesi'nde hala bir avukat tarafından bir sandık içerisinde muhafaza edilmektedirler. Üçüncü neden ise, bu araştırmada ele aldığımız 313 vakfın ekserisinin Anadolu topraklarının tümünü temsil edecek şekilde aldığımız örneklemelerden kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, yukarıda belirttiğimiz gibi, tarikatların Anadolu'daki yaygınlıkları sebebiyle muhtelif illere ve tarihlere ait aldığımız örnek vakfiyeler zaviye ve tekkelere ait olduklarından 1663 ile 313 vakfa ait yüzdeler arasında bir oransızlık ortaya çıktı. Bununla beraber, 17. yüzyıla ait vakıf kurucularının % 10.15'ini (% 7.21 ve % 13.09'un ortalaması) tarikat erbabının oluşturduğunu söyleyebiliriz.

2-S E R V E T L E R İ

Tarikat erbâbı diye nitelediğimiz şeyhlerin, derişlerin vesairenin servetleri toplum ve devlet üzerindeki manevi nüfuzlarına bağlıdır. Kısaca, bu grup da, çeşitli yollardan devlet gelirlerinden ölçüsüz bir pay almaktadır. Ele aldığımız vakfiyelerde çeşitli tarikat şeyhlerinin devletten temlîknâme ile mülk edindiklerine dair birçok örnekler vardır. Misâl olarak, Mart başları 1596 (Evaili Receb 1004) tarihinde Sivas'ta bir vakıf kurmuş olan Şeyh Şemseddin-i Sivasî, vakfettiği tuzlaları (memleha) nasıl mülk edindiğini vakfiyesinde belirtmiştir. Vakfiyedeki açıklamaya göre, Şeyh Şemseddin te'lif ettiği "Mirâtü'l-Ahlâk ve Mirkatü'l-Hallak" adındaki kitabını III. Murad'a hediye etmesi üzerine, padişah da buna mukabil ,

Sivas'ın yakınındaki Eshani Köyü civarındaki tuz ocağını temliknâme ile kendisine verir.Şeyh Efendi'de,bu tuz ocağını vakfeder (54).Yine,aynı şeyhin oğlu olan Şeyh Muhyiddin b.Şeyh Şemseddin,Haziran başları 1669 (Gurre-i Muharrem 1080) tarihinde kurmuş olduğu vakfının akarları (gelir kaynakları) bir bağ,beş bahçe,otuz kıt'a mezraa,dört menzil,muhtelif evler,yedi değirmen,bir arpacı dükkanı,dört tuzcu dükkanı ve üç semerci dükkanından ibaret tir (55).Bir diğer örnek de,muhtelif tarihlerde Gelibolu'da iki vakıf kurmuş olan Şeyh Mehmet Dağı Efendi,vakfettiği diğer akarlarının yanı sıra,temlikname ile mülk edindiği iki köyü yaptırmış olduğu medrese ve zâviyeye vakfeder (56).

Yukarıda verdiğimiz bu örneklerle,devlete ait gelir kaynaklarını nasıl mülk edindikleri ve değişik bölgelerde ve tarihlerde olan bu şeyhlerin taşra şeyhleri olmalarına rağmen,mülkleri ve servetleri diğer 17. yüzyıl şeyhlerinin servetleri hakkında da bir fikir verebilir.

Şimdi,17.yüzyılda vakıf kurmuş olan tarikat erbâblarının yüzde kaçının devletten edindikleri mülkleri

54-Evaili Receb 1004,Sivas, Şeyh Şemseddin-i Sivasî Vakfı , VGMA.Def.No:581/114/121.

55-Gurre-i Muharrem 1080,Sivas,Şeyh Muhyiddin b.Şeyh Şemseddin-i Sivasî, VGMA.Def.No:617/166 .

56-"...ile Mahdud olan üçbaşı nam karyeyi cemi'i hudud ve hukuku ve tariki ve merafiki ve tilâl ve cibâli ve eşcâr ve erazisi ve âbar ve enharı,ez-gayr-ı cizye-i ruus-ı reaya,sair mahsulatı dahil ve haric olan hukukun kullisi ile mülkname-i Humayunum mücebince megreseme vakfettim..." ,bkz.Evaili şevval 1007,Gelibolu , Şeyh Mehmed Dağı Vakfı, VGMA.Def.No:581/2,488/46t; ikinci vakfı ise Gurre-i zilka'de 1020 tarihli Gelibolu'da olup,bu vakfiyesinde de zaviyesine vakfettiği köyü kendisi kurmuş olduğu ve padişahın kendisine vermiş olduğu izin-nameye göre vakfettiğini belirtmektedir. Bkz.VGMA. Def.No:633/5.

vakfettiklerini belirtmeye çalışalım: Vakfedilen gayrimenkul devlete ait olup, herhangi bir kimseye temliknâme ile veya başka bir yoldan verilmişse ve o şahıs da, bu tür gayrimenkulleri vakfetmiş ise, bu tür vakıflara "irsâdî vakıflar" veya vakfettiği mülklerin bir kısmı devlete ait ve bir kısmı da şahsi mülk ise, bu tür vakıfları da "yarı irsâdî" vakıflar diye nitelemiştik. Buna göre, tarikat erbabına ait vakıf kurucularının kurmuş oldukları vakıfların % 2.55'i irsâdî ve % 1.59'u yarı irsâdî vakıflardır (57). Başka bir ifadeyle, 17. yüzyılda tesis edilen irsâdî vakıfların % 23.52'si (34 irsâdî vakfın 8'i) ve yarı irsâdî vakıfların % 7.57'si (66'nın 5'i) tarikat şeyhlerine aittir (58). Kısaca, 17. yüzyıl vakıf kurucuları arasında, devlete ait herhangi bir mülkü çeşitli yollardan elde edip vakfedenlerin % 27.30'unu tarikat erbâbları (şeyhler ve dervişler gibi) oluşturmaktadır.

Tarikat erbâbının diğer kazançlarına gelince: Bu araştırmada tahlil edip değerlendirdiğimiz vakfiyelere göre, şehirlerdeki tekkelerde derviş ve şeyhlerin ne işle uğraştıklarına dair bilgi yoksa da, kırlarda yer alan zaviyelerdeki insanların tamamen tüketici olmadıklarını belirtir bilgiler bulunmaktadır. Örneğin, Şeyhülislam Mehmet Efendi b. Sa'deddin, Eylül başları 1611 (Evaili Receb 1020) tarihinde İstanbul'da kurmuş olduğu vakfının (59) gelir kaynaklarından olan Zekeriya Köyü'nde (Burgaz) bulunan

57-Bkz. Tablo:13/2.

58-Bkz. Tablo:12

59-Evaili Receb 1020, İstanbul, Şeyhülislam Mehmed Efendi b. Sa'deddin Vakfı, VGMA. Def. No: 573/127; Tercüme Def. No: 1967/314/60.

bir tekkenin şeyhine iki müd (60) ekimine yetecek kadar mezraa ve dervişlerine de üç sa' (60/1) hububat ekmeğe kafi mezraa tahsis eder. Aşağıda, son devir kaynaklarına göre açıklayacağımız üzere, şeyhe ve dervişlerine tahsis edilen ekimlik yerler kendilerince ekilip biçildiğini sanıyoruz. Bir başka örnek, Şeyh Mehmet Dağı, Gelibolu'nun Terzibazarı denilen köyün yakınındaki Soğanlı mevziinde, dört etrafı dağlarla çevrili olan zaviyesine vakfettiği mallar ve mülkler arasında ikiyüz baş keçi de bulunmaktadır (61). Bu keçilere de zaviyedeki dervişlerin baktığını tahmin edebiliriz.

Yalnız şunu belirtelim ki, şeyhler ve dervişler çok çalışıp kazandıklarıyla büyük servetler edinip, sonra bu servetlerini vakfediyorlardı demek istemiyoruz. Burada belirtmek istediğimiz az da olsa, bu insanların hepten tüketici olmadıklarıdır. İzzet Molla'nın "Mihnetkeşan"ına dayanarak tekke ve zaviyelerdeki insanların da üretimde bulduklarına dair, Sabri Ülgener şöyle demektedir: "Batıda manastır bizde tekke ve dergah düzgün ve düzenli çalışmanın ilk merkezleri sayılır". Ondokuzuncu yüzyılda yaşayan İzzet Molla sürgün günlerini geçirdiği Keşan'da, Rüstem Baba Dergah'ında söz ederek, "Himmet ehlinin gönlü gibi kapısı da gelip geçenlere açık. Herkes saati saatine

60-Müd: Tahil ölçüğü, bir müd eşittir 20 kile, bir kile eşittir 50 kadeh veya kase bkz. Introduction To Ottoman Metrology, Turcica, XV (1983), s.324 Tablo:5.

60/1- Sa': eşittir 8 ritl, bir ritl eşittir 12 vukiyye, bkz. agm. s.320; tablo:3.

61- "...dediler ki, ...Gelibolu kazasında Terzibazarı nam kurbanca Soğanlı nam mevzide cevânıb-ı erba'ası cibâle müntehî olan zaviyemi...ve zaviye-i merkume kurbanca olan 200 re's keçilerini vakf ve habs edüp..." Bkz. Gurre-i Zi'lka'ae 1020 tarihli, Gelibolu, Şeyh Mehmed Dağı Vakfı, VGMA. Def. No: 633/5.

bir işe koyulmuş, kimi sürü otlatmada, kimi mahsul kaldırmada, hepsi de konuk ağırlamak için bir işin peşinde. Herbiri 'Haram eylemiş kendine rahatı' (62).

Tarikat erbabı hakkında verdiğimiz bu bilgilerle yetinip, şimdi de Osmanlı toplumunun gerçek üretici ve geniş tabakasını oluşturan reaya hakkında bazı bilgiler vermeye çalışalım.

II-R E Â Y Â

1-S T A T Ü L E R İ

Osmanlı toplumunun en geniş ve en büyük tabakasını oluşturan "reâyâ" sınıfıdır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Osmanlı Devleti'ndeki sosyal tabakalaşma, devlet tarafından oluşturulan fonksiyonel bir tabakalaşma idi. Devlet, ekonomik ve politik sebepler yüzünden bu yapıyı bozmamaya dikkat ediyordu (63).

Osmanlı toplumunda, reâyâyı üzerinde ikamet etmek zorunda olduğu mekân itibariyle; 1-şehirlerde otu -

62-Sabri F.Ülgener: Zihniyet ve Din-İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı, (İstanbul 1981), s.39, dipnot:23; Ayrıca bkz. İzzet Molla, Mihnetkeşan, Ceride-i Havadis Matbaası, (İstanbul 1266), s. 123-124.

63- "...lâkin reâyâ çokluk yüz verilmek ve yüze çıkarmak dahi eyü değildir. Olmaz. Libasta ve atda ve bisatda dahi sipahi gibi izhar-ı tezyin eylemelerine ruhsat virilmemek lazımdır. Reayadan biri külli hizmette bulunup mezid-i inayeti padişahiden timara mustehak olup sipahi olsa akrabasını ve babasını siyanet itmemek gerektir. Ve yahut çanışmend olsa raiyyeden kurtulur. Amma tevabii yine reâyâdır. Tekâliften kurtulmaz....reaya imtisal-ı ulü'l-emrden yüz çevirmeyüp ve netice-i karları muhtel ve hasab olmaya..." Bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa (Haz. H. Rağıp Ufural): Neşayihü'l-vüzera ve'l-ümera, (İstanbul 1987), s.97.

ranlar (muhtelif sanat erbâbı ve ticaretle iştigal edenler), 2-kırlarda yaşayanlar; bunları da köylüler (çiftçiler) ve göçebeler diye tasnif etmek mümkündür (64). Reâyâ denen ve yönetici sınıfın (askeriler) dışında yer alan bu gruplar, nerede ikamet ederlerse etsinler, kanûnnâmelerle belirlenen muhtelif şer'i ve örfi vergileri ödemekle mükelleftirler (65). Kısaca, bunların görevi dirlik ve düzenlik içinde çalışıp ve bol ürün elde ederek bu ürünlerden elde ettikleri kazançlarının belli bir miktarını devlete ödeyip, devlet hazinesine irâd sağlamaktır (66). Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde reâyânın yerel ve sosyal (67) hareketliliği tahdit altındadır (68). Buna rağmen sosyal ve yerel hareketlilik yoktur denemez. Şöyle ki:

Osmanlı Devleti'nde, reâyânın raiyyetlikten (vergi vermekten) kurtulması ve askerî sınıfa geçebilmesi için, ya büyük bir hizmet ifa etmiş olacak ve böylece padişahın inayetiyle bir imtiyaz elde edecek; veya belirli bir eğitim kademesinden geçmesi gerekirdi. Başka bir ifade ile, medrese eğitimini başarı ile tamamlaması gerekirdi. Osmanlı toplumunu oluşturan yerli müslüman grupları-

64-Benzer bir tasnif için bkz. Stanford Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, (İstanbul 1982), C.I, s.213 ve ayrıca bkz. Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, C.II (Ankara 1979), s.119-129.

65-Rayadan alınan vergiler ve rusumlar için bkz. Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Rayadan Alınan Vergi ve Rûsûmlar", EMCFD., V/5 (1947), s.483-511; Halil İnalçık, "Osmanlılarda Raiyyet Rûsumu", Bellekten, XXIII/92, (1959) s.575-610.

66-Bkz. Defterdar Sarı Mehmet Paşa, age. s.97.

67-Sosyoloğların tabiriyle yatay ve dikey hareketlilik.

68-Bkz. Dipnot:63.

na, askerî sınıfına katılmak için her zaman açık bulunan kapı budur (69).

17.yüzyıl başlarına değin yaşamış olan Gelibolu' lu Ali Efendi (ölümü 1600), (70) ilmiye sınıfına ait mesleklerin (katiplik, muhasebecilik vs.gibi) kul asıllı- lara verilmesine büyük tepki göstermektedir (71);çünkü, böylece medrese eğitimi görmüş olan yerli müslüman ço- cuklarının yolları tıkanmış oluyordu.Böylece,köylerinde geçimini te'minde sıkıntı çeken ailelerin : medreselere gelip okuyan çocuklarının eğitimini tamamladıktan sonra atanacakları kadrolar tıkanıyordu.Daha medresede okur- ken bu durumun farkında olan ve daha başka sebepler ne- ticesinde "Suhteler" sonuçta işi eşkiyalığa dökmüşlerdi (72).Hemen belirtelim ki,gayemiz suhte olaylarını izah etmek olmadığı için,konumuza dönüp,söylemek istedikleri- mizi özetlersek;Osmanlı toplumunda reâyânın askerî sı- nıfına katılabilmesi için iki yol vardır: 1-Medrese e- ğitimi görmek;ki buna,ancak çocukları devam edebiliyor- du; 2-Padişahı memnun edecek büyük bir hizmeti ifa etme- leri gerekirdi.

69-Mustafa Akdağ, "Celalî İsyânlarının Başlaması",AÜ.DTCFD. C.IV/1 (1945), s.31.

70-N.Atsız,Ali Bibliyografyası,(İstanbul 1968) s.3.

71-"Bilginlerin yerini bilgisizlerin alması kötü bir durum- dur.Okur yazarlar arasında bilgisizlik örneği sayılan kölelerin ap- talları yazı hizmeti isteyip elde ederse,uğursuz bir alış-veriş o- lur.Oysa,günümüzde,saraydan çıkma sefihler,soğuk tavırlı şeytan ta- kımı kölemen sayılan birçok deñersizler,divan katipleri arasına ka- tılmaşlardır." Bkz.Gelibolulu Mustafa Ali,Mevaldü'n-Nefâis fî kavai- di'l-Mecâlis (sad.Cemil Yener),İstanbul 1975, s.25.

72-Etraflı bilgi için bkz.M.Akdağ,Türk Halkının Birlik ve Dü- zenlik Kavgası-Celalî İsyânları-(Ankara 1975), s.69-70.

Reâyânın yerel hareketliliğine gelince:Yukarıda değindiğimiz gibi,reâyânın kırdan şehire veya başka yerlere göç etmesi de sınırlı idi.Bunun sebebi ise,ekonomik dengenin bozulacağı ve idari sınıfın tımar topraklarından elde ettiği gelirin azalacağı endişesinden kaynaklanmaktaydı.Bu sebeple sıkı bir denetim sistemi : mevcuttu (73).Buna rağmen,16.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nde,görülen hızlı nüfus artışı sebebiyle, "tımar sistemi" içinde geçimini sağlayamayan ve kalabalık ailelerden oluşan köylüler şehirlere akın etmişlerdir.Şehirlerde de,bu kadar insana istihdam alanı bulunmayınca sosyal huzursuzluklar doğmuştur (74). Ayrıca şunu da belirtelim ki,şehirlerde yaşayan ve askerî sınıfın dışında yer alan çeşitli sanat ve ticaret erbâbından oluşan reâyâ,kırlarda yaşayan reâyâdan,birçok hususta, daha rahattı.Köylerden şehre göçün bir sebebi de bu olsa gerektir (75).

İşte, köylerden şehre akan bu insan selini önlemek için, şehirlere veya başka bir yere yerleşen reâyâdan tarlasını boz bıraktığı için, kendilerinden "Çiftbozan" adı altında yeni bir vergi alınırdı (76). Buna rağmen, topraklarını terkedip, şehirlere yerleşenler, şehirde on sene ikâmet edip bir meslek sahibi olmuşlarsa bunlar artık şehirli olarak kabul edilirdi.

73-Stanford Shaw,age. s.213.

74-Ekz.Mustafa Cezar,Osmanlı Tarihinde Levendler,(İstanbul 1965), s.82

75-Stanford Shaw,age. s.213.

76-Mustafa Akdağ,age. s.16 ve Stanford Shaw,age. s.212-213.

2-S E R V E T L E R İ

17. yüzyıl Osmanlı toplumunda reâyânın gelir düzeyi ve servet kaynaklarını belirtmeye çalışmadan önce, İbn-i Haldun'un 14. ve 15. yüzyıl İslâm toplumları üzerindeki gözlemlerine göre, iktidara mensup olmayan reâyânın geliri ve serveti hakkındaki görüşlerini aktaralım.

İbn-i Haldun'a göre, iktidara mensup olmayan, devletin idari kademelerinden yer almayan kimsenin malı da olsa; onun serveti sanatı, çalışması ve sermayesi miktarındadır. Nitekim, çoğu tüccarlar ziraatla uğraşanlar ve bazı meslek ve sanat sahiplerinin halı bu tarzda olup kazançları ancak malları, sanat ve çalışmaları nisbetindedir. Fakat, yönetimde yer alan veya onlara intisâp edenlerin kazançları bu tarzda değildir.(77).

Hemen belirtelim ki, İbn-i Haldun'un bu gözlemleri 17. yüzyıl Osmanlı toplumu için de, geçerliliğini ve doğruluğunu korumaktadır. Şöyle ki, vakıf kurucuları varlıklı kişiler olduklarına göre, 17. yüzyıla ait vâkıflar arasında reâyânın nisbetine bakalım. 1663 vakfiyeyê göre (78), vakıf kurucusu olarak karşımıza çıkan reâyâ, toplam vakıf kurucuları içerisinde % 0.54' tür; buna mukabil askeri sınıfını oluşturan vakıf kurucuları

77-Hilmi Ziya(Ülken)Ziyaeddin Fahri (Fıncıkoğlu), İbn-i Haldun, Kanaat Kitabévi, (İstanbul 1940) s.196

78-İkz.Tablo:4

% 68.97' dir. Kanaatimize göre, belgelerimizde mesleği ve grubu belirtilmeyen vakıf kurucuları da, askeri sınıfa mensup kimselerdir. Buna göre, askeri sınıfını oluşturan vakıf kurucuları takriben % 99' dur. Bu araştırmada 1663 vakfiye içinde örnekleme metodu ile ele aldığımız 313 vakfiyeye göre de (79), reâyâdan oluşan vakıf kurucuları % 0.95' dir. Böylece, 17. yüzyıl Osmanlı vakıf kurucularınının % 1'ini reâyâ sınıfına mensup olanlar oluşturmaktadır, diyebiliriz.

Reâyâ sınıfından olup da, vakıf kuranların şehirlerde ikâmet eden bezzaz, sırâççı, debbağ, nalbant, keştekçi, resteci, şişeci, berber, tenekeci gibi (80) ticaret ve muhtelif el sanatlarıyla uğraşanlar olduğu görülmektedir. Hiç bir köylü (Çiftçi) vakıf kurucuları arasında görülmemektedir. Hemen belirtelim ki, 18. yüzyıl vakıf kurucuları arasında da çiftçiler yer almamaktadır. Tüccar ve zanaatkârlar (el sanatlarıyla uğraşanlar) % 1.82'lik bir yekûn oluşturmaktadırlar (81).

Vakıf kurucuları arasında yer alan reâyânın serveti hakkında bir fikir edinmek için, vakfettikleri mal ve mülklerine ilişkin, tahlil ettiğimiz vakfiyelerden, bir kaç örnek verelim. Birinci örneğimiz, 1617 (H.1026) tarihinde İstanbul'da bir vakıf kurmuş olan Nalbant Hasan'a aittir (82). Nalbant Hasan, İstanbul'un Kâtip Mus-

79-Bkz.Tablo:6

80-Bkz.Tablo:5

81-B.Yediyıldız, "Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri 1700-1800", OA.III (İstanbul 1982) s.46.

82-Evaili Muharrem 1026, İstanbul, Nalband Hasan Vakfı, VGMA. Def.No:1763/86/70.

lâhiddin Mahallesi'nde bulunan bir menzilini vakfeder. Menzilin etrafı çevrili ve 400 zira'(yaklaşık 300 m²) arsa üzerine yapılmış bahçeli ve su kuyusu olan bu evin kullanım hakkını (sükna hakkı) sağ iken kendi nefesine ve sonra nesli tükeninceye değih evlâd-ı evlâdına bırakır. Kısacı zürriyetine vakfetmiştir. İkinci bir örnek de 1674 (h.1085) tarihinde Edirne'de vakıf kurmuş olan Tüccar el-Hac Ahmed'e aittir (83). Bu vakıf kurucusunun vakf ettiği mülkler; bir bezzaz dükkanı, bir keçeci dükkanı ve 18 bab odadan ibarettir. Bir diğer misâl ise, 1681'de (H.1092), İstanbul'da bir vakıf kurmuş olan Bezzaz el-Hac Ahmed b. Hüseyin'e aittir (84). Bunun vakfettiği mülkleri ve malları ise, Galata haricinde 14 bab oda ve dört dükkandan ibarettir.

Her üç vakıf kurucusu reâyâ sınıfından olmasına rağmen, Tüccar Ahmet ve Bezzaz el-Hac Ahmed'in vakfettikleri mülklere göre, mali durumları Nalbant Hasan'dan daha iyidir, diyebiliriz.

III- DEĞERLENDİRME

17. yüzyıl Osmanlı vakıf kurucularını mesleklerine ve ünvanlarına göre sosyal tabakalara ayırdıktan sonra, menşe'lerine göre de gruplara ayırmamız gerekiyor . Daha doğrusu, böyle bir tasnife gitmeye belgelerimiz bi-

83-Gurre-i Zilhicce 1085, Edirne, Tüccar Ahmed Vakfı, VGMA. Def. No:626/277/408.

84-Gurre-i Zilka'de 1092, İstanbul, Bezzaz el-Hac Ahmed b. Hüseyin Vakfı, VGMA. Def. No:570/88-89/57.

zi zorladı. Şöyle ki, 17. yüzyıla ait vakfiyeleri fihriste tesbit ederken, vakıf kurucularının baba adları ve isimlerindeki enterasan durum üzerine, vâkıfları baba adlarına ve isimlerine göre tasnif edip tablolastırdık (85). Yaptığımız tablo ve tasnifte vakıf kurucularını iki gruba ayırmamız gerekti.

Bilindiği üzere, İslâm hukuku karşısında hukuki bakımdan iki tür insan vardır (86). Birincisi, hür asıllılar; ikincisi, kul asıllılar. Bu hukuki duruma göre, vakıf kurucularını iki gruba ayırdık. Ayrıca, böyle bir tasnife gitmek vakıf hukuku açısından da, zorunludur; Çünkü, İslâm hukukuna göre, ferdin malını ve mülkünü vakfedebilmesi için, hür olması gerekmektedir (87).

Bu sebeple, vakıf kurucularının menşelerini araştırırken, ayrıca şu hususlar üzerinde de duracağız: 1-Kölelik kurumu ve İslâmiyet, 2-kapıkullarının hukuki durumu, 3-isimlerine ve babalarının meslegine göre vâkıflar, 4-aslı ve menşei belirtilmeyen vakıf kurucuları, vs. gibi özelliklerini belirtmeye çalışacağız.

Hür asıllı vakıf kurucuları: Osmanlı toplumuna sonradan katılan savaş esirleri, devşirmeler ve başka çeşitli yollardan getirilen kul asıllılar dışında kalan tüm grupları kastediyoruz. Gerçi, Osmanlı toplumu dini ve hukukî açıdan müslim ve gayri müslim (zimmiler) diye iki ana gruba ayrılıyorsa da, ferdi hak ve hukuk bakı-

85-Ekz.Tablo:2;3.

86-Zimmî ve Müslüman diye dinî bakımdan yapılan gruplandırmayı kastetmiyoruz.

87-Ahmet, Akgündüz, İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, (Ankara 1988), s.121.

mından ikiye ayrılmaktadır. Köleler (kullar) ve hür asıllılar. İşte, burada üzerinde duracağımız husus vakıf kurucusu olarak hür asıllıların kul asıllılara oranıdır.

17. yüzyılda tesis edilip de, vakfiyesi ' bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mevcut olan 1663 vakfiyeye göre, Osmanlı vakıf kurucularının % 65'i (1663'ün 1081'i) hür asıllıdır (88). Bunların cinsiyetlerine göre % 43.64'ü (809 vâkıf) erkek ve %16.35'i (272'si) kadındır. Bu araştırmada, örnekleme metoduyla 1663 vakfiye içinde ele aldığımız 313 vakfiyeye göre de, hür asıllı vakıf kurucuları % 81.15'tir (89). Bunların da, % 69.32'sini (217 vâkıf) erkekler % 11.82'sini kadınlar oluşturmaktadır. Her iki yüzde arasındaki farklılıklar, elde mevcut vakfiyelerin coğrafi dağılımından kaynaklanmaktadır. Aşağıda vakıf kurucularının imparatorluğa dağılımını belirtirken görüleceği gibi, 17. yüzyılda tesis edilen 1663 vakfın % 67.15'i (1117 vakıf) İstanbul'da yer almasına (90) rağmen, ele aldığımız örnek vakfiyelerin bütün Türkiye coğrafyasını temsil etmesi için, İstanbul'da tesis edilen vakıfların % 25.86'sını (81 vakfiye) örneklem grubuna aldık. İşte, bu sebeplerden dolayı yüzdelere arasında bir farklılık göze çarpmaktadır.

Böylece, her iki yüzdeye göre (1663'ün % 65'i ve 313'ün % 81.15'i), 17. yüzyıl vakıf kurucularının % 73'ü hür asıllı olduğu söylenebilir.

88-Ekz.Tablo:1

89-Ekz.Tablo:3

90-Ekz.Tablo:1

Hür asıllı vakıf kurucularının imparatorluğa dağılımı ise şöyledir: 17. yüzyılda tesis edilen vakıfların ve kurucularının imparatorluğa dağılımını belirtirken, payitaht (İstanbul) ve taşra diye ikiye ayırdık . Bu ayrıma göre, payitahtta yer alan hür asıllı vakıf kurucuları, 1663 vakfiyeye göre, % 40.22'dir (91). . Payitahtta yer alan bu % 40.22 hür asıllı vakıf kurucusunun % 26.81'ini erkekler ve % 13.40 ını kadınlar oluşturmaktadır.313 vakfiyeye göre,payitahtta yer alan hür asıllı vakıf kurucuları % 19.48'dir ve bunların da, % 15.01'ini erkekler; % 4.47'sini kadınlar oluşturmaktadır (92).Burada her iki yüzde (1663'ün % 40.22'si ve 313'ün % 19.48'i) arasındaki nispetsizlik tamamıyla değerlendirmeye almadığımız 313 vakfiyenin % 74.12'sinin Anadolu'dan alınan örneklerden kaynaklanmaktadır.

Bunu da şunun için yaptık:Bu araştırmanın gayesi 17.yüzyıl Osmanlı devri Anadolu vakıfları hakkında gerçeğe yakın bilgi edinmektir.Bu sebeple,İstanbul'dan daha az örnek vakfiye alındı.

Böylece,17.yüzyılda İstanbul'da (payitahtta)te'sis edilen vakıfların % 40.22'sini hür asıllı vakıf kurucularınca te'sis edildiğini söyleyebiliriz.

1663 vakfiyeye göre taşrada (Türkiye ve bugünkü sınırlar haricinde) yer alan vakıf kurucularının % 24.77'si hür asıllıdır (93).Taşrada yer alan bu hür asıllı vakıf kurucularının % 17.97'si Türkiye'de ve % 6.79'u (95

91-Ekz.Tablo:1

92-Ekz.Tablo:3

93-Ekz.Tablo:1

vâkıf) bugünkü sınırlar dışında yer almaktadır.313 vakfiyeye göre ise taşrada yer alan hür asıllı vakıf kurucuları % 61.66 (% 53.31'i erkekler ve % 7.34'ü kadınlar)'dır.Bu araştırmada ele alınan örneklem grubu vakfiyeler bugünkü Türkiye topraklarıyla sınırlandırıldığı için, 313 vakfiyeye göre,bugünkü sınırlar haricindeki vakıf kurucularının yüzdelerini belirtmiyoruz.

17.yüzyıl vakıf kurucuları arasında yer alan kul asıllıların nisbetini ve imparatorluğa dağılımlarını belirtmeden önce,İslamiyetin köleliğe bakışı ve Osmanlı Devleti'nde padişahın,daha doğrusu merkezi otoritenin temsilcileri ve askerleri olan,"kapıkulları"nın hukuki durumlarına değinmek,vakıf hukuku açısından da gereklidir.

Kölelik eski çağlardan beri bütün toplumlarda ve dinlerde karşımıza çıkan bir müessesedir.İslamiyet de, köleliği hukuki olarak kabul etmişse de,her fırsatta köleleri hürriyetlerine kavuşturmayı,onlara iyi davranmayı teşvik ettiğini görüyoruz.Örneğin,Kur'an'da (IV/40)"Allah'a ibadet ediniz ve kullarınıza daha iyi muamelede bulununuz",diye müslümanlara emredilirken;Hz.Peygamberin de, "Esirleri(köleleri)takatları dışında ki şeylere mükellef tutmayınız,siz ne yiyorsanız esirlerinize de o yemekten yediriniz"; "Sizden bir kimse kölem ve cariye demesin,oglum ve kızım desin",diye müslümanları kölelerine karşı daha merhametli davranmaya çağırmıştır (94).Ayrıca,İslam'da köleyi hürriyetine kavuşturmak(azat

94-Sabri Şakir Ansay,Hukuk Tarihinde İslam Hukuku,(Ankara 1958), s.69-70.

etmek) ahirette mükafatı görülecek en iyi amellerden ad-
dedilir (95).Yine,birçok tarafsız gözlemcilere göre de,
İslam'da kölelere iyi muamele edildiği söylenmektedir
(96).Ayrıca esir sahibi evlendirmemiş olduğu cariyesini
kullanabilirdi;bu odalıkların çoğu halinden memnundular.
Diğer bütün erkek ve kadın köleler genelde hafif işlerde
çalıştırılıyordu. Başka bir gözlemci de, durumu
iyi olan köle sahibi bir müslüman,mümkün olduğu sürece
sadık kölesini ev bark sahibi etmek zorunluluğunu hiset-
tiğini;azat edilen köle ile efendisinin arasındaki aile
bağının eskisi gibi kuvvetli kaldığını,azad edilen köle-
lere hemen her iş ve mevkiin açık olduğunu,hür doğmuş in-
sanlarla aynı şartlar içerisinde hayata atıldıklarını ;
bu mücadelede azad edilmiş olan bu kulların diğerlerinden
daha az şanslı olmadıklarını ifade etmektedir (97).

Osmanlılar'da, "Kölelik müessesesi" çok önemli
olmakla birlikte yönetim,askerlik ve ev hizmetleri ala-
nıyla sınırlı kalmıştır.Batı'da (Kuzey Amerika'da) ya-
pıldığı gibi tarım ve endüstride kullanılmamıştır.Ayrıca,
İslam'da ırk ayrımı da yoktur (98).

I.Murad zamanında "Pencik Kanunu" nun çıkarılma-
sından (1360),Yeniçeriliğin kaldırılmasına değin(1826)
Osmanlı ordusunun merkez kuvvetlerini oluşturan "Kapıku-
lu Askeri" bir çeşit kölelik örgütüydü.Başlangıçtan sa-

95-Ömer Nasuh Bilmen;Hukuku İslamiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye
Kamusu, C.4 (İstanbul) s.33.

96-A.Haffner; "ABD" , İA. C.I, s.110-114.

97-A.Haffner, "ABA" , İA. C.I, s.110-114.

98-"Osmanlı Toplum Yaşayışıyla İlgili Belgeler-Bilgiler:Kö-
lelik",Tarih ve Toplum Dergisi, S.1 (Ocak 1984), s.56-64.

vaş tutsaklarının beşte biri ve az sonra kurulan "Devşirme sistemi" ile, Mısır Memluk-Kölemen, Moğol-İlhanlı ve Anadolu Selçuklu geleneklerinden etkilenmiş olarak, ailelerinden alınıp Türkleştirilen ve İslamlaştırılan gayrimüslim erkek çocuklarının seçkinleri Enderun yoluyla yönetim kadrolarına hazırlanır; geri kalanları ise Acemi Oğlanlıktan itibaren çeşitli ocaklara asker yetiştirilmek üzere gönderilirdi. Bu kapıkulları eğitim, adalet ve dini hizmetlerin dışında kalan bütün yönetim kadrolarında çalışıp, yükselebiliyorlardı (99).

Hemen belirtilmesi gerekir ki, "kapıkulları" nı

diğer kullarla (kölelerle) karıştırmamak gerek. Bunların kulluğu padişaha karşıdır; diğer kullar gibi hukuki olarak kul değildirler. Daha doğrusu bunların kulluğu (köleliği) itibarıdır. Vakıf hukukçularının yanı sıra noktalardan biri de budur. Şöyle ki:

İslam hukukunda, vakıf kurucusunda aranan şartlardan biri de, hür olmaktır. Hür olmayanın kurmuş olduğu vakıf sahih değildir; çünkü, bir kölenin elindeki mal kendisiyle beraber efendisinin malı addedilir. Yine, Osmanlı hukukçularına göre, kölenin vakıf te'sis edebilmesi efendisinin (mevlâsı) iznine bağlıdır. Buna örnek olarak da, Darüssaade Ağaları'nın kurmuş oldukları vakıflar için padişah'tan izin aldıklarını yazmaktadırlar (100). Aşağıda

99-Muzaffer Arıkan, "Osmanlı Devleti'nde Ordu", Sosyal Bilgiler, Fasikül 2 (Ankara 1986), s.10-13.

100-Ömer Hilmi, Ahkamü'l-Evkâf, (İstanbul 1307), s.17 Madde (Mesele):53 "Kezalik hür olmayan kimsenin vakfı sahih değildir."

yeri geldikçe, bu meselenin tarihi belgelerce doğrulanıp doğrulanmadığını irdelleyeceğiz.

Burada belirtmemiz gereken bir husus da, vakıf kurucularını hür asıllı ve kul asıllı olarak tasnif ederken kullandığımız ölçüdür. Şöyle ki, bir vâkıfın babasının ismi "Abdullah" veya "Abdülmenan" ise bu vakıf kurucusunu kul asıllı olarak değerlendirdik. Bunun dışında kalan vakıf kurucularını hür asıllı olarak kabul ettik. Yalnız şunu belirtelim ki onbeş-onaltı vakıf kurucusu(101) da, bize kul asıllı gibi geldiyse de, herhangi bir yanlışlığa düşmemek için bunları hür asıllı vakıf kurucuları arasında gösterdik. Kul asıllılar için bir diğer belirgin husus olarak kabul edilen "Beşe" tabirine de (özellikle yeniçeriler için) güvenemedik; çünkü isimlerinin başında veya sonunda beşe sözcüğünü taşıyan vakıf kurucularının bir kısmının baba adları Abdullah veya Abdülmenan iken (102); diğer bir kısmının baba adları alışıl gelmiş islami isimler olduğunu gördük (103). Bunun için, "beşe" tabirine rastladığımız her vakıf kurucusunu kul asıllı olarak değerlendirmekten çekindik. Zaten, yaptığımız tabloda bir vakıf kurucusunu hangi kıstaslara göre kul asıllı olarak değerlendirdiğimizi belirtmek için, kul asıllıla-

101-Bu vakıf kurucuları için bkz., Badısebah Vakfı, VGMA, Def. Harameyn 7,3; Def.No:649/22; Def.No:649/34-35; Mehmed Hâbeşi Vakfı, VGMA, Def. Harameyn 11(744),21; Def. Avâmîr-i Alîşân, 204 ve 310; Behram b. Abdüsselam Vakfı, VGMA, Def.No:578/90-100/20; Ferhad b. Abdüddaim Vakfı, VGMA, Def.No:1966/117; Kasım b. Abdüddaim Vakfı, VGMA, Def.No:627/80; Mehmed Beşe b. Recul Vakfı, VGMA, Def.No:1763/267.

102-Beşe Hasan Ağa b. Abdullah Vakfı, VGMA, Def.No:608/340 ve Hasan Beşe b. Abdülmenan Vakfı, VGMA, Def.No:1763/74

103-Ömer Beşe b. Ali Vakfı, VGMA, Def.No:1763/255; Cafer Beşe b. Hasan Vakfı, VGMA, Def.No:1763/97 ve Hasan Beşe b. Mustafa Vakfı, VGMA, Def.No:618/1,136.

rın baba adlarını da tabloda gösterdik.Son olarak,belirtmemiz gereken bir diğer husus da,bu iki tasnif dışında kalan vakıf kurucuları ve kurucuları belirtilmeyen vakıflardır.Bunların oran ve dağılışlarını da yaptığımız tabloda belirttik (104).

Yaptığımız bu tasnife göre,17.yüzyıla ait 1663 vakfın,kurucularının % 21.94'ü (365 vakfın)kul asıllıdır (105).Bu kul asıllı vakıf kurucularının % 10.22'si(170 vâkıf)erkek ve % 11.72'si (195 vâkıf)kadınlardan oluşmaktadır.313 vakfın kurucularının % 9.26'sı (29 vâkıf) kul asıllıdır.Bunların da % 5.75'ini (18 vâkıf) erkekler ve % 3.51'ini kadınlar oluşturuyor.Her iki durumda (1663 ve 313 vakfa göre) kul asıllı vakıf kurucularının tümü askeri sınıfına mensupturlar.

Kul asıllıların vakıf kurmak için efendilerinden izin aldıkları iddiasına gelince;vakıf hukukuna göre,kölelerin herhangi bir malı veya mülkü vakfetmek için efendilerinden (mevlası)izin almaları gerekir;ve bu nazari fıkıh kaidesine istinaden Osmanlı vakıf hukukçuları da, Darüssaade Ağaları'nın vakıf kurmak için padişah'tan izin aldıklarını belirtmektedirler (106).Günümüz vakıf hukukularından bir araştırmacı,vakıflar hakkında yazdığı e-

104-Bkz.Tablo:1

105-Bkz.Tablo:1

106-"mine'l-kadim Devlet-i Aliyye'de Daru's-sa'adati's-şerife ağalığı mesned-i âlisiyle şeref-yâb olup,selâtin-i izâm hazretinin âdetâ azâd kabul etmez bendegânından bulunan zevât-ı kirâmin vakıfları bu kabildendir.

Zevât-ı muşaru'n ileyhimin ale'l-umum vakfiyelerinde kendülerinin icrâ-yı vakfa taraf-ı eşref-ı mulûkânedan me'zun buyuruldukları tahrir olunmasının sebebi işbu meseleden zâhir ve numâyân olur."Bkz.Ömer Hilmi,Ahkamu'l-Evkâf (İstanbul 1307), s.17.

serde, Osmanlı vakıf hukukcularının bu görüşünü olduğu gibi tekrarlamaktadır (107).

Şimdi, Osmanlı vakıf hukukçularının bu iddialarının doğruluk derecesini ele aldığımız belgelere göre araştıralım. Örnekleme metoduyla ele aldığımız 313 vakfiyenin arasında yer alan 29 vakfiyenin vakıf kurucuları kul asıllıdır ve bunların hiçbirisi de, te'sis ettikleri vakıflar için padişah'tan izin almamışlardır. Ayrıca, dönemi-mizle ilgili kaynaklar arasında da böylesi bir belgeye rastlanılmadı; çünkü, burada söz konusu edilen 29 kul asıllı vakıf kurucusunun tamamı askerî sınıfa mensuptur . Yani, ya kapıkuludur veya askerî sınıfa mensup herhangi bir görevlinin zevcesidir. Başka bir ifadeyle, burada vakıf kurucusu olarak karşımıza çıkan kul asıllılar, Osmanlı devri hali vakti yerinde sade bir re'âyânın kölesi değildirler; hepsi askerî sınıfa mensupturlar. Padişah adına ülkeyi yöneten bunlardır. Daha doğrusu, kapıkullarının kulluğu padişaha karşıdır; yani itibari bir kulluktur; hukuken kul değildirler. Esasında, itibari olarak Osmanlı'da herkes padişahın kuludur; sadece kapıkulları padişahın kulu değildir. Osmanlı vakıf hukukçularının yanıldıkları husus, padişah adına ülkeyi yöneten ve yönetici sınıfını

107-"..bütün İslam hukukçularına göre, hürriyet, vâkıfda bulunması lazım gelen bir vasıftır. Buna göre, kölelerin yaptıkları vakıflar sahih değildir.

Bu hükmün tek istisnası, efendisi tarafından izin verilmesi halinde, ona vekâleten kölenin yaptığı vakıftır. Böyle bir izin verildiği takdirde, zilyedi olduğu mal efendisinin olup ona vekâleten vakfedeceğinden, vakıf muamelesi geçerli olur. Osmanlı Devleti'nde Darüssaade A'âli'si payesiyle şereflendirilip padişahların azad kabul etmez kullarından olan şahısların yaptığı vakıflar bu kabildendir. Vakfiyelerinde me'zun oluukları belirtilmiştir." Bkz. Ahmet Akgündüz, İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi , (Ankara 1988) s.121.

oluşturan kapıkullarını sıradan bir köle (kul) ile aynı hukuki esaslar içerisinde değerlendirmekten kaynaklanmaktadır. Ayrıca padişahın kulları sadece Darüssaade Ağaları da değildir.

Yalnız burada şunu belirtelim ki, temliknâme ile veya başka bir şekilde devlete ait (mîrî) bir mülkü tasarruf edenler, tasarrufları altındaki bu mülkleri vakfetmek için padişah'tan izin talep ediyorlardı; yoksa, kul asıllı oldukları için değildir. Darüssaade Ağaları vakıf te'sis etmek için padişah'tan izin aldıklarını belirtenlerin yanılığısı buradan kaynaklanmaktadır. Kısacası, mîrî araziye veya devlete ait başka herhangi bir mülke tasarruf edip de, bu mülkü vakfetmek isteyen hür asıllılar da kul asıllılar da, tasarruf etmekte oldukları mülkü vakfetmek için padişah'tan izin talep etmişler veya padişah'tan izin aldıklarını vakfiyelerinde belirtmişlerdir (108); yoksa, kul oldukları için padişah'tan izin almamışlardır.

Buna göre, Fuat Köprülü'nün belirttiği gibi, vakıf müessesesinin hukuki mâhiyetinin iyice anlaşılabilmesi, eski İslam hukukçularının kurmuş oldukları teorik sistemleri araştırmakla olmayıp, sosyal bir realite olan bu müessesenin "tarihî tekâmül processus'ünü" kavramakla mümkündür (109).

108-Bkz.1040 tarihli Karhisarı sahip (Afyon), Veziriazam Hüseyin Paşa Vakfı, VGMA. Def. No: 747/449/299; Evaili Safer 1035 tarihli Babussaade Ağası Malatyalı İsmail Ağa b. Mehmed Vakfı, VGMA. Kasa Mahfuz (136), 51/5/257; Evâsıt-ı R. evvel, 1044, Manisa, Müderris Hamza Efendi b. Halil Vakfı, VGMA. Def. No: 589/290/481.

109-Fuat Köprülü, "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının tarihi ehemmiyeti", İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, (İstanbul 1983), s. 313.

Kul asıllı vakıf kurucularının imparatorluga dağılımı ise şöyledir: 1663 vakfiyeye göre, payitahtta yer alan kul asıllı vakıf kurucuları % 19.78 (329 vâkıf)'dır. Bunların % 8.35'ini kul asıllı erkekler ve % 11.42'sini kadınlar oluşturmaktadır. Buna mukabil taşrada yer alan kul asıllı kadın vakıf kurucuları % 0.30 (1663'ün 5'i)'dur (110). Sebebine gelince; Osmanlı Devleti'nin en yetkili ve varlıklı devlet adamları İstanbul'da oturmaktaydılar. Çeşitli ülkelerden getirilen cariyelerin en seçkinleri buraya getirilmekteydi. Her devlet adamı mali kudretine göre, dilediği kadar cariye satın alıp, odalık olarak kullanmaktaydı. Ayrıca, İslam hukukunda erkeğin ancak dört kadınla evlenmesine ruhsat verilmişken cariyeler hususunda böyle bir sınırlama yoktur. Örneğin, Eylül başları 1611 (Evaili Receb 1020) tarihli vakfiyesinde öğrendiğimize göre, Şeyhülislam Mehmet b. Sa'deddin'in toplam sekiz adet odalığı ve bir ümmi veledi vardır (111). Ayrıca, 17. yüzyılda bir "kadınlar saltanatı" da olduğunu hatırlamak gerekir (112). Burada belirtmekte yarar gördüğümüz diğer bir husus da, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mevcut olan 26.000 vakfiyenin 2309'u hatun vakıflarıdır (113). Bu bütün imparatorluk tarihi boyunca kurulan 2309 hatun vakfının 499'u 17. yüzyılda te'sis edilmiştir.

110-Ekz. Tablo:1

111-"...vâkıfın ocalıkları ve ummehâti evladını ki, Canan, Hemzad, Müşerref, Badireftar, Mahitab, Haver, Şerefraz, Reftar nam kadınları" Ekz. Evaili Receb 1020, İstanbul, Şeyhülislam Mehmed b. Sa'ueddin Vakfı, VGMA. Def. No: 573/127.

112-Çağatay Uluçay, Harem, II, (Ankara 1985) s.47.

113-VGMA. uzmanlarından Gülğün Erişen'in Hatun Vakıfları üzerinde yapmakta olduğu bir araştırmaya göre.

Kul asıllı vakıf kurucularının taşraya dağılımı ise şöyledir: Bugünkü Türkiye toprakları üzerinde yer alan (İstanbul hariç) kul asıllı vakıf kurucularının % 1.14'ünü erkekler ve % 0.18'ini kadınlar; bugünkü sınırlar dışında yer alan kul asıllı vakıf kurucularının % 0.72'si erkek ve % 0.12'sini kadınlar oluşturmaktadır. Böylece kul asıllı vakıf kurucularının taşradaki toplamı % 2.16 (1663'ün 36'sı) dir (114). Halbuki, İstanbul'da (payitaht) yer alan kul asıllı vakıf kurucuları %19.78' dir.

1663 vakfiye arasında ele aldığımız 313 vakfiyeye göre, payitahtta yer alan kul asıllı vakıf kurucuları % 5.11'i oluşturmaktadır. Türkiye'ye dağılımları ise % 4.15'tir. Bunların % 3.19'unu kul asıllı erkekler ve % 0.95'ini kadın vakıf kurucuları teşkil etmektedir.

Vakıf kurucularını hür asıllı ve kul asıllı olarak iki gruba ayırdığımızda, karşımıza aslı ve kurucusu belirtilmeyen vakıflar çıktı. Bunların, ele aldığımız vakfiyeler arasındaki oranları şöyledir: 1663 vakıf arasında kurucusu belirtilmeyen vakıflar % 0.60 (10 vakıf)' tır. Bu tür vakıflar, zamanla kurucuları unutulmuş lakin hukuki durumu ve hayrâtı devam eden vakıflardır (115) .

Asılları belirtilmeyen vakıf kurucularına gelince, şöyledir: 1663 vakfiyeye göre aslı (menşei) belirtilmeyen vakıf kurucuları % 12.44'dür. Hemen belirtelim ki,

114-Bkz. Tablo:1

115-Bu tür vakıflara misâl olarak, 999 tarihli Bandırma'nın Sahiliderya karye'sindeki vakıf, VGMA.Def.No:733/123; 1084 tarihli Trabzon'daki Hatun Vakfı, VGMA.Def.No:317/265; ve 1089 tarihi Kastamonu, Hacı Mustafa Hanı Vakfı, VGMA.Def.No:468/312.

bu ihtiyatla karşılanması gereken bir rakamdır; çünkü, 1663 vakfiyeyi fihristte tesbit ettik; vakfiyelerine bakmadığımızdan kurucularının aslını (baba adlarını) belirtir. Bilgiler vakfiyelerinde bulunabilir. Örneklemeye metoduyla 1663 vakfiye arasında ele aldığımız 313 vakfiyeye göre, asılları belirtilmeyen vakıf kurucuları % 9.58'dir (115/1). Aslı belirtilmeyen vakıf kurucularının ekserisi askerî sınıfa mensup olan ehl-i örf ve şeyhlerden oluşuyor (116).

Vakıf kurucularının isimlerine gelince; buradaki gayemiz hür asıllı ve kul asıllı vakıf kurucularının isimleri arasındaki farklılıkları ve bu iki grubun isimlendirilmelerinin ardındaki sosyal sebepleri belirtmektir; yoksa, bütün isimleri tek tek tahlil edip değerlendirmek değildir.

Hür asıllı vakıf kurucularının isimlerinde fazla bir enteresan durum görülmemektedir. Kabaca değerlendirilecek olursa, bugün de olduğu gibi, alışılacağı gibi İslami isimler taşıyan hür asıllı vakıf kurucuları büyük çoğunluğu oluşturmaktadır (117). Bununla beraber, eski mitolojik ve kahramanlığı simgeleyen bazı isimlere de rastlanılmaktadır. Örneğin, Behram, Rüstem, Hüsrev, Ferhad, Feridun, İskender gibi (118). Ayrıca Esat, Kurt, Aslan gibi (119) cesareti simgeleyen isimlere de rastlanılmaktadır. İslami isimlerden en çok kullanılan isimlerin başında, Hz. Peygamberin a-

115/1-Bkz. Tablo:3

116-Örneğin, Evaili Muharrem 995, Edirne, İbrahim Bey Vakfı, VGMA. Def. No: 730/63/36; 7 Receb 999, Erzincan, eş-Şeyh Hacı Veli Vakfı, VGMA. Def. No: 608/1, s. 234/251 ve 15 Muharrem 1001 İskefsir (Tokat), Seyyid Şeyh Hasan Vakfı, VGMA. Def. No: 739/153/97.

117-Bkz. Tablo:2

118-Bkz. Tablo:2

119-Bkz. Tablo:2

da kullanılmıştır;ardında Hz.Ali ile Hasan ve Hüseyin'in adını görüyoruz.Yusuf,Süleyman,İbrahim,İsmail,Musa, İsa gibi İslam öncesi dinlere ve dini efsanelere dayanan isimler de ağırlık teşkil etmektedir.

Burada belirtilmesi gereken bir husus ise,İsa adını taşıyan yirmibir hür asıllı vakıf kurucusuna mukabil,kul asıllı vakıf kurucularından sadece bir kişi İsa adını taşımaktadır.Halbuki Yusuf adı hür asıllılar arasında % 1.01 (1081 hür asıllı vâkıf arasında 11'i); kul asıllılar arasında % 2.73 (365 üzerinden 10'u)olduğu görülmektedir (120).Bu iki vak'anın arasındaki sosyal sebep ise şöyle tahmin edilebilir:İsa isminin kul asıllılara verilmeyişinde,devşirilen veya esir olarak yahut satın alınarak alınan bu insanların eski kültürleri ile bağlarını koparıp Osmanlı toplumu içinde eritmektir.Yusuf adını kul asıllılara takmakta beis yoktur;üstelik , köle olarak getirilen bu insanların fiziki yapısına göre de isimlendirildiklerini söyleyebiliriz.

Hür asıllı kadın isimlerinin başında dini isimler yer alıyorsa da,daha çok İffet,Edeb ve terbiyeyi empoze eden isimler çoğunluğu oluşturuyor.Halbuki kul asıllı kadın isimleri ise,daha çok müşterilerin zevklerine hitap etmektedir (121).Bu meselelere aşağıda tekrar dönecektir.

Kul asıllı vakıf kurucularının isimlerine gelince:Farklı din ve kültürlerden koparıp getirilen bu insanların katıldıkları toplumda (Osmanlı toplumu kastedi-

120-Ekz.Tablo:2

121-Ekz.Tablo:2

liyor) alışlagelen isimlerle adlandırılmaları gerektiği, akla gelen ilk düşüncedir. Halbuki, vakıf kurucusu olarak karşımıza çıkan bu kul asıllıların, Osmanlı toplumunda alışlagelen isimlerle adlandırılmadıkları görülmektedir (122).

Kul asıllı erkek vakıf kurucularının daha çok, Osmanlı toplumunun belli bir zümresini oluşturanlarca kullanılan isimlerle adlandırıldıkları ve kul asıllı kadınların da daha çok alıcıların muhtelif zevklerine hitap eden isimlerle adlandırıldıkları görülmektedir (123). Bu iki vak'anın sosyal sebeplerini izah etmeye çalışacağız.

Vakıf kurucusu olarak karşımıza çıkan kul asıllı erkeklerin tümü askerî sınıfının ehl-i örf grubuna mensuptur. Ehl-i örfü oluşturan bu kul asıllılar kapıkuludurlar. "Osmanlı kendine, yani merkeze körü körüne sadık bir kapıkulu yaratma çabasında idi. Devşirmelerin Türk ve İslam olmaması, geri ile her türlü bağın kopartılmak istenmesinden, bir türlü 'kültür şoku' yaratmak çabasındandı" (124). Hammade olarak önüne gelen yığınları işleyen resmi örgütlerin çok değişik işler için kurulduklarını ve bazı örgütlerin işledikleri insanları toplum için daha üstün olan bazı gayeleri gerçekleştirmek amacıyla kuruldukları da, bilinmektedir (125).

122- Ekz. Tablo:2

123- Ekz. Tablo:2

124- Toktamış Ateş, Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı (Kuruluş Dönemi), İstanbul 1982, s.177.

125- George, A. Lundberg, vd. (Çev. Üzer Ozankaya): Sosyoloji, C.I (Ankara 1970), s.144

İşte, Yeniçeri Ocağı'nın da, böylesi bir amaç için kurulduğunu biliyoruz. Her örgüt, kuruluş gayesine göre belli bir ideolojiyi savunur ve işlemekte olduğu insanlara bu ideolojiyi empoze eder. Sonuçta bu insanları kendi gayesine göre şekillendirir. Yeniçeri Ocağı da, böyle bir nitelik taşımakta idi. Bu ocağın Bektaşilik'le olan ilişkisi Yeniçeri Ocakları'nın kaldırılmasına (1826) kadar sürmüştür. Bunların ocaklarına "Ocağ-ı Bektaşiyân" ve kendilerine de, "Taife-i Bektaşiyye, Gürûh-ı Bektaşiyye, Zümre-i Bektaşiyân" denildiği (126) de bilinmektedir.

Hacı Bektaş-ı Velî tarafından kurulan Bektaşilik tarikatı XV. ve XVI. yüzyıllarda, özellikle Yeniçeri Ocağı'nda bir tür resmi kült niteliği almıştır (127). Böylece ocağa yeni getirilen ve eski inanç ve kültürlerinden koparılıp yeniden şekillendirilmek istenilen bu insanlara, bu tarikatca daha çok sevgi ve sempati duyulan isimler verilecekti. Üstelik, bu isimler kahramanlık, fedakarlık, kin ve coşkuyu kamçılaman isimler olması da, ocağın yapısına uygundu. İşte, ocağa yeni getirilenlere bu düşünce doğrultusunda bu isimler verilmiştir denilebilir.

Şimdi, yaptığımız tablo ve tasnife göre kul asıllı vakıf kurucularının isimlerine bakabiliriz:

Bektaşilerce daha çok kullanılan Ali, Hasan, Hüseyin, Haydar, Cafer, Hızır, Musa, Murad gibi isimlerin kul asıllı erkek vakıf kurucuları arasında diğer isimlere

126-İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Kapıkulu Ocakları, I, (Ankara 1984), s.150; Defterdar Sarı Mehmet Paşa (sad. H. Rağıp Uğural), Nesayihü'l-vü-zera ve'l-ümerâ, (İstanbul 1987), s.85

127-Toktamış Ateş, age. s.151.

göre % 32.35'i (170 üzerinden 55'i) teşkil etmektedir; halbuki, aynı isimler İslami birer ad olmalarına rağmen, hür asıllılarda % 15.32 (809 üzerinde 124), aslı belirtilmeyen vakıf kurucuları arasında % 21.14'ü (175'in 37'si) oluşturmaktadır.

Yine, kul asıllı erkek vakıf kurucularının isimleri arasında, eski İran ve diğer mitolojilere dayanan Behram, Hüsrev, Ferhad, İskender gibi adların diğer isimlere göre % 8.82'yi; buna mukabil hür asıllılarda % 0.75'i; aslı belirtilmeyenlerde -ki bunların kul olma ihtimali vardır- % 2.28'dir (128).

Kul asıllı vakıf kurucularının isimleri arasında göze çarpan bir diğer isim de, "Yusuf" adıdır. Hür asıllı vakıf kurucularının isimleri arasında Yusuf adı % 1.35 iken; kul asıllıların isimleri arasında % 5.88'dir.

Kul asıllı kadın vakıf kurucularının isimlerine gelince: Çeşitli ırklara mensup ve ekserisi seçkin güzellikte olan kadınlar, esir tüccarları vasıtasıyla imparatorluk merkezi olan İstanbul'a ulaştırılıyorlardı. Bu cariyelerin isimlendirilmesi de, büyük bir ihtimalle, esir tüccarlarınca yapılıyordu; çünkü, vakıf kurucusu olarak karşımıza çıkan bu kadınların isimleri daha çok müşterinin muhtelif duygularına hitap eden isimlerden oluşuyor. Örneğin, kul asıllı kadın vakıf kurucularında en fazla rastlanılan isimlerin başında; Mahidevran, Kamer, Seyyare, Perviz, Mehpeyker, Şemskamer, Şemsduha, Mahzi-ba, Mehpare, Afitap, Şemsperi, Şemshurşide gibi isimler gel-

mektedir(129).Bu tür isimler , kul asıllı kadın vakıf kurucuları arasında % 21.53 (195'in 42'si);hür asıllı kadın vakıf kurucularının isimleri arasında % 2.20(272'nin 6'sı) dır.

Kul asıllı kadın vakıf kurucularının isimleri arasında ikinci sırayı,yine iyi huyluluklarını,güzelliklerini vurgulayan isimler yer almaktadır.Üçüncü sırayı da,Şukufe,Yasemin,Gülferah,Gülahmer,Gülşen,Laleruh gibi çeşitli çiçek isimleri yer almaktadır (130).

Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus da, kul asıllı kadın vakıf kurucularının % 97.43'ü (195' in 190'ı) İstanbul'da yer almasına mukabil;taşrada yer alan kul asıllı kadın vakıf kurucuları % 2.56 (195'in 5'i) dir(131).Belirtilmesi gereken başka bir husus da,kul asıllı kadınların baba adları için daha çok "Abdullah"ismi kullanılırken;kul asıllı erkeklerin baba adları Abdullah veya Abdulmennan olarak geçmektedir(132).

Buraya kadar,vakıf kurucularını menşe'lerine göre birtakım açılardan değerlendirmeye çalıştık.Bu kez de vakıf kurucularını baba mesleklerine göre değerlendirmeye çalışalım.

Örnekleme metoduyla 1663 vakfiye arasında ele aldığımız 313 vakfiyeye göre,vakıf kurucularını baba mesleklerine ve menşe'lerine göre,gruplandırıdığımızda,vakıf ku-

129-Ekz.Tablo:2

130-Ekz.Tablo:2

131-Ekz.Tablo:1

132-Ekz.Tablo:1 ve 3

rucularının %24.92'sinin(313'un 78'i) babası ehl-ı örf grubundan olduğu, % 9.26'sı (29 vakıf kurucusunun babası) ehl-ı ilm, % 6.07'sı (313'ün 19'u) tarikat ve sâdâttan olduğu görülmektedir.Böylece,vakıf kurucularının % 40.25'inin babaları askerî sınıfına mensuptur.% 6.38'inin babalarının mesleği belirtilmemiş olmasına rağmen,sadece "el-hac" veya "hacı" ünvanını taşıdıklarını görmekteyiz. % 33.54'ünün baba mesleği ve ünvanı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. % 9.90'ının da kul asıllı olduklarını ve % 9.90'ının da hem aslı ve hemde mesleği belirtilmemiştir (133).

Son olarak belirtilmesi gereken bir diğer husus ise,17.yüzyıl Osmanlı vakıf kurucularının,1663 vakfiyeye göre % 11'i (183 vâkıf) el-hac veya hacı ünvanını taşımaktadır.313 vakfiyeye göre ise % 22.68'i (313'ün 71'i) el-hac veya hacı ünvanını taşımaktadır.Aradaki fark Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi fihristindeki tafsilat eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

TE'SİS EDİLEN VAKIFLARIN YÖNETİMİ, DENETİMİ, GÖREVLİLERİ,
GELİR KAYNAKLARININ İŞLETME BİÇİMİ VE ÖZELLİKLERİ

I-YÖNETİMİ, DENETİMİ, GÖREVLİLERİ

Vakıfların yönetim yapısını düzenleyen hukuki esaslar, Hicrî ikinci asırda, İslam hukukunun tedvini için yapılan çalışmalar sırasında nazari olarak oluşturulmaya başlanmıştır. Bu tarihten itibaren yazılan fıkıh kitaplarında vakıfların teşkilat yapısını belirleyen esaslar etraflıca anlatılmıştır (1).

Hemen belirtilmesi gereken bir husus da, bugüne değin vakıf teşkilat yapısı hakkında yapılan çalışmaların, bir iki istisna dışında (2), çoğunluğu nazari çalışmalardır; belirli dönemlere ve toplumlara ait vakıf teşkilatını anlatan eserler değildir (3).

1-B.Yediyıldız, "XVIII.Asırda Türk Vakıf Teşkilatı", Tarih Enstitüsü Dergisi (Prof.Tayyip Gökbilgin Hatıra Sayısı), (İstanbul 1982), s.12 (1981-1982), s.172.

2-Bu araştırmalar için bkz. Memlûklular devrindeki vakıf teşkilatı için, M.Gaudefroy Démombynes, La Syrie a l'epoque des Memelouks, Paris, 1923; Türk ve İslam devletlerindeki vakıfların teşkilat yapısının ana hatları için, F.Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü", VD. (Ankara, 1942), C.II, s.1-32; vakıfların muhtelif İslam ülkelerindeki yönetim yapısının ana hatları ve yeniden düzenleme çalışmaları için de, B.Yediyıldız, "Vakıf" İA.Cüz 137 (İstanbul 1982), s.153-172; 18.yüzyıl Osmanlı vakıf teşkilatı hakkında etraflıca ele alan aynı yazarın "18.Asırda Türk Vakıf Teşkilatı" açm. s.171-189.

3-Vakıfların yönetim ve denetim yapısını nazari olarak ele alan, son yıllarda yapılan iki çalışma için bkz. Akgündüz, Ahmet, İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, (Ankara, 1988), s.224-321 ve Muhammed Ubeyd Abdullah el-Kubeysi, Ahkamü'l-Vakf fi's-Şeriati'l-İslamiyye, C.2 (Bağdad, 1977), s.119-281.

Bu araştırmada üzerinde durulacak husus, ele alınıp tahlil edilen 313 vakfiyeye göre, 17.yüzyılda te'sis edilen Osmanlı vakıflarının teşkilat yapısı hakkında bazı bilgiler vermektir.

A-Y Ö N E T İ M İ, D E N E T İ M İ

Toplum yararına olduğu kadar, vakıf kurucularının ailelerine ve diğer akrabalarına da büyük menfaatler sağlayan vakıfların uygulamadaki esas teşkilat yapısını düzenleyen vakıf kurucularıdır; çünkü, bir kişi vakfını kurarken, vakfının her türlü hukuki yapısını ve gayesini belirleyen bir "vakfiye" düzenlemektedir. Böylece, vakfının yönetimini ve denetimini sağlayacak kişileri ve görevli sayısını da kendisi belirlemektedir. Ayrıca, her vakfın gelirine ve gayesine göre idari görevlilerinin sayısı değişir. Örneğin, Veziriazam Kara Mustafa Paşa'nın 19 Kasım 1680 (15 Şevval 1091) tarihli vakfının (4) bir nâzırı (5), iki mütevellisi (6), iki kaymakam-ı mütevellisi (7), bir mü-

4-Bkz. 15 Şevval 1091 Üsküdar, Veziriazam Mustafa Paşa b.Oruç Ağa Vakfı, VGMA.Def.No:641/85.

5-Mütevellinin vakıf üzerindeki tasarruflarını denetlemek için vakıf kurucusu tarafından veya yetkili devlet görevlisi tarafından atanan kişidir. (Bkz. A.Himmet Berki, İstilah ve Tabirler, (Ankara 1966) II.baskı, s.44.

6-Vakıf işlerini yönetmek için atanan görevli (Bkz. age. s.43)

7-Mütevellinin aleyhine bir dava açıldığında veya vekil bırakmadan uzak bir yere gittiğinde hakim tarafından geçici olarak yerine atanan görevliye denir. (Bkz. age. s.30) Fakat ele aldığımız vakfiyelerde, muhtelif yerlerde hayrât ve akarları olan vakıfların vakıf kurucuları bulunmadıkları mahaldeki hayrât ve akarları için kaymakamı mütevellî atadıklarını ve vakıflarının mütevelliliğini de ya kendileri yada çocukları yapmaktadır. Mesela, Veziriazam Kara Mustafa Paşa Merzifon'daki hayrât ve akarı için bir kaymakam-ı mütevellî ve Kayseri İncesu Alibeyboranı denilen yerdeki hayrât ve akarı için başka bir kaymakamı mütevellî tayin etmiştir (Bkz. 23 Safer 1089, Anadolu, Kara Mustafa Paşa bin Oruç Ağa Vakfı, VGMA.Def.No: 641/55-350 .Geçici olarak atanan mütevellî nâibidir.

tevellî nâibi (8), iki katibi, üç câbîsi (9) ve bir sarrafı (10) bulunmaktadır. Yine, 26 Temmuz 1680 (28 C.ahir 1091) tarihinde Burdur'da bir vakıf kurmuş olan Ahmet Bey b. Ferhat Paşa'nın (11) vakfının sadece bir mütevellî ve nazırı bulunmaktadır. Bir diğer vakıf kurucusunun te'sis etmiş olduğu vakfının gelir kaynağı sadece bir attar dükkanı olduğu için, hiçbir idari görevli tayin etmediğini görüyoruz (12). Kısaca, her vakıfta belirli görevlilerin bulunacağına dair bir şart yoktur. Bununla beraber, ele aldığımız 313 vakfiyeye göre, 17.yüzyıl Osmanlı vakıflarının idari görevlileri mütevellî, mütevellî yardımcısı, kaymakam-ı mütevellî, mütevellî-i kebir (13), nâzır, kâtip, câbî, atlı câbî, piyade câbî, muhasip, mutemet (14), vakıf zâbiti (15) ve sar-

8-Mütevellinin yerine geçici olarak atanan idareci.

9-Vakfın gelirlerini toplayan tahsildar demektir. Bkz. A.Himmet Berki, age. s.9.

10-Vakıf paralarını işleten, faize veren bir vakıfta şöyle geçmekte, "merhum Şeyh Mahmut Hüdaî Efendi evkâfına kâtib-i evvel ve kâtib-i sanî ve cabî-i evvel ve sanî ve cabî'i sâlis ve sarraf olanlar benim vakfı mezkuruma dahi vezâif-i mezkûre ile katib ve cabî ve sarraf olalar.", vazife-i sarrafiye olarak da yevmi iki akçe tayin etmiştir. Bkz. 1091 tarihli Üsküdar Mustafa Paşa b. Oruç Ağa vakfı, VGMA. Def.No: 641/85.

11-28 Cemaziyelahir 1091, Burdur, Ahmet Bey b. Merhum Ferhad Paşa vakfı, VGMA. Def.No: 372/274.

12-Bkz. Keremkaş es-Şeyh Hüseyin Efendi b. Mehmed vakfı, Gurre-i Şaban 1091, Edirne, VGMA. Def.No: 731/10.

13-Büyük mütevellî demektir. Bir vakıf vakfına nazır, mütevellî, katib, cabî vs. gibi görevliler tayin ediyor ve mütevellî-i kebir diye tayin ettiği kişinin de İstanbul'da oturmasını, muhasebe ve vakıfla ilgili sorunlarca çözüm bulabilecek ve kendisine müracaat edilebilecek olacak biri olmasını şart etmiştir. Buna göre, vakfın büyük yöneticisi demektir. (Bkz. Veziriazam Mehmed b. Ali vakfı Zilhicce 1028 tarihli İstanbul VS.'de, VGMA. Def.No: 573/39.

14-Mütevellinin bulunamadığı yerlerdeki vakıf gelirlerini ve hayratlarını toplayan ve yöneten bir nevi mütevellî vekili demektir. Fakat bu görev süreli değildir. Vakıf kurucuları güvendikleri adamlarını değişik yerlerdeki vakıf gelirleri ve hayratları için tayin ediyorlardı. (Bkz. Evaili Zilhicce 1071, İstanbul, VS.de Köprülü Mehmed Paşa Vakfı, VGMA. Def.No: 580/127-139/77; 1988/159-173).

15-Vakıf topraklarındaki asayişî sağlayan görevli.

raftan ibarettirler (16).

Bu idari görevlilerin toplam vakıf görevlilerine (murtezikaları, vakıftan herhangi bir şekilde maaş alanlar) göre, nisbeti %10.90 (5119'un 558'i) dir (17). Yalnız burada 58 hasbî (ücretsiz) görevliyi saymıyoruz. Esas burada üzerinde duracağımız husus, vakfın yönetimini ve denetimini sağlayan mütevellî ve nâzırdır. Bunları da ayrı alt başlıklar altında açıklamaya çalışacağız. Diğer alt kademedeki yer alan idari görevliler kâtip, câbî, muhasip gibi, üzerinde durmayacağız; çünkü bunlar vakıfların idaresi ve denetimi üzerinde pek büyük bir söz sahibi değildirler.

1-Y Ö N E T İ M İ

Merkezi bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nde vakıflar 1826 yılında Evkâf Nezâreti'nin kuruluşuna değin, merkezi bir teşkilattan mahrum idi (18). Bununla beraber, daha önceki bir takım uygulamalarla bu merkezi idareye doğru gelindiği söylenebilir. Şöyle ki, Ocak 1775 (Zilkade 1188)'de, I. Abdulhamid, Hamidiye Vakıfları'nın idaresi için, imâreti civarında müstakil bir daire kurmuştur (19). Ele aldığımız vakfiyelerde benzer uygulamalar görülmektedir. Örneğin, Veziriazam Mustafa Paşa b. Oruç Ağa'nın Eylül ortaları 1682 (Evasıt-ı Ramazan 1093)'de kurmuş ol-

16- Bkz. Tablo:9

17- Bkz. Tablo:25

18- Bkz. H. Hüsameddin/ İ.M. Kemal, Evkâf-ı Hümâyûn Nezaretinin Tarihçe-i Teşkilatı ve Nuzzarın Teracim-i Ahvalı, (İstanbul, 1335), s.26; B. Levis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev. M. Kıratlı) Ankara, 1970, s.94; John Robert Barnes, An introduction to Religious Foundations in the Ottoman Empire, Leiden, 1986, s.73 ve B. Yediyıldız, "18. Asırda Türk Vakıf Teşkilatı", s.173.

19- H. Hüsameddin/ İ.M. Kemal, age. s.19

duğu vakfının icâr gelirlerinden hasıl olan paraların korunması için görevlendirdiği sandık eminine (20) Galata Hısnı haricinde, deniz kenarında bir sofa tahsis etmiştir (21). Yine, Köprülü Mehmet Paşa'nın Temmuz başları 1661 (E-vaili Zilhicce 1071) tarihli vakfının Anadolu'nun Lefke ile Söğüttepe arasındaki Karaoğlanbeli denilen mahalde bulunan akarlarının ve hayrâtının idaresi için tayin ettiği mütevelliyeye büyük bir oda tahsis etmiştir; Amasya'nın Gümüşhacı Köyü'ndeki vakıf akarları ve hayrâtlarının idaresini yürütecek olan mütevelliyeye de bir menzil tahsis etmiştir (22). Yalnız, şunu belirtelim ki, bu her iki vâkıfın mütevellilere ve sandık eminine tahsis ettikleri sofa, kebir oda ve menzil, diğer vâkıfların çeşitli görevlilere ve mütevellilere tahsis ettikleri oturma hakkı (sükna hakkı) değildir; çünkü her iki vakfın idaresini (tevlilyeti) ya kendilerine veya çocuklarına tevdi ettiklerini ve kendileri ile çocukları İstanbul'da oturmaktadırlar. Söz konusu yerlerdeki vakıf gelirlerinin ve hayrâtlarının idaresini mutemet olarak tayin ettikleri adamlarınca yürütmektedirler. Kısaca, mütevellilere tahsis edilen bu yerlerde "mutemet" olarak atadıkları görevli adamları ikamet etmektedir. Bu sebeple, buraları birer idari bina olarak kabul edebiliriz.

Şimdi de, 17. yüzyılda vakıf kurucuları vakıflarının yönetimini kimlere bıraktıklarına bakmadan önce, yukarı

20-Vakıf paralarını koruyan görevli, adeta veznedar.

21-Bkz. Evasıtı Ramazan 1093 tarihli, İstanbul, Veziriazam Mustafa Paşa b. Oruç Ağa Vakfı, VGMA.Def.No:641/97.

22-Bkz. E-vaili Zilhicce 1071, İstanbul, VS.de Köprülü Mehmet Paşa vakfı, VGMA.Def.No:580/127-139/77;1988/159-173.

rıda değindiğimiz gibi,vakıflarına müteveli (yönetici)
 tayin etmeyenler yüzde kaç oluşturuyordu ve bu durumda ,
 hukuki bakımdan vakfın yönetimi kime aitti ?

Bu araştırmada,ele aldığımız 313 vakfiyeye göre ,
 bir kısım vakıf kurucuları,yukarıda belirttiğimiz nedenler
 den dolayı,kurmuş oldukları vakıflarına müteveli tayin
 etmemişlerdir (23).Vakıflarına müteveli tayin etmeyenler
 % 18.84'ü (313'ün 59'u) teşkil etmektedirler (24).

Osmanlılar'da uygulana gelen vakıf hukukuna göre,
 herhangi bir vakfın yönetimi (tevliyeti) kimseye şart ko-
 şulmamışsa,herhalukarda bu vakfın tevliyeti sağ olduğu sü-
 rece vakıf kurucusuna aittir (25).Bu konudaki tartışmalar,
 araştırmamızın boyutlarını aştığı için daha fazla detaya
 girmeyeceğiz.

Öte yandan,kurmuş oldukları vakıflarına müteveli
 tayin etmeyenlerin yanı sıra,vakfının cesamet ve varidatı-
 na göre, birden fazla müteveli tayin edenlerin de oldugu-
 nu belirtmemiz gerek. Örneğin, Şubat başları 1601 (Evaili
 Şaban 1009) tarihinde Edirne'de vs.de vakıf kurmuş olan
Harami Vezir Ahmet Paşa b. Süleyman, İstanbul'daki hayrât

23-Vakıflarına müteveli tayin etmeyenlerin tümünü belirtmek
 fazulî olacağı için birkaç örnek vermekle yetineceğiz.Bunun için bkz.
 Edirne,993(M.1585) tarihli Ali Bey b.Hamza Vakfı,VGMA.Def.No: M.Ha-
 mis (t28),794;Galata 1000 (M.1591) tarihli Husna Hatun bt.Abdullah
 Vakfı,VGMA.Def.No:618/2,142; İstanbul 1012 (M.1603)tarihli Şem'i Ha-
 tun b. Abdullah Vakfı,VGMA.Def.No:618/1,177/151; Kayseri 1042 (M.
 1632) tarihli Abdi Bey b.Hamza Vakfı,VGMA.Def.No:598/151;ve son bir
 örnek de 1093 (M.1682) tarihli Adana Elif Hatun b İbrahim Vakfı ,
 VGMA.Def.No:t25/117.

24-Bkz.Tablo:8/1

25-Bkz.Ömer Hilmi,Ankamü'l-Evkâf,İstanbul,1307,madde 293;
 Ali Haydar,Tertibu's-Sunuf fî Ankami'l-Vukuf,İstanbul,1340,madde.
 1086 ve Akgündüz,Ahmet,İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında va-
 kıf Misesesi,Ankara,1986, s.232.

ve akarları için vakfının yönetimini(mütevelliliği) kendi nefsine, Gelibolu, Edirne ve Bağdat'taki hayrât ve akarları için de üç kişiyi müteveli olarak tayin etmiştir (26). Bir diğer örnek, Mart ortaları 1645 (Evasıtı Safer 1055) tarihinde İzmir'de vakıf kurmuş olan Şeyh Mustafa Efendiye aittir. Mustafa Efendi de, vakfına iki müteveli tayin etmiştir(27).Bu sebeble, 17. yüzyıl Osmanlı vakıf yöneticilerini üzerinde gösterdiğimiz tabloda, 313 vakfa mukabil, vakıflarına müteveli tayin etmeyenlerle beraber 326 müteveli gözükmektedir(28). Halbuki, her vakfın bir mütevellisi olduğunu düşünecek olursak 313 müteveli olması gerekirdi.

Belirtilmesi gereken bir diğer husus da, müteveli olarak atananların % 49.07'si nakdî ücret ve % 29.14'u de atandıkları vakıflara ait herhangi bir gelir kaynağına, maaş mukabilinde, tasarruf etmekte ve % 3.68'ı(12 müteveli) de ücretsiz (hasbî) olarak görevlendirilmiştir. Fakat, bu hasbî olarak atananların en azından bir kısmının atandıkları vakıftan o şekilde veya bu şekilde bir menfaat sağladıkları kesindir.Örneğin, Temmuz 1585 (Şaban 993) tarihinde Konya'da bir vakıf kuran Seyyid Mehmet Efendi b. Şeyh Kasım Efendi, vakfının yönetimini(tevliyeti) evvela kendisine, sonra evlâd-ı evlâdına, akrabasına ve sonunda Konya hakimine şart kılmaktadır.Bu kişile-

26-Bkz.Evaili Şaban 1009 tarihli,Edirne,Haramî Vezir Ahmet Paşa b.Süleyman Vakfı, VGMA.Def.No:2141/56/66.

27-Bkz.Evasıt-ı Safer 1055,İzmir, eş-Şeyh Mustafa Efendi Vakfı, VGMA.Def.No:617/61.

28-Bkz.Tablo:8/1

lerin de, kendisi dahil, hasbî olarak bu görevi yapmalarını şart koşuyor. Vakfının kontrolünü (nezâretini) de aynı şekilde ve aynı kişilere ücretsiz olarak tevcih etmektedir. Görünürde bunlar ücretsiz olarak görevlendirilmişlerdir. Halbuki, Konya'nın Devle Mahallesi Şerafettin Camii yakınındaki, vakfettiği menzilin oturma hakkını (sükna hakkı) evvela kendisine, sonra evlâd-ı evlâd-ı evlâdına nesil tertibi üzere tahsis etmiştir (29). Bir diğer örnek de, 28 Nisan 1587 (20 C. evvel 995) de Kayseri'de bir menzil, bir bahçe ve oniki müdlük (30) yer vakfetmiş olan Emine Hatun bt. el-Hac Mehmed'e aittir. Emine Hatun, vakfettiği bu mülklerinin kullanım hakkını (tasarruf hakkı) hayatta oldukça kendi nefesine, sonra Şeyh İbrahim Tennurî evlâdından Müftü Mustafa b. Mehmet Çelebi'ye, sonra bunun evlâdı evlâdına; Müftü Mustafa'nın nesli kesilince Şeyh İbrahim Tennurî Tekkesi'nde (asitanesi) seccâde-nişin olan şeyhe bırakır. Vakfının yönetimini de, vakfettiği mülklerin kullanım hakkını kendisine bıraktığı Müftü Mustafa Efendi'ye, sonra Mustafa Efendi'nin evlâd-ı evlâdına, bunun nesli kesilince Kayseri'de hakimu'l-vakt olanın reyine hasbî olarak tevcih eder (31). Her iki örnekte de görüldüğü gibi, ücretsiz olarak kendilerine yönetimi verilen vakıflardan dolaylı olarak, gelir ve menfaat sağlanmaktadır.

29-Ekz. Şaban 993 tarihli Konya Seyyid Mehmet Efendi b. Kasım Efendi Vakfı, VGMA. Def. No: 619/10/9; Tercüme Def. No: 1768/197/45 (Vakfiyenin aslı Arapçadır).

30-Tahıl ölçüğü, bir mud eşittir 20 kile, bir kile eşittir 50 kadeh veya kase (Ekz. introduction to Ottoman Metrology, Turcica, XV, 1983 s. 324).

31-Ekz. 20 Cemaziye'l-evvel 995 Kayseri, Emine Hatun b. el-Hac Mehmed Vakfı, VGMA. Def. No: 610/26/35.

Şimdi de, 17. yüzyılda vakıf kuranların te'sis ettikleri vakıflarına kimleri vakıf yöneticisi (mütevelli) olarak atadıklarına bakalım: Yalnız, şunu belirtelim ki, vakıf kurucuları, vakıflarına atadıkları yöneticileri vakfiyelerinden geçen sıralamayı bozmadan aynen tasnif etmek, hem zor ve hem de sakıncalıdır; çünkü her vakıf kurucusunun kurmuş olduğu vakfının yönetimini kendilerine tevcih ettiği aile bireyleri, akrabaları ve ilişkide bulunduğu kişiler değişmektedir. Örneğin, bir vakıf kurucusu (32) vakfının mütevelliliğini hayatta oldukça kendisine, sonra evlâdına, zürriyetine ve zürriyeti kesilince kale dizdarına ve en son o şehirde bulunan ulemânın en bilginine şarte-derken; bir diğer vâkıf, vakfının yönetimini evvela vasisine, sonra vasinin evlâd-ı evlâd-ı evlâdına, sonra kendi ütekalarına bırakıyor (33). Bir diğer vâkıf, vakfının mütevelliliğini evvela oğlu İbrahim Efendi'ye, sonra İbrahim'in ana-baba bir (li-ebeveyn) er karındaşı Mehmet Çelebi b. Hüseyin'e daha sonra re'yi hakime tevcih etmektedir (34).

Bu sebeple, vakıf kurucularının vakıflarının yönetimini kendilerine tevcih ettikleri kişileri belirlemek ve tasnif etmek için şöyle bir yol izledik: Örneğin, bir vâkıf (35), vakfının yönetimini (mütevelliliği) evvela kendisine bırakmıştır. Bunu birinci derecede diye kabul ettik; sonra evlâd-ı zukuruna, bunu da ikinci derecede olarak; son-

32- Bkz. Evaili Şevval 1016, Divriği, Dergah-ı Ali Müteferrikası Mehmed Ağa b. Yusuf Ağa Vakfı, VGMA. Def. No: 584/4

33- Bkz. 5 Zilka'de 1008 Perizad Hatun b. Abdullah vakfı, İstanbul, VGMA. Def. No: 570/213/129.

34- Bkz. Gelibolu, Evaili Şevval 1007 tarihli Şeyh Mehmet Dağlı Efendi Vakfı, VGMA. Def. No: 581/488.

35- Bkz. İznik, Evaili Rebi'ulevvel 1003, Kethuda Mehmed b. Bıyıklı Hüseyin Vakfı, VGMA. Def. No: 579/256/113.

ra varislerine, bunu da üçüncü derecede; sonra ütekasına , bunu da dördüncü derecede olarak aldık; sonra, evlâd-ı ütekasına bunu da, beşinci derecede olarak; en son re'yi hakime bırakmıştır, bunu da altıncı derecede müteveli olarak kabul edip; buna göre, 313 vakfın vakıf yöneticilerinin kimlerden oluştuğunu belirtmek için tablolastırdık (36). İşte, yaptığımız bu tabloya göre, vakıf mütevellilerinin kimlerden oluştuğunu görelim:

118 vakfın ilk mütevellisi (birinci derecede)vâkifin kendisi, başka bir ifadeyle, % 37.69 vakıf kurucusu vakfının yönetimini hayatta oldukça kendi nefesine şart koşturmuştur (37). % 0.63'ü vakfına ilk idareci olarak kocasını (zevci), % 0.31'i hanımını, % 7.34'ü (313'ün 23'ü) ismen tayin ettiği oğlunu; % 4.15'i evlâd-ı evlâdını ; % 31'i evlâdının zukur ve inâsını; % 0.31'i ismen tayin ettiği kızını; % 0.63'ü kızlarının erkek çocuklarını; % 0.95'i kardeşini; % 0.63'ü kardeşinin oğlu ve evlâdını; % 0.31'i amcası ve evlâtlarını; % 0.95'i damadını; % 2.23'ü ütekasını (azadettiği köleleri) birinci derecede müteveli (ilk yönetici) olarak atamıştır. Böylece, vakıflarına ilk yönetici (birinci derecede) olarak kendisi, aile bireyleri ile akrabalarını, azadettiği köleleri dahil, tayin eden vakıf kurucuları % 56.54 (313 vakfın 177'si) tür (38).

Vakıflarına ikinci derecede (birinci müteveli den sonraki müteveli) aile fertlerini ve akrabalarını a-

36-Bkz. Tablo: 8/1

37-Bkz. Tablo: 8/1

38-Bkz. Tablo: 8/1

tayanlar % 45.04'ü ve üçüncü derecede % 26.83'ü, dördüncü derecede ise % 13.41'i, beşinci derecede % 4.47'si, altıncı derecede % 0.95'i ve yedinci derecede % 0.31'ini oluşturmaktadırlar.

Vakıflarının idaresini muhtelif devlet görevlileri ve diğer şahıslara bırakanlara gelince şöyledir: Vakfına ilk mütevellî olarak (birinci derecede) vekilini atayanlar % 0.31'i, mürtezikalara bırakanlar % 4.15'i, ismen tayin ettiği üçüncü şahıslara ise % 17.25'i, niteliği vâkıflarca belirtilen herhangi bir şahsa tevcih edenler % 3.19'u, atadığı mütevellînin kimliği ve niteliği hakkında hiçbir bilgimiz olmayanlar % 1.59'u, başka vakıf mütevellîsini vakfına ilk mütevellî olarak atayanlar % 0.95'i, Şeyhülislam'a bırakanlar % 0.31'i, hakim'in re'iyine bırakanlar ise % 0.95'i oluşturmaktadır.

Devlet görevlileri ve diğerlerine vakfının ikinci derecedeki yönetimini (birinci mütevellîden sonraki mütevellî) bırakanlar % 61.02, üçüncü derecede % 41.21'i, dördüncü derecede % 23'ü, beşinci derecede % 11.82'si, altıncı derecede % 4.15'i, yedinci derecede % 0.63'ü, sekizinci derecede % 0.31'i oluşturmaktadır.

Kendileri, aile fertleri ve akrabalarını te'sis etmiş oldukları vakıflarına ilk mütevellî olarak atayanlar ile devlet görevlileri ve diğerlerini ilk mütevellî olarak atayanları mukayese ettiğimizde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

İlk mütevellî olarak kendileri ve aile bireyleri ile akrabalarını atayanlar % 56.54 (313'ün 177'si) tür; buna mukabil, devlet görevlileri ve diğerlerini ilk müte-

velli olarak atayanlar % 28.75'i (313'ün 90'ı) teşkil etmektedir.

İkinci derecede aile fertlerini atayanlar %45.04'ü (313'ün 141'i), devlet görevlileri ve diğerlerini ikinci derecede müteveli olarak tayin edenler % 61.02'yi oluşturmaktadır.

Üçüncü derecede aile fertlerini vakıflarına müteveli olarak atayanlar % 26.83 (313'ün 84'ü); devlet görevlileri ve diğerlerini üçüncü derecede atayanlar ise % 41.21'i (313'ün 129'u) teşkil etmektedir.

Dördüncü derecede aile fertlerini ve akrabalarını kurmuş oldukları vakıflarına yönetici olarak tayin edenler % 13.41'i, devlet görevlileri ve diğerlerini atayanlar ise % 23'ü (313'ün 27'si) oluşturmaktadır (39).

Burada çıkan sonuç şudur:17.yüzyıl Osmanlı vakıf kurucuları kendileri aile bireyleri ve akrabaları ; başka bir ifadeyle nesil ve zürriyetleri devam ettikçe, ne devletin ne de herhangi başka birinin vakıflarının yönetimine karışmasını istememektedirler.Hemen belirtelim ki, Osmanlılar'da uygulana gelen vakıf hukukunda da "Vâkıfın evlâd ve ehl-i beytinden tevliyet ehl ve müstehak bir kimse mevcut iken hakim ol tevliyeti ecnebiye tevcih edemez,etmiş olsa tevliyet ecnebiden ref'olunarak vâkıfın evlâd ve ehl-i beytinden olan kimseye tevcih olunur" (40).Kısaca,Osmanlı'daki mevcut vakıf hukuku da

39-Bkz.Tablo:8/1

40-Ömer Hilmi, İthafu'l-Ahlâf fî Ahkâmî'l-Evkâf, İstanbul 1307 s.147, mesele:293; Ali Haydar, Tertibu's-Sunuf fî Ahkâmî'l-Vuqûf, İstanbul 1340, s.523; Yedi yıldız, B. "XVIII.Asırda Türk Vakıf Teşkilatı", Tarih Enstitüsü Dergisi (Prof.Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı) İstanbul.1982. s.12 (1981-1982). s.175; Akgündüz, Ahmet, age. s.234-235.

vakıf kurucularının düşüncesi doğrultusundadır.

17. yüzyıl vakıf yöneticileri hakkında elde ettiğimiz sonuçları 18. yüzyıl Osmanlı vakıf yöneticileriyle karşılaştıracak olursak;

17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların ilk yöneticilerininin % 37'si vakıf kurucularının kendileridir; 18. yüzyılda ise, % 51'i vâkıfların kendileridir(41).

17. yüzyıl vakıflarının ilk yöneticilerininin(mütevellileri) % 56.54'u vâkıfın kendisine ve aile fertleri ile akrabalarına aittir; 18. yüzyıl vakıflarının da, %56'sının idaresi vakıf kurucuları ve ailelerine aittir (42).

Bu demektir ki, 17. ve 18. yüzyıl vakıf kurucuları arasında, vakıflarının yönetimi hususundaki düşüncelerinde hiç bir farklılık yoktur; her iki asırdaki vakıf kurucuları vakıflarının yönetimini aile bireyleri ve akrabaları buldukça başkalarına müdahale ettirmemek taraftarıdır.

Burada belirtmemiz gereken bir husus da vakıf yöneticilerinin yetkileri ve kendilerinde aranan niteliklerdir. Mütevellilerin(yönetici) vakıflar üzerindeki hukuki yetkileri şimdiye değin vakıflar hakkında yazılan eserlerde etraflıca anlatıldığı için, biz burada üzerinde durmayacağız(43). Vâkıfların mütevellilerde aradıkları nitelik-

41-Bkz. Yediyıldız, B. agm. s.174.

42-Bkz. Yediyıldız, B. agm. s. 174.

43-Mütevellinin yetkileri, sorumluluğu, hakları ve görevi için bkz. Ali Himmet Berki, Vakıflar I. (İstanbul 1940), s.211-229; Muhammed Ubeyd Abdullah el-Kubeysi, Ahkame'l-Vakf fi's-Seriati'l-İslamiye, (Bağdad 1977) C.2, s.185-241; Yediyıldız, B. agm. s. 177; Akgündüz, Ahmet, age. s.244-261 .

leri de,"17. yüzyıl vakıf görevlilerinden aranan nitelikler" diye yeri geldikçe ayrı bir alt başlık altında anlatılacaktır.

2- D E N E T İ M İ

17. yüzyıl vakıflarının yönetim yapısını anlatırken, Evkâf Nezâreti kuruluncaya değin(1826) Osmanlı Devleti'ndeki tüm vakıflar merkezi bir teşkilattan mahrum olduğunu belirttikse de, devletin vakıflar üzerinde hiç bir denetiminin olmadığını kastetmedik; çünkü, her vakfın müstakil bir idari yapısı olmasına rağmen, devlet vakıflar üzerindeki denetimini, atadığı hususi müfettişler(44) veya, adli ve bir kısım idari işleri yürüten, kadıların marifetiyle sürdürmüştür(45).Hemen şunu belirtelim ki,burada bu araştırmanın kapsadığı zaman dilimi dahilinde(1585-1685),Osmanlı Devleti vakıfların üzerindeki murakabesini hangi görevlileri vasıtasıyla sürdürdüğünü belirtmeye çalışacağız; daha önceki ve sonraki dönemlerdeki uygulamaları burada tekrarlamaya gerek görmüyoruz.

1586(H.995) yılında Darussaade Agası Habeşi Mehmet Ağa'nın çabalarıyla, Kanuni Sultan Süleyman'ın eşi Hürrem Sultan'ın İstanbul'daki vakıflarının denetimi için

44-Akgündüz,1586 (995) tarihine kadar Osmanlı Devleti'nde vakıfların hususi müfettişlerle denetlendiğini etraflıca anlatmıştır. Bu tarihten sonra 1832 (19 Safer 1247)ye değin olan dönem için herhangi bir şey söylememekte,sadece,bu durumun devam ettiğini söylemekle iktifa etmektedir.bkz. age. s.279-281.

45-Yediyıldız,Osmanlı Devleti'nde,vakıfların sadece kadılarınca denetlendiğini ve Fuat Köprülü'ye dayanarak I.Mehmed devrinde bütün kadıların Hakimü'l-hükkam lakabıyla atanan bir başkadiya bağlandığı,bütün vakıfların denetiminin bu hakimü'l-hükkama tevcih edildiğini (H.821'den önce), Murat ve Fatih zamanında da bu görevi kadı-askerlerin yürüttüğünü,belirtmektedir.Bkz. agm. s.181-182.

kurulmuş olan (Miladi 1545'de) Kapuâgası Nezâreti Evkâf-ı Harameyn Nezâreti'ne dönüştürülmüştür(46).Ayrıca, bütün Selâtin ve Harameyn vakıfları ile bunlara ilhak olunan vakıfların işlerini ve denetimini yürüten ve bu tarihte (M.1586/H.995) oluşturulmuş olan bir diğer teşkilat da, Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği'dir(47).

Harameyn ve Selâtin vakıfları dışında, geriye kalan bütün vakıfların denetimi için kadıların yanı sıra , her sancağa veya birbirine yakın olan bir iki sancaga birer hususi müfettiş veya "nuzzâr" denen görevliler atandığı anlaşılıyor. Şöyle ki,1590(H.999) tarihinde, önce - den Behisni kadısı olup, halen Kütahya ve Karahisar-ı Sahip sancakları evkâfı müfettişi Mevlana Muhyiddin'e hitaben yazılan hükümde(48),özet olarak, hâlen Anadolu Beylerbeyi Mahmud (Paşa),İstanbul'a (sude-i saâdete)gönderdiği mektupda,sözü edilen sancaklardaki mescidlerin,camilerin,medreselerin ve sâyir vakıfların çoğunluğu zamanla (murur-u eyyamla)mülke dönüşmüş olduğunu bildirmektedir. Bunun için o sancaklardaki vakıfların mütevellî ve diğer görevlilerini denetlemek için seni müfettiş ve dergah-ı muallam çavuşlarından Sinan Paşa-zâde Süleyman çavuşu mübaşir tayin ettim.İlgili çavuş gelince sözü edilen vakıfları fermanım gereğince teftiş eyleseniz,denilmektedir. Yine Başbakanlık Arşivi'nde aldığımız,Mayıs sonları 1603

46-Defteri Harameyn No:11, s.472;Hüseyin Hüsameddin- i M. Kemal'den naklen;Ayrıca Bkz. Akgündüz,Ahmet, age. s.281.

47-Bkz.Akgündüz.A, age. s.281.

48-"Sâbikan Behisni kadısı olup halen Kütahya ve Karahisar-ı Sahib sancakları evkâfı müfettişi Mevlana Muhyiddin'e hukum ki..." bkz. BA.Muhamme Def.No:68, sıra:40/22; 999 tarihli hüküm.

(fî selhi Zilhicce 1011) tarihli bir arzda (49) özet olarak şöyle denilmektedir: Bursa'da bulunan Selâtin evkâf-ı mütevellileri ve gayrı her ne miktar tevliyet var ise cümlenin üzerlerine bu kulları "nâzır-ı nuzzâr" (devletin vakıf yöneticileri ve denetleyicileri üzerine atadığı görevli) olup, her sene muhasebelerini görüp, ortaya çıkan gelir fazlalarını (zevaidleri) her ne ise, merkeze (İstanbul'a) göndermek için bir defa sultanın buyurmuş ediniz. Şöyle ki, bu kullarınıza aynı şekilde ferman olunursa, sizin döneminizde (zaman-ı saâdetinizde) büyük miktarda gelir fazlasının hasıl olacağı kesindir denilmektedir. Bu arza verilen cevabi hükümde ise, kadı ile beraber yerli yerinde (Bursa'daki vakıfları) teftiş eylesin ve muhasebelerini görüp, ne kadar gelir fazlası ortaya çıkarsa bildiresin diye te'kidli hüküm yazılmıştır.

13 Mart 1585 (11 R. evvel 993) tarihli bir diğer belgede, yine Karahisar-ı Sahip Beyi ve Kütahya Sancığı ahalisinden İstanbul'a ulaşan bir şikayete göre, her iki sancakta bulunan vakıflara ait birçok mülklerin ve çiftliklerin zamanla şahsi mülke dönüştüğü, toprak kadılarının ihmali yüzünden mütevelliler vakıf mallarını ve vasililer yetim mallarını yediklerini, bunların yerli yerinde hak üzere görülüp, zimmetlerine geçirdikleri vakıf mallarının ortaya çıkarılıp tazmin ettirildikten sonra yerlerine güvenilir mütevelliler atanması, sözü edilen yolsuzluk ve haksızlıkların giderilmesi için de toprak kadılarının bu işe karıştırılmaması, doğru (müstakim) müfet-

49-Bkz. BA. İbnü'l-Emin Evkâf 27/1, No:406, fî selhi Zilhicce 1011 (M.1603) tarihli arza karşılık yapılan müekked hüküm.

tişler vasıtasıyla görüldüğü takdirde, hayır sahiplerinin vakfettikleri malların ortaya çıkacağını arzemişlerdir.

Bu hususta padişah tarafından hüküm çıkarılmıştır (50).

5 Ocak 1586 (5 Safer 994) tarihli, İstanbul kadısına yazılan bir hükümde de, Harameyn Evkâfı dışında İstanbul'da bulunan bütün vakıfların (Selâtin Vakıfları dahil) teftişinin kendisine ait olduğu ve bizzat çalışmaya başlaması emredilmektedir (50/1).

21 Mart 1585 (3 R. evvel 993) tarihinde Darüssaadde Ağası Mehmet Ağa'nın gönderdiği arzda, müteveffa Vezir Mustafa Paşa'nın Kıbrıs'taki vakıflarının nâzırı olduğunu, söz konusu paşanın Kıbrıs'taki vakıfların mütevellisi olan Behram'ın dört seneden beri muhasebesinin görülmediği ve zimmetinde vakfın hayli malı olacağını, bu sebeple teftişi gerektiği, sözü edilen vakfın mütevellisini vesair mübaşirlerini huzura çağırıp, toprak kadınları ma'rifetiyle adı geçen müteveli ve diğer görevlilerin teftiş edilerek, zimmetlerinde ne kadar vakıf malı varsa eksiksiz alınıp der-kese edilerek, defterleri mühürlenilip, müteveli ile beraber merkeze (İstanbul'a) gönderilmesi hakkında Kudüs valisine hüküm yazılmıştır (51).

28 Şubat 1589 (12 R. evvel 997) tarihinde Ankara Sancak Beyine ve kadısına hitaben yazılan bir hüküm-

50-Bkz. 11 Rebiul-evvel 993 tarihli hukum, BA. Muhimme Def.No: 55, sıra 376/208.

50/1-Bkz. BA. Muhimme Def.No:60, s.444/189,

51-Bkz. 19 Rebi'u'l-evvel 993 tarihli hukum için, BA. Muhimme Def.No:55, s.261/142.

de de, Sekban Kara Ali Medresesi Müderrisi Ahmet'in Evkâf Müfettişliği'ne atandığı bildirilmektedir (52).

Bir diğer belgede ise, sabık Bursa Kadısı Mevlana Şemseddin'in İstanbul'daki vakıflara müfettiş olarak atandığını kendisine bildiren hükümdür (53).

Böylece, yukarıda belirttiğimiz üzere 17.yüzyılda bütün vakıflar devletçe atanan evkâf müfettişleri ve kadılarla beraber denetlenmekte olduğu görülmektedir.

Şimdi de vakıf kurucuları tarafından vakıflarının denetimi için kimleri görevlendirdiklerine bakalım:

17.yüzyılda te'sis edilip ve örnekleme metoduyla ele alıp tahlil ettiğimiz 313 vakfın % 55.59'una (313'ün 174'ü) vakıf kurucuları tarafından nâzir atanmadığı görülmektedir (54). Kurmuş oldukları vakıflarına denetleyici (nâzir) atamayı gerekli görmeyenlerin bir kısmı kadı (55), bey (56), beylerbeyi (57), paşa (58), veziriazam (59) gibi

52-Bkz. 12Rebu'l-ahir 997 tarihli hukum BA. Muhimme Def.No: 64, s.132/48.

53-Bkz. 9 Muharrem 993 (Mükerrer 29 Muharrem 993) tarihli hükm için BA. Muhimme Def.No:55, s.186/103 ve 243/128.

54-Bkz.Tablo:8/2

55-Bkz. 1010 tarihli İstanbul Kadı Mehmed b. Receb Vakfı, VGMA.Def.No:1763/166.

56-1004 tarihli Erzurum, Süleyman Bey b.Hasan Bey Vakfı, VGMA. Def.No:582/1,150/101; ve 1011 tarihli Erzincan, Ata Bey ve Nizami Bey Vakfı, VGMA.Def.No:604/216/309.; 1020 tarihli Palu, Mehmet Bey b. Süleyman Bey Vakfı, VGMA. Def.No:2105/167/173.

57-Bkz. 1025 tarihli, Van, Beylenbeyi Mustafa Paşa Vakfı, VGMA. Def.No:592/249/183.

58- 1013 tarihli, Aydın, Mehmet Paşa b.Üveys Paşa Vakfı, VGMA. Def.No:611/81/68.

59-1089 tarihli, İstanbul, Veziriazam Köprülü Ahmet Paşa b.Mehmet Paşa Vakfı, VGMA.Def.No:580/140/78.

üst düzey devlet yöneticilerinden oluşmaktadır; çünkü, devletin yönetim ve denetim mekanizması bunlarca işlemekteydi. Zimnen de olsa, vakıflarının denetimini, bir nevi kendilerine bırakmış oluyorlardı.

Vakıflarına denetleyici (nâzır) tayin edenler ise % 44.40'ı (313'ün 139'u) oluşturmaktadır. Bunların %21.40'ı nakti ücret almakta ve % 8.30'u da aynı (vakfa ait herhangi bir gelir kaynağına tasarruf etmek gibi...) ücret almaktadır. % 14.69'u da bu görevi ücretsiz olarak (hasbî) yürütmektedirler. Vakıf kurucuları tarafından ücretsiz olarak vakıflarına nâzır tayin edilenlerin % 5.43'ünü mahalle ahalisi oluşturmaktadır (60). Bilâ ücret vakıf kurucuları tarafından vakıflarına atadıkları denetleyicilerin bir kısmı nâzırlığına atandıkları vakıftan herhangi bir şekilde yararlandıklarını görmekteyiz. Örneğin, 1609 (H. 1081) tarihinde Tekirdağ'da bir vakıf kurmuş olan el-Hac Mehmet b. Pervane, vakfının denetimini vakfından geçinenlere (mürtezika) ücretsiz olarak tevcih etmiştir (61). Va-

60-Örneğin, Evaili Zilhicce 1023 tarihinde İstanbul'da vakıf kurmuş olan Gülahmer Hatun bt. Abdurrahman, vakfının tevliyetini hakimın münasib göreceği mahalle halkından bir kimseye ve vakfının nazırlığını da mezkur mahalle ahalisinin umumuna tevcih etmektedir. Bkz. VGMA. Def. No: 1966/129 ve Evâsıt-ı Rebi'u'l-ahir 1022, Tekirdağ'da bir vakıf kurmuş olan Fatma Hatun bt. Abdullah vakfının nazırlığını (denetimini), Rodoscuk (Tekirdağ) camii vasat mahallesi ahalisine hasbî olarak tevcih etmiştir, bkz. VGMA. Def. No: 1965/76/86.

61-Bkz. 1018 tarihli, Tekirdağ, el-Hac Mehmet b. Pervane Vakfı, VGMA. Def. No: 614/29; s. 83/45. Bir diğer vâkıf da vakfının nezâretini tayin ettiği eczahanlara hasbî olarak şart koşturmuştur. Bkz. Seyyid Abdüssamed Efendi b. Şeyh Abdurrahim Efendi, 1014 tarihli Kayseri'deki vakıf, VGMA. Def. No: 605/111.

kıf kurucularının kurmuş oldukları vakıflara vakıflarından geçinen insanları denetleyici olarak tayin etmeleri akılcı bir tutum olduğunu söyleyebiliriz; çünkü, vakfa bir helal gelecek olursa, bunların geçim kaynağı kurmuş olacaktır. Bu sebeple, vakfın malını-mülkünü bunlar daha iyi denetlerler.

Hemen belirtelim ki, mürtezika dışında hasbî olarak nâzır tayin edilenlere, atandıkları bu görev, kendilerine en azından bir sosyal prestij sağladığı için, bu işe gönüllü olarak talip olanları da görmekteyiz. Örneğin, Viyana Kuşatması sonucu vuku' bulan yenilgide, Viyana'da unutulmuş ve 1984 yılında Majer tarafından yayımlanan 1675 (H.1086) tarihli Şikâyet Defteri'ndeki, İstanbul kaymakamı ve kadısına hitaben yazılan bir hükümde, özetle şöyle denilmektedir: Ayasofya yakınındaki Şeyh Sinan-ı Erdebilî Zaviyesi'nin şeyhi ve vakıflarının mütevellisi olan Şeyh Mehmet Efendi'nin gönderdiği arzuhalde, vâkıfın vakfiyesinde hasbî nâzır tayin olunmuş değil iken ve mütevellisi bulunduğu bu vakfın denetimi İstanbul kadısına ait iken, Şaban isimli biri vâkıfın şartı hilafına, kendisinin hasbî nâzır olduğunu iddia ederek, müdahalede bulunduğu bildirilmiş; sözü edilen şahsın müdahalesinin önlenmesi için, padişah'tan hüküm rica etmektedir. Bu arzuhalde mukabil yazılan hükümde, vâkıfın şartı hilâfına sözü edilen vakfa kimseye müdahale ettirilmemesi emredilmektedir (62).

62-Bkz. Hans, George Majer, Das Osmanische "Registerbuch der beschwerdeu" (Şikâyet Defteri) vom Jahre 1675 (Vien 1984), C.I.s.221.

17.yüzyılda te'sis edilen vakıflara nâzır olarak atananların kimliklerine gelince;

% 7.34'ünün ilk nâzır (birinci derecede)vâkıfın kendisidir, % 0.31'inin nâzır vâkıfın zevcesidir.%3.83'ü de vâkıfın evlâd-ı evlâd-ı evlâdı ve % 1.91'i de ismen tayin ettiği evlâdıdır.Diğerlerini tabloda etraflıca gösterdiğimiz için burada tekrar etmeye gerek görmüyoruz .

Kısaca,te'sis ettikleri vakıflarına birinci derecede (ilk nâzır olarak) kendilerini,aile bireylerini ve akrabalarını atayan vakıf kurucuları % 15.97'dir (63) . ikinci derecede aile fertlerini ve akrabalarını nâzır olarak atayanlar % 7.34,üçüncü derecede % 3.83,dördüncü derecede % 1.59,beşinci derecede % 0.31'dir.

Vakıflarına devlet görevlileri ve diğer şahısları birinci derecede nâzır tayin edenler % 28.43'ü teşkil etmektedir (64).İkinci derecede % 8.30,üçüncü derecede % 2.55,dördüncü derecede % 1.91 ve altıncı derecede %0.31'dir.

Vakıf kurucuları tarafından vakıflarına tayin ettikleri mütevellî ve nâzırları,aile bireyleri ve devlet görevlileri ile diğerleri açısından mukayese ettiğimizde şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır:

Te'sis ettikleri vakıflarına birinci derecede aile fertlerini ve kendilerini mütevellî olarak tayin edenler % 56.54'tür;nâzır olarak tayin edenler ise % 15.97'dir.İkinci derecede aile fertlerini ve akrabalarını müte-

63-Bkz. Tablo:8/2

64-Bkz. Tablo:8/2

velli olarak atayanlar % 45.04, nâzır olarak atayanlar % 7.34'tür (65).

Vakıflarına birinci derecede devlet görevlileri ve diğer şahısları müteveli olarak atayanlar % 28.75; nâzır olarak atayanlar ise % 28.43; ikinci derecede müteveli olarak atayanlar % 15.97; ikinci derecede nâzır olarak atayanlar % 15.65'tir (66).

Burada çıkan sonuç şudur: Vakıf kurucularının ortalama % 50'si vakıflarının yönetimini aile bireyleri, kendileri ve akrabaları sağ oldukları sürece devlet görevlileri ve diğerlerine bırakmak istememektedirler. İlginç bir durum da, vakıflarının hem yönetimini ve hemde denetimini devlet görevlileri ve diğerlerinçe yürütülmesini isteyenler % 28'i geçmemektedir.

B- Y A P I L A N Y O L S U Z L U K L A R

17.yüzyılda vakıflar üzerinde işlenen yolsuzluklara ilişkin sayısız belge mevcuttur. Biz burada sadece bir kaç örnek vermekle yetineceğiz.

Hemen şunu belirtelim ki, vakıflar üzerinde yapılan yolsuzluklara hem vakıf yöneticilerinin, hem de devlet görevlilerinin katıldığı görülmektedir. Örneğin, 26 Ocak 1586(5 Safer 994) tarihli İstanbul kadısına hitaben yazılan bir hükümde şöyle denilmektedir: İstanbul'da bulu-

65-Bkz.Tablo:8/1 ve 8/2

66-Bkz.Tablo:8/1 ve 8/2

nan vakıfların durumu karışık olduğu,mütevelli vesair görevlilerin vakıf mallarını yediklerinden(ekl ve bel' etikleri),vakıflar yıkılmaya yüz tutmuş(harabe müşrif) olduğundan, vakıfların durumunu yerinden teftiş etmek gerektiği, ayrıca padişahın, kadının adil ve müstakim olduğuna itimadının tam olduğu,buna binaen, İstanbul'daki vakıfların durumunu hak üzere görüp, deftere yazmasını emretmektedir(67).

6 Şubat 1585(5 Safer 993) tarihli, sabık Rumeli Kadiaskeri İvaz Efendi'ye hitaben yazılan bir hüküm ise, hayali bir medrese hakkındadır.Hükümde özetle şöyle denilmektedir: Sekban Kara Ali Vakıfları'nın nazırı olan, Şam valiliğinden emekli olan Hacı Ahmet ve Harem-ı Humâyûn hizmetkarlarından Ahmet'in mektup gönderdiklerini,İstanbul'da gündelik 40 akçe ile müderris olan Ramazan, Kara Ali Vakıfları'nın gelir fazlasından(zevaidinden) Sultan Süleyman ruhu için diye vakfiyede vâkıfın şartı hilafına, Sadri namındaki ma'zul bir mütevelli ve nazır arzıyla, vakfın gelir fazlasından yeniden(müceddeden) bir medrese yaptırıla ve sözü edilen Ramazan müderris ola, diye vakfiyenin üzerine işaret ettirilip, lakin, şimdiye değin söz konusu medreseden eser olmayıp ve yine sözü edilen Müderris Ramazan'ın bir tek kişiye ders vermediği, üstelik vakfın gelir fazlası tamirine yetmediği halde, söz konusu müderrisin bir buçuk yıllık maaş(vazife) aldığı ve bir buçuk yıllık maaş daha istediği,bunun için ,sözü edilen hayali medrese ve müderrislik görevinin(ciheti) kaldırılma-

67-(Altınay),Ahmet Refik, 10.Asr-ı Hicrî'de İstanbul;Kültür Bakanlığı Yayını (1987), s.47-48, belge no:31.

sını rica etmektedirler.Bu arzuhale verilen cevabi hükümde ise,vakfiyenin tetkik edilmesi ve vakfiyede böyle bir medrese ve müderrislik görevi yok ise kaldırılması emredilmektedir(68).

27 Nisan 1591 tarihinde, sabık Selanik kadısı olan Abdurrahman Efendi'ye yazılan bir hükümde ise,Sultan Süleyman'ın Gelibolu'daki vakıflarının mültezimi (69)Mustafa çavuş ile ortağı ve ayak takımlarının (ayak amilleri) vakıftan çok para yedikleri haber verildiğinden, hesaplarını tetkik edip,zimmetlerine geçirdikleri vakıf mallarını kendilerinden tahsil edilmesi emredilmektedir(70).

1 Haziran 1595 (22 Ramazan 1003) tarihinde Karaman beylerbeyi ve Larendede kadısına hitaben yazılan bir hükümde ise Muslihiddin Kadı halı hayatında cümle emlâkını evlâdına vakfedüp,tevliyetini evlâdından İbrahim'e şart ve mütevelliyeye teslim etmiş iken,sonradan sözü edilen vakıf kurucusunun evlâdından Abdulhay adındaki kadı, vâkıfın şartının hilâfına vakıf mülkünü başkasına mülkiyet üzere satmıştır ve ayrıca zorbalık yapmakta olup ve adigeçen mütevelliyeye sonradan vakfiyeyi bulup,satılan ve zaptedilen vakıf yerleri bulup almaya çalışmışsa da,bazıları geri vermeyip şer'î-i şerife itaat etmeyip,şâkî ve haramzâde olmuşlardır.Haklarından gelinmek lazımdır.Şer'le (kanun gereğince)üzerlerine varıp itaat etmezler ise,

68-Bkz. 5 Safer 993 tarihli hüküm için,BA.Muhamme Def.No:55, sıra 252/134.

69-17.yüzyıldan itibaren,devlete gelir getiren kaynakları belirli bir bedel karşılığında alanlara denirdi.

70-BA.Muhamme Def.No:67, s.303/113.

sözü edilen şahısları yarar adamlarla ele geçiresin,denilmektedir (71).

Vakıflar üzerinde yapılan yolsuzluklara ait bir diğer belge de,Eylül başları 1675 (fi evaili Receb 1086) tarihli Kütahya kadısına yazılan hükümdür.Bu belgede şöyle denilmektedir:Yüce eşiğime (İstanbul'a)mektup gönderen,kazanıza tabi Sungur Köyündeki Hacı Davud Bey Vakıfları reâyâsı mahkemeye varıp,sözü edilen vakıfların mütevellisi Ahmet,vakfın yıkılmaya yüz tutmuş (harabe müşrif) olan han ve çeşmelerini tamir eylemediğinden başka,vakıf malından 30.000 akçe kadar parasını yediğine dair şikayette bulunmuşlardır.Eğer ki,durum gerçekten böyle ise,vakıf malının şer' yoluyla adigeçen mütevelliden tahsil edilmesi emredilmektedir (72).

Yine,Çankırı (Kankırı)sancak beyine,müftüsüne ve kadısına hitaben yazılan bir hükümde de,Ramazan Çavuş adında birinin Karataş Mahallesi'ndeki mescidi ve muallimhaneyi yıktırarak yerine ahır ve samanlık yaptırdığı,ayrıca kasabanın su yolu üzerinde ev yaptırdığı,durumun tetkik edilerek hakkında gelinmesi istenmektedir (73).

17.yüzyıl vakıfları üzerinde yapılan yolsuzluklara dair peşpeşe sıraladığımız bu belgeler bize bir fikir vermiş olması gerekir ve bu kadarıyla yetineceğiz.

Zaten vakıf kurucuları vakıflarını te'sis ederken kadıların,valilerin,varislerin vs.nin kurdukları vakıfla-

71-Ekz.BA. Muhimme Def.No:73, s.405/173.

72-Majer,Şikayet Defteri, C.I, s.222

73-Ekz. 1 Muharrem 1002 tarihli hüküm için,BA.Muhimme Def.No:71, s.55/28.

ra taaruz edecekleri endişesini taşıdıklarını hemen hemen bütün vakfiyelerde görmek mümkündür. Bu sebeple, kimi-
 si vakfını sözü edilen bu kişilerin veya başkalarının ta-
 aruzundan korumak için dua ediyor ve kimi de bedduada bu-
 lunuyor. Örneğin, bir vâkîf vakfiyesinin sonunu şöyle bi-
 tirmektedir: "...bu sakkın (yani bu vakfiyenin) muhtevî bu-
 lduğu şartlara ve hükümlere riayet eden mütevellî ve
 hakimlere Cenab-ı Hak rahmet buyursun ve anları iki dün-
 yada (dâreyinde) muradlarına kavuştursun..." (74), demekte-
 dir. Bir başkası da şöyle demektedir, "...işte buna Binaen
 hazreti vâkıftan başka Allah'a Ahiret gününe iman eden
 valî veya kadî veyahud gerek gaib, gerek hazır olan bir
 vâris için -bu vakîf takarrur ettikten sonra- bunun tag-
 yir ve tebdilî, tahrir ve tespit edilen usluptan çıkarıl-
 ması helal olmaz. Binaenaleyh, "her kim bunu işittikten
 sonra tebdil ederse, vebâli tebdil edenlere aittir" (75).
 Yine Şubat 1654 (R. ahir 1064) tarihli bir vakfiyenin vâ-
 kıfı te'sis ettiği vakfın malına ve parasına tecavüze yel-
 tenecek olanlara şöyle lanet etmektedir: "...anın gibi
 kuzzat (kadılar) ve nuvvab (nâibler) ve sair ehl-i örf-
 ten (devlet görevlileri) şart-ı vâkıfta amel etmeyip (uy-
 mayıp) cebren ve kahren vakfın akçasına tecavüz (e) murad
 eder(ler) ise fe-aleyhi (m) la'netullahi ve'l-melâiketi
 ve'n-nası ecmain (Allah'ın, meleklerin ve insanların la-
 neti üzerlerinde olsun) indallahî'l-meliki'l-mu'in zümre-i

74-Bkz. Evaili Receb 1004, Sivas, Şeyh Şemseddin-i Sivasî Vak-
 fı, VGMA. Def. No: 581/114 (Arapça).

75-27 Muharrem 1011, Üsküdar, Şeyh Mahmud Efendi b. Fazlullah
 Vakfı, VGMA. Def. No: 611/1; 1767/175.

asımın ve a'dadan mücrimin ola(lar)... (75/1) diye beddua etmektedir.

C-G Ö R E V L İ L E R (Cihet ve Vazife Sahipleri)

17.yüzyılda te'sis edilen ve örnekleme metoduyla ele aldığımız 313 vakfın görevlilerini iki açıdan değerlendireceğiz. Birincisi, vakıf kurucularının te'sis etmiş oldukları vakıflarına atadıkları görevlilerden aradıkları nitelikler üzerinde duracağız. Böylece 17.yüzyıl Osmanlı Devleti'nde oluşturulmak istenen insan tipi hakkında bir fikir edinmeye çalışacağız. İkincisi, vakıf görevlilerinin aldıkları ücretleri çeşitli açılardan değerlendirmeye çalışacağız. Vakıf görevlilerinin niteliklerini belirtmeye geçmeden önce, burada vakıf görevlilerinin atanmasına ilişkin vesair gibi bir kaç hususu belirtmeye gayret edeceğiz.

Vakıf kurucularının ekserisi te'sis ettikleri vakıflarına atanacak olan görevlilerin azlini ve nasbını mütevelliyeye bırakmıştır (76). Zaten yukarıda belirttiğimiz gibi, aile fertlerini ve akrabalarını birinci derecede (ilk)müteveli olarak atayanlar % 56.54'tür. Böylece,

75/1-Rebi'u'l-ahir 1064, Göynük, Katip Mahmud Cud Vakfı, VGMA. Def.No:581/2,429/413//2229/188.

76-Bkz.25 Muharrem 1022, Nallıhan, Nasuh Paşa Vakfı, VGMA. Def. No:585/42/45; 15 Rebi'u'l-evvel 1053, Kilis, el-Hac İsmail Ağa b. Hüseyin Ağa Vakfı, VGMA. Def.No:512/667 ve 21 Rebi'u'l-evvel 1066, Bursa, Şabık Şeyhül-İslam Abdulaziz Efendi b. Hüsameddin Efendi Vakfı, VGMA. Def.No:619/77-78. Bu misaller artırılabilir.

vakıflarına atadıkları görevlileri kendileri ve aile mensuplarının tercihine bırakmış oluyorlardı.

Burada belirtilmesi gereken bir husus da,17.yüzyıldaki vakıf kurucuları,vakıflarında istihdam edecekleri personelin çoğunu,ya kendi aile mensuplarından veya mensubu oldukları tarikatlardan,yada yakın ilişkiler içinde oldukları kimseler arasından seçiyorlardı.Örneğin, 9 Ocak 1655 (21 R.evvel 1066) da Bursa'da bir vakıf kurmuş olan sabık Şeyhülislam Abdülaziz Efendi b.Hüsameddin vakfiyesinde evlâdı ve ütekasından nesilleri devam ettikçe, "...eda-yi hizmete kâdir kimesne bulundukça ecnebi istihdam olunmaya..." (77) diye şart koşturmuştu.Ayrıca , vakfının denetimini (nazırlığı) da damatlarına bırakmıştır.Bir başka vakıf kurucusu,yaptırmış olduğu bir caminin imamet ve hitabet görevi ile vakfın tevliyetini evvela kendisine,sonra çocuklarına bırakmıştır (78).Bir diğer örnek de,Tüccar el-Hac Ahmet b.el-Hac Hüseyin'in kurmuş olduğu bir vakfa aittir.Tüccar Ahmet,Şubat başları 1675 (Evaili Zilhicce 1085) de Edirne'de kurmuş olduğu vakfının hayrâtının imametini,hitabetini ve muallimlik görevlerini oğluna şart etmektedir (79).Bir diğer örneğimiz de,Ocak başları 1617 (Evaili Muharrem 1026)'de Bursa'da bir vakıf kurmuş olan Anadolu Kadiaskeri Mevlana Mehmet Efendi b.Mevlana Hüsam Efendi'ye aittir (80).Ka-

77-21 Rebi'u'l-evvel 1066, Bursa, Sabık Şeyhü'l-İslam Abdülaziz Efendi b. Hüsameddin Efendi Vakfı, VGMA. Def. No: 619/79.

78-27 Muharrem 1011, Üsküdar, Şeyh Mahmut b. Fazlullah Vakfı , VGMA. Def. No: 611/1/1; 1767/175.

79-Gurre-i Zilhicce 1085, Edirne, Zahrü't-Tüccar el-Hac Ahmet b. el-Hac Hüseyin Vakfı, VGMA. Def. No: 626/1; 277/408.

80-Bkz. VGMA. Def. No: 588/205/181; 2271/167/149.

diasker Mehmet Efendi Celveti Tarîkatı'na (81) mensup olduğu için vakfına atadığı ve daha sonra atanacak olan görevlilerin bu tarîkat mensupları arasından seçilmesini şart koşmuştur. Bir başka vâkıf da, vakfına atanacak olan görevlileri, vakfiyeden anlaşıldığı kadarıyla, kendisi ile yakın bir ilişkide olduğu Şeyh Ahmet Efendi'nin evlâdına şartetmekte ve bu şeyhin nesli devam ettikçe yabancı istihdam edilmemesini istemektedir (82).

Bir diğer husus da, vakıf kurucularının bir kısmı vakıflarına tayin edilecek görevlilerin atanmasına ve azline kadı ve hakimlerin karışmasını istememektedirler. Misâl olarak, 1616 (H. 1025) tarihli bir vakfiyede, "... vâkıf yine bu caminin hademesinden hiçbirini kadı ve hakimlerin azletmemelerini, bunların tayin ve azilleri mütevellinin elinde olmasını şart kıldı" (83), denilmektedir. Yine, Maraşlı Hacı Beyazıt b. İskender adındaki bir vâkıf, 1617/1618 (H. 1027) tarihli vakfiyesinde, vakfına atanacak görevlilerin kadı ve hakimlerin tevcihi ile olma-

81-Celvetilik, Aziz Mahmud Hüdâî (1543-1623) tarafından kurulmuş bir tarikattır. Celvetilik, diğer tarikatlarda (Halvetilik'te olduğu gibi) inziva ile değil, halk içinde yaşayarak olgunlaşmaktadır. Bkz. Ethem Ruhi Fiğlalı Vd.: Mezhebler ve Tarikatlar Ansiklopedisi (İstanbul 1987), s.46.

82- "... ve cami'-i mezbura ibtidaen vaiz ve dersiam ve hatb ve imam ve müezzin ve huffaz ve muarrif ve kayyim tayin olunan hud-dandan birisi fevt oldukça... hidemâtin birisi ecnebiye verilmeyip, Şeyh-i müşarun ileyhîn (Şeyh Ahmet Efendi) ebnasından ve ebna-ı ebnasından ve ebna-ı ebnasından batnen ba'de batnin ve neslen ba'de neslin ile'l-inkiraz evladına verile, eğer bunlardan asla evlâd bulunmassa ecanibden olan müstehikkine verile..." bkz. Gurre-i Cemaziye'l-ula 1087, Konya, Musahib-i Şehriyarî Mustafa Paşa Vakfı, VGMA, Def. No: 449/125/4.

83- Bkz. 1025 tarihli, Van, Mustafa Paşa Vakfı, VGMA, Def. No: 592/249.

masını "Berat-ı Sultanî" (84) ile atanmasını şart koşmaktadır (85).

Vakıf kurucuları, arzularının hilafına vakıflarına kimsenin atanmaması, kadı ve hakimlerin böyle işlere karışmaması için beddua ettikleri de görülmektedir. Örneğin, bir vâkıf, "...ve bunlardan sonra dahi aherden bir fert gelir fazlası vardır deyü katiplik, cabilik ve nazırlık namlarına herhangi bir şekilde kadılardan arz(olur) alıp, berat ve emr-i şerif (padişah buyruğu) ibraz ederler ise, bundan böyle bir akçelik (göreve) dahi rızamız yoktur. Mütevelli olan vâkıfın şartı gereğince tayin olunan görevlilerce beraber kadı huzuruna varılıp men' ve def' eyleyeller. Her kim ki, bu şarta uymayıp, bana berat ve emir ile verilmiştir deyü müdahale etmek ister ise veya şeri'at gereğince vâkıfın şartına riayet etmeyip arz veren kadı olursa, mahşer gününde Allah'ın, Resul'ün, dört halifenin ve bütün müctehitlerin şefaatharından mahrum olup, Hak Subhanehu ve Teala Hazretleri'nin laneti üzerinde ola..." (86) demektedir.

Bu lanetlere rağmen, vakıf kurucularının vakfiyelerinde yer almayan görevlerin (cihet ve vazifeler) ihdas edildiğini ve bu sebeble bir sürü anlaşmazlıkların çıktığını da görüyoruz. Örneğin, Tarhaniyyat kadısına hitaben yazılan bir hükümde, özet olarak, şöyle denilmektedir: Manisalı Mehmet Paşa Vakıfları'nın mütevellisi olan Zahi-

84-Padişah tarafından verilen atama emrini gösterir yazılı belge

85-Ekz. 1027 tarihli Maraş, Hacı Beyazıt b. İskender Vakfı (Arapça), VGMA. Def. No: 1961/36/6.

86-Ekz. Katib Mahmud Cud Vakfı, Rebi'u'l-ahir 1064 tarihli Gönük, VGMA. Def. No: 581/2, 429/413.

de Hatun, padişaha gönderdiği arzda, mütevellilğini yaptığı vakfın vakfiyesinde kâtiplik, nâzırlık ve mütevellî kaymakamlığı görevleri yok iken, vâkıfın şartının hilafına sözü edilen bu görevler sonradan konulmuş olduğundan, bu görevlerin (vazifeler) kaldırılmasını istemektedir. Ayrıca, bu hususta birinci kez padişah tarafından gönderilen hükme itibar edilmediği; söz konusu görevlere tasarruf edenlerin vakıf üzerinde el çektirilip, görevlerinin (cihet ve vazifeler) kaldırılması için tekrar hüküm talep etmekte olduğu bildirilmektedir. Bu arzuhal üzerine, kadıya, söz konusu vakfa müdahale ettirilmemesi için hüküm gönderilmiştir (87).

1-GÖREVLİLERDEN ARANAN NİTELİKLER

Burada 17. yüzyıl vakıf kurucularının te'sis ettikleri vakıflarında istihdam edecekleri görevlilerden veya kurmuş oldukları vakıflardan, kendilerine herhangi bir şekilde gelir tahsis ettikleri kimselerden aradıkları genel nitelikler üzerinde durulacaktır.

Bugün bile, çeşitli kamu hizmetlerinde veya özel sektörde görev almak için, işin mahiyetine göre, bir takım genel ve özel nitelikler istenmektedir.

Ele aldığımız vakfiyelerde, vakıf kurucularının te'sis etmiş oldukları vakıflarında istihdam edecekleri görevlilerden aradıkları nitelikleri tablolastırdık. Ger-

87-Zilka'de sonları 1000 tarihli hüküm için Bkz. BA. Muhimme Def.No:69, sıra 460/347.

çi yaptığımız tablo ve tasnif pek mükemmel değildir; daha iyisi yapılabilir. Yalnız, şunu belirtelim ki, burada yaptığımız bir deneme niteliğindedir. Bu sebeble, vakıf kurucularınca, vakıflarında görevlendirecekleri kimselerden aradıkları nitelikleri sathi olarak değerlendireceğiz.

Belirtilmesi gereken bir husus da, bilindiği üzere, te'sis ettikleri vakıflarında görevlendirecekleri kimselerden belirli nitelikler arayanlar, sadece 17. yüzyıl vakıf kurucuları değildir; daha önceki ve sonraki yüzyıllardaki vakıf kurucuları da, vakıflarında istihdam edecekleri kimselerden belirli nitelikler aramışlardır. Bu deneme ile diğer dönemler üzerinde yapılacak çalışmalardan, o dönemlerdeki vakıf görevlilerinden aranan nitelikler ve 17. yüzyıldaki vakıf görevlilerinden aranan nitelikler arasında bir mukayese imkanı doğmuş olacaktır.

Ayrıca, bu deneme ile , 17. yüzyıl Osmanlı toplumunda oluşturulmak istenen veya aranan "ideal ortak insan tipi" hakkında da bazı bilgiler elde etmiş olacağız.

Bir diğer husus da, vakıf kurucuları, kendi aile bireylerinde ve te'sis ettikleri vakıflarından yararlandırmak istedikleri kimselerden de belirli nitelikler aramaktadırlar. Öreğin, "fisk u fucurdan beri" dul kadınlara(88) yardım yapılmasını şart koşmaktadırlar. Bir vakıf kurucusu da, vakfının gelir fazlasının bir bölü dördünü fakirlere, hasene(iyi hallı) kadınlara, yetimlere,

kölelere verilmesini şart koşmaktadır(89). Bir diğer vakıf kurucusu, vakfının yönetimini (tevliyeti) kızına, sonra kızının erkek evlâdlarına, eğer erkek evlâdlarından aslahı (en salih) yoksa inâs (kız torunları) evlâdının aslahına bıraktığını (90) görüyoruz. Bir başka vâkıf ise, vakfının tevliyetini evvela kendisine ve sonra erkek evlâdının ehil ve salih olanına, eğerki evlâdlarından ehil ve salih kimse yoksa, hakimin re'yi ile ahaliden aslah birinin vakfına müteveli olarak atanmasını şart koşmaktadır (91).

Son örnekte görüldüğü üzere, vâkıflar aile bireyleri de olsa, görevlendirdikleri kimselerde aradıkları nitelikler üzerinde ısrar etmektedirler. Böylece, vakıf kurucusu, benimsediği normlara uymayan aile bireyi de olsa, mütevelliliğin elinden alınmasıyla cezalandırma yoluna gitmektedir.

Burada şöyle bir tahminde bulunmak mümkündür: Vakıf kurucuları te'sis ettikleri vakıflarında görevlendirdikleri kimselerden, aile bireyleri de olsa, belirli nitelikler aramakla ebedi bir gaye için te'sis ettikleri vakıflarının devamını teminat altına almak istemektedirler. Ayrıca kendilerine herhangi bir şekilde yardım ettikleri kimselerden de belirli nitelikler aramakla da, toplumdaki mevcut ahlaki değerleri korumayı amaçlamaktadırlar, diyebiliriz.

89-Gurre-i Zilhicce 1059, İstanbul, Hasan Ağa b. Abdullah Vakfı, VGMA. Def. No: 571/137-144/59.

90-Evaili Receb 1020, İstanbul, Şeyhülislam Mehmed b. Hoca Sa'ceddin Vakfı, VGMA. Def. No: 573/127.

91-Evaili Şaban 1017, Adana, Ahmed Çelebi b. Mestan Vakfı, VGMA. Def. No: 581/481.

Vakıf kurucularının vakıflarında görevlendirdikleri kimselerden aradıkları niteliklere gelince; bu nitelikleri belirli kategorilere ayırmak ve burada tek tek değerlendirmek bu araştırmanın boyutunu aşacak niteliktedir. Çünkü, Osmanlı devrinde bir çok sosyal ve dini hizmetler bu müessese vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kadar geniş hizmet alanlarında istihdam edilecek personelde farklı nitelik ve beceriler aramak pek tabiidir. Zaten bizim burada yaptığımız tabloda, en azında benzer nitelikleri birbiri içinde gösterdik. Yoksa, her niteliği ayrı ayrı göstermeye imkan yoktur. Ayrıca, bu nitelikleri tablolastırırken de, belirli kategorilere ayırmaya çalıştık. Yukarıda belirttiğimiz gibi, bizim bu tasnifimizin mükemmel olduğunu kabul etmiyoruz. Keyfi bir tasnif de olsa, kendimizi böyle bir tasnif yapmaya mecbur hissettik.

Bu tasnife göre, vakıf görevlilerinden aranan niteliklerin % 50.41'i izafî niteliklerdir (92). İzafî niteliklerdeki kasdımız, objektif bir değerlendirmeye tabi tutulamayan niteliklerdir. Örneğin, bir kimsenin salih, fazıl, kamil, sadakatkâr, elyak, ehil, adil olması üzerinde herkes aynı kanaate varmayabilir. Bu tür nitelikler, bu değerlendirmeyi yapacak olanın gözönünde bulunduracağı kıstaslara bağlıdır. Onun için, bu tür nitelikleri, izafî olarak değerlendirdik. Yalnız, burada şunu belirtelim ki, vakıf kurucularının görevlendirdikleri kimselerden aradıkları bu izafî nitelikler, islam dünyasında ve

Osmanlı toplumunda yazılan ahlak ve öğüt kitaplarında topluma benimsetilmek istenilen normlardır (93).

Vakıf görevlilerinden aranan mükteseb nitelikler (egitim yoluyla sonradan edinilen nitelikler) %28.46'dır (94). Bu nitelikler, görevliden görevliye değişmektedir. Bir başka ifadeyle, her görevliden üstlendiği hizmetin türüne göre belirli nitelikler aranmaktadır. Örneğin, bir muhasibde "muhasibede mahir" olması istenirken, bir kاتبin de "kitabet ve siyakatte mahir" olması istenmektedir; veya herhangi bir camiye namaz vakitlerini belirlemek için atanan muvakkit (saatçi) den "vakte alim" olması istenmektedir.

Hizmete ilişkin nitelikler diye gruplandığımız nitelikler ise % 8.90'ını oluşturmaktadır. Örneğin, bir muallimin "öğretmeye kadir"; hancının ise "hizmete kadir ve her hizmetin uhdesinde gelir" olması gibi niteliklerdir.

Bedensel beceriler ise, % 7.10'u teşkil etmektedir. Bu beceriler de, aranan görevliye göre değişmektedir. Mesela, müezzinlerde en çok aranan niteliklerin başında güzel sesli (hoş seda, hoş avaz gibi...) olmak gelirken; bir temizlik görevlisinin (ferraşın), tezcanlı (sebuk ruh, cest u çalak) olması istenmektedir.

17. yüzyıl vakıf kurucularının en az bir kısmı intisap ettikleri tarikatları ve mezhepleri topluma benimsetmeye çalışıyorlardı, diyebiliriz. Şöyleki, vakıfların-

93-Bu ahlak ve öğüt kitaplarının bir kısmı için bkz. Carra de Vaux: "Ahlak" maddesi, İA. C.I. (1946), s.157.

94-Bkz. Tablo:10

da istihdam edecekleri görevlilerden veya kendilerine herhangi bir şekilde yardımda bulunacakları kimselerin kendi tarikat ve mezhebinden olmasını istiyorlardı. Örneğin, o devirde yaygın bulunan Halveti (95), Mevlevî (96) ve Nakşebendi (97) tarikatlarına mensup olanları tercih ettiklerini görüyoruz. İşte, vakıf kurucularının vakıflarının mürtezikalılarından (98) aradıkları bu tür nitelik ve şartların % 2.36 olduğunu görmekteyiz. Zaten ele aldığımız 313 vakfın kurucularının yaklaşık % 15.97'sinin (313 vâkıfın 50'si) herhangi bir tarıkata mensup olduğu vakfiyelerinde açıkça anlaşılmaktadır.

Şunu da belirtmemiz gerekiyor ki, 17. yüzyıl Osmanlı toplumunda hangi meslekten olursa olsun, bir insanın bir tarıkata intisap etmemesi bir kusur olarak kabul edilmekteydi. Misal olarak, Evliya Çelebi bu anlayışı, "...haşa mine's-sami'in pirsiz herifler "(99) diye ifa-

95-Halveti Tarikatı, kurucusu Ömer Halveti'nin (ölüm 1397) adına izafeten bu ismi alan tarikat Harzem'de doğmuş; daha sonra Anadolu'da yayılmıştır. 17.yüzyılda Halveti Meşayihinden olan Şemseddin Sivasî'nin kadı-zadeler'le yaptığı münakaşalar sayesinde epey taraftar topladığını sanıyoruz. Bkz. Ethem Ruhi Fırlalı, Vd. Mezhepler ve Tarikatlar Ansiklopedisi, (İstanbul 1987), s.79-80 ve Recep Toparlı, Şemseddin Sivasî Divanı, (Sivas 1984), 12-13.

96-Mevlevîlik, kurucusu Mevlana Celaleddin-i Rumi (1207-1273), Konya'da gelişen ve bütün Osmanlı İmparatorluğu şehirlerinde yaygınlık kazanan tarikattır. Bkz. Asaf Halet Çelebi, Mevlana ve Mevlevîlik (İstanbul 1957), s.11-71.

97-Nakşebendi Tarikatı, İslam dünyasında en yaygın bulunan tarikattır. İsmi kurucusu Bahauddin Nakşibendi' (ölümü 791/1389)'den almaktadır. Bu tarikatın Anadolu'ya girişi Fatih devrine rastlar. Bkz. Ethem Ruhi Fırlalı, vd.: age. s.155.

98-Mürtezika, bir vakıftan herhangi bir şekilde maaş alalara denir.

99-Evliya, bu tabiri esnaf için kullanıyor; fakat, o devrin genel anlayışını ifade ettiğini belirtelim. Anlam olarak, herhangi bir azize (şeyhe) intisab etmediklerini belirtiyor; çünkü o devirde her mesleğin veya her tür insanın bağlı olduğu ve ondan belirli ahlaki kurallar edindiği bir şeyhi vardı.

de etmektedir.

Modaya ilişkin nitelikler diye ayrı olarak gruplandırdığımız nitelikler % 1.20 ve herhangi bir kategori altına alamadığımız nitelikler de, % 1.20'yi teşkil etmektedir.

Denilebilir ki, 17. yüzyılda moda ne geziyordu? Hemen belirtelim ki, moda denen yaptırım sadece yirminci yüzyılda görülen bir norm değildir. Belki bu kategori altında topladığımız nitelikler yerli yerinde olmayabilir; ama, o dönemde de, mevcut giyim koşam biçiminin dışına çıkıp, Şark'tan ve Garb'tan esinlenen bir takım davranış ve giyiniş modellerinin toplumda az da olsa görüldüğünü söyleyebiliriz. Örneğin, bir camiye atanacak imam ve hatibin, "...süleha kiyafetinden olup, fasıklara benzemekten kaçınanlardan..." olması istenmektedir. Diğer nitelikler, "...mukteda-yı nas olmağa layık" (100), "...akval ve efalı sünneti Nebeviye muvafık" (101) gibi nitelikler toplumdaki mevcut davranış kalıplarını korumaya yöneliktir. Bununla beraber saçını sakalını, bıyıklarını kesen (Kalenderiler gibi...) ve o devrin mevcut davranış ve yaşayış kalıplarına uymayanların da olduğu bilinmektedir.

Vakıf kurucuları te'sis ettikleri vakıflarında görevlendirdikleri görevlilerden aradıkları niteliklerin %1.20'sini kategorisiz olarak gruplandırmıştık. Örneğin, bir vâkıf, vakfının mütevelliliğini yapacak olan kimse-

100-Ekz. Tablo:10.

101-Sözü ve davranışları Hz. Peygamber'in davranışlarına ve sözlerine (hadis) uygun demektir.

nin "fakir olmamasını, salih, müteyyin ve pehrizkâr" biri olmasını istemektedir (102). Bir başka vâkıf da, yaptırmış olduğu mektebe atanacak muallimin bekar olmayıp, evli olmasını ve Müslüman çocuklarına güzel edep ve terbiye telkin etmesini ve muallimin kendisine güvenilmeyen avam kimselerden olmamasını şart koşturmaktadır (103).

Sonuç olarak, 17. yüzyıl vakıf kurucuları vakıflarının mürtezikalılarından aradıkları genel niteliklerin başında % 50.35'lik bir nisbetle sosyal normlara ilişkin nitelikler gelmektedir. İkinci sırada ise, % 28.41'lik bir oranla eğitim yoluyla edinilen nitelikler gelmektedir. Diğer nitelikler ise % 21.24'lük bir nisbeti oluşturmaktadır.

2-G Ö R E V L İ L E R İ N Ü C R E T L E R İ

Burada şu hususlar üzerinde durulacaktır: Cihet ve vazife ayrımı, vakıf görevlilerinin ifa ettikleri hizmete ilişkin vâkıfların şartları, görevlilere ücretlerinin ödenmesine ilişkin bazı hususlar, enflasyon karşısında ücretlerin artırılması meselesi, vakıf görevlilerinin ücret gelirleri sadece ifa ettikleri hizmetten aldıkları ücretten mi ibaretti? Toplam görevlilerin hizmet sektörlerine dağılışı ve ele aldığımız 313 vakfın tahmini toplam gelirlerinin yüzde kaçını personel ücreti olarak ödendiği gibi hususlar hakkında bazı bilgiler vermeye çalışacağız.

102-Cemaziye'l-ahir 1057 tarihli Rodosçuk (Tekirdağ) daki, Mehmet Çavuş b. Süleyman Çavuş Vakfı, VGMA.Def.No:987/79.

103-Evvali Receb 1004, Sivas, Şeyh Şemseddin-i Sivasî Vakfı, VGMA.Def.No:581/114 (Arapça); 1767/328.

Vakfiyelerde sık sık kullanılan "cihet" ve "vazife" terimleri bizi burada fazla ilgilendireceği için açıklamaya çalışacağız. Örnek olarak, bir vakfiyede şöyle denilmektedir: "...ve ba'de vefâtihî cihet-i mezbure ulemâdan tedrise kadir bir kimesneye tevcih olunup, ol dahi ba'de'l-hidme vazife-i mezbureye mutasarrıf ola..." (104). Vakfiyeden yaptığımız alıntıdan görüldüğü üzere cihet terimi herhangi bir görev anlamında kullanılırken ; vazife tabiri ise, bu görev (cihet) karşılığı belirlenen ücret anlamındadır. Yalnız şunu belirtelim ki, vakıflarda herhangi bir cihet (görev) sahibinin her zaman ücret (vazife) alması gerekmez. Örneğin, vakıf kurucusu vakfının nezâret cihetini (görevini) herhangi bir kimseye ücretsiz olarak tevcih edebilir. Vazife terimi ise, ifa edilen görev (cihet) karşılığı alınan ücrettir (105). Yine herhangi bir görev yapmadan vâkıf tarafından kendilerine gelir tahsis edilenlere de "eshâb-ı vazife" denilmektedir.

Vakıf kurucuları, vakıflarında görevlendirdikleri kimselerin görevlerini gerektiği gibi yapmaları için, gerekli esasları belirlediklerini görüyoruz. Örneğin, bir vâkıf (106), vakfiyesinde belirlediği esaslara uygun olarak, vakfının görevlilerinin hizmetlerini eda etmeleri için şöyle demektedir:

104-Vefâtından sonra sözü edilen göreve ulemâdan ders vermeye kadir bir kimse atansın ve görevini ifa ettikten sonra ancak söz konusu ücreti (vazife) ala.... bkz. Sâbikan Fostancıbaşı Sinan Paşa b. Ahmet Ağa vakfı, Evaili Rebi'u'l-evvel 1086, Edirne, VGMA. Def. No: 734/56/66.

105-Daha etraflı malumat için bkz. Mehmed Hamdi Efendi: Ahkâm-ı Evkâf, 1327/1911, s. 53-63.

106-Hicrî 1005 (M.1596) tarihli, Bergama, Ahmet b. Muharrem Vakfı, VGMA. Def. No: 583/4; 2235/3/3.

"...ve yılda bir kerre cümle mürtezika (görevliler) bir yere toplanıp, vakfın gelirinden bir sohbet kürsüsü tedarik edip, işbu vakıf-nâmeyi dikkatle okuyup, ve gereği ile amel olalar. Kendilerine dahi vazifeleri (aldıkları ücretler) helal ola..."

Görevlerini ihmal eden vakıf personeli için bir başka vâkıf şöyle demektedir: "...söz konusu vakfımın mürtezikasını gereken görevlerini yaptıkları sürece katiyyen azlolunmayalar. Görevine bir defa gelmeyenler ya bir ceza ile cezalandırılalar veya uyarılalar. İkinci defa görevine gelmeyen olursa gerektiği şekilde terslene (lâyık-ı itâb) ve üçüncü defada eğer azledilmeyi hak etmişse görevi (ciheti) bir müstehikka tevcih oluna..."(107).

Bir diğer vâkıf da, tayin ettiği eczahanların(108) görevlerine ilişkin şöyle demektedir: "...ve eczahanlardan biri gündelik bir akçe vazife ile noktacı (göreve gelmeyenleri işaretleyen bir nevi puantör) olup, hizmetinde tembellik edip gelmedikleri güne işaret koyup, aybaşı (re'si şehrde) vazifeleri verilmeye; eğer çoğu gün gelmezler ise, şer'an azlolunup görevi bir başka şahsa tevcih oluna..."(109).

Yaptıkları görevi ihmal eden veya kusuru görülen personel hakkında musamahalı düşünmeyen vâkıfların da olduğunu belirtmemiz gerekir. Örneğin, 1630 (H.1040) tarihli bir vakfiyede vâkıf, "... mürtezikanın biri gereği gibi gö-

107-Gurre-i Rebi'u'l-evvel 1095, Güzelhisar, el-Hac Süleyman Bey b. Mustafa Paşa Vakfı, VGMA. Def.No: 1993/68.

108-Eczahan: cüz okuyan görevliler.

109-Gurre-i Receb 1072, Tokat, Mustafa Paşa Vakfı, VGMA. Def.No: 740/453.

revini yapmaz ise, mütevellî onu azledip, ekmeğini başkasına vere..."(110) demektedir.15 Nisan 1613 (25 Muharrem 1022) tarihli Nallıhan'daki bir vakfın vâkıfı ise,yaptır-
mış olduğu camilere tayin etmiş olduğu görevlilerin ara-
sında hizmetini aksatan ve terk eden olursa,vakfın müte-
vellileri tarafından def'aten sorgusuz ve sualsiz olarak
azledilmelerini ve görevlerinin başkalarına verilmesini
istemektedir (111).

Bazı vakıf kurucuları te'sis ettikleri vakıfların
da ücret alan veya kendilerine herhangi bir şekilde gelir
tahsis ettikleri kimselere ödeme yapılırken "güler yüzle"
(112),kendilerine ödeme yapılmasını istemektedirler.

Enflasyon karşısında vakıf görevlilerinin ücret-
lerinde vuku' bulacak düşüşün önlenmesi için vakıf kuru-
cularının vakfiyelerinde gerekli şartları belirledikleri-
ni de görmekteyiz.Örneğin,bir vâkıf, "...bazı dönemler-
de muhtelif paraların piyasaya sürülmesi ile,esedi kuru-
şun (113)altının karşısındaki değeri bazen düşmekte ve
bazen yükselmekte olduğunu,çoğu alış verişte ve vakıflar-

110-1040 tarihli Karahisarı Sahip'teki Sadrazam Hüsrev Paşa
Vakfı, VGMA.Def.No:747/449/299.

111- " ve eğer hidemât-ı cevâmi'i'ş-şerifte hizmetlerinde
kusuru olup târik-i hizmet olur ise hiç sualsiz mütevelliler bi'd-
defât azleüle.Cihet-i mersumeyi tâlibine ve müstehikkine vereler.."
bkz. Nasuh Paşa Vakfı,25 Muharrem 1022 Nallıhan,VGMA.Def.No:585/42/
45;2221/160.

112-Evaili Rebi'u'l-ahir 1004,Sivas,Şeyh Şemseddin-i Sivasî
Vakfı, VGMA.Def.No:584/114.

113-17.yüzyılda Osmanlı Devleti'nde tedavülde bulunan esedi
(Aslan resimli) kuruşun rayiç değeri "120 akçe bir esedi kuruş ol-
mak üzere" diye belirtiliyor.Bkz.Evaili Ramazan 1093 (Milâdi 1682)
tarihli Kilis,Yavaşcazâde Süleyman Ağa b.Mehmet Çelebî Vakfı,VGMA.
Def.No:608/2, s.273.

da büyük tartışmalara sebebiyet verdiğinden (niza-ı kul-
li vaki' olmağla), böyle bir ihtimali gidermek için, her
devirde payitahtta (makarr-ı Saltanat-ı Aliyye'de) ki,
resmi rayiç (kur) ne ise ve hazineye alındığı rayiç ü-
zere, görev sahiplerine ücretleri verilsin. (Görevliler)
ücretlerinin eksikliği veya arttırılmasıyla ilgili (ola-
rak) kimseyi rahatsız etmesinler" (114), demektedir. 1679/
1680 (H.1090) tarihli bir vakfiyede ise, vâkıf vakfının
mürtezikasının ücretlerinin "her asırda rayiç olduğu ü-
zere" (115) verilmesini şart kılmaktadır. El-Hac Süleyman
Bey b. Mustafa Paşa da vakfiyesinde yine şöyle demekte-
dir: "...ve yine şöyle şart eyledim ki, sikke bir karar-
da olmayıp, ihtilal üzere olmağla erbâb-ı vezâyifin vazif-
eleri (ücretleri) rayiç olduğu üzere her asırda rayiç o-
lan akçeden verilip, mürtezika dahi niza' (tartışma) etme-
yeler" (116).

Bu misalleri çoğaltmak mümkün ise de, son bir ör-
nek vermekle yetineceğiz. Konya'daki bir vakfın kurucusu
ise, vakfının görevlilerinin maaşlarını mütevellî olan

114- "Vâkıf-ı mezbur...şöyle şart eyledi ki,.....mutağayyir
olmaya ve bazı asırda esmân-ı muhtelifte zuhur etmekle esecî çuruşun
altunun kıymetini gâh terakkî ve gâh tenezzülde olup, ekseri bey' ve
şirada ve vakıfta niza'-ı kullî vaki' olmağla def'an li-zelike'l -
ihtimal cemi'i zamanda Makarr-ı Saltanat-ı Aliyye'de ne minvâl üye-
re yürâyic olup, hazine-i Amire'ye alındığı minvâl üzere erbâb-ı va-
zife ve vakf-ı mezbure dahi vech-i meşruh üzere verilüb, ziyâde ve
noksan teklif ile ta'ciz eylemeyeler..." bkz. 28 Cemaziye'l-ahir
1091, Burdur, Ahmed Bey b. Ferhad Paşa Vakfı, VGMA.Def.No:372/274-275.

115- " ve bi'l-cümle evkâfında olan vezâyifte ceyyid ve iti-
barı olmayıp her asırda rayic olduğu üzere verile " bkz. eş-Şeyh Ha-
cı Ahmed b. Receb Vakfı, 1090 tarihli Konya'daki Vakfı, VGMA.Def.No:
449/4, s.103.

116- Bkz. Gurre-i Rebi'u'l-evvel 1095, Güzelhisar, el-Hac Süley-
man Bey b. Mustafa Paşa Vakfı, VGMA.Def.No:1993/68.

kimse tarafından her ay, mevcut rayiç üzere ödenmesini şart kılmaktadır (117).

Bu örneklerde görüldüğü üzere vakıf kurucuları, vakıflarında görevlendirdikleri kimselerin, enflasyon karşısında, aldıkları ücretlerin ayarlanmasını ve mağduriyetlerinin önlenmesi için tedbir aldıkları görülmektedir. Ayrıca, vakıflarında belirledikleri hizmetlerin aksamasını önlemiş oluyorlardı; çünkü, belgelerde görüldüğü kadarıyla geliri az olan vakıfların hizmetlerini üstlenmeyi kimsenin kabul etmediği görülmektedir. Örneğin, 1571 (H. 979) tarihli Ankara Tahrir Defteri'nde aldığımız bir belgede, "...vakf-ı mescid-i Reşidüddin... işbu mescidin vakfı kalil (az) olmağla kimesne bile (dahi) imamet (imamlığını) kabul etmeyüp, imamet half (boş) ve muattal..." (118) kaldığı belirtilmektedir.

Bazı vakıf kurucuları da, vakıflarının gelir durumuna göre, mürtezikanın maaşlarının arttırılmasını veya eksiltilmesini, gerekirse kesilmesini şart koşuyorlardı. Örneğin, 26 Temmuz 1680 (28 C.ahir 1091) tarihli Burdur'daki bir vakfın vâkıfı vakfiyesinde şöyle demektedir:

"...ve söz konusu dükkanlara rağbet olursa ve hasıl olan kira (icâr) gelirlerini tayin ettiğim görevlilerin ücretlerinden fazla olduğunda, görevlendirdiğim müderris ve talebenin vazifeleri (ücretleri) artan gelir fazlasına göre arttırılsın. Tanrı korusun, zamanla meydana gelebilecek olaylar sebebiyle vakfıma bir zarar gelip de ge-

117- Bkz. Musahib-i Şehriyâri Mustafa Paşa Vakfı, Curre-i Cema-ziye'l-ula, 1087, Konya, VGMA. Def. No: 449/125/4.

118- Bkz. 979 tarihli Tahrir Defteri, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi (TKA), Def. No: 558, s. 4/ . .

lirleri azalır, muayyen ücretlere(vazife) yetmez ise, söz konusu görevlilerin ücretleri aynı şekilde azaltılsın; yahut adı geçen dükkanlar zamanla yıkılmaya yüz tutar veya meydana gelebilecek bir yangın sonucu rağbet ve itibardan düşecek olurlar ise ve böylece icâra verilmez hale gelirlerse, söz konusu mürtezikanın bütün ücretleri hepten kesilsin ve dükkanlar eskisi gibi onarıldıktan sonra, ücretleri eskiden olduğu gibi tekrar ödenmeye başlansın..!" (119).

Hemen belirtelim ki, vâkıfların ekserisi, te'sis etmiş oldukları vakıflarına büyük bir onarım gerektiğinde, atadıkları görevlilerin ve tayin ettikleri çeşitli tahsisatların, vakfın onarımı(tamir termin) bitinceye değin kesilmesini istiyorlardı. Örneğin, Şubat 1654(R.ahir 1064) tarihli bir vakfiyede, "...cami-i şerif ve hanlar ve dükkanlar yangın sonucu yanacak olurlarsa, yeniden bina edip ve onarılması gerekenler onarılıp, yetmez ise bütün görevlilerin maaşları ve tahsisatları kesilerek vakfın gerekli onarımı tamamlandıktan sonra söz konusu görevlilerin ücretleri(vazifeleri) tekrar ödensin" (120)denilmektedir.

Vakıf görevlilerinin aldıkları ücretlere gelince: Herhangi bir vakıfta bir hizmeti ifa eden bir görevli diğer bir vakıftan da, başka bir görevi yürüterek iki veya üç yerden ücret alabiliyordu; yahut aynı vakfın bir kaç

119- Ekz. Ahmet Bey b. Ferhad Vakfı, 28 Cemaziye'l-ahir 1091, Burdur, VGMA. Def. No: 372/274.

120- Özetleyerek buraya aldığımız benzer örnekler için bkz. Katip Mahmud Cud Vakfı, Rebi'u'l-ahir 1064, Göynük, VGMA. Def. No: 581/2, 429/413; Şeyh Mahmud Efendi Vakfı, Evâsit-ı sefer 1055, İzmir, VGMA. Def. No: 617/61 ve Evaili sefer 1066, Edirne, el-Hac Mehmed Ağa b. Mustafa Ağa Vakfı, Edirne, VGMA. Def. No: 633/54; bir diğer örnek, 1090 tarihli Konya, eş-Şeyh Hacı Ahmet b. Receb Vakfı, VGMA. Def. No: 449/4, 10

hizmetini birden üstlenerek bir kaç kişinin vazifesini (maaşını) alabildiğini görmekteyiz. Örneğin, Aralık başları 1649 (Gurre-i Zilhicce 1059) tarihli İstanbul'daki bir vakıftan (121), Atik Nişancıbaşı yakınındaki Havuzlu Camiine gündelik sekiz akçe ücretle hatip tayin edilir; aynı hatibe yevmi iki akçe vazifeyle sermahfil (122) görevliği de verilir. Böylece, hatibin iki görevi birden yürüttüğü ve on akçelik gündeliğe mutasarrıf olduğunu görüyoruz. Yine, bu vakfın yedi cüzhanlığının (123) biri Ayasofya, biri Fatih, biri Beyazıt, biri Sultan Selim, biri Süleymaniye, biri Şehzade ve biri de Sultan Ahmet camilerinin müezzinlerine gündelik iki akçeyle dağıtılmıştır. Bir diğer örnek ise, Ekim başları 1648 (Gurre-i Şevval 1058) tarihinde Seydişehir'de (124), bir mescid yaptıran bir vâkıf, yaptırdığı mescide yevmi dört akçeyle imam tayin eder; bu imama dört akçe gündelikle duahanlık (125) ve gündelik iki akçe vazifeyle de kendisine ayrıca cüzhanlık görevini verir. Böylece, imam olan kişi üç görevi birden üstlenerek gündelik on akçe alır. Bu vâkıf, yaptırdığı mescide, gündelik dört akçe vazife ile atadığı müezzine mescidin

121-Bkz. Gurre-i Zilhicce 1059, İstanbul, Hasan Ağa b. Abdullah Vakfı, VGMA. Def. No: 571/137-144/59.

122-Sermahfil, cuma namazlarından önce, her biri Kur'an'da bir cüz okumakla görevli olan, devirhan denen, görevlilerin başkanı Bkz. Yediyıldız, B., "Vakıf İstilahları Lugatçesi", VD. s. XVII (1983), s. 59

123-Cüzhan, Kur'an'ın 30 bölümünden birini okumakla görevlendirilen kimse.

124-Bkz. Seydişehir, Gurre-i Şevval 1058, Valide Sultan Kethudası Arslan b. Kurt, VGMA. Def. No: 457/124.

125-Duahan, Vakıf kurucularının bir takım arzularının gerçekleşmesi için, para mukabilinde, Allah'a dua eden görevlilere verilen isim. Bu göreve de duahanlık denir. (Bkz. Yediyıldız, B. "Vakıf İstilahları Lugatçesi" VD., s. XVII (1983), s. 57).

kayyumluk(126) ve ferraşlık(127) görevlerini de gündelik iki akçeyle aynı müezzine tevcih eder.Böylece, müezzin olan şahıs üç görevi birden yürüterek gündelik altı akçeye tasarruf etmiş olur.

Bu sebeble, 17. yüzyılda bir vakıf görevlisinin toplam olarak kaç yerden ücret aldığını tespit etmek biraz güçtür. Ayrıca, bir vakıf görevlisinin bir tek vakıftan aldığı ücretlerle hayat seviyesini belirlemek de pek gerçeği ifade etmez. Zaten, burada 17. yüzyıl vakıf görevlilerinin aldıkları ücretlere bakarak hayat seviyelerini de belirlemeye çalışmayacağız.

Vakıf görevlilerinin hizmet sektörlerine ve aldıkları toplam ücret tutarlarına baktığımızda,şöyle bir manzara arz etmektedirler:

Bu araştırmada örnekleme metoduyla ele aldığımız 313 vakfın idari personelinin toplam sayısı 616'dır.Başka bir ifadeyle,toplam vakıf görevlileri içerisinde idari görevliler % 13.32'lik bir nisbet oluşturmaktadırlar. Bu idari görevlilerin aldıkları yıllık ücretlerinin tutarı 1.398.542,2 akçedir (128).

Vakıf kurucuları tarafından yaptırılan veya daha önceki dönemlerde te'sis edilen eğitim kurumlarından kendilerine maaş tahsis ettikleri veya bizzat kendilerinin vazifelendirdikleri eğitim görevlileri, toplam vakıf görevlileri arasında %5.38'i(4623'ün 249'u) oluşturmak-

126-Kayyum: Cami, mescid vb. müesseseleri korumak, temizlemek vs. gibi işleri yürüten görevli.

127-Ferraş:Çeşitli dinî ve hayrî binaların temizlik işlerini yapan görevli.

tadırlar. Bu 249 eğitim görevlisinin yıllık ücret tutarları ise 794.098,8 akçedir (129).

Çeşitli tarikatlara ait tekke, zaviye vs. gibi yerlerdeki görevliler, toplam vakıf görevlileri arasında, %2.89'unu (4623'un 134'ü) teşkil etmektedirler. Bu muhtelif tarikat görevlilerine yıllık toplam ücret olarak 220.798,8 akçe ödenmekteydi (130).

İmâret, han, kervansaray, misafirhane vesair gibi sosyal te'sislerde görevlendirilen personel % 2.05'i (4623'ün 95'i) oluşturmaktadırlar. Bunların yıllık ücret tutarları ise 75.751,2 akçedir (131).

Vakıf kurucuları tarafından yaptırılan çeşme, su yolu ve daha önceden mevcut olan su tesisleri için görevlendirilen personel, toplam vakıf görevlileri içerisinde %2.48'ini (4623'ün 115'i) teşkil etmektedirler (132).

17. yüzyıl vakıflarının onarım işlerinden (tamir termim) sorumlu görevliler, toplam vakıf görevlilerine göre %1.03'lük (4623'ün 48'i) bir nisbet teşkil etmektedirler. Aldıkları ücretlerin yıllık tutarı ise, 65.264,4 akçedir (133).

Kale, palanga (134), hastahane gibi yerlerde muhafızlık yapan vakıf görevlileri %1.6 (4623'ün 74'ü)'dir. Bu görevlilere ödenen yıllık ücret tutarları ise, 142.545,6 akçedir (135).

129-Bkz. Tablo:9

130-Bkz. Tablo:9

131-Bkz. Tablo:9

132-Bkz. Tablo:9

133-Bkz. Tablo:9

134-Bkz. Tablo:9

135-Bkz. Tablo:9

Cami, mescit vesair gibi dini kurumlarda görevlendirilen personel, toplam vakıf görevlileri arasında, %22.82'lik (4623'ün 1055'i) bir oran teşkil etmektedirler. Hemen şunu belirtelim ki, burada üzerinde durduğumuz görevliler, bilfiil ücret alanlardır. Ücretsiz olarak görevlendirilenleri buraya almadık; zaten onların toplamı çok cüzdür(136).

17. yüzyılda te'sis edilen vakıflarda, dini günlerin kutlanması için görevlendirilen personelin, toplam vakıf görevlileri arasındaki nisbeti % 0.86'dır. Bunlara ödenen yıllık ücret tutarları ise, 20.066,4 akçedir(137).

Vakıf kurucularının dünyadaki işlerinin iyi gitmesi ve ahiretteki selametleri için görevlendirilen dua okuyucuları (duahanlar) ve cüzhanlar, toplam vakıf görevlileri arasında, % 46.31 (4623 vakıf görevlisinin 2141'i) gibi, hemen hemen toplam vakıf görevlilerinin yarısına eşit, bir yekün teşkil etmektedirler.

Vakıf kurucuları tarafından bu kadar duahan ve cüzhanın tayin edilmesinin sebepleri üzerinde durmamız gerekiyor. Yalnız, bu meseleye geçmeden önce, ele aldığımız 313 vakfiyenin arasında bir kaç örnek vermemiz uygun olacaktır. Misal olarak, 21 Ekim 1666 (20 R.ahir 1077) tarihinde, Karahisarısahip'te te'sis edilen bir vakfın kurucusu, sabah namazından sonra kendisinin ruhuna bir aşır (Kur'an'dan bir parça) okuması için, yaptırmış olduğu cami imamını aşırhan olarak tayin etmiştir. İmam efendi, ayrıca "...vâkıfın sa'adet-i dareyni ve mesud olma-

136-Bkz.Tablo:9

137-Bkz.Tablo:9

sı için dua..."(138) edecektir.Şubat 1654 (R.ahir 1064) tarihli bir vakfın kurucusu da, gündelik bir akçeyle üç duahan ve senelik 200 akçelik bir ücretle mevlidhan tayin eder.Bu görevlilerden,padişahın, devletin ve kendisinin(vâkıfın) uzun ömürlü olması ve İslam ordularının muzafer olması için dua etmelerini istemektedir(139). Ekim 1594 (safer 1003) tarihinde Güzelhisar'da bir vakıf kurmuş olan Ramazan Paşa, yevmi iki akçe vazifeyle, "...salih,nazif, edası melih ve kabul olur dua etmesini bilen (sahb-ı duada arif) birinin ..." duahan olarak tayin edilmesini ve bu duahanın "zamanın halifesi(padişaha) ve devletin devamına ve vâkıfın ruhuna dua" etmesini şart koşturmaktadır (140).

Yalnız şunu belirtelim ki, vakıf kurucuları, kendilerine, padişaha veya bir başkasına dua etmeleri için istedikleri görevliyi vazifelendirebiliyorlardı. Örneğin, Temmuz başları 1600(Evaili Muharrem 1009) tarihli bir vakfın vâkıfı, İstanbul'da yaptırmış olduğu bir camiye atadığı muarrifin (141) Hz. Peygamberi övmesini ve İslam padişahının devletinin devamı için dua etmekle vazifelendirmiştir (142). Bir diğer vakıf kurucusu, te'sis et-

138- "20 Rebi'u'l-ahir 1077 Karahisarısahib, Abdullah Efendi b.Hamza Efendi, VGMA. Def.No:611/47/32.

139-"Sultan-İslamın tül-ü ömrüne ... ve vâkıfın tül-u ömrüne ...dua eyleye" bkz.Rebi'u'l-ahir 1064,Göynük, Defter: Emini Katiip Mahmud Cud Vakfı VGMA. Def.No:581/2, 429/413.

140- "Halifetü'z-zamanın devletinin devamına ve vâkıfın ruhuna ve ehl-i imana dua eyleye" bkz.Saferü'l-Hayr 1003 Güzelhisar, Ramazan Paşa Vakfı, VGMA. Def.No:Mücedded Ana 19 (605) s.256/344.

141-Muarrif; Vâkıfların yaptırmış oldukları camilerde cuma günleri yüksek sesle okuduğu bazı dualar arasında vâkıfı tanıtmak ve övmekle görevlendirilen vazifeli kimsedir.

142-Bkz.Evaili Muharrem 1009, Anadolu İstanbul vs. Nişancı Mehmed Paşa b.Pir Ahmet Efendi Vakfı, VGMA. Def.No:572/235/57; 2111/258,

tiği vakfın görevlileri arasında bulunan dört hatimhanın okuyacakları Kur'an'ın sevabını veziriazam sabık Nişancı Cedid Mehmet Paşa'ya ve kendi(vâkıfın) ruhuna hibe etmelerini istemektedir (143). Bu örnekler daha da arttırılabilir.

Şimdi vakıf kurucuları tarafından bu kadar dua han ve cüzhanın tayin edilmesinin sebeplerini araştırmaya çalışalım.

17. yüzyıl vakıf kurucularının kimlikleri ve servetleri üzerinde durduğumuz birinci bölümde belirttiğimiz üzere, vakıf kurucularının yaklaşık % 70'ini askeri sınıfının ehl-i örf grubundan (devletin idari görevlileri) oluşan kimselerdi. Bunların vakıfettikleri mallarının ve mülklerinin aşağı yukarı tamamı devlet gelirlerinden herhangi bir yoldan sağladıkları paylardan oluşan mallar ve mülklerdir. Kısaca, bütün servet ve saltanatları mensubu oldukları devlet hizmetinden kaynaklanıyordu. Yine biliyoruz ki, Osmanlı Devleti'nde padişah, istediği anda istediği görevliyi görevinden azledebilirdi; hatta gerektiğinde azlettiği görevlinin bütün servetini de devlet hazinesi için zabtedebiliyordu. Tabiidir ki, vakıf kurucuları bu durumun iyice farkında idiler. Bu sebeble, bütün yetkilerine ve servetlerine rağmen, vakıf kurucularının tedirgin, güvensiz ve yalnızlık psikolojisi içinde bulduklarını söyleyebiliriz; çünkü, kendilerine, padişaha ve diğer hamilerine dua etmeleri için, bu kadar dua-

han tayin etmelerini başka şekilde izah etmek güçtür. Bununla beraber, başka sebebler de olabilir.

Bu arada şunu da belirtelim ki,17. yüzyıl vakıf kurucuları, kendilerinin yerine parayla her türlü ibadetin yaptırılabilceği anlayışına da sahiptiler. Örneğin, Şeyhülislam Zekerya Efendi b.Bayram,Aralık ayı ortaları 1593(Evasıt-ı R.ahir 1002) tarihli vakfiyesinde,İstanbul Koğucu Dede Mahallesi'ndeki medresenin su taşıyıcılarından(sakalar) birinin gündelik bir akçe vazifeye,* kendisinin yerine her gün iki rekat namaz kılması ve kendisine dua etmesi için "musalli"(namazcı) olarak tayin etmiştir (144).Ahmet Paşa b. el Hac Mehmet adındaki bir vâkıf ise, yerine her gün yirmişer rekat namaz kılacak iki musalli tayin etmiştir (145).Ayrıca,yerine parayla oruç tutturanlar, hacca adam gönderenler(146) de eksik değildir. Yine, İslam'da parayla Kur'an okutmanın makbul olmadığını (daha doğrusu haram olduğunu)bilen bir vâkıf, tayin ettiği otuz cüzhandan,"...okudukları Kur'anı ücret mukabili kabul etmeyip, gönül huzuruyla hasbî/olarak ruhuma hediye etsinler ve aldıkları ücretleri de hediye kabul etsinler..." demektedir(147).

144-Bkz. Evâsıt-ı Rebi'u'l-ahir 1002 tarihli İstanbul,Şeyhülislam Zekeriyya b. Bayram Vakfı,VGMA.Def.No:571/161/65.

145-Bkz. Gurre-i Muharrem 1027 İstanbul,Ahmet Paşa b. el-Hac Mehmed Vakfı, VGMA.Def.No:571/79/43.

146-Bkz.Tablo:9

147- "...Lâkin bu kari'lerden reca olunan budur ki,vazifeye nazar etmeyeler,belki okudukları kıraatın sevabını safa-yı kalb ile hasbî olarak hediye eyleyeler.ve vazifelerini dahi hediye kabul ederek ücret addetmeyeler.Zira ücret niyetiyle olduğu halde okuyanlar ve ücret veren esim olurlar..." bkz. Evahiri Rebi'u'l-evvel 1077,Oltu (Erzurum) Çıldır Beylerbeyi Mehmet Aslan Paşa b.Yusuf Paşa Vakfı,VGMA.Def.No:2152/140;2229/100/81.

İşte, tedirginlik ve güvensizlik içinde sandığımız vakıf kurucularında, parayla da başkasına, kendilerinin yerine her türlü ibadetin yaptırılabilineceği düşüncesi mevcuttu. Böylece, bu tür düşünce ve psikoloji içinde olan insanların kurmuş oldukları vakıfların görevlilerinin % 46'sini cüzhan ve duahanlardan oluşması şaşılası bir husus olmaması gerekir.

Vakıf kurucularınının Mekke ve Medine'de görevlendirdikleri vazife sahipleri, toplam vakıf görevlileri arasında, % 2.46'sını(4623'ün 114'ü) oluşturmaktadırlar. Bunlara ödenen yıllık ücret toplamı ise,170.453,2 akçedir(148).

17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların tahmini yıllık gelirlerinin % 33.33'ü (18.936.073/akçenin 6.196.727 akçesi) personel ücretleri olarak ödeniyordu (149).

17. ve 18. yüzyıl vakıf görevlilerininin toplamı ise, aşağı yukarı aynıdır. Şöyle ki,17. yüzyılda te'sis edilmiş olan 313 vakfın 4683 görevlisine(burs alan talebeler ve her hangi bir görev yapmaksızın maaş alan aile ferdleri hariç)mukabil; 18. yüzyılda te'sis edilen 330 vakfın toplam görevli sayısı 4947'dir (150).Başka bir ifadeyle, 17. yüzyılda te'sis edilen 313 vakfın toplam görevli sayısı vakıf sayısına böldüğümüzde,ortalama olarak her vakfa 14.76 görevli düşerken;18. yüzyıl vakıflarında da bir vakfa ortalama olarak düşen personel sayısı 14.99'dur.

148-Ekz.Tablo:9.

149-Ekz.Tablo:9 ve 25

150-Ekz. B.Yediyıldız "Vakıf Müessesesininin XVIII.Asır Türk Toplumundaki Rolü" VD. s.XIV. s.14, Tablo:1

Kısaca, 17. ve 18. yüzyıl vakıf kurucuları tarafından istihdam edilen personel sayısında herhangi bir değişiklik yoktur.

II- VAKIF GELİR KAYNAKLARINI İŞLETME BİÇİMLERİ

Burada 17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların gayri menkullerinin icâra(kiraya) verilmiş şekilleri üzerinde duracağız. Hemen belirtelim ki, vakıf gayri menkullerine uygulanan icâr şekilleri üzerindeki fikhî tartışmalara girmeyeceğiz; çünkü, bu tartışmalar üzerinde bugüne değin vakıflarla ilgili yazılan eserlerde ve fıkıh kitaplarında fazlasıyla durulmuştur (151). Bir diğer husus da, vakıf paralarının işletme şartları ve 17. yüzyılda vakıf paralarına uygulanan faiz hadleri üzerinde duracağız.

A- İ C Â R Ş E K İ L L E R İ

17. yüzyılın bir kısım vakıf kurucuları vakfettikleri taşınmaz mülklerinin icâra verilmiş şeklini kesin olarak belirlerken; bir kısım vâkıf ise, herhangi bir icâr şekli ileri sürmeyip, sadece "ecr-i misliyle" veya veya "tâlibine icâr oluna" demekle yetinmektedirler. Böy-

151-İkz. İbrahim b. Muhammed (el-Halebî): Maşiyeli Mülteka'l-Ebhur, (Tıpkı basım İstanbul 1965) s.233-236; Meşreb-zâde Mehmet Arif, camiu'l-icareteyn, İstanbul, 1252/1837.; Sıdkı, Gedikler, Dersacet 1325/1909-10; Ali Himmet Berkî, Vakıflar, I (İstanbul 1940) s.31-35 ve 134-144; Muhammed Ubeyd Abdullah el-Kubeysi, Ahkami'l-vakf fi's şeri'ati'l-islamiyye, C.I, (Bağdad, 1977) s.59-119; Barnes, John Robert, An introduction to Religious Foundations in the Ottoman Empire, Leiden, 1986, s.50-60; Akgündüz, Ahmet, İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, Ankara 1988, s.354-422.

lece, zamanla değişen şartlara göre kiraya(icâra) verilmesini önermiş oluyorlardı.

Vakıflarının akarlarının(ğayri menkul gelir kaynakları) icâr şeklini belirleyenlerin vakfiyelerinde görülen, daha doğrusu 17. yüzyılda uygulanan, icâr şekillerini ikiye ayırabiliriz.Birincisi,"icâre-i vahide"(152), ikincisi ise,"icâre-i tâvile"dir (153).Diğer hususları yeri geldikçe belirteceğiz.

icâre-i vahideyle, bugünkü dille ifade edecek olursak, mütevellileri tarafından muayyen ve kısa bir müddetle kiraya verilmesini isteyen vakıf kurucuları, bu kira(icâr) şeklini vakfiyelerinde değişik ifadelerle belirtmişlerse de, aynı anlama geldiğini vereceğimiz örneklerden anlaşılmaktadır. Örneğin, 13 Mart 1625 (3 C.ahir 1034) tarihli bir vakfiyede, "...bâ ma'rifeti mütevellî mahalinde icâre-i vahide-i sahiha-i misliyle ber-nehc-i şer'i tâlibine icâr oluna..." (154) derken; Nisan başları 1622 (Evail-i C.ahir 1031) tarihli diğer bir vakfiyede,"...ale hasebi'l-ade icâre-i sahiha-i mu'tade ile icâr oluna"(155) denilmektedir.Bir diğer vakfiyede,"...cari olan adet dai-

152-icâre-i vahide,Mütevellî veya Kaymakam-ı mütevellî tarafından muayyen ve kısa bir süreyle bir vakıf mülkünü kiralama usulüdür.Bkz. Ali Himmet Berkî, İstilah ve Tabirler,ikinci baskı,(tarihsiz Ankara), s.25.

153-icâre-i tavile, icare-i vahideli bir vakıf mülkünü bir takım sebebler yüzünden üç seneden fazla bir müddetle veya daimi olarak kiralama şeklidir.icare-i tavile,17.yüzyıldan sonra icareteyn diye nitelendirilmiştir.

154-Bugünkü ifadeyle,mütevellî ma'rifetiyle,şer'i usuller içinde gerçek misliyle isteyene icare-i vahideyle (tek kira usulü)kiraya verilsin,Bkz.3.Cemaziye'l-ahir 1034, Arapkir,Osman Ağa b.Ömer Ağa Vakfı, VGMA.Def.No:2152/67;2229/36/32.

155-Mevcut usul üzere,her zaman yapılan gerçek kira akdiyle kiralansın.Bkz.Evaili Cemaziye'l-ahir 1031, Muid-zade Mevlana Mehmed Efendi Vakfı, Bursa, VGMA.Def.No:610/134/170.

resinde mütevellî eliyle icâre-i mu'tade (her zaman uygulanan kiralama şekli) ile icâr.."(156) edilmesi istenmektedir.

Verdiğimiz bu örneklerde belirtilen "mu'tad",yani alışıla gelen icâr(kira) şekli,"icâre-i vahide"dir;çünkü,"icâre-i tavile" veya "icâre-i mu'accele ve müeccele"-li(157) kiralama şekilleri,olağan üstü durumlarda yapılan (akdedilen) kira akidleridir.Aşağıda etraflıca anlatılacaktır.

Vâkıfların bir kısmı vakfettikleri gayrı menkul mülklerinin ne şekilde kiraya verileceğini belirtmeyip , adeta, zamanla değişen şartlara göre kiraya verilmesi taraftarıdırlar. Vakfiyelerinde vakfettikleri taşınmaz malların işletme şekline geldiklerinde sadece "icâre verile"(158) veya "ecr-i misliyle icâr oluna"(159) demekle yetinmektedirler.

Bir kısım vakıf kurucuları vakfettikleri mülklerin ne kadar süreyle icâra verilebilneceğini ve kimlere icâra verilmemesi gerektiğini de vakfiyelerinde belirtmişlerdir.Örneğin, Temmuz başları 1641 (Evail-i R.ahir 1051) tarihli bir vakfiyede, üç seneden fazla kiraya(icâra) ve-

156-1013 tarihli,İzmir,Defterdâr Mahmut Paşa b.İbrahim Vakfı, VGMA.Def.No:987/87/27.

157-Herhangi bir vakıf akarının bedeline yakın peşin olarak ödenen kirasına icâre-i mu'accele ve aydan aya veya seneden seneye cüzi olarak ödenen kiraya da icâre-i müeccele denir.Ekz.Ali Himmet Berkî, Istilah ve Tabirler,ikinci baskı (Ankara tarihsiz) s.24.

158-Ekz.Evasıtı Şaban 993,Edirne,Ali Bey b.Hamza Vakfı,VGMA. Def.No:628/794; ve Evahiri Zilhicce 994,Bursa,Hacı Mehmed b. Ca'fer Vakfı,VGMA.Def.No:594,253/188, bir diğer örnek,Receb 996,Kayseri,Hacı Mehmed b.Nasrullah Vakfı VGMA.Def.No:582/1, 112/75.

159-Ekz.Şaban 993 (Temmuz 1585) tarihli Konya'caki Seyid Mehmed Efendi b.Şeyh Kasım Efendi Vakfı,VGMA.Def.No:619/10/9 (Arapça). ve Evâsıt-ı Rebi'u'l-ahir 1011,Marmara,III.Sultan Mehmed'in Dayesi (sütanesi)Halime Hatun Vakfı,VGMA.Def.No:582/1, s.265; 2232/155.

rilmemesini ve her üç senede bir kira(icâr) akdinin yenilenmesini; makam sahiplerine, hile yapanlara ve töhmet altında bulunanlara kiraya verilmemesini şart koştadır(160). Bir diğer vâkıf, vakfettiği han ve hamamların müteveli tarafından" ecr-i misli"(161) ile beher sene icâr edilmesini istemektedir(162). Ekim başları 1648 (Gurre-i Şevval 1058) tarihli bir vakfiyede, icâra verilecek bir han için, her sene müteveli tarafından akçenin o günkü mevcut raici üzerinde, doğru dürüst (müstakim) bir adama kiraya verilmesi istenmektedir (163). Bir diğer vâkıf, vakfettiği akarların, aydan aya (mah be mah) kiraya verilmesini şart koştadır(164). Bazı vakıf kurucularına da, aynı şahsa üç seneden fazla üst üste kiraya verilmemesini şart ettikleri görülmektedir (164h).

Yukarıdan beri kira akitlerindeki süre tahdidıyla ilgili olarak verdiğimiz bu örnekler, "icâre-i vahide"ye ait örneklerdi. Bu tür örnekleri arttırmak mümkündür. Yal-

160- "...üç seneden ziyâde müddet-i kesire ile icâr olunmayıp her üç senede teccid-i akd olunmak şart edüp,eshâb-ı cân ve şevkete ve erbâb-ı niyel ve töhmete () icâr olunmamak üzere şart ettim" bkz.Evaili Rebi'u'l-ahir 1051,Urfa, Mevlana el-Hac Musa Efendi b.Mahmud Efendi Vakfı, VGMA.Def.No:608/2,323.

161-Ecr-i misli', bir iş için bilirkışı tarafından benzerlerine bakılarak belirtilen ücret bkz.Mustafa Nihat Özün, Osmanlıca-Türkçe Sözlük, (İstanbul 1987), s.186.

162-Gurre-i Zilka'de 1052 tarihli, Çolak Hasan Ağa b.Mahmud Bey vakfı, VGMA.Def. No: 624/213/156.

163-Gurre-i Şevval 1058, Arslan Ağa b. Kurt Ağa Vakfı, VGMA.Def. No:457/124.

164-"...zıkr olunan evkâf mah be mah icâre-i şer'iyeye-i mu'tade ile icâreye verülüp..."bkz.29 R.evvel 1019, İznikmit, Hacı Murat Bey Vakfı, VGMA.Def.NO: 624/113/68.

164, Evaili R.ahir 1080, Bergama, Ağa-zâde es-Seyyid el-Hac İbrahim Ağa b.Hüseyn Ağa Vakfı, VGMA.Def.NO:740/469.

nız bu örneklerden çıkan sonucu, şöyle özetleyebiliriz:

Vakıf kurucuları, vakfettikleri gayri menkul mülk-
leri kiraya verirken şu hususlar üzerinde duruyorlar:1-U-
zun süreyle kimseye kiralanmasını istememektedirler;2-ki-
ralayacak olan kimselerden, vakıflarına zarar gelmemesi i-
çin,belirli vasıflar aramaktadırlar; 3-gerçek icâr(kira)
bedeliyle kiraya verilmesine itina gösterilmesini iste-
mektedirler.

Şimdi,"icâre-i tâvile,icâre-i mu'accele ve müecce-
le" ile, vakfettikleri taşınmaz malların icâreye verilme-
sini isteyen ve istemeyenlere ilişkin örnekler vererek ;
bu tür icâr şeklinin 17. yüzyıldaki uygulamaları hakkında
bazı bilgiler vermeye çalışacağız.Yalnız, evvela şu husu-
su belirtelim ki, "icâre-i tâvile,icâre-i mu'accele ve mü-
eccele",başka bir ifadeyle,"icâreteteyn"ın tâ kendisi oldu-
ğu vereceğimiz örnekten anlaşılmaktadır.Şöyle ki,Ağustos
1630 (Muharrem 1040) tarihli bir vakfiyede;

"...merhum Ali Paşa evkâfından kal'a-i mezbure da-
hilinde Saraçhane kurbunda harabe olmağla mütevellisi Sü-
leyman'dan icâre-i tâvile-i şer'iyeye ile her sene Ali Pa-
şa evkâfına 120 akçe icâre-i müeccele ile ve halen 80 ku-
ruş icâre-i mu'accele ile isti'câr ve bina eylediği bir
kıt'a bakkal dükkanını ve yine mezbur Ali Paşa evkâfından
harabe olmağla mezbur Süleyman'dan icâre-i tavile-i şer'iy-
ye ile her sene Ali Paşa evkâfına 70 akçe icâre-i müecce-
le ve halen 40 kuruş icâre-i mu'accele ile istiyecâr ve bi-
na eylediği bir kıt'a bozahâne dükkanını yirmi bir vukiy-
ye gelir kazganı ile..." (165) vakfettiğini beyan etmek-
tedir.

165-Muharrem 1040,Erzurum,Zağarcıbaşı Ali Ağa Vakfı,VGMA.Def.
NO:617/153.

Verdiğimiz bu örnekte görülüyor ki, "icâre-i tavile icâreteyn"den başka bir şey değildir. icâre-i tavilenin "icâreteyn" in tâ kendisi olduğunu, tereddüdü bir ifadeyle, başka bir yazar da kabul etmektedir (166).

Burada bizi ilgilendiren bir diğer husus da, "icâreteyn" in ortaya çıkışı meselesidir. Son devir Osmanlı vakıf hukukçuları "icâreteyn" in başlangıcını 1611 (H.1020) tarihi olarak gösterirken (167), yakın zamanlarda yapılan araştırmalar, bu tarihi 1534 (H.941)'e (168) ve hatta miladi x. ve hicrî iv. asırlara kadar çıkarmaktadır (169).

İcâre-i tavilenin icâreteynden başka bir şey olmadığını ve icâreteynin de 1611 (H. 1020) tarihinden çok önceleri mevcut olduğunu gördükten sonra, biz yine konumuza dödüp, 17. yüzyıldaki icâreteynle ilgili uygulamaları örneklerle belirtmeye çalışalım. İlk önce, vakıf kurucuları vakfettikleri mülkleri neden "icâre-i tavile" ile icâra verdiklerine ilişkin örnekler verelim.

Nisan ortaları 1645 (Evâsıt-ı Safer 1055) tarihli

166-"...icâre-i tavile (ki, icâreteynin benzeridir ve aslıdır)" (360); bir başka yerde "...icâre-i tavile, icâreteynin tâ kendisidir. Bütün Osmanlı tahtikatında da durum böyledir. Hatta 1280/1863 tarihli Evkâf Nizamnamesi icâreteynle ilgili hükümleri icâre-i tavile başlığı altında zikretmiştir". Bkz. Akgündüz Ahmet, age, s.360-361.

167-Sıtkı, Gedikler, s.5 vd.; Ömer Hilmi, Ahkâmî'l-Evkâf, s.85 vd.; Ömer Nasuhi, Bilmen, Hukuku İslamiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, (İstanbul, Tarihsiz) C.4, s.304 vd.

168-Öztürk, Nazif, Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar, (Ankara 1983) s.111 ve bu yazardan naklen, "...bina eylediğim medrese-i münifim için vakfeylediğim çifte çinili hamamı ve furunu ve değirmeni ve menazilün-i mezburini ecr-i misilleriyle muccelerinin tayin edüb, muacceler-i misliyelerini ahere icâreteyn ile vech-i şer'isi üzere icâr u isti'câr edüb mu'accelelerin ahz u kabz edüb..." bkz. Kabdan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa'nın 12 R.evvel 941 tarihli Vakfiyesi, VGMA, Def. NO:571/183/68.

169-Bkz. Akgündüz, A., age, s.358

bir vakfiyede, vâkîf şöyle demektedir: "...gerekirse icâre-i tavile ile vermek elimde olup, kimse karışmaya, ama benim ölümünden sonra mütevellî olan kimse, şartımı (rukyetimi) tebdil ve tağyire kâdir olmaya; icâre-i tavile ile bir şey vermeğe kâdir olmaya; meğer ki, binalar yıkmaya yüz tutup(haraba müşrif), tamirleri kolay olmaya veyahut Boynuzseki Köyü'ndeki adı geçen sabunhâneleri kiralayacak adam bulunmayıp, atıl kalırsa, o zaman, mütevellî olan kimse, yukarıda sözü edilen harap veya atıl mülkleri vakfa yarar bir mülk(akar)ile değiştire(tebdil edeler);değiştirmek mümkün olmaz ise, icâre-i tavile ile icâr edüp,icâre-i mu'accesesi(peşin kirası)ile vakfa yarar başka bir akar(mülk) satın ala..."(170).Diğer bir vakfiyede, "...sözü edilen vakîf akarları (mülkleri) ay be ay icâre-i şer'iyeye-i mu'tade ile icâreye ..." verilmesini isteyen vâkîf, hemen arkasında, "...ve şöyle şart eyledim ki, eğerki zamanla, yukarıda yazılı vakîf mülklerine rağbet olup da, icâre-i mu'accele(peşin kira) ile verilmesi lazım ve vakfa yararı olacak olur ise, icâre-i mu'accele-i mu'tade ile her birleri ma'rifet-i şer'le(resmi yoldan) icâre verilip, hasıl olan icâre-i mu'accelenin..."(171)diye devam etmektedir. Başka bir vâkîfın vakfiyesinde, "...ve yine sözü edilen şehirde (İzmir), Hatuniyye Mahallesi'nde bulunan veile sınırlı menzilimi bütün müştemilatı ile önceden mülküm iken, sonra sözü edilen caminin

170-Bkz.Evasıt-ı Safer 1055,İzmir,Şeyh Mahmut Efendi Vakfı,VCMA.Def.NO:617/61.

171-29 R.evvel 1019,İznikmid,Hacı Murat Bey Vakfı,VCMA.Def.NO:624/113.

masrafları için vakfettim. Mütevelliiye teslim ettikten sonra, vakfın tevliyeti(idaresi) bana ait olduğundan(meşrut), İzmir sakinlerinden Mehmet b. Said adındaki kimseye icâre-i mu'accele ile icâra verdim.İcâre-i mu'accele namına(peşin kira adıyla) elinden 8.000 akçe aldım. Bu vakfiyenin ekinde(zeylinde) sözü edilmiş olan Koyunarı nam mevzide vakıf için satın aldığım zeytin ağaçlarının parasına ekledim.icâre-i müeccelesi(te'hir edilmiş kira) için beher sene ellişer akçe "mukataa"ile(kesimle)Allah için vakfeyledim..."(172)demektedir.Bir diğer vâkıf da, "...adı geçen han ve dükkanlar âdet olduğu üzere icâre-i mu'accele ve müeccele ile icâr olunduktan sonra,mu'accesinin(peşin alınan kiraya)istediğim gibi kullanabilmek"(173)üzere vakfettiğini belirtmektedir.

Yukarıdan beri verdiğimiz örneklerden çıkan sonucu özetlersek;

1-Vâkıflar, kendileri hayatta iken vakfettikleri mülklerini, bir takım gayeleri için "icâreteyn"(icâre-i tavile) ile kiraya verebilme haklarını kendi iradelerine bırakıyorlar.

2-Vakıf kurucuları, kendileri öldükten sonra, herhangi bir mecburiyet veya vakıflarının büyük bir menfaati sözkonusu olmadığı sürece,vakfettikleri mülkleri(vakıf akarlarını)"icâre-i tavile(icâreteyn)ile kiraya verilmesi-

172-Evasıt-ı Safer 1055,İzmir,Şeyh Mustafa Efendi Vakfı,VGMA.
Def.NO:17/63.

173-10 C.ahir 1090,İstanbul,Sürre Emîni Osman Ağa b.Mehmet Vakfı,VGMA,Def.NO:738/131.

ni istememektelerler.

Bir diğer husus da, bir kısım vakıf kurucuları, vakıflarını te'sis ettikleri andan itibaren "icâre-i mu'accele ve müeccele"ye(icâreteyne) karşı oldukları görülmektedir.Örneğin, Temmuz ortaları 1647(Evasıt-ı C.ahir 1057) tarihli bir vakfiyede,"...ve sözü edilen dükkanlar ve mahzenler ve bezirhane asla icâre-i mu'accele(peşin kira)ile icâr olunmaya..."(174) denilmektedir.Başka bir vakfiyede ise, "...şöyle şart eyledim ki, vakıf akarları (ğayr-ı menkulleri) icâre-i mu'accele ile verilmeyip,her devirde ecr-i misliyle(emsaline takdir edilen kira miktarı ile) icâr oluna..."(175) deniliyor.Bu hususta vereceğimiz son bir örnek de,"...şöyle şart ve tayin buyurdular ki, söz konusu akarlar(vakıf mülkleri) icâre-i sahiha ile icâr olunup, zamanımızda uygulanan ücret-i mu'accele ve müeccele ile bundan sonra icâra (kiraya) verilmeye ve üç seneden fazla icâr olunmaya..."(176) diye icâra verilecek süreyi de, vâkıfın kendisi belirlemektedir.

Konuyu baştan itibaren kısaca, bir tek cümleyle özetlersek şöyle diyebiliriz:17.yüzyıl vakıf kurucuları "icâreteyne(icâre-i tavileye) mecbur olmadıkça pek taraftar değillerdir; çoğunluğu, normal kira(icâre-i vahide) taraftarıdırılar.

174-Evasıt-ı C.ahir 1057,Rodoscuk,Mehmet Çavuş b.Süleyman Çavuş Vakfı,VGMA.Def.NO:987/79.

175-21 R.evvel 1066,Bursa, Sabık Şeyhülislam Abdulaziz Efendi b.Hüsameddin Efendi Vakfı,VGMA.Def.NO:619/77-78.

176-Ğurre-i C.evvel 1087,Konya,Musahib-i Şehriyari Mustafa Paşa Vakfı,VGMA.Def.NO:449/125/4.

B-VAKIF PARALARININ İŞLETME ŞARTLARI VE FAİZ
HADLERİ

Herhangi bir vakfın gayesini, hukuki ve idari yapısını, şeriatın cevaz verdiği ölçüde, kuruluşundan itibaren belirleyen vakıf kurucularının kendileridir. Böylece, para vakfeden vakıf kurucuları, vakfettikleri paraların işletme şeklini ve şartlarını da kendileri belirlemiş oluyorlardı. Burada da, 17. yüzyılda tesis edilen vakıflar arasında para vakfedenlerin, bu paraların işletme şartlarını ve belirledikleri faiz hadleri üzerinde duracağız . Belirtmemiz gereken bir husus da, para vakıfları ile ilgili tartışmalara girmeyeceğiz. Bugüne değin, vakıflar hususunda yazılan eserlerde ve fıkıh kitaplarında, bu tartışmalar etraflıca anlatılmıştır (177).

Buna rağmen burada "faiz" terimini kullanacağımız için, çalışmamız esnasında faiz ile ilgili rastladığımız belgeleri burada sergileyeceğiz.

Araştırmamızı sürdürürken, 17. yüzyılda vakfedilen paraların işletilmesi hususunda vakıf kurucuları, vakfiyelerinde "faiz" tabirini kullanmamışlardır. Yalnız, çalışma dönemimiz dışında, özellikle Osmanlı İmparatorluğunun sonlarına doğru, kurulan vakıfların vakfiyelerinde ,

177-Bu tartışmalar için bkz., Çağatay, Neşet, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Riba-Faiz Konusu, Para Vakıfları ve Bankacılık", VD. IX/39-56; Barkan, Ö.L. ve Ayverdi, E.H., İstanbul Tahrir Defteri, 953 Tarihli, (İstanbul, 1970) Önsöz, XXXII vd.; Barkan, Ö.L., "Türkiye'de Din ve Devlet ilişkilerinin Tarihsel Gelişimi", Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri, Seminere Sunulan Bildiriler, TTK., (Ankara 1975) s.49-97; Yediyıldız, B., "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu", VD., 18 (Ankara 1984) s. 13-15; Akgündüz, A., age., s.158 vd.

vakıf paralarının işletme şartları belirtilirken "faiz" tabirini kullanmışlardır. Örneğin, 18 Eylül 1726(20 Muharrem 1139) tarihli bir vakfiyede, "...mütevelli Halil b. Ahmet Efendi ma'rifetiyle faiz nizamıyla istirbah olunub, hasıl olan nemasından...."(178) diye devam etmektedir. Vakfiyelere ait bir muhasebe defterinde de, "...250 kuruş nakid akçenin faizi onu onbir hesabıyla muhasebeleri görüldükte..."(179), denilmektedir. İstanbul'da, Yenibağçe yakınındaki Hüsrev Paşa (semti?), Kadıasker Mehmet Efendi Mahallesi avâriz vakfının, Ekim başları 1884(Evail-i Muharrem 1302) tarihinden Temmuz sonları 1889(Selh-i Zilhicce 1306) tarihine değin, görülen muhasebesinde, "irbah olunan mebalığın(paranın) faizi 392 kuruş..."(180), olduğu belirtilmektedir.

Bu örneklere bakarak, herhangi bir yoruma gerek kalmadan, Osmanlı Devleti'nde faizin uygulanmadığını söylemek gerçeği ifade etmez(181).

Hemen belirtelim ki, yukarda da belirttiğimiz üzere, bu araştırmada, 17.yüzyıl para vakıflarının işletme biçimlerini anlatırken faiz tabirini kullanacağımız için, yukardaki örneklerle böyle bir açıklamaya baş vurduk. Tekrar konumuza dönelim.

178-Bkz.20 Muharrem 1139,Niğde,Hamidiyye(Mehmet Arif Efendi) Vakfı,VGMA.DefNO:590/242/199.

179-Bkz.VGMA.Def.NO:578/268.

180-Bkz.VGMA.Def.NO:1828/9,s.68.

181-Bir araştırmacı,muhtelif gaye ve gayretlerle,Osmanlı Devleti'nde faizin uygulanmadığını,böyle bir iddiada bulunanlara da şiddetle karşı çıkarak,yaptığı çeşitli yorumlarla bu iddiasını ispatlamaya çalışmaktadır.Bkz.Akgündüz, A.,age.,s.158-162.

17.yüzyıl vakıf kurucuları vakfettikleri paraların işletilmesi hususunu belirtirken, faiz haddinden çok, faizle para almak isteyenlerin; başka bir ifadeyle, bir nevi kredi almak isteyenlerin kimlikleri ve nitelikleri üzerinde ısrarla durmuşlardır.Örneğin,Ekim 1594 (Safer 1003) tarihli bir vakfiyede vâkıf vakfettiği paranın mütevellî tarafından faize verilmesini ve faizle para alacak olanın da, ya güçlü(mali yönden) bir kefil veya herhangi bir malî kefil bırakmasını;buna rağmen, faiz ile parayı alacak olanın eli bol, vakar sahibi tüccardan olmasını, belalı askerlere(cünûd-ı eşrâra),iflas edenlere, vücudunda ihtiyarlık alametleri belirenlere(kehillik) ve müsriflere verilmemesini istemektedir (182).1605(H.1014) tarihli Kayseri'deki bir vakfın vâkıfı ise,"...söz konusu para her sene %10 üzere, simalarında güven eseri bulunan, yüzlerinde doğrulukları belirgin olan güçlü tüccarlara , servet sahiplerine faize verile(muamele oluna); makam sahiplerine(eshâb-ı câh) ve askerlere(sipahilere), kadınlara,seyyidlere, düşüp kalkan karıştıricılara(eshâb-ı Muhâlataya) faize verilmeye..."(183) demektedir.Başka bir vâkıf, vakfettiği paralar için vakfiyesinde,"...söz konusu paralar kanuni yoldan(nehc-i mer'iyile) ya kuvvetli bir

182- Bkz.Safer 1003,Güzelhisar,Ramazan Paşa Vakfı,VCMA.,Def.No: 605/256.

183-"...şöyle şart eylediler ki,meblağ-ı mezbur her sene onu onbir hesabi üzere simalarında asâr-ı emâneti zahir ve büşrelerinde envâr-ı istikamet-ı bahir olan tüccâr-ı kaviyü'l-iktidar ve ahali-i servet ve yesârdan olanlar ile muamele olunub ve eshâb-ı câh ve zümre-i cunûd-ı sipâh ve fırka-ı nisâ ve sâdât ve eshâb-ı muhâlata ve siyyi'l-muamelât ile murâbâha olunmaya.Vech-ı meşruh üzere muamele olunub..."bkz.1014 tarihli,Kayseri,Abdussamed b.Merhum Şeyh Abdurrahim Efendi Vakfı,VCMA.Def.NO:605/111-112.

rehinle ya iyi bir kefile ve duruma bağılı olarak ikisiyle birden % 15 hesabı üzere helal bir şekilde güçlü tüccarlara ve varlıklı ülemâya faize verile; iflas etmiş olanlara, fakirlere ve kaybolma ihtimali olan bütün yerlere faize verilmekten sakınıla..."(184) diye şart koştur. Bir diğeri vâkıf da, belalı gruplara (tavâif-i eşrâra), inadçılara, yalancılara ve bütün kaybolma ihtimali olan yerlere, vakfettiği paraların faizle verilmesini istememektedir(185). Bir başka vakfiyede, "...şehir dışındaki- lere..." (186), bir vakfiyede de, "...borçlulara(medyuna), vergi toplayanlara ve mültezimlere, iflas edenlere"(187) faizle para verilmemesini şart koşturmuşlardır.

Yukarıdan beri verdiğimiz örneklerden çıkan neticeyi şöyle özetleyebiliriz: Vakıf kurucuları vakfettikleri paraların kaybolmaması için, faize verilirken itina gösterilmesini; faiz ile alacağı parayı tekrar ödemesinden şüphe duyulan grupların ve kişilerin, kendi hayat tecrübelerine dayanarak vakfiyelerinde etraflıca belirterek, bunlara faiz ile para verilmemesini şart koşturmuşlardır.

184-"...nukud-ı tarik-i şer'i ve nehc-i mer'i üzere rehn-i kavî ve kefile meli veyahut mukteza-yı hale göre birisiyle iktifa olunub, onu onbir buçuk akçe hesabı üzere ber vech-i helal istirbah ve istiğlâliğin tüccar-ı zevi'l-iktidar ve ulema-yı sahib-i yesâra muamele olunub, muhalata-ı ribadan ve muamele-i müflis ve fukaradan ve bil-cümle ziya ihtimali olan yerlerden hazer oluna..." bkz. 1039 tarihli, Balıkesir, Cağala-zâde el-Hac Ahmet Vakfı, VGMA. Def. NO: 480/77.

185-Bkz. 16 C. evvel 1094, Narda, Ummuhanı Hatun b. Ali Paşa Vakfı, VGMA. Def. NO: 624/280; Benzer bir şekilde, 27 C. ahir 1032, Üsküdar, Şeyh Mahmut Efendi b. Fazlullah Efendi Vakfı, VGMA. Def. NO: 611/20/11.

186-Evail-i Şaban 1009, Edirne, Harami Vezir Ahmet Paşa Vakfı, VGMA. Def. NO: 2141/56.

187-Ğurre-i Muharrem 1090, İzmir, Hafız Mustafa Efendi b. Receb Vakfı, VGMA. Def. NO: 470/279.

17. yüzyılda vakıf kurucularınca vakfedilen paralara uygulanan faiz hadlerine gelince şöyledir:

Ele aldığımız 313 vakfın onikisi sadece para vakfıdır. 59'unda da çeşitli gayrı menkullerle beraber para vakfedilmiştir(188).

Para vakfedenlerin % 38'ı(71 üzerinde 27'si) vakfettikleri paraların %15'ten faize verilmesini şart koşmuşlardır.Örneğin, Şubat 1654 (R.ahir 1064) tarihli bir vakfiyede, "...meblağ-ı mezbur her onu onbir buçuk (% 15) hesabı üzere muamele-i sahiha-i şeriyye ve murabaha-i sarriha-i meriyye olunup..."(189)diye faiz nisbeti belirtilmiştir.

Fara vakfedenlerin % 22.53'ü(71'in 16'sı)vakfettikleri paraların %10'a faize verilmesini şart koşmuşlardır.Örneğin,Ağustos başları 1624(Gurre-i Zilka'de 1033) tarihli bir vakfiyede,"...ve meblağ-ı mezbur dahı rehn-i kavi ve kefil-i meli ile ale vechi's-şer'iiyyi'l-helal onu onbir (% 10)hesabı üzere istirbah ve istiğlal oluna"(190) denilmektedir.

Yine para vakfedenlerin %39.43'ü(71 üzerinde 28'i) vakfettikleri paranın yüzde kaç faize verileceğini belirtmeyip,sadece "istirbah oluna" demekle yetinmişlerdir. Örneğin, Nisan sonları 1632(Selhi Ramazan 1041) tarihli

188-Bkz.Tablo:11

189-Vakfettikleri paraları % 15'e faize verilmesini isteyen vâkıfların vakfiyelerinin listesini burada vermeye gerek görmüyoruz,sadece örnek olarak verdiğimiz vakfın künyesini vermekle yetineceğiz.Bkz.R.ahir 1064,Göynük,Katıb Mahmut Cud Vakfı,VGMA.Def.NO:581/2 429/413:2229/188/93.

190-Ğurre-i Zilka'de 1033,İstanbul,Uşşaki-zâde Mehmet Çelebi b.Ebubekir Vakfı,VGMA.Def.NO:629/621.

bir vakfiyede 1500 esedi kuruş (1.800.000 akçe) (191), vakfeden bir vakıf kurucusu, vakfettiği bu paranın işletilmesi hususunda sadece, "istirbah oluna"(192) demekle yetinmiştir.

Böylece, zamanla vuku'bulacak faiz artışlarına göre, vakfettiği paranın faize verilmesini düşündüğünü sanıyoruz. Çünkü, vakıf kurucu vakfiyesinde faiz nisbetini belirledikten sonra, ileride faiz nisbetinde bir artış da meydana gelse, herhangi bir tartışmalı durumda, vâkıfın şartı esas alınacağından vakıf zarar etmiş olacaktır. Bu sebeple, %39.43'luk bir oran teşkil eden vakıf kurucuları, vakfiyelerinde vakfettikleri paralar için herhangi bir faiz nisbeti belirtmekten kaçınmışlardır.

17. yüzyılda para vakfedenlerin vakfettikleri paraların işletilmesi ile ilgili bir kaç hususu daha belirtmemiz gerekiyor.

Birincisi, bazı vakıf kurucuları vakfettikleri paraları faize verilmesini şart koşarken, sene sonunda hasıl olacak faizin de aynı cins paralarla ödenmesini istiyorlardı. Örneğin, 10.500 esedi kuruş vakfeden bir vâkıf, vakfettiği bu paranın faize verilmesi hususunda şöyle demektedir: "...meblag-ı merkum her sene onu on bir buçuk (% 15) hesabı üzere yedi müteveli ile muamele-i şeriyye ile ale vechi'l-helâl istirbah ve istiğlal olunup, her re's-i senede tecdid-i muamele eyleyüp, aynıyla esedi kuruş verüp esedi kuruş ala, nukud-ı mersume vech-i muhar-

191-Bir esedi kuruş = 120 akçe, bkz., 1640 Tarihli Es'ar Defteri, Tıpkı basım, yay., Yaşar Yücel, (Ankara 1982), s.105 ve Gurre-i Receb 1082, İzmir, Yusuf Çavuş-zâde Ahmet Ağa Vakfı, VGMA., Def.NO:579/100/41.

192-Bkz., Selhi Ramazan 1041, İstanbul, Servi Şehi bt. Abdullah Vakfı, VGMA., Def.NO:571/257-259/87

rer üzere muamele oluna..."(193).Kısaca,faize verilmesini istediği para esedi kuruluş olduğundan faizinin de esedi kuruluş olarak ödenmesini istemektedir.Bunun sebebi ise, 1584/1585(H.992) tarihinden sonra sürekli artan,para ayarındaki bozulmadan(tağşiş-i sikke) kaynaklanmaktadır(194), denilebilir.

İkincisi,bir vâkîf vakfettiği susam ma'sarasını (susam yağı elde edilen imalathane)kiralayana 60 dinar (195) sermaye olarak verilmesini şart koşmuştur(196).

Belirtmemiz gereken son bir husus da, 17.yüzyılda para vakfeden bazı vakıf kurucuları, vakfettikleri paralarla gayr-ı menkul alınmasını şart koşmuşlardır(197).

193-Bkz.Evail-i R.evvel 1086,Edirne,Sabakan Bostancıbaşı Si-nan Paşa b.Ahmet Ağa Vakfı,VGMA.Def.NO:734/56/66.

194-Joseph von Hammer,Osmanlı Devleti Tarihi,(Çev. M.Ata,Sad. Abdulkadir Karahan),C.II,s.115;bu devalüasyonun başlangıcı konusunda Ergenç şöyle demektedir:"...XVI.yüzyılın sonlarında yapılan bu ayarlama ilk devalüasyon idi.Bu sikke tashihinin tarihi kesin olarak bilinmemektedir.Mustafa Akdağ, 58 numaralı Mühimme defterinin 289. sayfasındaki kayda dayanarak olayın 1585 yılında vukubulduğunu söylerken, Ömer Lütfi Barkan ,kesin tarih vermek yerine ilgili hükümet kararınının 1584-1586 yılları arasında uygulandığını beyan eder" bkz. Özer,Ergenç,1580-1596 Yılları Arasında Ankara ve Konya Şehirlerinin Mukayeseli İncelenmesi Yoluyla Osmanlı Şehir Müesseseleri ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Deneme,AÜ.DTCF.Basılmamış Doktora Tezi,(Ankara 1974) s.186.

195-Dinar = Sikke-i hasene(altun), bkz.Introduction to Ottoman Metrology,Turcica,XV(1983),s.317,Tablo:1 ve ayrıca bkz. 5 Muharrem 1002 tarihinde bir altun =120 akçe,bkz.BA.Mühimme Def.NO:71/s. 211/104.

196-Bkz.Evaili Muharrem 994,Tarsus,el-Hac Pervane b. Abdullah Vakfı,VGMA.,Def.NO:585/206/158.

197-Bkz.Evarir-i Recep 993,Kayseri, el-Hac Mehmet b. Nasrullah Vakfı,VGMA.Def.NO:582/1,112.

III- TE'SİS EDİLEN VAKIFLARIN ÖZELLİKLERİ

A- AMAÇLARINA GÖRE VAKIFLAR

17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların, gelirlerinin çeşitli gruplara ve hizmetlere dağılışına bakarak , amaçlarına göre kategorilere ayırmadan önce, vakıf kurucularının gayelerini belirtmeye çalışalım.

Bilindiği üzere, her vakfiyenin başında belirli bir dua cümlesinden sonra, vakıf kurucusunun, nazari olarak, hangi düşünce ve saik ile malını, mülkünü vakfettiği yazılır. Kısaca, vâkıfın dünya görüşü, hayat felsefesi vakfiyenin girişinde belirtilir. Yalnız, şunu belirtelim ki, her vâkıfın dünya görüşünü vakfiyesinin başında edebî bir ifadeyle yazabileceği pek doğru değilse de, gerçek ve doğru olanı, her vakfiyenin girişinde belirtilmiş olan düşüncelerin, o devirde empoze edilen ve tamamıyla da olmasa kısmen benimsenen düşüncelerdir.

Bu sebeble, 17.yüzyıl vakıf kurucularının mallarını ve mülklerini vakfetmeye sürükleyen amillerin, ister dinî, isterse başka sebeplerle olsun, neler olduğunu, örnekleme metoduyla ele aldığımız vakfiyelerden tespit etmeye çalışacağız. Böylece, vakıf kurucularını mallarını ve mülklerini vakfetmeye sürükleyen sebepleri örneklerle sıralayacak olursak; birinci sırada dini düşüncelerini belirttiklerini görüyoruz. Örneğin, bir vakfiyede özetle şöyle denilmektedir:

"...bu ğaddar alemin mal ve makamları kararsızdır ve ebedi olmayan dünyanın taht ve tacı geçicidir. Öyle

ise, akıllı ve bilgili olan Tanrı kulu, çeşitli hayır binalarını yapmayı ahiret hayatı için bir saâdet ve Tanrı katında bir yücelik vasıtası bilir. 'Mallarını gece ve gündüz, gizli ve aşikar hayra harcayan kimseler var ya, işte onların, Rableri katında mükafatları vardır; onlara hiç bir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır' (Kur'an, II/274) ayetinde belirtildiği üzere mallarını ve rızıklarını çeşitli hayırlar için saçan ve Allah yolunda hayır yapmayı tercih ederek; 'ademoğlu ölünce, bütün amelleri kesilir, ancak sadaka-ı câriyesi, kendisinden (insanların) yararlandığı ilmi ve kendisine dua eden hayırlı bir evladı geriye kalır' (Concordance, C.III/285), hadisinin gereğini düşünerek teşekkür değer hayırlar yapmak için, büyük gayret harcar ve bağışlayıcı olan Tanrı'nın makbul gördüğü işler uğruna büyük çaba harcar..." (198).

Bir diğer vakfiyede de, "...dünyanın dert ve keder menzili olduğunu, ni'metleri tükenecek bir gölge ve içinde sakın olanlar göçücü bir misafir olduğunu ve başlangıcı mezellet ve bitimi hastalık olduğunu, ahiret ise karar kılacak yer olup, her kim ahiret için çalışırsa bağışlayıcı olan Cenab-ı Hakk'ın huzurunda sevabını bulacağını anlayınca, hayır türlerinden vakıf kurmayı tercih etti; çünkü, hayırların en şerefliyi yarar ve neticeleri itibarıyla kıyamete kadar daim ve kalıcı olan vakıf olduğundan, temiz bir gönülden (kalb-i selim) başka ne malın ve ne de evlâdın yarar sağlamayacağı günde, merhamet sahibi olan Tan-

198-Bkz. Evvâli R. evvel 1086, Sivas, Hurşide Hatın Vakfı, VGMA. Def. NO:581/287.

rı'nın rızasını umarak ve cennet derecelerine ulaşmayı isteyerek sahibi bulunduğu bu malını ve mülkünü temiz bir niyet ve safi bir düşünce ile vakfetti..."(199) denilmektedir. Her vakfiyenin girişinde benzer ifadeler mevcut olduğundan, bu kadarıyla yetineceğiz(200).

Esas burada belirtmek istediğimiz, vakıf kurucularını vakıf te'sis etmeye iten diğer sebeplerdir. Bu sebepleri örneklerle şöyle sıralayabiliriz:

Bazı vâkıflar, bu dünyada iyi anılmak ve ahirette büyük mükafatlara erişmek düşüncesiyle vakıf kurduklarını belirtmektedirler. Örneğin, bir vakfiyede şöyle denilmektedir: "...dâr-ı dünyada (sebeb-i) zıkr-i cemil ve saray-ı ukbada izhar-ı ecr-i cezil eyleye..."(201). Bir başka vakfiyede, "...kıtalarda ve şehirlerde gece gündüz iyi anılmak ve ahirette büyük mükafatlara erişmek için..."(202) vâkıfın malını ve mülkünü vakfettiği belirtilmektedir. Bir diğer vakfiyede ise, "... vakıf ki, dünyada sebeb-i husulî zıkr-i cemil ve ukbada bâis-i vusûl-ı ecr-i cezil (ve) vâkıfına ömr-i sani (ikinci bir ömür) idüğünü iz'an eyleye..."(203) diye belirtilmektedir.

199-Ğurre-i Muharrem 1020, Hafik, Ahmet Çavuş b. Cemaleddin Vakfı, VGMA. Def. NO: 580/364/193.

200-Benzer ifadelerle belirtilen bu düşünceler için bkz. 993 tarihli, Konya'da Seyyid Mahmut Efendi Vakfı, VGMA. Def. NO: 1768/197/45; evvel-i R. evvel 1086, Edirne, Bostancıbaşı Sinan Paşa b. Ahmet Ağa Vakfı, VGMA. Def. NO: 743/56/66; R. ahir 1080, Bergama, Ağa-zâde Seyyid Hacı İbrahim Ağa b. Hüseyin Ağa Vakfı, VGMA. Def. NO: 740/469/190; ayrıca 18. yüzyıl Osmanlı vakıf kurucularının vakıf anlayışı ve dini düşüncelerine ilişkin görüşler için bkz. Yediyıldız, B., "XVIII Asır Türk Toplumuna ve Vakıf Müessesesi", VD. C. XV (Ankara 1982), s. 26-27.

201-Bkz. Ğurre-i R. evvel 1095, Güzelhisar, el-Hac Süleyman Bey b. Mustafa Bey Vakfı, VGMA. Def. NO: 1993/68.

202-10 C. ahir 1090, İstanbul, Sürre Emîni Osman Ağa b. Mehmet Vakfı, VGMA. Def. NO: 738/31.

203-18 C. ahir 1026, Zile, el-Hac Behram Ağa Vakfı, VGMA. Def. NO: 747/399/271.

Bu düşünce başka vakfiyelerde daha da çarpıcı bir şekilde ifade edilmiştir. Örneğin, "...bizden sonra, bizi tanımak isteyenler bıraktığımız eserlere baksınlar; çünkü, bizi en iyi tanıtan eserlerimizdir.." (204) deyip; ardından, "...Vilâyet-i Anadolu'da medine-i Konya'da bazı/bniye-i be-diatü'l-bünyân inşa ve vakf..." (205) ettiğini; bugünkü ifadeyle benzersiz binalar yapıp vakfettiğini belirtiyor.

Bir diğer husus da, vakıf kurucuları yaptırmış oldukları hayır ve hasenat yoluyla, dileklerini yerine getirecek dualara mazhar olacaklarını umuyorlardı. Örneğin, "...vâkıf, ... bu mesken-ı fena ve mevtın-ı inaya veda eyledikten sonra, sebeb-i zikr-i müstetâb ve bâis-i dua-yı müstecab olmağla..." (206); kısaca, vâkıf bu dünyadan göçtükten sonra iyi anılmaya ve kabul olur duaya sebeb olacağını belirtiyor.

Bazı vakıf kurucuları da, vakfı evlâdları arasında anlaşmazlık çıkmasın ve ğayri meşru yere mallarını sarfetmesinler diye Tanrı tarafından insanlara öğretilmesine inandıklarını ve bu sebeble Tanrı'ya şükrediyorlardır. Örneğin, bir vakfiyede, "...evlâdının ihtilâf ve cidâle düşmelerinden ve emvâlını ğayr-ı meşru yerlere sarfetmelerinden endişeye düşen kimselere emvâlın rakabelerını (çıplak mülkiyetlerini) vakf ve zevâidi ve ğallatını tes-

204-Bkz. 16C.evvel 1092, Konya, Musahib-i Şehriyari Mustafa Paşa b. Süleyman Vakfı, VGMA, Def. NO: 449/129/5, aynı vâkıfın ikinci bir vakfı ise, Ğurre-i C.evvel 1087, Konya, VGMA, Def. Def. NO: 2005/389; R. ahir 1064, Göynük, Katib Mahmud Cud Vakfı, VGMA, Def. NO: 581/2, 429/413 ve 26 Şaban 1059, Antalya, Şeyh Adem Efendi b. Merhum Mehmet Çavuş Vakfı, VGMA, Def. NO: 605/194/266.

205-Bkz. Ğurre-i C.evvel 1087, Konya, Musahib-i Şehriyari Mustafa Paşa b. Süleyman Vakfı, VGMA, Def. NO: 2005/386.

206-Bkz. 29 R.evvel 1019, İznikmid, Hacı Murat Bey b. Abdülmenan Vakfı, VGMA, Def. NO: 624/113/68 ve evail-i Muharrem 1009, Anadolu, Veziriazam Nişancı Mehmet Paşa Vakfı, VGMA, Def. NO: 572/235.

bil etmek suretiyle emlâk-ı zevâl ve itlâfa mahkum olmaksan koruma ve müebbeden yaşatma usullerini öğretmiştir. Binaen aleyh, hamd ve minnet ancak Cenab-ı Allaha'dır"(207), denilmektedir.

17. yüzyıl vakıf kurucuları arasında görülen özel bir durum da, palu'da "yurtluk ve ocaklık"(208) üzere hüküm süren bazı mahalli beyler kapılarında emekli olan ağalarına köy ve mezraa vakfetmişlerdir. Örneğin, 1650/1651 (H.1061) tarihli Palu hakimi İbrahim Bey b. Hasan Bey'in vakfiyesinde şöyle denilmektedir:

"...fiilen Palu hükümetine mutasarrıf olan İbrahim Bey b. Hasan Bey, cediti Cemşid Bey'e padişahın ahidname-i humâyûncâ(209) yurtluk ve ocaklık üzere verilen Palu ve havalisi nesillerden beri mîrâs yoluyla ellerinden bulunan mülkleri(mülk-i mevrusları) olduğunu; yine eskiden beri dürüstlük ve çeşitli sadakatleri(envâi sadakat ve istikamet) ile cedleri, babaları ve ocakları uğrunda emeği geçen emekli(emekdâr) ağalarına hizmetlerine göre,

207-Evahir-i Zilka'de 1036, Palu, Hasan Bey b. Mehmet Bey Vakfı, VGMA. Def.NO:608/115 ve Def.NO:1768/419.

208-Yurtluk ve ocaklık, M.Zeki Pakalın'a göre; bir yerin gelirinin birine tevcihi demektir ve yurtluk yalnız kayd-ı hayat şartıyla tasarruf edildiği halde, yurtluk ve ocaklık ise, irsiyyet üzere de tasarruf edildiğini, kendisine bu şekilde arazi tevcih edilen kimse resmen o yerin sahibi değildir. Kendisine yurtluk ve ocaklık üzere verilen araziye satamaz, bağışlayamaz, vakfedemez demekte ise de, gerçekte bunun böyle olmadığı örnek olarak verdiğimiz bu vakfiyede ve daha bir çok vakfiyede, yurtluk ve ocaklık üzere bir yere tasarruf eden bu mahalli beyler istedikleri adamlarına vakıf yoluyla toprak bağışladıkları görülmektedir. Yukarıdan beri izah ettiğimiz bu husus için bkz. M.Zeki Pakalın, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.III (İstanbul 1983), s.639 ve bu yazarın iddiasının asılsızlığı için bkz. 1061 (1650/1651) tarihli Palu Hakimi İbrahim Bey b. Hasan Bey Vakfı, VGMA. Def.NO:582/70.

209-Ahidname-i Humâyûn: Padişah tarafından verilen hat, ferman yerinde kullanılır. Ahid, söz verme; name ise mektup demektir, böylece bir taraftan diğer tarafa yazılıp verilen veya gönderilen kağıt manasına gelir. Siyasi işler hususunda padişah adına tanzim olunan resmi yazı. Bkz. M.Zeki, Pakalın, age. C.1, s.29.

mezraa ta'yin ettiklerini, bu adet ve gelenek üzere işte, bu emekdâr ağalarından Ali Ağa'ya da yararlı hizmeti(hizmet-i mebruresi) karşılığında Bulanık Nahiyesi'ne bağlı Ankebut adındaki köyü vakfettiğini; Ali Ağa'dan sonra erkek çocuklarına; nesli kesilince Medrese-i Cemşidiye'ye ve en son Medine-i Münevvere'ye " bırakmıştır. Ayrıca, İbrahim Bey yapmış olduğu vakfiyeye uyacağına yemin etmiştir (210).

Bir diğer husus da, bazı vakıf kurucuları, devletin idari kademesinde yer alıp yükseldiklerinde, asıl memleketlerine vakıf kurarak bir nevi yatırım yapıyorlardı. Örneğin, aslen İsparta Sancağı'nın Uluborlu Kasabası Ahi Bahaeddin Mahallesi ahalisinden olup, kadılık payesine kavuşmuş olan bir vâkıf İstanbul'un Dizdâr-zade Mahallesi'nde otururken, Uluborlu'daki Şeyh Arab Camii'ni tamir eder ve bu camiye bitişik bir mektep yaptırır; ayrıca, bu cami ve mektebe bir kişiyi hem imam ve hem de muallim olarak tayin eder. Mektebe ve camiye tayin ettiği görevliye maaş bağlamak için 1000 kuruş vakfeder ve bu parayı da % 15'le faize verilmesini, senede elde edilen 150 kuruş faizin 75 kuruşunu muallimlik için ve 75 kuruşunu da i, mamlık için aynı görevliye ödenmesini şart koşar (211).

Yukarıdan beri 17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların vakfiyelerinde yaptığımız alıntılarla vakıf kurucularının gayelerini belirtmeye çalıştık; şimdide, ele aldığımız vakıfların gelirlerinin gruplara ve muhtelif

210- 1650/1651(H. 1061), Palu, İbrahim Bey b. Hasan Bey Vakfı, VGMA. Def. NO: 582/70.

211- Bkz. Gurre-i Şaban 1048, Uluborlu, Kuzzâttan Sarı-zâde es-Seyyid Hafız Mustafa Efendi b. Seyyid İsmail Vakfı, VGMA. Def. NO: 386/218/62.

hizmetlere dağılışına bakarak, yaptığımız tablolara göre, vakıfların gayelerini açıklamaya çalışacağız.

17.yüzyılda te'sis edilen ve bu araştırmada örnekleme metoduyla ele aldığımız 313 vakfın %23'ü (313'ün 72'si) hayri vakıflardır(212).Hangi tür vakıfları hayri/vakıf olarak kabul ettiğimizi belirtmek için bir örnek verelim:

Ahmet Paşa, memleketi olan Kütahya'da Temmuz başları 1681(Gurre-i Recep 1092) tarihinde(213) bir darülhadis, bir muallimhane, bir abdesthane ve bir sakahane(su içme yeri) yaptırır. Ayrıca Kütahya'da önceden var olan bir tekkeye(Emir Şeyh Tekkesi) imam ve müezzin tayin ettirir ve bunlara aylık bağlar. Yine Kütahya'daki Cami-i Kebire bir vaiz tayin eder. Kendisinin Kütahya'da yaptırmış olduğu hayrâtlarının onarımı için her gün iki akçe tahsis eder. Keza, yaptırmış olduğu darülhadise gündelik oniki akçe vazife ile ehl-i ilim bir müderris; muallimhaneye de sekiz akçe gündelikle çocukları okutması için bir muallim tayin eder. Ayrıca, gündelik iki akçe vazife ile muallime bir yardımcı(halife-i mektep) ve bir akçelik gündelik ile de, bir temizleyici(ferraş) tayin eder. Darülhadiste her gün otuz nefer ehl-i Kur'an kimselerin birer cüz-i şerif okumaları için her birine birer akçe vazife ile senevî birer Keyl-i İstanbulî(214) buğday verilmesini şart koşar. Ramazan gecelerinde abdesthane ve sakahanede(bu sakahane

212-Bkz. Tablo:11

213-Bkz. Ğurre-i Receb 1092, Kütahya, Ahmet Paşa Vakfı, VGMA. Def. NO:608/134.

214-Bir İstanbul Kilesi = dört şinik, bir şinik = iki kutu; bugünkü ölçü birimiyle = 37 dcm², bkz. Introduction to Ottoman Metrology, Turcica, XV., (1883) s.339-340, Tablo:11.

üstü kapalı, hem içme suyu temin edilen ve hem de abdest almak için yapılmış bir yer olması lazım) kandil yakılması için gündelik iki akçe tahsis eder.Kütahya Cami-i Kebiri'ne yevmi on akçe vazife ile tayin ettiği vaizin Cuma namazından sonra (bugünkü durumun tersine) halka vaaz ve nasihat etmesini şart koşturmuşur.Vâkıf Ahmet Paşa, yaptırmış olduğu bu hayrâtına gelir kaynağı (akar)olarak da, bir han (Acemhanı), onyedı dükkan, üç göz oda, dört göz değirmen ve 150 kıta esedi kuruş(215) vakfetmiştir.Akarın ecr-i misliyle isteyene kiraya verilmesini, elde edilen gelirleri belirlediği cihetlere sarfedilmesini şart koşturmuşur. Vakfına da el-Hac Nasrullah Efendi namındaki bir adamı hem müteveli, hem de nâzır olarak atamıştır .

Görülüyor ki, vakfın bütün geliri hayır kurumlarına gitmektedir; ne kendisine ve ne de, yakın-uzak akrabalarına her hangi bir gelir tahsis etmemiştir.İşte bu tür vakıfları "hayri" olarak kabul ettik(216).

17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların % 43.45'i(313'ün 136'sı)yarı hayri yarı zürri vakıflardır(217).Hemen belirtelim ki, yarı hayrı yarı zürri olarak kabul ettiğimiz vakıflar ise,kurucusu tarafından vakfın bir kısım geliri sosyal ve dini hizmetlereve gelirin bir kısmı kendisine, evlâdlarına, akrabalarına tahsis edilen vakıf-

215-Bir esedi kuruş =120 akçe,bkz.Ğurre-i Receb 1082,İzmir,Yusuf Çavuş-zâde Ahmet Ağa Vakfı,VGMA.Def.NO:579/100-102/41.

216-Hayri vakıfların tümünün listesini burada vermeğe imkan olmadığından bir kaç örnek için bkz.:Evail-i Muharrem 1060,Erzurum,Hacı Cafer Efendi b.Ebubekir Vakfı,VGMA.Def.NO:582/414/324;Evasıt-ı C.ahir 1031,Bursa,Muid-zâde Mevlana Mehmet Efendi Vakfı,VGMA.Def.NO:610/134/170;Ğurre-i Zilka'de 1033,İstanbul,Uşşaki-zâde Mehmet Çelebi b.Ebubekir Vakfı,VGMA.Def.NO:629/621 ve Ğurre-i Ramazan 1039,İstanbul Kapdan-ı Derya İbrahim b.Abdülmennan Vakfı,VGMA.Def.NO:571/283.

217-Bkz.Tablo:11.

lardır.Örneğin,"...ve masarısı mezkureden fazla kalan ru-
yu'(gelir fazlası)ve ğilâl(gelir) ve irbah-ı helala(helal
olan faize)ben kendim ve hemşirem Halime Hatun'un kızları
...ve hemşire-zâdem Süleyman Çelebi'nin oğlu mutasarrıf-
lar olup..."(218)diye devam eden bu tür vakıfları "yarı
hayri ve yarı zürri" olarak değerlendirdik.

Zürri vakıflar ise % 33.54(313 üzerinden 105'i)'
tür(219). Yalnız, burada bir hususu belirtelim ki, bazı
araştırmacılar "zürri vakfı","aile vakfı"(220) veya "ev-
ladlık vakfı"(221) olarak diye isimlendirmelerine katıl-
mıyoruz; çünkü kanaatimize göre,"aile" veya "evladlık" ta-
birleri "zürri vakıflar " diye değerlendirdiğimiz vakıf-
ları tam olarak kapsamıyor. Ayrıca, "zürriyet" tabiri ai-
le veya evlâd tabirlerinden biraz daha geniş kapsamlıdır,
denilebilir(222). Zürri tabirini tercih edişimizin diğer
bir sebebi de,bu araştırmada mümkün oldukça, vakıf huku-
kuyla ilgili eski tabirleri muhafaza etmeye çalıştık. Ay-

218-Evail-i Muharrem 1025,Edirne,Abdülbaki Paşa Vakfı,VGMA.
Def.NO:632/102,benzer vakfiyeler için bkz.,Evail-i Safer 1035,Malat-
ya,Kapı Ağası Malatyalı İsmail Ağa b.Mehmet Vakfı,VGMA.,Def.NO:Kasa
Mahfuz(36);10 C.ahir 1090,Ankara,Sürre Emni Osman Ağa b.Mehmet Vak-
fı,VGMA,Def.NO:738/131 ve Evasıt-ı C.ahir 1057,Rodoscuk,Mehmet Çavuş
b.Süleyman Çavuş Vakfı,VGMA,Def.NO:987/79.

219-Ekz.Tablo:11

220-Yediyıldız,B.,"XVIII.Asır Türk Toplumunu ve vakıf Müessesesi"
VD.,XV(Ankara 1982),s.29.

221-Barkan,Ö.L.,Hudavendigâr Livası Tahrir Defteri I(Ankara,
1988),s.125;Barkan,Ö.L. ve Ayverdi,E.H.,İstanbul Vakıfları Tahrir Def-
teri,953 Tarihli,(İstanbul 1970),Giriş,s. XX-XXV ve Akgündüz,A.,age.
s.200.

222-Aile,bugün genelde dar anlamda(karı-koca ve çocuklardan o-
luşan topluluk)kullanılmaktadır; evlatlık sözcüğü ise,daha da dar an-
lamda olup,"evlat alma, birinin yasayla evlat hakkı tanıdığı kimse,
küçük yaştan beri eve alınıp yetiştirilen kimse"(bkz., TDK Sözlüğü ,
Ankara 1983,C.I,s.391); Zürriyet ise,nesil,soy,evlâd ve ahfâd anla-
mındadır,bkz.,Şemseddin Samî,Kamus-ı Türkî,(Dersaadet 1317),s.648.

rica bir eski vakıf hukukçusu, zürri vakfı şöyle tanımlamaktadır: "...zürriyete meşrut vakıftır. mesela, vâkıf, vakfımın gâllesi evlâd ve evlâd-ı evlâdına veya falanın evlâd ve evlâd-ı evlâdına verile diye şart eylese, bu zürri bir vakıf olur "(223). Hemen belirtelim ki vakfiyelerde de kullanılan tabir budur. Örneğin, bir vakfiyede, "... eşcâr-ı müsmire ve gayr-i müsmire(li) bahçemi hasbeten li'llahi teâlâ ve'btigaen li-vechillahi'l- mu'alla aleyhi salavatu'llahi'l-ummiyyi, kendü zürriyetime vakf u habs eyledim..."(224). Kısaca, meyveli ve meyvesiz ağaçları ihtiva eden bahçeyi zürriyetime vakfettim denilmektedir.

Şimdi de hangi tür vakıfları "zürri" olarak değerlendirdiğimizi belirtmek için bir örnek verelim. 25 Haziran 1615 (25 C.evvel 1024) tarihinde Kayseri'de bir vakıf kurmuş olan Safer b. Ebulhayr, toplam olarak ondört buçuk tutarındaki dükkan hisselerini, sekiz parça tarlasını, iki kıta arazısını, üç değirmenini ve bir muhtabhanesini (dokuma imalathanesini) sağ oldukça kendi nefesine, sonra nesli kesilinceye değin evlâd-ı evlâd-ı evlâdına, nesli kesildikten sonra Medine-i münevvere fukarâsına vakfeder(225).

İşte, zürri vakıf olarak değerlendirdiğimiz vakıflar bu tür vakıflardır. Burada bir hususu belirtelim ki, zürri vakıfların tek meşru gerekçeleri nesilleri kesildikten sonra Harameyn-i Şerifeyn(Mekke-Medine) veya sadece

223-Bkz. Ali Himmət, Berki, Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler, (Ankara 1966) s.60.

224-Evail-i Ramazan 1093, Kilis, Yavaşca-zâde Süleyman Ağa b. Mehmet Çelebi Vakfı, VGMA., Def.NO:608/2, s.237.

225-Bkz. 25 C.evvel 1024, Kayseri, el-Hac Sefer b. Ebu'l-hayr Vakfı, VGMA. Def.NO:581/511 ve benzeri bir zürri vakıf için bkz., Evail-i Muharrem 1091, Antalya, Şeyh Abdullatif Efendi Vakfı, VGMA. Def.NO:462/131 (Bu vakfın özelliği vâkıfın nesli kesilince, vakfın menfaati Antalya ulemâsına meşruttur).

Medine-i Münevvere fukarâsına vakfettiklerini belirtmele-
ridir. Bunun da, hepsi için olmasa da, hiç bir zaman gerçek-
leştiğini sanmıyoruz. Örneğin, Şubat ayı ortaları 1611 (E-
vâsıt-ı Zilhicce 1020) tarihinde Palu Beyi Mehmet Bey b.
Süleyman Bey, torunlarından (ahfâdı) Ustâd Haydar b. Kasım
Kazzaz'a Etrâk Nahiyesi'nin Müridli Köyü'nü vakfeder. Söz
konusu Haydar öldükten sonra erkek evlâd-i evlâdına; kısac-
ca bu adamın nesli kesilince bu Müridli Köyü'nü Ravza-i
Nebeviyye'nin mesalihine vakfettiğini belirtir (226). Hal-
buki, Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 17.8.1988 gün
ve 885 sayılı yazılarına göre, Haydar b. Kasım'ın neslinin
halen devam ettiği ve Ravza-i Nebeviyye'ye henüz bir şey
ulaşmadığı görülmektedir.

Hemen belirtelim ki, zürri vakıf olarak değerlen-
dirdiğimiz bazı vakıflar, vakıf kurucusunun sülalesi di-
şında üçüncü bir şahsın sülalesinin istifadesi için te'sis
edilen vakıflardır. Örneğin, bir vâkıf hademelerinin ve ha-
demelerinin erkek evlâdının nesli için bir köy vakfetmiş-
tir (227).

B-HUKUKİ YAPILARINA GÖRE VAKIFLAR

Burada 17. yüzyılda te'sis edilen vakıfları gelir
kaynaklarının mülkiyeti bakımından araştıracağız. Bilindi-
ği üzere, vakıf hukukunda vakfedilen malın ve mülkün vakıf
kurucusunun mülkü olması şarttır (228). Halbuki ele aldığı-

226-Evasit-ı Zilhicce 1020, Palu, Mehmet Bey b. Süleyman Bey
Vakfı, VGMA., Def. NO: 2105/167/173; nesli devam eden bir zürri vakıf da-
ha, bkz.: 17 Zilhicce 1086, Hacı Mustafa Çelebi b. Molla Mehmet Vakfı, Def.
NO: 628 / 424.

227-İkz., Gurre-i R. evvel 1034, Palu, Hasan Bey b. Mehmet Bey ve
Ali b. Süleyman Bey Vakfı, VGMA. Def. NO: 582/264/182.

228-Ali H., Berki, Vakıflar, I, (İstanbul 1940) s. 15; Ömer Nasuhi,
Bilmen, Hukuku İslamiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, IV (İstanbul,
bila tarih), s. 314-315; Muhammed Ubeyd Abdullah, el-Kubeysi, Ahkamu'l-
Evkâf fi's-Şeri'ati'l-İslamiyye, I (Bağdad 1977), s. 355.

mız vakfiyelerin gelir kaynakları arasında, Osmanlı arazi hukukuna göre ferdi mülke konu olmayan akarların da mevcut olduğu görülmektedir. Ayrıca, Ebussuud'un beyanına göre Anadolu ve Rumeli toprakları "mîrî"(devlet) arazisidir (229).

İşte, bu noktadan hareketle, ele aldığımız vakfiyelere göre, 17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların gelir kaynaklarının yüzde kaçı "temlîknâme" ile veya başka bir şekilde devlet gelirlerinden sağlanan paylardan oluştuğunu belirtmeye çalışacağız. Hemen belirtelim ki, bu konuyla ilgili hukuki tartışmalara girmeyeceğiz; çünkü, bugüne değin vakıflarla ilgili yazılan eserlerde bu tartışmalara yeterince yer verilmiştir (230).

Yalnız, şimdiye değin yapılan araştırmalarda, biraz da Osmanlı devrinde yazılan bazı risalelerin te'siriyle (231), XIV. ve XV.(232) ve XVI. asırlardan itibaren (233) kurulan vakıfların arasında ğayr-ı sahih (gelir kaynakları devlet gelirlerinden oluşan) vakıfların hayli yaygın olduğu söylenmektedir. Ne var ki, bu yaygınlık derecesini tam olarak bilemiyoruz. Bu sebeble, burada 17.yüzyıl vakıfları arasında, gelir kaynakları devlet gelirlerinden oluşan vakıfların nisbetini belirlemeye çalışarak,

229-Bkz., Berki, Ali Himmet, age., s.14

230-Bkz., Berki, A.H., age., s.11-24; Akgündüz, Ahmet, İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, (Ankara 1988) s.125-131, 423-457; Mehmed Hamdi Efendi, Ankâm-ı Evkâf, Mekteb-ı Mülkiye Derslerinden, (İstanbul 1327) s.2-8; Muhammed Ubeyd, Abdullah, el-kubeysi, age., C.I, s.355-367; John Robert, Barnes, An Introduction To Religious Foundations In The Ottoman Empire, (Leiden 1986) s.21-49.

231-Koçi Bey, Risale-i Koçi Bey, (Sad. Zuhuri Danışman), Ankara, 1985, s.78-80

232-Bahaeddin, Yediyıldız, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu", VD., 18 (Ankara 1984) s.19.

233-Mustafa, Cezar, Osmanlı Tarihinde Levedler, (İstanbul 1965) s.59.

genel hükümler vermekten kaçınacağız.

Gelir kaynaklarına göre,17.yüzyıl vakıflarının dağılışı yüzdelerini belirtmeden önce, bir diğer hususu belirtmemiz gerekmektedir.Şöyle ki:

Bugüne değin vakıflarla ilgili yapılan ekseri araştırmalarda, gelir kaynakları bakımından vakıflar;"sahih vakıf"(gelir kaynakları vakıf kurucusunun mülkü olan) ve "ğayr-ı sahih vakıf"(gelir kaynağı devlet gelirlerinden sağlanan paydan oluşan) olarak iki kategori de değerlendirilmiştir(234). Halbu ki, bu iki tasnifin dışında yer alan ve gelir kaynakları arasında ferdi mülklerle beraber, esasında devlete ait olan gelir kaynaklarından oluşan vakıfların da mevcut olduğunu bu araştırmada gördük.

Bu sebeble, gelir kaynakları bakımından vakıfları üç kategoriye ayırdık.Şöyle ki: 1- Gelir kaynakları (akarları) ferdi mülklerden oluşan "sahih vakıflar", 2- gelir kaynakları ferdi mülklerle beraber devlet gelirlerinden temin edilen paylardan oluşan "yarı sahih yarı irsâdî vakıflar", 3- gelir kaynaklarının tamamı temlîknâme ile veya başka bir şekilde devlet gelirlerinden sağlanan paylardan oluşan "irsâdî vakıflar" diye gruplandırdık.

Buna göre, 17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların %68.05'ini(313 vakfın 213'ü)"sahih vakıflar" oluşturmaktadır (235).Kısaca,bu 213 vakfın gelir kaynaklarını(akarları) dükkan, menzil, imalathane,han,hamam,bağ, bahçe,vs. gibi şahsi mülkler oluşturmaktadır.

234-Mehmed Hamdi Efendi,age.,s.2;Ali Himmet,Berki,age.,s.11-23;Nazif,Öztürk,Mensei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar,(Ankara 1983),s.87-90;Ahmet Akgündüz,age.,s131

Gelir kaynakları (akarları), şahsi (ferdi) mülklerle beraber, aslında devlete ait gelir kaynaklarından oluşan "yarı sahih yarı irsâdî vakıflar" ise % 21.08'i (313'ün 66'sı) teşkil etmektedir (236).

Akarları (gelir kaynakları), "temliknâme" (237) ile veya başka bir şekilde devlet gelirlerinden elde edilen paylardan oluşan "irsâdî vakıflar" ise % 10.86 (313'ün 34'ü)'dür (238).

17.yüzyıl vakıflarını çeşitli açılardan "Değerlendirme" diye bir alt başlık altında tekrar ele alacağımız için, "irsâdî vakıflar" üzerinde burada fazla durmayıp, bu kadarı ile yetineceğiz.

C- GELİR KAYNAKLARINA GÖRE VAKIFLAR

Buradaki gayemiz, 17.yüzyıl vakıf kurucularının yüzde kaçının para (nukud) vakfettiğini veya başka bir gelir kaynağı (akar) ile beraber para vakfettiklerini belirlemektir. Yoksa para vakıfları ile ilgili tartışmalara girmeyeceğiz. Bu hususta yeterince araştırmanın mevcut olduğu kanısındayız (239).

236- Bkz. Tablo:12

237- Temliknâme, devlete ait (mirî) toprakların gelirlerinin veya çıplak mülkiyetinin (rakabesi) padişah tarafından mülkiyet üzere her hangi bir kimseye verildiğini gösteren vesikaya denir. Buna "Mülkname" veya "Temliknâme-i Humâyûn" da denir. Bkz. M. Zeki, Pakalın, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III., s.455.

238- Bkz., Tablo:12.

239- Para vakıfları hakkındaki tartışmalar için bkz., Katıp Çelebi, Mizanü'l-Hakk fi İhtiyari'l-Ahakk, (Sad. Orhan Şaik Gökyay) İstanbul 1980, s.106-109; Osman, Keskiöğlü, "Bulgaristan'da Türk Vakıfları ve Bali Efendi'nin Vakıf Paraları Hakkında Bir Mektubu", VD., IV. (Ankara 1971) s.90-94; Ömer Lütfi, Barkan -Ekrem, H.A., İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, 953 Tarihli, (İstanbul 1970), Önsöz, XXX-XXXVIII; B., Yediyıldız, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu", VD., 18 (Ankara 1984), s.13-26; A., Akgündüz, age., s.151-167.

Bir diğ er husus ise, 17. yüzyıl vakıf kurucularının vakfettikleri taşınır malların(menkul eşya),para hariç, üzerinde fazla durmadık; sadece,önemli gördüğümüz bir kısım malları yaptığımız tabloda(240) gösterdik ise de, bunların gelirlerini hesaplamaya kalkışmadık; çünkü, büyük bir yekün tutan (koyun keçi gibi) malları, vakfettikleri çiftliklerin maliyetleri içinde gözönüne almıştık.

Böylece,örnekleme metoduyla ele aldığımız 313 vakfı gelir kaynaklarına göre sınıflandırıp, yüzdelerini belirtebiliriz:

Buna göre, 313 vakfın % 76.99'unun(241 vakıf) gelir kaynakları(akarları) gayrı menkullerden oluşmaktadır (241); % 18.84'ünün (59 vakıf) gelir kaynakları, parayla birlikte çeşitli gayrı menkullerden teşekkül etmektedir (242).17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların % 3.38'i(12 vakıf) sadece nukud(para) vakfıdır(243).

Böylece,17. yüzyıl vakıf kurucuları arasında para vakfedenler % 22.68'dir.Hemen belirtelim ki, parayla birlikte herhangi bir mülkü veya malı vakfedenler de bu yüzdeye dahildir.Yalnız şunu belirtelim ki,para vakıfları sayıca az olmasına rağmen,vakfedilen paralar 74.092.563 akçe gibi büyük bir yekün tutmaktadır.Bunun sebebi ise, para vakfedenlerin çoğunluğu veziriazam gibi yüksek kademedeki devlet görevlileri ve büyük servete sahip olmalarından ileri gelmektedir.Örneğin,23 Haziran 1586(6 Re-

240-Bkz.,Tablo:16.

241-Bkz.Tablo:11

242-Bkz.Tablo:11

243-Bkz.Tablo:11

ceb 994) tarihinde Gelibolu'da bir vakıf kurmuş olan Sinan Paşa (244) yüz kerre yüzbin (10.000.000) akçe vakfetmiştir. Yine, 17 Nisan 1678 tarihinde Edirne'de bir vakıf kurmuş olan Veziriazam Kara Mustafa Paşa (245) müteaddid akarlarla beraber 86.500 esedi kuruş (10.380.000 akçe) vakfetmiştir (246).

17. yüzyılda yapılan para vakıflarıyla ilgili dikkatı çeken diğer bir husus da, en çok "kuruş" veya "sikke"(altın) cinsinden paralar vakfedilmiştir. Bunun sebebi ise, 1584(H.992)'ten itibaren başlayan (247) ve 17. yüzyıl boyunca devam eden enflasyondan piyasada en çok kullanılan akçe rayıcındaki düşüşten vakıfların zarar görmesini önlemek için olsa gerektir.

D- D E Ğ E R L E N D İ R M E

Burada, 17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların, yukarıdan itibaren belirtmeye çalıştığımız bazı özelliklerini değişik açılardan birbiriyle mukayese edip değerlendirmeye çalışacağız. Hemen belirtelim ki, yaptığımız tablolarda çok fazla detaylı bilgiler mevcut olduğundan burada daha fazla tafsilata girmeyeceğiz.

244-Bkz. 6 Receb 994, Gelibolu, Sinan Paşa Vakfı, VGMA. Def. NO: 570/139/87.

245-Bkz. 23 Safer 1089, Edirne, Veziriazam Kara Mustafa Paşa b. Oruç Ağa Vakfı, VGMA. Def. NO: 641/55-350; TKA., Def. NO: 136/83.

246-Bir esedi kuruş = 120 akçe, bkz. Ğurre-i Receb 1082, İzmir, Yusuf Çavuş-zâde Ahmet Ağa Vakfı, VGMA., Def. NO: 579/100/41.

247-Bkz. Joseph von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, (bugünkü dile sad. Abdülkadir Karahan) C. II., s. 115; Ergenç, Özer, 1580-1596 Yılları Arasında Ankara ve Konya Şehirlerinin Mukayeseli İncelenmesi Yoluyla Osmanlı Şehir Mİesseseleri ve Sosyo Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Deneme, AÜ. DTCP. Basılmamış Doktora Tezi, (Ankara 1974) s. 187.

1- 17.yüzyılda te'sis edilen ve bu araştırmada e-le aldığımız 313 vakfın te'sis aylarına göre dağılışlarına baktığımızda, pek fazla bir dağılım dengesizliği yoksa da, şu hususlar dikkatı çekmektedir:

Bu 313 vakfın % 15.61'i Muharrem,% 10.22'si Recep ve % 10.22'si de Ramazan ayında te'sis edildiği görülmektedir (248).Ayrıca, hayri vakıfların % 48.61'i(72 hayri vakfın 35'i) Muharrem,Recep ve Ramazan ayları içerisinde kurulmuştur (249).Bunun sebebini, bu ayların Müslümanlarca kutsal sayılan aylar olmasında aramak mümkündür.

2- Gayelerine göre te'sis edilen vakıfları kurucularının meslekleri ve grupları açısından değerlendirdiğimizde,devlete ait gelir kaynaklarından elde ettikleri paylarla vakıf kuranların başında Divân-ı Hümâyûn ve idari kademedede hemen onların ardında gelen üst düzey devlet görevlilerini görmekteyiz.Bunların en çok kurdukları vakıflar ise yarı hayri yarı zürri vakıflardır (250).Çünkü bu görevliler, devlet gelirlerinden sağladıkları payları direkt olarak evlâd ve akrabalarına bırakmaları pek münasip olmayacağını tahmin ettiklerini sanıyoruz.Ayrıca, kendilerinin eriştikleri hayat seviyesinden aşağı bir hayat seviyesine düşmemeleri için çocuklarına da, kurmuş oldukları vakıflar yoluyla istikbal güvencesi sağlamış oluyordı.

Devlet gelirlerinden elde ettikleri paydan vakıf kurmuş olanların arasında dikkatı çeken diğerleri ise bey-

248-Bkz.Tablo:11/1

249-Bkz.Tablo:13/1

250-Bkz.Tablo:13

ler ve daha sonra tarîkat şeyhleri gelmektedir (251). Beylerin sayısının kabarık olmasının sebebini, idari mekanizmadaki rollerinde aramak mümkündür. Tarîkat şeyhleri ise, dini nüfuzlarından dolayı devlet gelirlerinden gelir sağlamışlardır ve bu gelirlerle vakıf kurmuşlardır.

En çok zürri vakıf kuranların başında gelen hatunlara gelince; bunların kurdukları vakıflar pek hacımlı vakıflar değildir; ekserisi İstanbul'da yer almaktadır. Bu hatun vakıf kurucularının çoğu, vakfiyelerinde anlaşılacağı kadarıyla, çocuksuz olup, sahip oldukları menzili sağoldukça kendilerine daha sonra ise akrabaları, ütekâları ve cami hocalarına vakfetmişlerdir (252).

Yarı hayri-yarı zürri vakıf kuranlar, te'sis ettikleri vakıflar sayesinde, çocuklarına, eşlerine ve akrabalarına bir nevi maaş bağladıklarını söyleyebiliriz. Örneğin, bir vâkıf, te'sis ettiği yarı hayri yarı zürri vakfın şartları arasında, kendisi vefat ettikten sonra, eşi başka kocaya varmadıkça ve ve kızlarından evlenmeyenler veya evlenip de kocası ölenlerine ve diğer çocuklarına vakfettiği meskenlerde oturma (sükna) hakkı ve mülklerde kullanım (tasarruf) hakkı tahsis etmektedir (253). Bir başka vâkıf ise, öldükten sonra karısı başka kocaya varmadıkça vakfının gelirinden kendisine günde on akçe verilmesini, şayet başka kocaya varacak olursa, kendisine tahsis ettiği gündeliğin kesilmesini ve bir daha kendisine ödenmemesini ve küçük kızının da buluğa erip kocaya varınca ya değin günde onakçe vazifeye mutasarrıf olmasını, evlen-

251-Bkz. Table:13.

252-Bkz. Evâsıt-ı R.ahir 1022, Tekirdağ, Fatma b. Abdullah Vakfı, VGMA. Def. NO:1965/76/86;5 Şaban 1044, İstanbul, Fatma b. Ahmet Vakfı, VGMA. Def. NO:571/59/31;27 Receb 1047, İstanbul, Meryem Hatun b. Hüseyin Vakfı, VGMA. Def. NO:578/17/10.

253-Bkz. Evâil-i Ramazan 1030, Kayseri, el-Hac Abdi Bey b. el-Hac Hamza Vakfı, VGMA. Def. NO:598/147/112.

dikten sonra bunun da maaşının kesilip vakfın diğer gelirine eklenmesini şart koşmaktadır (254).

Zürri vakıf kuranların hemen hemen tamamı kendi malların ve mülklerini çocuklarına, akrabalarına veya başkalarına vakfetmişlerdir. Bu enteresan durumun bir takım sebepleri vardır. Bu sebeplerin bir kısmını belirtmeye çalışalım.

1, Tevkif Abdurrahman Paşa Kanunnamesi'nde zorla mirâs taksimi yapılamayacağı belirtilmesine rağmen, kadı ve nâiblerin köy köy dolaşıp zorla mirâs taksimine giriştikleri ve yüksek oranda harç tahsil ettiklerine sıkça rastlanılıyordu (255). İşte vakıf kurucuları öldüklerinde vârislerinin böylesi bir taarruza ma'ruz kalmamaları için, kendi mallarını ve mülklerini çocuklarına ve akrabalarına istedikleri şekilde vakfetmişlerdir, diyebiliriz.

2- Vâkıfların bir kısmı ölümlerinden sonra, mirâslarının mevcut şer'i kanunlar dışında tercih ettikleri bir sistem içinde paylaşılmasını ve aile bütünlüğünü oluşturan mal ve mülklerinin birliğini koruma endişesiyle (256) veya mevcut şeriat kaidelerine göre (erkeğe iki kadına bir) yapılan taksim şeklinden kaçınmak için mallarını ve mülklerini diledikleri şekilde evlâdlarına ve akrabalarına

254-Bkz. Evail-i C.ahir 1039, Bursa, Sabıkan Rumeli Kadıaskeri Karaçelebi-zâde Mehmet Efendi b. Hüsameddin Efendi Vakfı, VGMA. Def. NO: 571/100/53.

255-İlber Ortaylı, "Osmanlı Şehirlerinde Mahkeme", AÜHF. ProfDr. Bilend Nuri Esen Armağanı'ndan, ayrı basım (Ankara 1977), s.245-263'den naklen bkz. Tevkif Abdurrahman Paşa Kanunnamesi, Milli Tetebbu'lar Mecmuası, (Temmuz 1331) I, Sayı III, s.541 ve Halil İnalçık, "Adaletnameler", Belgeler, II/3-4 (1965), s.129.

256-Bkz., Ömer L., Barkan-Ekrem H., Ayverdi, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, 953 Tarihli (M.1546), İstanbul 1970, Kaynakların Takdimi, s.XXI-XXV.

vakfetmişlerdir.Örneğin, ele aldığımız 313 vakfa göre, 17. yüzyıl vakıf kurucularının % 14.69'u(313'ün 46'sı) erkek ve kız evlâdlarına,te'sis ettikleri vakıflar yoluyla,eşit bir şekilde (ale's-seviye) pay bırakmışlardır (257).

3- Ayrıca, şunu da belirtelim ki, "zürri" veya "yarı hayri-yarı zürri" vakıfların kurulmasının arkasındaki bir saik de, vakıf kurucularının hayatta iken veya ölümlerinden sonra mallarının ve mülklerinin devletçe alıkonulmaktan (müsâdereden) koruma endişesinden kaynaklandığı, söylenebilir(258).

257- Bkz.Table:21.

258-Miladi 16. ve 17. yüzyıllarda Şam'da Osmanlı devlet adamlarının kurmuş oldukları zürri vakıfların arkasındaki saikin müsadere olduğunu yabancı bir araştırmacı da belirtmektedir.Bkz.Nufan Raca,el-Hamud,el-Asker fi Biladi's-Şam fi'l-Karneni's-Sadis Aşar ve's-Sabi'Aşar el-miladeyn,(Heyrut 1981),s.228; ayrıca Osmanlı Devleti'ndeki müsaderenin uygulama şekli hakkında bir örnek verelim:1741-1762 yılları arasınada Şam'daki Osmanlı idaresi ve günlük olaylar hakkında bir berberin tut tuğu hatıra defterinde(günlük),Şam'a ikinci kez vali olarak atanan ve burada(Taberiye'de) ölen(1744) Süleyman Paşa'nın, ölümü üzerine, malının devletçe müsadere edilmesi şöyle anlatılmaktadır :

"...Şam Defterdarı Fethi Efendi,paşanın(ölümü üzerine) sarayını,hazinesini ve emlakını mühürleyerek,yazdığı bir arzla durumu Devlet-i Aliyye'ye bildirdi(s.45).

29 Kasım 1744(23 Şevval 1157) günü Süleyman Paşa'nın 12.000 kise tutarındaki malının tahsili için, padişah tarafından gönderilen bir silahdar Şam'a bir alev gibi girdi.Süleyman Paşa'nın eşlerini(haremlerini) çok kötü bir şekilde saraydan attı ve bu kadınların tek tek üstünü başını arattı.Sarayın bütün gizli mahzenlerini mühürletti.Süleyman Paşa'nın amcası oğlu(Seyyid Mehmet oğlu) Ali'nin ve onunla beraber başka bir grup insanın da yakalatılmasını emretti ve bunlara şiddetli bir şekilde işkence edilmesini emretti.Süleyman Paşa'nın vekilharcı olan Deyrli Mehmet Ağa'yı sordu ve bunun Es'ad Paşa ile beraber Hacca gittiğini öğrenince geri getirilmesini ve bu vekilharç gelince buna da şiddetli bir şekilde işkence edilmesini emretti.

Bedri diyor ki,sonra(bu merkezden gelen) silahdar,kadı ve şehirdaki ileri gelenler(a'yan) toplandılar.Süleyman Paşa'nın kadınlarını getirttiler.Sonra cellad ve işkence aletlerini getirip,paşanın haremlerini(kadınlarını) şiddetli bir şekilde sorguya çekip,paşanın malının nerede saklı olduğunu bildirmelerini istediler.Paşanın kadınları bu şiddetli sorguyu görünce,işkence korkusuyla,yer altındaki

17. ve 18. yüzyıllarda te'sis edilen vakıfları gayelerine göre, biribirleriyle mukayese ettiğimizde şu hususlar göze çarpmaktadır:

1- 17.yüzyılda te'sis edilen hayri vakıflar % 23 (313'ün 72'si) ve 18. yüzyılda te'sis edilen hayri vakıflar ise % 18(324'ün 58'i)'dir(259).

2- 17.yüzyılda kurulan zürri vakıflar % 33.54(313'ün 105'i) ve 18. yüzyılda te'sis edilen zürri vakıflar (yazarın tabiriyle aile vakfı) % 7 (324 vakfın 22'si)'dir.

3-17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların % 43.45'i (313'ün 136'sı) yarı hayri-yarı zürri; 18.yüzyılda kurulan vakıfların ise % 75'i(324'ün 244'ü) yarı hayri- yarı zürri(yarı ailevi)'dir (260).

Her iki yüzyılda te'sis edilen vakıfları iki kategori altında değerlendirecek olursak; 17. yüzyılda te'sis

gizli bazı dehlizleri itiraf ettiler. Sonra paşanın bu sarayını yapan mimarları getirttiler. Bunlar Hristiyandı. Birine İbn-i Siyac deniyordu. Padişahın gönderdiği kapıcı (silahdar) bunlara da işkence edilmemesini, (gerekirse) kafalarının ve ellerinin kesilmesini emretti. Bunlara işkence yapılmaya başlanınca, sarayın gizli mekanlarını itiraf edeceklerini söylediler. Sonra bunlar (mimarlar) merdiven altını kazmaya başladılar. Toprağı kaldırıp attıklarında yer altında gizli genişçe bir mekan ortaya çıktı. Burada kilitli bir sandık çıkardılar ve açtıklarında dirhemlerle ve riyallerle dolu olduğunu gördüler. Sonra bu Hristiyan mimarlar diğer gizli dehlizi açtılar ve içinde yedi kazan dolusu altın (zer-i mahbub-ı Sultanî) buldular. Hazır olanlar bu halı görünce gözleri parladı. Sonra saydılar 850 kise tuttuğunu gördüler. Bu kadar malın ortaya çıktığı haberi halka ulaşınca, ölen paşanın devrindeki hayat pahalılığı ve kötü idaresinden dolayı paşayı zemmederek ve bu felaketine sevinerek konuşmaya başladılar ve dediler ki, paşa bu kadar malı fakir fukaradan toplayıncaya kadar, bütün kadınlar, erkekler, çocuklar ve hayvanlar aç kaldılar. Cenab-ı Hak kimseyi ettiği ile bırakmaz..." (s.55), bkz. Şeyh Ahmed el-Bedri el-Hallak, Havadisü Dımaşk el-Yevmiyye (1741-1762), Neşreden: Dr. Ahmet İzzet Abdülkerim, Mısır, Tarih Eğitim Matbaası (Tarihsiz).

259-Bkz. Bahaeddin, Yediyıldız, "XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi", VD, XV (Ankara 1982), s.28.

260-Bkz, B., Yediyıldız, age., s.28.

edilen vakıfların % 44.72'si, 18.yüzyılda kurulan vakıfların % 55'i hayri vakıflardır.

17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların % 55.26'sı, 18.yüzyılda kurulan vakıfların % 44.05'i zürri (ailevi) vakıflardan oluşmaktadır.

Buna göre, 17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların % 10.76'lık bir payla "zürri" yanları ağır basarken; 18. yüzyılda te'sis edilen vakıfların % 10.78'lik bir nisbetle "hayri" yanları ağır basmaktadır. Buradaki zürri vakıflardan hayri vakıflara doğru görülen eğilimin sebebi ise, 18. yüzyıldaki gelişmelerle ilgili olmalıdır.

17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların gelir kaynakları(akarları) arasındaki, devlete ait gelir kaynaklarının nisbetini ve aslında devlete(mîrî) ait olup da, muhtelif yollarla(temlîknâme, hibe, devir vs.gibi) vâkıfların tasarrufuna geçtikten sonra vakfedilen bu gelir kaynaklarından elde edilen tahmini gelirlerin oranlarını belirlemeye çalışalım.

Devlete ait gelir kaynaklarından her hangi bir şekilde elde ettikleri paylarla te'sis edilen(irsâdî) vakıflar % 10.86(313 vakfın 34'ü)'dür ve vakfettikleri mallarınve mülklerin bir kısmı vakıf kurucularının ve bir kısmı da devlete ait gelir kaynaklarından oluşan(yarı sahih-yarı irsâdî)vakıflar ise % 21.08'dir.

Buna göre, 17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların gelir kaynaklarının(akarları) arasındaki devlete ait gelir kaynaklarının nisbeti % 15.97'dir (261).

17.yüzyılda te'sis edilip de, bu araştırmada örnekleme metoduyla ele alıp tahlil ettiğimiz 313 vakfın

ğayrı menkul gelir kaynaklarının toplamı 9515 ünite(kalem) tutmaktadır (262) ve yine Osmanlı mîrî arazi rejimine göre, özel(ferdi) mülk addedilmeyen, buna rağmen temlîknâme ile veya vakfiyelerde özel(ferdi) mülk olarak gözûken ve 17. yüzyıl vakıflarının ğayrı menkul gelir kaynakları(akarları) arasında yer alan devlete(mîrîye) ait mülkler 1188 ünite(birim)dir.

Bu demektir ki, 17. yüzyıl vakıflarının ğayrı menkul gelir kaynaklarını oluşturan akarların % 12.48'i(9515 ünitenin 1188'i) esasında devlete(mîrîye) ait ğayrı menkul-lerden oluşmaktadır(263).Hemen belirtelim ki ayrı olarak değerlendirdiğimiz rûsûm ve aşar gelirleri bu nisbet içinde yer almamaktadır(264).

Ömer Lütfi Barkan'ın hesaplamalarına göre de(o da birim olarak hesaplamış olması lazım),Kanuni devrindeki vakıf gelirlerinin ortalama % 12'si devlet gelirlerinden sağlanan paylardan oluştuğu belirtilmektedir (265).

Buna göre, 16. ve 17. yüzyıl Osmanlı vakıf gelirlerinin % 12 ile % 15.97 arasında değışen bir nisbetle, kaynağını devlet gelirlerinden aldıkları paylar oluşturmaktadır, diyebiliriz.

262-Ekz.Tablo:14

263-Ekz.Tablo:14

264-Ekz.Tablo:17

265-Ömer L.,Barkan,Hüdavendigâr Livası Tahrir Defteri I,(Ankara 1988),Giriş,s.5

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

E K O N O M İ K A Ç I D A N V A K I F L A R

I-VAKIFLARIN GELİR KAYNAKLARI

Sürekli bir amaç için te'sis edilen vakıfların, daimi bir gelir kaynağı olması zorunluluğu bilinmektedir. Bu sebeble, burada 17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların gelir kaynaklarının nelerden ibaret olduğunu ve bu gelir kaynaklarının birbirlerine göre oranları, coğrafi dağılımları; başka bir ifadeyle, kırlardan ve şehirlerden sağlanan vakıf gelirlerinin nisbetleri belirtilmeye çalışılacaktır.

Ayrıca, vakıfların gelir kaynaklarını oluşturan gayri menkullerin, vakıf kurucuları tarafından nasıl iktisap edindiklerine bakarak, 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde arazi, ticari mekânlar ve meskenler gibi hangi tür gayri menkul mülklere rağbet olduğu hakkında bazı bilgiler verilmeye gayret edeceğiz. Yine, ele aldığımız vakıfların vakfiyelerindeki bilgiler çerçevesinde gayri menkul mülklerin fiyatları ve kiralari (icârları) hakkında bazı örnekler verilecektir. Bir diğer husus ise, bu gelir kaynaklarının (akarların) yıllık toplam gelirlerinin tahmininin nasıl yapıldığı hakkında yer yer bazı açıklamalar yapılacaktır.

Ayrıca, bu bölümün sonunda 17.yüzyıl vakıflarının gelir kaynakları (akarları) muhtelif açılardan birbiriyle

mukayese edilerek, böylece 17. yüzyıl Osmanlı ekonomik hayatı hakkında bazı bilgiler edinilmeye çalışılacaktır.

A- M E S K E N L E R

Bu araştırmada ele aldığımız 313 vakfiyeye göre, 17.yüzyıl vakıflarının gelir kaynaklarının(akarlarının) % 25.24'ünü(9515 ünitenin 2402'si) meskenler oluşturmaktadır (1).

Burada hemen belirtilmesi gereken bir husus da, bu meskenlerin fiyatları ve yıllık icâr(kira) bedelleri hakkında bazı bilgiler verilirken, izaha muhtac olanları hakkında da bazı açıklamalar yapılacaktır.

17.yüzyıl vakıflarının gayri menkul gelir kaynaklarının(akarları) %25.24'ünü oluşturan bu meskenlerin arasında, vakfiyelerde anlaşıldığı kadarıyla, önem arz edenlerinin başında menziller gelmektedir.Menzil (2) ise, ele aldığımız vakfiyelerdeki bilgilerden anlaşıldığı kadarı ile,büyükçe,bahçeli ev konak anlamına geliyor ve vakfiyelerde etraflıca tasvir edilmektedir(3).

1-Bkz.Tablo:14

2-Mesken, ikametgah,hane anlamına gelmektedir,bkz.,Şemseddin, Sami,Kamus-ı Türkî, (Dersaadet 1317),C.II,s.1414

3- Vakfiyelerde tasvir edilen "menziller" hakkında bir fikir edinmek için,bir iki örnek verecek olursak şöyledir: Birinci örnek ise, Kasım başları 1625(Evail-i Safer 1035) tarihli bir vakfa ait Üsküdar'ın Kefçe Mahallesi'ndeki bir menzilin müstemilatı;altlı-üstlü sekiz bab oda,iki matbah,iki kiler,bir hamam,iki tahtapuş(çamaşır serilecek üstü örtülü yer),altlı-üstlü kenif,bir abdesthane,bir dehliz ve çeşitli meyveli ağaçları ihtiva eden bahçe,üç su kuyusu, bir bağ, keza üç oda,kenif ve dehliz ve bir küçük hamam ve dört oda ile matbah ve kenif,yine bir bahçe ile iki büyük iki küçük oda ve dehliz ile kenif ve altında bir oda ve bir ahurdan ibarettir.Bkz.,Evail-i Safer 1035,Üsküdar,Kapuağası Malatyalı İsmail Ağa b. Mehmet Vakfı, VGMA.Def.NO:Kasa Mahfuz(136),2138/150/35. Burada vereceğimiz ikinci bir örnek ise,Akhisar'da Müderris Mehmet Efendi'nin vakfettiği

Burada vakıf gelir kaynaklarının yıllık icâr(kira) bedellerini nasıl hesapladığımız belirtmek için, vakfiyelerde detaylı bir şekilde tasvir edilen menzillerine ilişkin bir iki örnek verelim.

Örneğin,1597/1598(H.1006) tarihli Erzurum'daki Halil b. Ali vakfına ait bir menzilin senelik icâr(kira) bedeli 900 akçedir(4).Diğer bir örnek ise,Kasım 1653(Muharrem 1064) tarihli İstanbul'daki bir vakfın gelir kaynakları arasında bulunan bir menzilin gündelik icâr bedeli sekiz akçe,aylık 240 ve yıllık 2880 akçedir(5).

Vakfiyelerinde icâr bedelleri belirtilmeyen menzilleri "ecr-i misliyle"(benzerinin kira mukabili) hesapladık.Ayrıca oda,han,hamam,dükkan,bağ,bahçe,karye vs.gibi, ne olursa olsun bir gelir kaynağının muhtelif tarihlere ait icâr bedelleri vakfiyelerinde belirtilmiş ise,çoğunlukla, en son tarihli olan icâr(kira) bedelini gelirlerin tahmini hesaplamasında esas aldık.örneğin,313 vakfiyenin gelir kaynakları arasında yer alan 364 adet menzilin toplam bir yıllık kira bedellerini hesaplarken,1653 tarihli vakfiyedeki menzilin yıllık icâr bedeli olan 2880 akçeyi esas aldık.Buna göre,364 menzilin,tahmini bir hesapla, toplam yıllık icâr bedelleri 1.048.320 akçe tutmaktadır (6). Hemen belirtelim ki, ele aldığımız 313 vakfiyenin bü-

bir menzildir.Bu menzilin müstemilatı ise,iki bab kiremit örtülü fevkani oda, bir bab kiremit örtülü ahur,bir bab kiremit örtülü ev havuz ile selsebil ve havlu; ayrıca meyveli ve meyvesiz ağaçlar ve iç çevirmede(muhavvita) bir bab fevkani ev ve iki matbah ile havludan ibarettir.Bkz.,5 Receb 1071,Müderriş Pir Mehmet Efendi Vakfı,VGMA.,Def.NO:731/95.

4-1006 Tarihli,Erzurum,Halil b.Ali Vakfı,VGMA.,Def.NO:582/1,90;2232/54.

5-Muharrem 1064,İstanbul,Babussaade Ağası Ahmet Ağa b.Ali Vakfı,VGMA.,Def.NO:575/8-12/16.

6-Bkz.Tablo:14.

tün gelir kaynaklarının yıllık tahmini gelirleri bu şekilde hesaplanmıştır.

Yukarda yıllık icâr bedellerini verdiğimiz menzillere ve diğer bazı meskenlere ilişkin bazı örnekler vererek, böylece 17. yüzyıldaki menzil(konak) ve benzeri mesken fiyatları hakkında bir fikir edinmeye çalışalım.

Misâl olarak, Haziran başları 1608(Evâili R.evvel 1017) tarihli Erzurum'da te'sis edilen bir vakfa gelir kaynağı(akar) olarak satın alınan gayri menkullerin ikisi menzildir. Vakıf kurucusu bu menzillerin birini Murad isimindeki bir zimmeden 150 kuruşa(10.500 akçeye)(7), diğer menzili de Osman Beşe (yeniçeri olacak) adındaki birisinden 15 kuruşa(1050 akçeye) satın alıyor(8). İkinci bir örnek ise, Kasım 1653(Muharrem 1064) tarihli, İstanbul'da te'sis edilen bir vakfa gelir kaynağı olarak Üsküdar'ın Kefçe Mahallesi'nde, Rahime Hatun veresesinden 26.000 akçeye iki menzil ve Darussaade Ağası Ahmet Ağa'dan da 4272 kuruşa(512.640 akçeye)(9) büyükçe bir menzil ve İstanbul'un Karabaş Mahallesi'nde altlı üstlü altı odası, bir tahtapuşu ,havuzu, iki su kuyusu, iki ahuru, kenifi ve bir bahçesi olan bir menzili el-Hac Ahmet'ten 1450 kuruşa(174.000 akçe); yine, Üsküdar'ın Kefçe Mahallesi'nde tulen 24 ve arzen 12 terbian 288 (takriben 217 m²) arsa üzerine mebni iki odayı sabık Kapıağası Ahmet Ağa'dan 350 kuruşa kuruşa(42.000 akçeye); Üsküdar'ın Tülbentçi Hasan Mahal-

7-Bir kuruş = 70 akçe, bkz., 5 Muharrem 1002 tarihli belge, BA., Muhimme Def.NO:71, s.211, S.104.

8-Evâili R.evvel 1071, Erzurum, Zağarcı Ali Ağa Vakfı, VJMA. Def. NO:581/25/23

9-Bir kuruş = 120 akçe, bkz., Evahir-i R.evvel 1077, Erzurum, Çıldır Beylerbeyi Mehmet Aslan Paşa b. Yusuf Paşa Vakfı, VJMA., Def.NO: 2152/140.

lesi'nde de el-Hac Recep'ten onyediyi bab odayı 2600 kuruş(312.000 akçe) satın alıyor(10). Aynı vâkıf, yine aynı tarili diğeri bir vakfı için, Üsküdar'ın Kefçe Mahallesi'nde Osman Efendi b. Hüseyin'den 13.000 akçeye bir menzil ve Hasan Paşa Mahallesi'nde de Bevvâb-ı Sultanî'den, Kadırga Limanı'nda sakın, Mustafa b. Abdülmennan'dan 10.000 akçeye diğeri bir menzil ve yine Üsküdar'ın Çakırcı Hasan Paşa Mahallesi'nde Hacı Mustafa b. Abdullah'tan da 10.000 akçeye başka bir menzil satın alıyor (11).. Yine, 7 Mayıs 1666 (3 Zilka'de 1076) tarihli İstanbul'da tesis edilen bir vakfa Kumkapı Çakırcı Ahmet Mahallesi'nde, Zimmi Deymo veresesinden 850 esedi kuruş(102.000 akçe)(12), 286 zira(yaklaşık 215 m²) arsa üzerine mebni bir menzil satın alınıyor(13). Aralık 1666(Receb 1077) tarihinde ise, İstanbul'un Hayreddin Bey Mahallesi'ndeki bir menzil 665 kuruş(79.000 akçe) bir vakıf için satın alınıyor (14). Mesken fiyatlarına ilişkin son bir örnek ise, Ocak başları 1675(Evâili Zilhicce 1085) tarihinde Tokat Kal'ası'na giden yol üstünde bir vakıf için 80 kuruş(9.600 akçe) satın alınan bir eve aittir (15).

10- Muharrem 1064, İstanbul, Babussaade Ağası Ahmet Ağa b. Ali Vakfı, VGMA., Def.NO:575/8-12/16.

11- Muharrem 1065, İstanbul, Darussaade Ağası Ahmet Ağa b. Ali Vakfı, VGMA., Def.NO:575/12/17.

12- "120 akçesi bir kuruş takdir olunan kuruşla...", bkz. Evahir i R.evvel 1077, Erzurum, Çıldır Beylerbeyi Mehmet Aslan Paşa b. Yusuf Paşa Vakfı, VGMA., Def.NO: 2152/140

13- 3 Zilka'de 1076, İstanbul, el-Hac Ebubekir Ağa Vakfı, VGMA., Def.NO:572/19/16.

14- Receb 1077, İstanbul, Darrussaade Ağası Ahmet Ağa Vakfı, VGMA., Def.NO:575/13-19.

15- Evail-i Zilhicce 1085, Tokat, Süleyman Ağa b. Abdullah Vakfı, VGMA., Def.NO:484/251.

Verdiğimiz bu örneklerden anlaşıldığı kadarıyla, bazı istisnalar hâriç, 17. yüzyıl boyunca menzil fiyatları, yaklaşık olarak, 10.000 ile 100.000 akçe arasında seyrettiği görülmektedir.

Mesken gelir kaynakları arasında yer alan "yehudhane" ise, sözlüklerde Yehudiler'in bir arada oturdukları bir çok evlerden ibaret yer(16) anlamına geldiği yazılmaktadır. Temmuz başları 1600 (Evâili Muharrem 1009) tarihli bir vakfiyede de, "yehudhane" şöyle tasvir edilmektedir: ". .ve yine mahmiyye-imezburede(istanbul) yehudiler içinde Hobyar Mahallesi'nde vaki olup, bir tarafı Salamon veledi Nisab nam yehudi milki ile ve bir tarafı Salamon veledi Bağan nam yehudi milkiyle ve bir tarafı Mine nam yehudi milkiyle ve tarafı aheri tarikiam ile mahdud olup ulven ve suflen onaltı bab yehudihaneyi ve iki bab mahzenleri müstemil olan mülklerini..."(17) diye yapılan tasvir ve açıklamadan anlaşıldığı kadarıyla yehudi mahallesinde yer alan ve yehudilere kiralanan evlerdir.

Bilindiği üzere, eskiden şehirlerde yehudiler ayrı mahallelerde ikamet ederlerdi; buna rağmen, bazen dağınık halde diğer müslüman mahalleleri arasında oturdukları da görülmektedir(18).

16-M.Zeki, Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III. (1983), s.601.

17-Evail-i Muharrem 1009, Anadolu, Nişancı Cedid Mehmet Paşa Vakfı, VGMA. Def. NO: 572/235/57.

18-Örneğin, Özer Ergenç'in Ankara Şerhiye Sicilleri'nden naklettiği 13 Temmuz 1607(18 R.evvel 1016) tarihli Ankara Kadısı'na hitaben yazılan bir fermanda, Ankara'daki Yehudiler muhtelif mahallelerde oturdukları, ayrı bir Yehudi Mahallesi bulunmadığı ve avâriz vergilerini oturdukları mahalle halkıyla birlikte verdikleri halde, mevkufat defterlerine ayrı bir Yehudi Mahallesi var imiş gibi kaydedildiğinden, kendilerinden iki defa vergi istenildiği, bu sebeple şikayette buldukları yazılıdır. Bkz., Özer, Ergenç, 1580-1596 Yılları Arasında Ankara ve Konya Şehirlerinin Mukayeseli İncelenmesi Yoluyla Osmanlı Şehir Müesseseleri ve Sosyo Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Deneme, AÜ.DTCF. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1974., s.230.

Meskenler arasında yer alan odalara gelince; 17. yüzyılda şehirlere yığılan büyük işsiz ve bekar kitlenin, gündüz çeşitli hizmetçilik ve seyyar satıcılık yaparak geçimlerini sağlamaya çalışarak, geceleri de kira mukabilinde içinde barındıkları yerlerdir; evli olanların kaldıkları yerlere de "mütehhilin odaları" denilmekteydi.

Bu odaların kira (icâr) bedellerinin en yüksek olduğu yer İstanbul idi. Örneğin, Mayıs başları 1621 (Evâ-ili Receb 1030) tarihinde İstanbul'da, dört odanın yıllık icâr bedelleri 4320 akçe ve bir günlük icârları 12 akçe; bir tek odanın kirasi ise 1080 akçe idi (19). 22 Haziran 1610 (29 R.evvel 1019) tarihinde İzmit'te bir odanın günlük kira bedeli ise iki akçe idi (20).

Meskenler arasında yer alan "meclis" ise oturulacak yer ve oda olarak tanımlayabiliriz. "zamime" ise, sözlüklerde, "ek" anlamına gelmektedir. Yine bu sözcüğü küçük ek bina ve oda olarak tanımlamak mümkündür.

17.yüzyıl vakıf gelir kaynaklarının % 25.24'ünü oluşturan bu meskenlerin % 99.33'ü (2402'i üzerinde 2386'sı) şehirlerde ve % 0.66'sı (16 adet mesken) kırlarda yer almaktaydı (21).

Vakıf kurucuları tarafında vakfedilen bu meskenlerin tahmini yıllık gelir toplamları ise, 2.666.220 akçedir (22). Mesken gelirlerinin coğrafi olarak dağılımı ise şöyledir: % 13.9'u şehirlerdeki vakfedilen meskenlerden ve

19-Evâil-i Receb 1030, İstanbul, Hayrunnisa bt. Hüseyin Çavuş Vakfı, VGMA., Def. NO: 581/43.

20-R.evvel 1019, İznikmid, Hacı Murat Bey Vakfı, VGMA. Def. NO: 624/113/68.

21-Bkz. Tablo: 14

22-Bkz. Tablo: 14

% 0.1'i de kırlardaki mesken gelirlerinden oluşmaktadır (23). Kısaca, 17.yüzyıl vakıflarının mesken gelirlerinin % 100'ü şehirlerden sağlanmaktadır.

Son olarak, 17. ve 18. yüzyıl vakıf gelir kaynaklarını oluşturan meskenlerin tahmini gelirlerini mukayese edecek olursak şöyledir: 17.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 14'ü mesken gelirlerinden sağlanmasına mukabil; 18. yüzyıl vakıf gelirlerinin % 7.31'i meskenlerden sağlanmaktaydı(24). Buna sebep olarak da, 17.yüzyılda kırlardaki asayiş bozukluğu sonucu şehirlere akan kitlenin oluşturduğu yığılmalar sonucu oluşan kira artışlarından kaynaklandığı söylenebilir.

B- İ M A L Â T H A N E L E R

17.yüzyıl Osmanlı vakıflarının gayri menkul gelir kaynaklarının % 1.38'ini(9515 ünitenin 132'si) oluşturan imalâthanenin % 76.51'inin(101 imalâthane) şehirlerde ve % 23.48'inin (31 imalâthane) da kırlarda yer aldığını görmekteyiz (25).

Vakıfların gelir kaynaklarının bir kısmını oluşturan bu imalâthanelerin bölgelere göre, dağılımına baktığımızda; % 55.83'ü(67 imalâthane) Malkara, Tekirdağ, Gelibolu, Bozca ada, Edirne, Bergama, İzmir, Bursa, İstanbul gibi Batı Anadolu ve Trakya bölgesinde yer aldıkları görülmektedir

23-Bkz. Tablo:24

24- B.,Yediyıldız," XVIII.Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu",VD.18(Ankara 1984),s.40,Tablo:2.

25-Bkz. Tablo:14

(26).Ayrıca,bu imalâthanelerin % 19.16'sı(23 imalâthane) Tarsus, Tokat, Sivas ve Kayseri'de yer almaktadır.Doğu ve Güney doğu Anadolu'da yer alan imalathaneler % 25'i(30 imalâthane) teşkil etmektedir(27).

17.yüzyıl vakıf kurucularınının te'sis ettikleri vakıflarına gelir kaynağı olarak vakfettikleri bu imalâthaneleri ürettikleri mal ve hizmetlere göre gruplandırdığımız da şöyledir:

1- % 25'ini(33 imalâthane) şemhane(mum üretilen yer),bezirhane(keten tohumundanyağ çıkarılan yer) ve berat değirmeni(kandil gecelerinde yakılan büyük mumların üretildiği yer) gibi aydınlatma malzemesi üretilen imalathanelerdir(28).

2- % 21.96'si(29 imalathan) kıl dokuyan ve işleyen muytabhane ve/dokunan bezleri aklayan kassarhane ile boyahanelerden oluşmaktadır.Kısaca, dokuma ve boyama imalâthaneleridir (29).

3- % 15.90'ında(21 imalâthane) yiyecek maddesi üretilmektedir.Bu yiyecek meddesi üreten imalâthanelerin aşağı yukarı tamamını yağhane ve ma'saralar(çeşitli bitki tohumlarından yağ çıkarılan yerler) oluşturmaktadır(30).

4- Vakıf imalâthanelerin % 12.12'isinde de (16 imalâthanede) muhtelif hayvan derileri işlenmekteydi.Deri

26-Bkz.Tablo:15

27-Bkz.Tablo:15

28-Bkz.Tablo:14

29-Bkz.Tablo:14

30-Bkz.Tablo:14

işlenen bu imalâthanelerin onüçü debbağhane, biri saraçhane(meşin ve sahtiyanın işlendiği ve eğer takımı yapılan atölye), biri kırışhane(hayvan bağırsaklarından kırış ve yay yapılan atölye) ve biri de kürkçühaneden(kürk imal edilen yer) ibarettir.

5- 17.yüzyıl vakıf gelir kaynakları arasında yer alan onüç tuz ocağı(memlaha), bir neft kuyusu, bir kiremit fırını,bir kireç kuyusunu da imalâthaneler arasında gösterdik.İmalâthaneler arasında gösterdiğimiz bu atölyeler % 15.15'lik bir nisbet teşkil etmektedirler.

6- Vakıf imalâthaneleri arasında yer alan sabunhaneler ise, % 3.78'lik (beş imalâthane) bir yekün oluşturmaktadır.

Vakıf kurucuları te'sis ettikleri vakıflarına gelir kaynağı olarak vakfettikleri imalâthanelerin biri silahane, biri çömlekhane ve altı imalâthanede(kârhâne) de, ne üretildiği belirtilmemektedir(31).

Yukarıdan beri çeşitli açılardan izaha çalıştığımız 17.yüzyıl vakıf gelir kaynaklarını oluşturan imalathanelerin tahmini toplam yıllık gelirleri 756.180 akçedir. Bu tahmini gelirin(toplam vakıf gelirlerine göre) % 1.3'ü (756.180 akçenin 264.540 akçesi) kırlardaki imalâthaneler(daha doğrusu tuz ocakları,neft kuyusu vs.)den ve % 2.5'i (491.640 akçesi) şehirlerdeki imalâthanelerden sağlanıyordu(32).

31-Bkz.Tablo:14

32-Bkz.Tablo:24

Kısaca, 17. yüzyıl vakıflarının toplam tahmini gelirlerinin % 3.9'u imalâthanelerden sağlanan gelirlerden ibaretti. Buna mukabil, 18.yüzyıl Osmanlı vakıflarının imalâthane gelirleri % 12.45'lik (2.475.800 akçe) bir nisbet teşkil etmektedir (33).

C- T İ C A R E T H A N E L E R

17.yüzyıl vakıflarının gayrı menkul gelir kaynaklarıdır (akarları) % 41.79'unu (9515 ünitenin 3977'si) oluşturan ticarethanelerin % 97.73'ünün (3977 ünitenin 3887'si) şehirlerde yer almasına mukabil, % 2.26'sı (90 ticarخانه) kırlarda yer almaktadır (34). Kırlarda yer alan bu ticarethaneleri sıralayacak olursak şöyledir: Biri süt ve yoğurt-hane, beşi buzhane, altısı fırın, biri peksimet fırını, on-biri hamam, ondördü han, biri kervansaray, ikisi mahzen, kırkikisi dükkan, ikisi boyacı dükkanı, biri nalband dükkanı vs.den ibarettir.

Hemen belirtelim ki, kırlarda yer alan bu ticarethanelerin ekserisi derbent ve montelif yollar üzerinde yer alıyor. Örneğin, Veziriazam Nasuh Paşa b. Zeynelabidin Ağa, Ankara yakınındaki Nallıhan Kazası'nda (35) bir han ve hamam yaptırmıştır (36). Diğer bir örnek, Temmuz başları 1661 (Evâîli Zilhicce 1071) tarihli vakfiyesine göre,

33-Bkz. B., Yediyıldız, agm., s.40, Tablo:2

34-Bkz. Tablo:14

35-Ankara'nın bugünkü Nallıhan Kazası 1613'lerde daha bir geçittir (derbent); Veziriazam Nasuh Paşa'nın buraya yaptırdığı vakıf binalarıyla, burası şenlenip daha sonra kaza merkezine dönüşmüştür.

36-Bkz. 25 Muharrem 1022, Beypazarı, Veziriazam Nasuh Paşa b. Zeynelabidin Ağa Vakfı, V.Ş.M.A. Def. NO:582/42/45

Köprülü Mehmet paşa Anadolu'nun Lefke ile Söğüttepe arasındaki Karaoğlanbeli'nde bir han ile yirmi dükkan; Amasya'nın Gümüşhacı Karyesi'nde ise iki han, bir hamam, bir nalband dükkanı ve bir ekmekçi fırını ile onsekiz dükkan; Sivas'ın Turhal Karyesi'nde(37) de bir han, beş dükkan ve bir samanlık; Malatya'nın Akçadağ Nahiyesi'nde Han-ı Hekim (38) denilen mahalde de bir han, on bab dükkan, bir ekmekçi fırını, bir ambar ve bir palanga(39) yaptırmıştır (40). Kasım sonları 1619 (Evâhiri Zilhicce 1028) tarihli bir başka vakfiyede de bir vâkıfın Ulukışla Karyesi'nde bir bezzaz hanı, bir fırın, bir kahvehane yaptırdığını görmekteyiz (41).

Verdiğimiz bu örneklerde görüldüğü kadarıyla bu köylerde ve derbendlerde yer alan hanlar, dükkanlar, fırınlar, samanlıklar ülkedeki ticaret yolları üzerinde yapılmıştır.

17.yüzyıl vakıflarının gayrı menkul gelir kaynaklarını(akarlarını)oluşturan bu ticarethaneleri ürettikleri mal ve hizmetlere göre,kaba bir şekilde, gruplandırdığımızda;

1- % 1.98'i(79'u) bozahane,kahvehane,kahve dükka-

37-Tokat'ın bugünkü Turhal Kazası.

38-Malatya'nın bugünkü Hekimhan Kazası.Kanuni devrine ait bir tahrir defterinde şöyle denilmektedir:"...mezraa-ı Han-ı Hekim, der nezd-i Karye-i Kozludere, tabi-i m.,hass-ı şahi...",bkz.,Refet, Yinanç-M.Elibüyük,Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri,1560,(Ankara 1983),s.199.

39-Pâlânka,Macarcada ağac ve toprakla yapılmış ve hendekle çevrilmiş küçük hisar(kale); ya da böylesi bir savunma sistemiyle çevrili yer(varuş),bkz.,Luğat-ı Naci,(İstanbul 1978)s.186.

40-Evâil-i Zilhicce 1071,İstanbul,Veziriazam Köprülü Mehmet Paşa Vakfı,VGMA.Def.NO:580/127/77.

41-Evahir-i Zilhicce 1028,Anadolu,Veziriazam Öküz Mehmet Paşa b.Ali Vakfı,VGMA.,Def.NO:573/39-58/4

nı(tahmis dükkanı),börekçi dükkanı ve şerbetçi dükkanı gibi eğlenme ve dinlenme yerleridir(42).

2- % 2.13'ü(85'i) hekim,berber, cameşuy(çamaşır yıkatılan yerler) dükkanları ve hamamlardan oluşmaktadır (43).

3- % 1.65'i(66'sı) abacı, çuhacı, ketenci,muytab (kıl dokuma),takkeci, terzi, dolap(bezzazistanda),hayyat (iplikçi),pamukçu, kazzaz(ipekçi),keçeci, dökmeci, hallaç (pamuk çırpan) dükkanlar gibi dokuma, giyim ve koşam alanında üretimde bulunan ticari yerlerdir(44).

4- % 0.72'si(29'u) kürkçü, debbağ, haffaf(çizme, papuç vs.satılan yer),nalçacı(ayakabı onarımcısı),derici,postalcı,savulcu(ayakabı yapan ve/satan),papuççu dükkanları gibi deri işleyen ve ayakabı üreten yerlerden ibarettir(45).

5- % 0.37'si(15'i) kalaycı, kazgancı(kazan yapan) ve çömlekçi dükkanlarından oluşmaktadır.

6- % 1.50'si(60'ı) kasabhane, sığır ve koyun salhaneleri(bu tür hayvanların kesildiği yerler) ile kasap dükkanlarından ibaret yerlerdir(46).

7- % 2.81'i (112'si) zahireci, piriñçi,kozcu(ceviz satan),şırlağancı(susam yağı),tuzcu, bazarıcı,çerçi , hurdacı,bakkal,attar, sebzeçi ve tâcir dükkanı gibi muhtelif yiyecek vs. satılan ticari mekânlardır (47).

42-Bkz.Tablo:14

43-Bkz.Tablo:14

44-Bkz.Tablo:14

45-Bkz.Tablo:14

46-Bkz.Tablo:14

47-Bkz.Tablo:14

8- % 2.21'i (88'i) han, kapanhanı, bezirganhanı, kervansaray, arasta gibi büyük ticaret merkezleridir (48).

9- % 1.38'i(55'i) otlukçu (ot satan), arpacı, palanduz(semerci), alafdâr(hayvan yemi satılan yer), nalband, cullah(semerci), sarraç(eğer takımı yapan) gibi dükkanlardan oluşmaktadır.

10- % 0.50'si(20'si) demirci, çilingir, neccar(marangoz, dülger), taşçı, keresteci dükkanı gibi yapı malzemesi vs. satılan yerlerdir(49).

11- ikisi mumcu ve fenariki(fenerci) dükkanından oluşmaktadır.

12- % 0.25'i(10'u) boyacı, mazıcı(meşe ağacı meyvesi, boyacılıkta kullanılır), sırhane(ayna ve porselen yapımında kullanılan boyanın satıldığı yer) dükkanı gibi boya malzemesi satılan ticari yerlerdir(50).

13- % 0.32'si(13'ü) kebabcı, işkembeci, aşçı, helvacı, senbuse(bir çeşit tatlı), süt ve yogurthaneden ibaret lokanta ve yiyecek üreten ve satılan ticarethanelerdir.

14- % 7.51'i(299'u) mahzen(depo), ambar, balıkçı mahzeni, kantar vs.gibi depolardan ve bir tartı yerinden oluşmaktadır. Vakıfların gayri menkul gelir kaynakları(akarları) arasında önemli bir yer tutan bu mahzenlerin bir kısmının icâra(kira) verilmesine mukabil, bir kısmında da

48-Bkz.Tablo:14

49-Bkz.Tablo:14

50-Bkz.Tablo:14

vakıfların bağ ve bahçelerinden elde edilen ürünlerin depolanıp gerektiğinde satıldığı görülmektedir(51).

15- 80'ı kundakçı(bebe beşiği veya tüfek dipçigi yapan) dükkanından ibarettir(52).

16- Beşi kömürcü dükkanıdır.

17- Onyedisi perme(küçük kayık) limanı,kayıkxane ve iskele gibi ulaşım hizmeti sunan yerlerdir.

18-Vakıfların gayrı menkul gelir kaynakları arasında yer alan ticarethanelerin dördü kuyumcu dükkanı,iki-si gümrükhane ve dokuzu da kar ve buz biriktirilen(buzhane) yerlerdir.

19- Ticarethaneler arasında gösterdiğimiz ve şehirlerde yer alan elli parsel arsanın da olduğunu belirtelim.

20- Yukarıdan itibaren gruplandırarak belirttiğimiz ticaret yerleri içinde ne üretildiği ve ne tür hizmet sunulduğu belirtilen dükkan vs. gibi yerlerdi.Halbuki, vakıfların gayrı menkul gelir kaynaklarını(akarları) oluşturan ticarethanelerin % 69.37'isinde(2759 dükkanda) ne üretildiği ve satıldığı vakfiyelerinde belirtilmeyip, sadece "dükkan" demekle yetinilmiştir (53).

51-Örneğin,Mart ortaları 1645(Evasıt-ı Safer 1055) tarihli İzmir'deki bir vakfın vâkafı, vakfettiği bağ ve bahçenin,deponun nasıl işletileceğini belirtirken şöyle demektedir:"...sair gallattan incir ve üzüm zamanı ile bey' olunup, zeytun yağı zikrolunan mahzenlerde hıfzolunup...iktiza ettikçe bey'(edilib) masarifine sarf eyleyub, sair yağ der mahzen durub,müntehi kıymet bulmadıkça bey' olunmaya, nihayet baha buldukta cümlesi bey' olub...",bkz,Evasıt-ı Safer 1055,İzmir,Şeyh Mahmut Efendi Vakfı, VGMA.,Def.NO:617/61.

52-Bkz.Tablo:14

53-Ayrıca şunu da belirtelim ki,"kerdeci,kebeci ve dennak" dükkanları diye vakfiyelerde belirtilen bu dükkanların ne tür eşya satan dükkanlar olduğunu tespit edemedik.

17.yüzyıl vakıflarının gayri menkul gelir kaynaklarının % 41.79'unu oluşturan bu ticarethanelerin tahmini yıllık gelirlerini belirtmeden önce,17.yüzyıldaki muhtelif ticari mekânların yıllık icâr(kira) bedelleri ve fiyatları hakkında bir fikir edinmek için,vakfiyelerde yıllık icârları ve fiyatları belirtilenlerden bazı örnekler verelim. Misâl olarak, 17 Haziran 1598(12 Zilka'de 1006) tarihinde Erzurum'da üç dükkanın yıllık icâr bedeli 1200 akçedir, bir dükkanın ise 400 akçedir (54). 22 Haziran 1610 (29 R.evvel 1019) tarihli bir vakfiyeye göre İzmitte bir mahzenin(depo) yıllık icâr bedeli 720, 1440 ve 1080 akçe arasında değiştiği görülmektedir; bakkal dükkanının ise, günlük iki akçe ve yıllık 720 akçedir (55).

Ticarethaneler arasında gösterdiğimiz bir iskenin(kayıkhaneye olacak) günlük icâr bedeli dört akçe ve yıllık icâr bedeli ise 1440 akçedir (56).

Ekim başları 1648(Gurre-i Şevval 1058) tarihinde Seydişehir'de kırksekiz odalı bir hanın yıllık icâr bedeli 10.000 akçedir (57). 26 Temmuz 1680 (28 C.ahir 1091) tarihli bir vakfiyeye göre ise, Burdur'da oda sayısı belirtilmeyen bir hanın yıllık icâr bedeli 1800 akçedir(58).

Kasım başları 1655 (Evaili Safer 1066) tarihli bir vakfiyenin akarları arasında yer alan onbeş dükkan,

54- 12 Zilkade 1006,Erzurum, Defterdâr Halil b. Ali Vakfı,VGMA.,Def.NO:582/1,90-92/59.

55-29 R.evvel 1019,İznikmid,Hacı Murad Bey Vakfı,VGMA.Def.NO:624/113/68

56-Bkz.. agv.,VGMA.Def.NO:624/113/68.

57-Ğurre-i Şevval 1058,Seydişehir,Valide Sultan Kethudası Arslan Ağa b. Kurt Vakfı, VGMA.Def.NO:457/124.

58-Bkz.28 C.ahir 1091,Burdur,Ahmet Bey b.Ferhad Faşa Vakfı , VGMA.Def.NO:372/274

bir kahvehane ve yirmi odanın toplam yıllık icâr bedelleri 21.600 akçedir. Ortalama olarak ünite başına yıllık 600 akçe düşmektedir (59).

17.yüzyıl vakıflarınının ğayri menkul gelir kaynakları arasında yer alan ticari mekânların fiyatlarına ilişkin bazı örnekler ise şöyledir:

Örneğin, Haziran başları 1608(Evaili R.evvel 1017) tarihinde Erzurum'da te'sis edilen bir vakfa 4000 akçeye yedi dükkan ve 8000 akçeye de oniki dükkan satın alındığı görülmektedir (60).5 Ekim 1615 (12 Ramazan 1024) tarihli bir vakfiyeye göre Gelibolu'da Bir vakıf için 15.000 akçeye bir ekmekçi fırını satın alınıyor (61).15 Mart 1613(25 Muharrem 1022) tarihinde ise, Ahkara'nın Beypazarı Kazası'nda te'sis edilen bir vakıf için 52.000 kuruşa(3.640.000 akçeye) bir büyük han inşa edildiğini görüyoruz (62).

17.yüzyıl vakıflarınının akarları(gelir kaynakları) arasında yer alan bu ticarethanelerin icâr bedelleri ve fiyatlarına ilişkin verdiğimiz bu örneklerden sonra ,şimdi de bu ticarethanelerin tahmini toplam yıllık kira gelirlerini belirtmeye çalışalım:

Ele aldığımız 313 vakfın gayri menkul gelir kaynaklarınının % 41.79'unu(9515 ünitenin 3977'si) oluşturan bu ticarethanelerin toplam tahmini yıllık icâr bedelle-

59-Evail-i Safer 1066,Edirne,el-Hac Mehmet Ağa b.Mustafa Ağa Vakfı,VGMA.,Def.NO:633/54/24

60-Evail-i R.evvel 1017,Erzurum,Zağarcı Ali Ağa Vakfı,VGMA.,Def.NO:581/25/23.

61-12 Ramazan 1024,Gelibolu,Şeyh Mehmet b. Süleyman Vakfı,VGMA.Def.NO:744/509/210.

62-25 Muharrem 1022,Beypazarı,Nasuh Paşa b.Zeynelabidin Ağa Vakfı,VGMA.,Def.NO:582/42-45.

rinin tutarı 2.643.270 akçedir.Başka bir ifadeyle, 17. yüzyıl vakıflarının tahmini gelirlerinin % 13.96'sı(18.936.073 akçenin 2.643.270 akçesi) vakıflara ait ticarethane kiralarından(icârlarından) elde edilmektedir (63).

Vakıflara ait ticarethanelerde elde edilen bu icâr(kira) bedellerinin % 0.7'si (143.970 akçesi) kırlardaki,daha doğrusu derbend ve muhtelif ticaret yolları üzerindeki,ticarethanelerden; geriye kalan % 13.1'i de (2.499.300 akçesi) şehirlerde yer alan ticarethanelerden sağlanmaktaydı(64).

17.yüzyıl vakıflarının tahmini yıllık gelirlerinin % 13.96'sı(18.936.073 akçenin 2.643.270 akçesi) ticarethanelerden elde edilmesine mükabil; 18.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 17.45'i(19.889.135 akçenin 3.577.400 akçesi) ticari mekânlardan sağlanan gelirlerden oluştuğu görülmektedir (65).

D- Z İ R A İ İ Ş L E T M E L E R

17.yüzyılda te'sis edilen ve bu araştırmada ele alınan 313 vakfın gayri menkul gelir kaynaklarının(akarlarının) % 31.57'si(9515 ünitenin 3004 ünitesi) tarım alanlarıdır(66).

63-Bkz.Tablo:14 ve 24.

64-Bkz.Tablo:24

65-Bkz.,B.,Yediyıldız,agm.,s.40,Tablo:2

66-Yalnız şunu belirtmemiz gerekir ki,zirai gelir kaynaklarının(akarların) ticari gelir kaynaklarına göre daha yüksek bir nisbet arzetmesinin sebebi,Batı Anadolu'da yer alan bazı vakıfların gelir kaynakları arasında bulunan zeytin ve incir ağaçlarının bahçe ola-

Vakıfların bu ğayrı menkul zirai ğelir kaynaklarının % 91.11'i(3004 ünitenin 2737'si) kırlarda yer alıyordu(67). Geriye kalan % 8.88'i(3004'ün 267'si) şehirler ve şehirlerin çevresinde yer alan tarım alanlarıydı. Şehirlerde ve şehirlerin çevresinde (tetimme-i sükna) yer alan bu tarım alanlarının niteliklerine baktığımızda, % 51.68'i(267 ünitenin 138'i) bağ,bostan,nar,incir, zeytin,kestane,kiraz,sebze,ceviz,turunc vs.gibi meyva ve sebze bahçelerinden oluştuğu görölmektedir(68); % 22.84'ü(267 üzerinde 61'i) muhtelif değirmen ve dinglerden (bulgur ve pirincin dövüldüğü bir tür değirmen) ibarettir.Geriye kalan % 25.46'ısı(267'nin 68'i) tarla, çiftlik,ahur,muhavvita(çevirmelik), su dolabı vs.den oluşmaktadır.

rak değil de ağaç(kök) sayısı ile vakfiyelerde yer alması ve biz de bu ağaçları getirdikleri gelirleri göz önünde bulundurarak,her ağacı müstakil bir zirai ünite olarak değerlendirmemizden kaynaklanmaktadır.Örneğin,"... ve zikrolunan Karakuyu kurbunda vaki....ile mahdud Abdünnebi Dede'den iştiraya eylediğim 60 dip zeytin eşcarı ki, 27 dibi Hisareri Timarı'nda ve 33 dibi Rivaye(?) Timarı dahilindedir....ve yine zikr-i murur eden Baklayerleri'nin kurbunda Kayacık nam mevzide medine-i mezbure(İzmir) dahilinde vaki...milkleri ile mahdud sabikan Murat Dede b.Abdullah'tan alınan 14 dip zeytin eşcarını..."vakettim demektedir.Bkz.,Evasıt-ı Safer 1035,İzmir,Şeyh Mustafa Efendi Vakfı, VGMA.Def.NO:617/61.

Böylece, zirai gelir kaynaklarının tamamı 3004 ünite iken bunların 934 ünitesi müstakil olarak vakfedilen zeytin ağacı ve 450 ünitesi de incir ağacıdır.Buna göre tarım işletmeleri arasında gösterilen 1384 ünite zeytin ve incir ağaçlarından ibarettir.Eğer ki, tahmini bir hesaplama,ortalama olarak 25 dip(kök) ağacı bir bahçe olarak kabul edecek olursak(1384 dip zeytin ve incir ağacını 25'e bölersek,) tahmini 55 bahçe eder ve böylece 3004 üniteden 1384 zeytin ve incir ağacını çıkardığımızda geriye 1620 zirai ünite kalır bu 1620 üniteye,tahmini bir hesaplama 1384 ağaçtan elde ettiğimiz 55 bahçeyi eklediğimiz de,17.yüzyıl vakıflarının ğayri menkullerini oluşturan zirai işletmelerin toplamı 1675 ünite eder.Böylece, 313 vakfın ğayri menkul gelir kaynakları 9515 ünite değil,8168 ünite eder.Bu hesaplama göre,17.yüzyıl vakıflarının ğayrı menkul gelir kaynaklarının(akarlarının) % 20.50'si(8168 ünitenin 1675'i) tarım işletmelerinden oluştuğu ortaya çıkar.Bkz.,Tablo:14

67-Bkz.Tablo:14

68-Bkz.Tablo:14

Yukarıdan itibaren muhtelif açılardan gruplandır-
dığımız, vakıfların bu zirai gelir kaynaklarının tahmi-
ni yıllık gelir toplamlarını belirtmeye çalışmadan önce,
bu zirai gelir kaynaklarının en azında açıklanması gere-
ken bir kısmını, vakfiyelerdeki bilgilerin el verdiği öl-
çüde tanımlayıp, sonra yıllık icâr(kira) bedellerini ve
fiyatlarını belirtmeye çalışalım. Şöyle ki:

Köyler(karyeler), vakfiyelerden anlaşıldığı ka-
darıyla, vâkıfların temlîknâme ile mülk edinip ve sonra
vakfettikleri bu köylerin vakfedilen gelirleri, kendile-
rine verilen temlîknâmeyle belirlenmektedir ve hepsinin
de vakfedilen gelirleri ve hukuki durumları biribirinden
farklılık arz etmektedir. Daha doğrusu, vakıf kurucuları-
nın te'sis ettikleri vakıflarına gelir kaynağı olarak bı-
raktıkları bu karyelerin(köylerin), vakıflarına gelir o-
larak kaydedilen gelirleri temlîknâmelerinde kendilerine
tahsis edilen şer'i ve örfi rûsûmlardan(vergilerden) i-
barettir (72).

Vakıf gelir kaynakları arasında yer alan bazı
karyelerin yıllık gelir bedelleri, daha doğrusu temlîknâ-

72-Örneğin, Eylül sonları 1666(Evahirî R.evvel 1077) tarihli
bir vakfın gelir kaynakları arasında yer alan karyeler için vakfi-
yede şöyle, "... dahi cemi-i hukuk-ı şer'iyye ve rusum-ı mer'iyye-
riyle, dahi cüzünü külli fevâid-i arzıyla, dahi bu arzının içinde
yahut haricinde olan hukuk-ı mezkuresiyle vakfeyledi..."denilmek-
tedir (Bkz., Evahir-i R.evvel 1077, Erzurum, Çıldır Beylerbeyi Mehmet As-
lan Paşa b. Yusuf Paşa Vakfı, VGMA., Def.NO:2152/140); diğer bir vakfi-
yede ise, "... zikrolunan karyelerin haracından ma'ada vaki olan a'-
şâr-ı şer'iyye ve rusum-ı örfiyye vesair cüz'i ve külli tayyirâtı
her ne ise.... buyurdum ki ba'de'l-yevm zikrolunan iki karyenin
minvâl-ı meşruh üzere haraçlarından ma'ada müşarün ileyh Ca'fer...
hudud ve sınırları dahilinde olan cemi'-i mahsulat-ı öşriyye ve am-
me-i ayidât-ı örfiyyesi ile ser-be-ser mefruzu'l-kalem ve mak-
tu'u'l-kadem tekâlif-i örfiyye ve şakkadan mu'af ve müsellemler olmak
üzere neslen ba'de neslin mutasarrıf olup, milk-i mahzı ve hakk-ı
sarıhı ola, dilerse sata ve isterse bağışlaya, murat edinirse vakfey-
leye..." diye, bu köylerin hangi tür vergileri temliknameyle vâkıfa

meyle vakıf kurucusunun elde ettiği ve sonra vakfettiği bu karyelerin vakfa gelir kaydedilen rûsûm(vergi) miktarları vakfiyelerinde belirtilmiştir. Örneğin,1630(H. 1040) tarihli Afyon'daki bir vakfın gelir kaynakları(akarları) arasında yer alan bir karyenin vakfa bırakılan yıllık rûsûm geliri bedeli 2000 akçedir ve bir buçuk karyenin ki ise 3500 akçedir (73).Bir diğer vakfın gelir kaynakları arasında yer alan bir karyenin vakfa tahsis edilen yıllık rûsûm(vergi) geliri bedeli ise, 2300 akçedir (74).

Vakıfların gelir kaynakları arasında, karyelerden ayrı olarak(müstakillen) vakfedilen mezraalar,yaylaklar, vs. gibi alanların da bulunduğu görülmektedir.Vakfiyelerde, müstakil olarak vakfedilen,bu alanların sınırları ve mevkileri etraflıca belirtilmektedir (75).

Vakıf akarları arasında bulunan çiftliklerin büyüklüğü ve müstemilatı vakfiyelerde belirgin bir şekilde

verildiği, vakfiye içerisine dercedilen temliknamede etraflıca belirtilmiştir(bkz.,Evail-i Muharrem 1060,Erzurum,Hacı Ca'fer Efendi b.Ebubekir Vakfı,VGMA.,Def.NO:582/414/324).Bir diğer vakfiyede de, vakfedilen karye için şöyle,"...ez gayr-ı cizye-i ruus-ı reaya,sair mahsulâtı dahil ve hariç olan hukukun küllisi ile mülkname-i Humayunum mucibince medreseme vakfettim..." denilmektedir(bkz.,Evail-i Şevval 1007,Gelibolu,Şeyh Mehmet Dağî Vakfı,VGMA.,Def.NO:581/2 466-488).Vakfedilen karyelerin durumuna ilişkin bir iki örnek için bkz.,Ğurre-i R.evvel 1034,Palu,Hasan Bey b.Mehmet Bey Vakfı,VGMA.Def. NO:582/264/182 ve Evail-i Muharrem 1009,İstanbul,Öküz Mehmet Paşa Vakfı,VGMA.Def.NO:572/235.

73-Bkz.,1040 tarihli,Afyon,Hüsrev Paşa Vakfı,VGMA.,Def.NO:747 s.449/299.

74-26 R.ahir 1047,Amid,Mustafa Paşa b. Mehmet Paşa Vakfı,VGMA.,Def.NO:1760/381.

75-Örnek olarak bir vakfiyede şöyle denilmektedir: "...Galata'ya tabi Zekerya Karyesi'nde vaki mezbur çiftliğe muttasıl vadinin ortasında büyük ormanlığın altından Karadenize akan nehre nisbetle...vaki mezraalar ve yaylaların tamamı vakfa icâzet hakkında sadır olan emr-i sultanîle vakfetti..."Bkz.,Evail-i Receb 1020, İstanbul,Şeyhulislam Müfti Mehmet Çelebi b. Hoca Sa'deddin b. Hasan Can Vakfı,VGMA.,Def.NO:573/127.

tasvir edilmektedir.Örneğin,Şubat başları 1601(Evaili Şaban 1009) tarihli Edirne'deki bir vakfa ait çiftliğin iki göz değirmeni,akâr suyu, altlı üstlü ikişer evleri,bir büyük ahuru,bir samanlığı,bir fırını,bir küçük ve bir de büyük bahçesi, müteaddid tarlaları(mezraaları) ve çayırları olduğu belirtilmektedir (76).Diğer bir örnek:Gelibolu'da te'sis edilen bir vakfa ait çiftliğin iki evi, bir çardağı,bir öküz ahuru, bir samanlığı, bir diğer ahuru, bir bahçesi,yirmi baş kara sığır ineği ve öküzleri, bir beygiri,bir kıta bağı,dört kıta tarlası,üç su dolabı bulunduğu görülmektedir (77).

Bu arada, hemen şunu belirtelim ki,17.yüzyıl vakıflarının gelir kaynakları arasında yer alan çiftliklerin ekserisi Batı Anadolu'da yer almaktadır.

17.yüzyıl vakıflarının gelir kaynakları arasında yer alan zirai alanların,vakfiyelerinde fiyatları belirtilenlere ilişkin bazı örnekler ise şöyledir:

76-"...ve Vilayet-i Anadolu'da İznikmid Kazası'na tabi Sığırılık nam karyede Hisarderesi demekle ma'ruf olan vadide cari ma ile dair iki göz değirmeni ve menba'ı değirmen kurbunda olan bir ma-ı cariyi ve tahtanı ve fevkanikişer evleri ve bir büyük ahuru ve eşcâr-ı müsmire ve ğayr-ı müsmiresi olan evlerin önünde bir küçük bahçeyi ve gerü eşcâr-ı müsmire ve ğayr-ı müsmiresi olan ma-ı câri kenarında olan bir büyük bahçeyi ve...mezkur olan müteaddid mezraaları ve çayırları müstemil olan çiftliğini..."vakfetti denilmektedir.Bkz.,Evail-i Şaban 1009,Edirne,Vezir Harami Ahmet Paşa Vakfı,VGMA.,Def.NO:2141/56.

77-"... ve medine-i mezbure(Gelibolu) Kazası'na tabi Tekfurpınarı nam karyede lede'l-ahali ma'lume'l-hudud olan milk çiftliğinin iki tab tahtani beyti ve bir bab fevkanî çardağını ve öküz ahurunu ve bir saman damını ve diğer hadikayı ve eşcârı müsmire ve ğayr-ı müsmireyi ve yirmi re's kara sığır inekleriyle öküzlerini ve bir kıta bağını ve dört kıta tarlasıyla üç dolap yerlerini hasbeten li'llahi teala ...vakf-ı sahih ile vakf ve habs edüb..."bkz,12 Şaban 1045,Gelibolu,Kerime Hatun b. Hızır Vakfı,VGMA.,Def.NO:1763/356.

Örneğin, Haziran başları 1608(Evaili R.evvel 1017) tarihli bir vakfiyeye göre Erzurum'da bir bahçenin satış fiyatı 150 kuruştur(18.000 akçe)(78).Yine,23 Haziran 1617 tarihinde Zile'de te'sis edilen bir vakfa 70 kuruşa(4900 akçeye) bir bahçe,70 kuruşa bir değirmen ve 140 kuruşa da başka bir değirmen satın alındığı görülmektedir(79).Nisan başları 1630(Evaili Ramazan 1039) tarihli Edremit'in Havran Karyesi'ndeki bir vakfa 30.000 akçeye iki zeytin bahçesi ve 10.000 akçeye de bir başka zeytin bahçesi satın alınıyor(80).28 Ekim 1652(24 Zilka'del062) tarihli Erzincan'daki bir vakfa da 350 kuruşa(42.000 akçeye) iki tarla satın alındığı görülmektedir(81).

Verdiğimiz bu örneklerde anlaşıldığı kadarıyla 17.yüzyılda bahçe, değirmen ve tarla fiyatları 5000 ile 21.000 akçe arasında seyretmekte olduğunu söyleyebiliriz (82).

17.yüzyıl vakıflarının bu zirai gelir kaynaklarının tahmini toplam yıllık gelir bedelleri ise, yaptığımız hesaplamalara göre,şöyledir:

Yaptığımız hesaplamalara göre,313 vakfın zirai gelir kaynaklarının tahmini yıllık gelir toplamı 3.148.857

78-Bkz.,Evail-i R.evvel 1017,Erzurum,Zağarcı Ali Ağa Vakfı,VGMA.,Def.NO:581/25/23.

79-18 C.ahir 1026,Zile, el-Hac Behram Ağa Vakfı,VGMA.,Def.NO:747/399/271.

80-Evail-i Ramazan 1039,Edremit,Cağala-zâde el-Hac Ahmet Vakfı, VGMA.,Def.NO:480/77.

81-24 Zilka'de 1062,Erzincan,Şeyh Abdülkerim Efendi Vakfı, VGMA.,Def.NO:619/102.

82-Ayrıca menzil,bahçe,değirmen fiyatları,bazı istisnalarla beraber 5.000 ile 15.000 akçe arasında seyretmektedir.Bununla beraber, mesken fiyatlarında zirai alanlara göre daha yüksek fiyatlara rastlanılmaktadır.

akçedir. Başka bir ifadeyle, 17. yüzyıl vakıflarının tahmini yıllık gelirlerinin % 16.61'i (18.936.973 akçenin 3.148.857 akçesi) tarım alanlarından elde edilen gelirlerden ibarettir (83). Bu % 16.61'lik zirai gelirlerin % 14.8'i (3.148.857 akçenin 2.816.807 akçesi) kırlarda yer alan, vakıflara ait tarım alanlarından ve % 1.7'si (332.050 akçesi) şehirlerdeki ve şehirlerin etrafında yer alan zirai alanlardan elde edilmekteydi (84).

18. yüzyılda te'sis edilen Osmanlı Vakıfları'nın tahmini yıllık gelirlerinin % 30.39'u (19.889.133 akçenin 6.042.470 akçesi) tarım işletmelerinden sağlanmaktadır (85).

E- D İ Ğ E R R Ū S Ū M G E L İ R L E R İ

17. yüzyıl vakıflarının gelir kaynakları arasında yer alan rŪsŪm (muhtelif vergi) gelirleri, tahmini bir hesapla, % 1.9 (362.449 akçe) gibi bir yekŪn oluşturmaktadır (86). Ayrıca, burada belirtmemiz gereken bir husus da, vakıf gelir kaynakları arasında yer alan bu rŪsŪm gelirlerini, "diğer rŪsŪm gelirleri" başlığı altında vermemin sebebi şudur: Vakıfların zirai gelir kaynakları arasında gösterdiğimiz karyelerde (köylerde) sağlanan gelirler de rŪsŪm gelirleridir. Bunun için, vakfiyelerde müstakil olarak vakıflara tahsis edilen bu rŪsŪm gelirlerini

83-Bkz. Tablo:24

84-Bkz. Tablo:24

85-B., Yediyıldız, ağm., s.40, Tablo:2

86-Bkz. Tablo:17

ayrı bir alt başlık altında belirtmeye çalışıyoruz.

Bir diğer husus ise,devletin temel gelir kaynaklarını oluşturan bu vergiler(rûsûmlar) vakıf gelir kaynakları arasında pek yaygın değildir.Bu rûsûm gelirlerini tesis etmiş oldukları vakıflarına gelir kaynağı olarak tahsis edenler, zaten veziriazam(87),padişah dayesi(süt annesi)(88) gibi devletin en üst düzey yetkilileri veya padişahın yakınlarıdır.

Bilindiği üzere,Osmanlı Devleti'nde, devlete ait her hangi bir gelir kaynağı, belirli bir görev mukabilinde "timar", "zeamet" ve "has" adı altında muhtelif görevlilere maaş mukabili olarak tahsis edilmekteydi.Bu görevliler de, devletin kendilerine maaş karşılığında tahsis ettiği bu gelirleri,padişahın temliknâme ile aldıklarında, dönemin yaygın geleneğince te'sis etmiş oldukları vakıflarına irad olarak bırakıyorlardı; bu husus te'sis etmiş oldukları vakıflarının vakfiyelerinde etraflıca belirtilmektedir (89).

Bu araştırmada ele aldığımız 313 vakfın gelir kaynakları arasında yer alan rûsûm gelirlerinin nitelikleri-

87-25 Muharrem 1022,Beypazarı,Veziriazam Nasuh Paşa b. Zeynelabidin Ağa Vakfı, VGMA., VGMA., Def.NO:582/42/45 ve Evail-i Zilhicce 1071,İstanbul,Veziriazam Köprülü Mehmet Paşa Vakfı, VGMA., Def.NO: 580/127/77.

88-Evail-i R.evvel 1011,Marmara Kazası,Padişah Dayesi Halime Hatun b. Abdurrahman Vakfı ,VGMA., Def.NO:582/1,s.265.

89-Örneğin,Anadolu'nun Taraklıborlu'daki resm-i kil bazarı ve Haleb'in bac-ı bazarı,kovan,koyun ve keçi rûsûmu ile bac-ı boyahane Sultan Mehmet b.İbrahim tarafından verilen temliknâme ile mülk edinip vakfettiğini belirtmektedir.Bkz.,Evaili Zilhicce 1071,İstanbul,Veziriazam Köprülü Mehmet Paşa Vakfı, VGMA., Def.NO:580/127-139/77.Bir diğer vakıf ise,bac-ı bazar-ı Beypazarı'nı hibe ve temliknâme-i sultanî ile mülk edinip vakfettiğini vakfiyesinde belirtmiştir.Bkz.,Nasuh Paşa b. Zeynelabidin Ağa Vakfı, VGMA., Def.NO:582/42/45.

ni belirtmeden önce, Osmanlı Devlet gelirlerini oluşturan muhtelif vergiler (rûsûmlar) hakkında, özet olarak, bazı bilgiler vermemiz gerekmektedir.

Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti'nde devletin toplumda aldığı vergiler, şeriatın cevaz verdiği ölçüde, üç büyük gruba ayrılıyordu. Şöyle ki:

1- Rûsûm-ı Şer'iyeye, şer'i hükümlere dayalı alınan vergilerdir. Bu şer'i vergiler zekat, öşür, haraç ve cizyeden ibaret olmak üzere dörde ayrılırdı. Bu arada hemen belirtelim ki resm-ı çift, resm-ı ağnam ve bütün ticari faaliyetlerden alına gelen bağlar " rûsûm-ı şer'iyeye" grubuna dahildirler (90).

2- Rûsûm-ı Örfiyeye, devletin yürütme ve uygulama görevini yapmakta olan yetkili organlarca (örfice), bu hizmetler için reâyâdan alınan vergilerdir. Örneğin; curm-u cinayet, arusiye, resm-i kısmet vs. gibi rûsûmlardır.

3- Tekâlif-i Divâniye, devletin ala geldiği mu'tad vergiler dışında, sefer ilanında padişah fermanıyla halı vaktı yerinde Müslümanlar'dan alınan vergilerdir (91). Bu tür vergilere örnek olarak avâriz akçesi, nüzül zahiresi ve kürekçi akçesini gösterebiliriz (92).

Osmanlı Devleti'nde, devletin reâyâdan aldığı ver-

90-M., Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, II (2. basım Ankara, 1979), s. 271-274.

91-M., Akdağ, age., C. II, s. 283-284.

92-Osmanlı Devleti'nde alınan vergiler hakkında etraflı bilgi için bkz., Şinasi, Altundağ, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma", DTCFD., C. V/2 (Ankara 1947); H., İhalcık, "Osmanlılarda Raiyyet Rûsûmu", Bellekten, XXIII/92 (Ankara 1959), s. 582 ve Neşet, Çağatay, "Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", DTCFD., C. V/5 (Ankara 1947), s. 504 vd.

giler hakkında verdiğimiz bu kısa bilgilerden sonra, vakıf gelir kaynakları arasında yer alan rûsûmların (vergilerin) niteliklerini belirtecek olursak, şöyledir:

1- Resm-i arusiye, bir kız veya dul kadın (seyyibe) evlenirken, kadıya verilen nikah resminden ğayri, timar sahibine veya sancak beyine verilen resimdir (93). Vakıf köylerde ve mülk arazide, bu vergiler vâkıfın veya vakfındır.

2- Bac-ı bazar, pazara satılmak üzere getirilen mallardan alınan vergidir.

3- Adet-i kassabân, kasablık koyun ve keçilerden alınan resimdir. Adet-i aĝnam ise, koyun ve keçiden alınan vergidir; buna aĝıl resmi de denir.

4- Bad-ı hava (cürm ü cinayet resmi), halkın işlediği cinayet ve suçlardan alınan vergilerdir.

5- Kovan resmi, resm-i asel, öşr-i asel veya küvare resmi de denilen bu vergi, reâyânın elindeki arı kovanları mahsulünden bazı yerlerde bal olarak, bazı yerlerde akçe olarak alınırdı.

6- Resm-i zemin, tam çiftlik veya nim (yarım) çiftlikten az veya çok yer eken reâyâdan, fazlasından ve eksikinden dönüm başına alınan resimdir (95).

7- Yaylak resmi, yaylaĝa çıkan ve hayvanı olan her haneden birer kepçe (nevĝi) yaĝ alınırdı ki, buna resm-i yaylaĝ denirdi; resm-i kışlaĝ (resm-i duhan da denir) ise,

93-Neşet, Çaĝatay, "Reayadan...", s.506.

94-İsmet, Miroĝlu, Bayburt Sancaĝı, (İstanbul 1975), s.156.

95-Neşet, Çaĝatay, "Reâyâdan...", s.504.

bir sipahinin arazisine geçici bir süre için, genellikle kışlamak üzere, gelip yerleşen, fakat ziraatle uğraşmayan hariç raiyyetten alınan vergidir (96).

8- İспенç resmi, bu vergi Hristiyan ve Yahudiler'den, Müslümanlar'dan alınan çift resmine mukabil, alınan bir vergidir (97).

Bu rûsûm gelirlerinin vakıf gelirleri arasındaki tahmini yıllık gelirlerini hesaplamak için, vakfiyelerde para olarak miktarları belirtilmediğinden, yayınlanmış olan tahrir defterlerindeki benzer verilerden istifade ettik; çünkü, gelir kaynakları arasında rûsûmların yer aldığı vakfiye sayısı az olmasına rağmen, en çok rûsûm gelirlerinin vakfedildiği bölgelerin tahrir defterleri araştırmacılara açık değildir. Örneğin, Temmuz başları 1661 (Evail-i Zilhicce 1071) tarihli Köprülü Mehmet Paşa Vakfı'nın gelir kaynakları arasında yer alan "bac-ı bazar-ı nefsi Karye-ı Gümüşhacı" Amasya'ya ait tahrir defterlerinde yer alıyor; yine, Sivas'ın Turhal Kazası köylerinden Boğabağı ve Karnik karyelerinin bad-ı hava, resm-i arusiyye, beytü'l-malî ve mal-ı gâib ve mal-ı mefkud vs. rûsûmları Sivas tahrir defterlerin; Kilis havalisinde yer alan beş ekrâd aşiretinin koyun ve sair rûsûmları (98) bu yöreye ait tahrir defterlerinde yer almaktadır.

Bu sebeble, bahsettiğimiz bu yörelerin, ele aldığımız vakıflara ait rûsûm gelirlerini tahmini olarak he-

96-Halil, İnalçık, "Osmanlılar'da Raiyyet Rûsûmu", Bellekten, C. XXIII/92 (1959), s.593.

97-Neşet, Çağatay, "Reâyâdan...", s.483-511.

98-Evail-i Zilhicce 1071, İstanbul, Veziriazam Köprülü Mehmet Paşa Vakfı, VGMA., Def.NO:580/127-139/77.

saplamaya çalışırken, yayınlanmış olan tahrir defterlerinden yola çıkarak tahminde bulunmağa çalıştık. Örneğin, Sivas'ın Turhal Kazası köylerine ait beytü'l-mal ve mal-ı gaib vs. rûsûmları vakfiyesinde belirtilmiyor; yalnız bildiğimiz tek şey Veziriazamın(Köprülü Mehmet Paşa) hassı iken vâkîfı tarafından vakfedilmiştir.Yayınlanmış tahrir defterlerinden bir hassın yıllık gelirlerinin 21.500 akçesi söz konusu rûsûm gelirlerinden oluştuğunu(99); aynı yöreye yakın bir diğer tahrir defterinde bir hassın geliri içindeki mal-ı gaibi ve mal-ı mefkud vs.nin 18.000 akçe(100) olduğunu görünce,biz de birinci örnekteki 21.500 akceyi tahmini bir hesapla söz konusu vakfiyede belirtilen yaylak ve kışlak, mal-ı gaib ve mal-ı mefkud vesaireye yaklaşık bir değer olarak aldık; buna göre gelir gelir tahmininde bulunduk.İkinci bir örnek, aynı vakfın gelir kaynakları arasında yer alan " resm-i kile-i bazarı Taraklıborlu"nun senelik kaç akçe geliri olduğu belirtilmediği için yayınlanmış bir tahrir defterinde,"mahsul-ı bac-ı kile-i bazarı Malatya, fi sene:4200 akçe"yi(101), "resm-i kile-i bazarı Taraklıborlu" için yaklaşık bir değer olarak aldık.

Hemen belirtelim ki,diğer rûsûm çeşitlerini de, aynı metodla hesapladık.Böylece, ele aldığımız 313 vakfın gelir kaynakları arasındaki rûsûm gelirlerinin tahmini yıllık gelir toplamlarını hesaplamaya çalıştık.

99-İsmet,Mıroğlu,age.,s.136.

100-Refet,Yinanç - Mesut,Elibüyük, Kanunî Devri Malatya Tahrir Defteri,1560,(Ankara 1983),s.20.

101-Refet,Yinanç-Mesut,Elibüyük,age.,s.20.

Bu yaptığımız tahmini hesaplamalara göre, rûsûm gelirlerinin 17.yüzyıl vakıf gelirleri arasında % 1.9'luk (362.449 akçe) bir nisbet teşkil ettiğini yukarıda belirtmiştik. Bu rûsûm gelirlerinin kırlardan sağlanan miktarı ise 276.649 akçedir; bir başka ifadeyle, vakıflara ait, kırlardan sağlanan tahmini rûsûm gelirleri % 1.4'lük bir nisbet teşkil etmektedir. Şehirlerde vakıflara tahsis edilen muhtelif rûsûmlardan sağlanan gelirler ise % 0.4 (85.800 akçe) gibi cüzi bir nisbet oluşturmaktadır (102). 17. yüzyıl vakıflarına tahsis edilen rûsûmlar arasında, şehirlerde sağlanan rûsûmlar ise şunlardır: Marmara Kazası rûsûmu, adet-i kassabân, kapan mahsulâtı rûsûmu, ihtisab ve bac-ı bazar rûsûmlarıdır (103).

F- FAİZ GELİRLERİ

Burada, ele aldığımız 313 vakfın gelir kaynakları arasında yer alan paraların faiz gelirlerini nasıl hesapladığımızı ve 17. yüzyılda te'sis edilen Osmanlı Vakıfları'nın gelirlerinin yüzde kaçını faiz gelirlerinden oluştuğunu belirtmeye çalışacağız.

Daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi, 17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların % 3.38'i (12 vakıf) para (nukud) vakfıdır; % 18.84'ü (vakıf) ise, başka gelir kaynaklarıyla beraber para vakfından oluşmaktadır (104). Başka bir ifadeyle, 17.yüzyılda gelir kaynakları sadece para veya pa-

102-Bkz. Tablo:24

103-Bkz. Tablo:17

104-Bkz. Tablo:11

rayla birlikte başka akarların yer aldığı vakıflar % 22.68(71 vakıf)'dir.Bu 71 vakıf kurucusunun te'sis ettikleri vakıflarına vakfettikleri paraların toplamı 74.092.563 akçedir(105).

Yalnız şunu belirtelim ki, bu kadar yüksek bir meblağın 71 vakıf kurucusu tarafından vakfedilmesinin sebebi, para vakfedenlerin ekserisi veziriazam gibi yüksek derecedeki devlet ricalı olmaları ve her bir vakıf kurucusunun vakfettikleri paraların yüksek bir meblağ oluşturmamasından kaynaklanıyor.Örneğin, 17 Nisan 1678(23 Safer 1089) tarihinde Edirne'de bir vakıf kuran Veziriazam Mustafa Paşa b.Oruç Ağa (106) kurmuş olduğu vakfının hayrâtlarının ve diğer giderleri için bir çok gelir kaynağı(akar) ile beraber 86.500 esedi kuruş(10.380.000 akçe) (107) vakfetmiştir.Yine Kara Mustafa Paşa, 19 Kasım 1680(15 Şevval 1091) tarihinde, Üsküdar'da te'sis ettiği ikinci bir vakfına,17 Nisan 1678(23 Safer 1089) tarihinde kurmuş olduğu vakfına vakfettiği 86.500 esedi kuruşun üç yıllık faiz geliri olan 36.500 esedi kuruşu(4.380.000 akçe) da ayrıca vakfeder(108).Böylece, Veziriazam Kara Mustafa Paşa, üç sene arayla te'sis ettiği iki vakfına diğer akarların yanı sıra 14.760.000 akçe vakfetmiştir.Diğer bir ifadeyle, 17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların gelir kaynaklarının bir kısmını oluşturan paraların % 19.92'sini (74.092.563 akçenin 14.760.000 akçesini) bir tek vakıf

105-Bkz.Tablo:16

106-23 Safer 1089,Edirne,Veziriazam Kara Mustafa Paşa b.Oruç Ağa Vakfı, VGMA.,Def.NO:641/55-350 ve TKGMA.,Def.NO:136/83

107-Bir sahih ve halisü'l-ayar esedi kuruş = 120 akçe; bkz., 1671/1672(H.1082),İzmir,Yusuf Çavuş-zâde Ahmet Ağa Vakfı, VGMA., Def.NO:579/100-102/41

108-15 Şevval 1091,Üsküdar,Veziriazam Kara Mustafa Paşa b. Oruç Ağa Vakfı, VGMA.,Def.NO:641/85.

kurucusu vakfetmiş oluyor. Bir diğer vâkîf(109), Aralık ayı sonları 1617(Gurre-i Muharrem 1027) tarihinde İstanbul'da te'sis ettiği vakfına 100.000 sikke(12.000.000 akçe)(110), vakfeder. Bu vâkîf, vakfının te'sisinden tesciline kadar(tescil tarihi belirtilmiyor)geçen süre içinde % 15 faizle vakfettiği bu paranın 84.800 akçelik faiz tutarını da ana paraya ekleyince, vakfettiği toplam para 12.084.800 akçe olduğunu görüyoruz.

Burada belirtilmesi gereken bir husus da, bir kısım vâkıflar te'sis ettikleri vakıflarına başka gayri menku gelir kaynakları(akarlar) alınması ve hayrât(çeşitli sosyal ve dini yapılar) yapımı için para vakfetmişlerdir. Bu hayrât yapımı ve akar alımı için vakfedilen toplam para 16.428.000 akçedir. Kısaca, vakfedilen paraların % 22.17'si demektir. Bu paranın tümüyle akar alınıp alınmadığı veya hayrât yapımında kullanılıp kullanılmadığını kesin olarak bilmediğimiz için, diğer paralar gibi bu paraların da faizini hesapladık (111).

Bu 74.092.563 akçe tutarındaki vakıf paralarının faizini nasıl hesapladığımızı belirtecek olursak, şöyledir: Yaptığımız tabloda (112) görüldüğü üzere, bu paraları vakfiyelerdeki şartları ve durumları göz önüne alarak altı gruba ayırarak faizlerini hesapladık.

Vakfiyelerinde yıllık faiz nisbeti % 15 olarak belirlenen 27.167.238 akçenin faiz tutarı, yaptığımız hesap-

109-Ğurre-i Muharrem 1027, İstanbul-Ahmet Paşa b. el-Hac Mehmet Paşa Vakfı, VGM.A.Def.NO:571/79-81/43.

110-Resmî kur üzerinde bir altın =120 akçe; halk arasında 125-130 akçeye satıldığı için şikayetler vaki olduğu bildirilmektedir. Bkz., 22 Ramazan 1003 tarihli Tire Kadısı'na yazılan hüküm, BA., Mühimme Def. NO:73, Sıra:413, s.176.

111-Bkz., Tablo:16

112- Bkz. Tablo:16

lamalara göre, 4.075.085 akçe eder(113).

Belirli iki tarih arasında vakfedilen paraların, eğer ki, faiz haddi belirtilmemişse, o iki tarihin başında ve sonunda rastlanılan faiz nisbeti, bu iki tarih arasında vakfedilip de faiz haddi belirtilmeyen paraların faizini hesaplamada esas alındı. Örneğin, ele aldığımız vakfiyelere göre, Nisan başları 1630 (Evaili Ramazan 1039) ile 27 Şubat 1637 (2 Şevval 1046) tarihleri arasında üç vâkif tarafından vakfedilen 28.000 esedi kuruş için, vakfiyelerinde sadece "istirbah oluna" (114) denilmekle yetinilmiş ve istirbah yüzdesi belirtilmediği için, bu iki tarihin başındaki (115) ve sonundaki (116) diğer örnek vakfiyelerdeki faiz nisbeti % 15 olduğunu gözönünde bulundurarak; bu iki tarih arasında vakfedilen 28.000 esedi kuruşun (2.240.000 akçenin) faizini % 15'ten hesapladık.

Hemen belirtelim ki, faiz nisbeti belirtilmeyen diğer paraların faizlerini de bu metodla hesaplayıp ve yaptığımız tabloda da (117), bu hesaplama şekline göre vakfedilen paraların faizlerini ayrı ayrı gösterdik.

Böylece, 17. yüzyılda te'sis edilen vakıflara vakfedilen (313 vakfiyeye göre), 74.092.563 akçenin toplam yıllık faiz tutarı 9.359.097 akçe eder (118). Diğer bir deyişle, 17. yüzyıl vakıflarının yıllık gelirlerinin % 49.47'si

113- Bkz. Tablo:16

114- Bkz., 1040 Tarihli, Karahisarısahıp, Veziriazam Hüsrev Paşa Vakfı, VGMA., Def. NO: 747/449/299; Selh-i Ramazan 1041, Diyarbakır, Serişehi bt. Abdullah Vakfı, VGMA., Def. NO: 571/257-259/87 ve Gurre-i Muharrem 1041, Tokat, Dergah-ı Ali Silâhdarı Osman Bey b. Haydar Vakfı, VGMA., Def. NO: 484/419

115- Evail-i Ramazan 1039, Balıkesir, Çağala-zâde el-Hac Ahmet Vakfı, VGMA., Def. NO: 480/77.

116- 2 Şevval 1046, Edirne, el-Hac Yusuf b. Abdülmennan Vakfı, VGMA., Def. NO: 623/229

117- Bkz. Tablo:16

118- Bkz. Tablo:16

(9.359.057 akçesi) vakıf kurucuları tarafında, kurmuş oldukları vakıflarına vakfettikleri paralardan sağlanıyordu (119).

18. asır Osmanlı vakıflarının toplam gelirlerinin yaklaşık % 32'si (19.889.133 akçenin 6.318.183 akçesi) vakfedilmiş olan nakit paralardan sağlanıyordu (120). Ayrıca, 313 vakfiyeye göre, 17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların % 22.83'ü ya sadece para vakfı veya parayla beraber başka akarlardan oluşan vakıflar olmasına mukabil (121); 18. yüzyılda te'sis edilen 324 vakfiyeye göre, % 28'inin (324'ün 94'ü) gelir kaynağı para veya parayla beraber başka gelir kaynakları olan vakıflardır (122).

II - DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, yukarıdan itibaren, 17. yüzyılda te'sis edilen Osmanlı vakıflarının gelir kaynaklarını (akarlarını) muhtelif gelir gruplarına ve coğrafi dağılışları açısından tek tek değerlendirmeye ve gelir tahmininde bulunmaya çalıştık. Burada da, bu gelir kaynaklarının mülk edinme biçimlerini ve topluca değerlendirmeye çalışacağız.

Ayrıca, 17. yüzyılda hangi tür gayri menkullere rağbet olduğunu ve bu dönemde te'sis edilen vakıfların kırlardan mı veya şehirlerden mi daha fazla gelir sağladıklarını belirlemeye çalışacağız.

119-Bkz. Tablo:24

120-B., Yediyıldız, "XVIII Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu" .VD.18 (Ankara 1984), s.13 ve 40.

121-Bkz. Tablo:11

122-B., Yediyıldız, agm., s.13

Bu araştırmada ele aldığımız 313 vakfın gelir kaynaklarını(akarları) tek tek sayıp,muhtelif gelir gruplarına göre gruplandırarak yaptığımız tablolara göre,17.yüzyıl vakıflarının tahmini gelirlerinin % 50.53'ünü(18.936.073 akçenin 9.576.976 akçesi) gayri menkul gelir kaynaklarından sağlanan gelirler oluşturmaktadır(123).Geriye kalan % 49.47'si(18.936.073 akçenin 9.359.057 akçesi)vakf-edilen paralardan sağlanan faiz gelirleridir.

Yalnız burada şunu belirtelim ki,17.yüzyıl vakıf kurucularının bir kısmı te'sis ettikleri vakıflarına gelir kaynağı olarak vakfettikleri paralarla veya vakıflarının gelir fazlasıyla vakıflarına yararlı gelir kaynağı bulduğunda(münasib akar düştükçe) satın alınmasını şart koşmaktadırlar.Örneğın.Ocak başları 1616(Evaili Muharrem 1025) tarihli Edirne'de te'sis edilen bir vakfın kurucusu te'sis ettiği vakfına gelir kaynağı olarak bıraktığı 800.000 akçe ile vakfına iyi gelir sağlayacak karlı bir yatırım ve gelir kaynağı bulunduğunda mütevellî olan şahısça satın alınmasını istemektedir(124).Yine Ağustos başları 1624(Gurre-i Zilka'de 1033) tarihinde İstanbul'da te'sis edilen bir diğeri vakfın kurucusu da,vakfına gelir kaynağı olarak vakfettiği paralarla vakfa yarar sağlayacak gayri menkul bulunduğunda satın alınmasını şart koşmaktadır(125)

123-Bkz.Tablo;24

124- "...mahallî revaç ve itibarda bir münasib akar düşerse nukud-ı merkume ile mütevellî-i vakf olan kimesne hakimü'l-vakt ma'rifetiyle anı iştira eyleyüb,nakdı akara tebdil eyleye..."bkz.,Evaili Muharrem 1025,Edirne,Abdülbaki Paşa Vakfı,VGMA.,Def.NO:632/102.

125-"...ve meblağ-ı mezbur düştükçe re'yi hakim-i şer'le mahall-ı i'tibar ve revaçta akara tebdil oluna..." ,bkz., Gurre-i Zilka'de 1033,İstanbul,Uşşaki-zâde Mehmet Çelebi b. Ebubekir Vakfı, VGMA.,Def.NO:629/621.

Bazı vakıf kurucuları da, te'sis etmiş/oldukları vakıflarının gelir fazlası ile tekrar vakıflarına münasip akar (gelir kaynağı) satın alınıp icâra verilmesini istemektedirler(126).

Bik kısım vâkıflar vakfettikleri paralarla veya vakıflarının gelir fazlasıyla, daha kendileri hayatta iken vakıfları için muhtelif ğayri menkuller satın aldıkları görülmektedir. Örneğin, bir vâkıf vakfettiği paraların işletilmesi hususunda, vakfiyesine dercettiği, "...vakıf paralarla vakfa yarar sağlayacak akar buldukça alınması..." şartına istinaden, kendisi hayatta iken vakfına 140 kuruşa bir değirmen ve yetmişer kuruşa da iki bahçe aldığı belirtilmektedir (127).

Verdiğimiz bu örneklerden anlaşıldığı kadarıyla, 17. yüzyıl vakıf kurucularının en azında bir kısmı te'sis ettikleri vakıflarına gelir kaynağı olarak para vakfediyorlarsa da, bunu zaruret karşısında yaptıkları anlaşılmaktadır. Yoksa, vakfettikleri paraları te'sis ettikleri vakıfları için, kaybolma ihtimalinden dolayı, güvenilir ve sağlıklı bir gelir kaynağı olarak görmediklerini söy-

126-Örneğin, 11 Mayıs 1683 (14 C.evvel 1094) tarihinde Antakya'da te'sis edilen bir vakfın vâkıfı, "...ve vakfı mezburun izdiyadi ben hayatta oldukça kendüm mutasarrıf olam, ba'de vefati, vakfım yed-i mütevellilere menut olub, kifayet ettikçe münasib akara tebdil ve vakfıma ilhak ..." oluna demektedir. Bkz., 14 C.evvel 1094, Antakya, Yeğen el-Hac Mehmet Ağa b. Abdülcelil Vakfı, VGMA., Def.NO: 512/489.

127-"...vâkıf salih akar bulunursa meblağ-ı mevkufu maru'z-zikri akara tebdil oluna deyu şart eyledüğüne binaen asl-ı mal-ı vakf-ı mezburdan 140 kuruş ile ..." Zile Kazası'nın Hasan Köyü'nde Derin denen mevzide Eceoğlu Değirmeni ile Buca nam mevzideki Çavuşoğlu Bahçesi'ni 70 kuruşa ve Geldengan() Kazası'na tabi Karacaşehir adındaki köyde Gürcü Hüseyin Ağa hatunundan bir bahçeyi 70 kuruşa satın alıp vakfının mütevellisi Aslan Ağa'ya teslim ettiğini belirtmektedir. Bkz. 24 Haziran 1617 (18 C.ahir 1026), Zile, el-Hac Behram Ağa b. Abdülmennan Vakfı, VGMA., Def.NO: 747/399.

leyebiliriz.Bu sebeble, vakıflarına yararlı bir gelir kaynağı olacak ğayri menkul bulundukça hemen satın alınmasını istemektedirler.Verdiğimiz son örnekte görüldüğü gibi,kimi de hayatta iken böyle bir fırsat düştüğünde vakfettiği paralarla ğayri menkul satın aldığı görülmektedir.

17.yüzyıl vakıflarının gelir kaynaklarının ve tahmini gelirlerinin coğrafi olarak ve gelir gruplarına göre topluca dağılımları ise şöyledir:

Ele aldığımız 313 vakfiyeye göre,vakıfların gelirlerinin % 18.66'sı(18.936.073 akçenin 3.535.446 akçesi) kırlardan sağlanan gelirlerden oluşmaktadır(128).Şehirlerde sağlanan gelirler ise % 31.90'ını(6.041.830 akçe) teşkil etmektedir.Geriye kalan % 49.42'lik(9.359.097 akçe)faiz gelirlerini de sağlanan gelirlere ekleyecek olursak, şehirlerde sağlanan vakıf gelirleri % 81.32(15.400.927 akçe)gibi büyük bir nisbet oluşturmaktadır.

Buna göre,17.yüzyıl vakıflarının gelirlerinin % 81.32'lik gibi büyük bir yekünü şehirlerden ve % 18.66'lık gibi cüzi bir bölümünü kırlardan sağlanan gelirlerden oluştuğu görülmektedir(129).Kırlar,"tımâr sistemi" içinde yer aldığı için temlik edilmiş olan tarım alanları "mîrî arazi rejimi" ile sınırlıdır.

Yine,kırlardan ve şehirlerden sağlanan vakıf gelirleri diye ikiye ayırdığımız vakıf gelirlerinin gelir gruplarına baktığımızda,kırlarda sağlanan vakıf gelirlerinin % 79.66'sı(3.535.446 akçenin 2.816.807 akçesi) zi-

128-Bkz.Tablo:24

129-Bkz.Tablo:24

rai gelirler ve vergilerden (temlik edilen karyelerden alınan rüsûmlar) oluşmaktadır; geriye kalan % 20.31'i (718.639 akçesi) kırlarda yer alan mesken, imalâthane ve diğer rüsûmlardan (vakıflara tahsis edilen vergi gelirleri) sağlanmaktadır.

Şehirlerden sağlanan vakıf gelirlerinin % 43.56'sı (6.041.830 akçenin 2.632.740 akçesi) mesken gelirleri, % 41.36'sı (2.499.300 akçesi) ticarethanelerden sağlanan gelirler ve % 15.04'ünü (909.790 akçe) imalathane, rüsûm (vergi) ve zirai gelirler oluşturmaktadır (130). Ayrıca, faiz gelirlerini de şehirlerde sağlanan ticari gelirlere eklemek mümkündür.

17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların gelirlerinin % 50.53'ünün sağlandığı ğayri menkul gelir kaynaklarının (akarlarının) toplam ünite (birim) olarak coğrafi dağılımlarına baktığımızda şöyle bir durum arz etmektedirler:

Vakıf ğayri menkul gelir kaynaklarının % 69.79'u (9515 ünitenin 6641'i) şehirlerde yer almaktadır (131). Şehirlerdeki bu ğayri menkul gelir kaynaklarının % 35'ini (6641 ünitenin 2386'sını) meskenler, % 1.52'sini (101 ünite) imalathaneler, % 13.35'ini (3887 ünite) ticarethaneler ve % 4.02'sini (267 ünite) zirai işletmelerden oluşmaktadır (132).

Kırlarda yer alan vakıf ğayri menkulleri (akarları) ise, % 30.20'lik (9515 ünitenin 2874 ünitesi) bir nisbet oluşturmaktadırlar. Vakıfların kırlardaki bu ğayri menkul

130-Bkz.Tablo:24

131-Bkz.Tablo:14

132-Bkz.Tablo:14

gelir kaynaklarının(akarlarının) % 0.55'ini(2874 ünitenin 16'sını) meskenler, % 1.07'sini(31 ünite) imalâthaneler, % 3.13'ünü(90 ünite) ticarethaneler ve % 95.23'ünü (2874 ünitenin 2737 ünitesi) de zirai işletmeler oluşturmaktadır (133).

Kısaca, ele aldığımız 313 vakfiyeye göre, 17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların ğayri menkul gelir kaynaklarının(akarlarının) % 69.79'unun şehirlerde ve % 30.20'sinin kırlarda yer aldığı görülmektedir(134).

Şimdi de, 17.yüzyılda mîrî arazilere olan talebi belirlemek ve ayrıca, bu dönemde hangi tür ğayri menkullere rağbet olduğu hakkında bir fikir edinmek için, ele aldığımız 313 vakfın gelir kaynaklarını oluşturan ğayri menkullerin, vakfedilmeden önce, vakıf kurucuları tarafından nasıl iktisab edildiklerine bakacağız. Çünkü, vakıf kurucuları, ebedi bir gaye için te'sis ettikleri vakıflarına kalıcı ve yararlı gelir kaynaklarını vakfetmeye özen gösterdiklerine, yukarıda vakıf gelir kaynaklarının % 49.47'sini oluşturan paralarla ve vakıflarının gelir fazlasıyla vakıflarına yararlı ve karlı ğayri menkullerin(münasib akarlar) satın alınmasını şart koştuklarını gördük.

Ayrıca, vakıf kurucuları vakfettikleri mülkleri, herhangi bir şekilde, sonradan edindiklerini de böyleye biliriz. Şöyle ki, vakıf gelir kaynakları arasında, mîrâs yoluyla vâkıfların mülkiyetlerine geçen ve daha sonra vakfettikleri ğayri menkul gelir kaynakları % 0.70(9515

ünitenin 67 ünitesi) gibi(135) çok cüzi bir nisbet oluşturmaktadır. O halde, vakıf kurucuları vakfettikleri bu mülkleri sonradan edindiklerini söyleyebiliriz.

Buna göre,vakıf kurucularının vakfettikleri bu mülklerin iktisab şekline baktığımızda, 17.yüzyılda hangi tür gayri menkullere rağbet olduğu hakkında, belgelerimizin el verdiği ölçüde, bir fikir edinebiliriz.

Bu araştırmada ele aldığımız 313 vakfın gayri menkul gelir kaynaklarını oluşturan 9515 ünitenin % 19.90'inin(1894 ünitenin) mülk edinme biçimleri vakfiyelerinde belirtilmiştir(136).Geriye kalan % 80.09'unun(7621 ünitenin) mülk edinme biçimleri belirtilmeyip, sadece mülk tipleri belirtilmiştir.Başka bir ifadeyle,"mülk,hisseli mülk, ebniyesi mülk,mukataalı mülk,eşcâra mülk" gibi mülkiyet şekilleri(tipleri) belirtilmekle yetinilmiştir (137).

Buna göre, vakfiyelerinde mülk edinme biçimleri belirtilenlerin yüzdelerine baktığımızda şöyle bir görünüm arz etmektedirler:

1-% 8.85'i(9515 ünitenin843'ü) tenliknâmeyle mülk edinildikten sonra vakfedilmiştir(138).

2-% 10'u(9515 ünitenin 952'si) satın alınarak vakfedilmiştir(139).

3-% 0.7'si(67 ünite) mirâs yoluyla elde edildikten sonra vakfedilmiştir.Hemen belirtelim ki, 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde gayri menkuller üzerinde mirâs müessesesi adeta işlememektedir,diyebiliriz.Ayrıca,bu ora-

135-Bkz.Tablo:14

136-Bkz.Tablo:14

137-Bkz.Tablo:14

138-Bkz.Tablo:14

139-Bkz.Tablo:14

nın azlığına sebebi, vakıf kurucularının % 66.44'ünün (Divanı Humayun üyeleri dahil) ehl-i örf grubuna (ki bunların çoğunluğu da kul asıllıdır) mensup olmalarından kaynaklanmaktadır, denebilir(140).

4-% 10.16'sı(9515 ünitenin 16'si) istibdal yoluyla, kısaca herhangi bir ğayri menkulu başka bir ğayri menkulle değiştirilerek, vakfedilmiştir(141).

5-% 0.13'ü(9515 üzerinde 13'ü) ihya edilerek, kısaca, harap veya ölü bir ğayri menkul yeniden imar edilerek, vakfedilmiştir.

6- % 0.4'ü(4 ünite) için vakfiyelerde sadece hüccet-i şer'iyeye ile iktisab edildiği belirtilmektedir(142).

Böylece, vakfiyelerinde mülk edinme biçimleri belirtilenleri topluca değerlendirdikten sonra; bu dönemde hangi tür ğayri menkullere rağbet olduğu hakkında bize bir fikir verecek olan, satın alınarak vakfedilen ğayri menkuller üzerinde durabiliriz.

17.yüzyıl vakıf kurucularının te'sis ettikleri vakıflarına gelir kaynağı(akar) olarak bıraktıkları ğayri menkullerin % 10'u(952 ünite) satın alınarak vakfedilmiştir(143). İşte, vâkıflar tarafından satın alınarak vakfedilen bu ğayri menkulleri kendi aralarında değerlendirdiğimizde şöyle bir durum arz etmektedirler:

1- Vakıf kurucuları tarafından satın alınarak vakfedilen ğayri menkullerin % 9.24'ünü(952 ünitenin 88'ini) meskenler oluşturmaktadır(144).

140-Bkz.Tablo:6

141-Bkz.Tablo:14

142-Bkz.Tablo:14

143-Bkz.Tablo:14

144-Bkz.Tablo:14

2- % 0.31'ini(952 ünitenin 3'ü) imalâthaneler teşkil etmektedir.

3- % 24.89'unu(952 ünitenin 237'si) ticarethaneler oluşturmaktadırlar.

4-Vakıf kurucularının satın alarak vakfettikleri ğayri menkul zirai gelir kaynaklarının(624 ünite) içinde müstakil olarak vakfedilen 471 kök zeytin ağacı bulunmaktadır(145).Bu zeytin ağaçlarını gözönüne almasak, satın alınarak vakfedilen ğayri menkuller arasındaki zirai alanlar % 16.07'lik(153 ünite) bir yekün teşkil etmektedir.

Böylece,satın alınarak vakfedilen ğayri menkuller arasında % 24.89'luk bir nisbetle ticari mekânlar(han, hamam,dükkan vs.gibi) diğeri ğayri menkullere göre, daha çok rağbet gördüklerini söyleyebiliriz.

Satın alınarak vakfedilen zirai alanlar arasındaki aslı mîrî arazi iken,muhtelif yollarla(devir,temlik,hibe) mülke dönüşen ğayri menkuller ise % 15.83'lük(499 ünitenin 79'u) bir nisbet oluşturmaktadır(146).

Keza, Süreyya Faruki de, yaptığı bir araştırmada (147), 17. yüzyıl boyunca aşırı bir toprak talebinin bulunmadığını tespit etmiştir.Örnek olarak Ankara'da 1592 ve 1600 yılları arasında mîrî arazi transferi için ödenen miktarın % 14(242'de 32) ve 1690'larda % 9'a (125'ten 11) düştüğünü belirtmektedir.

145-Bkz.Tablo:14

146-Satın alınarak vakfedilen "mîrî arazi"ye konu mülkler şunlardır:Beşi karye,altısı mazraa,yedisi malikane, biri çayır,dördü su(bahçe suyu),üçü çiftlik, elliüçü tarladır.Bkz.,Tablo:14

147-Süreyya,Faruhi,Towns and Townsmen of Ottoman Anatolia : Trade,Crafts and Food Production in an Urban Setting,1520-1650,Cambridge University Press(Cambridge Studies in Islamic Civilization), 1984,s.258.

Böylece,17.yüzyıl boyunca toprağa olan talebin % 15 civarında olduğunu söylemek mümkündür.

Satın alınarak vakfedilen zirai alanların %18.43' ü(499 ünitenin 92'si) de(148) Osmanlı arazi rejimine göre ferdi mülke konu olabilen bağ,bahçe, bostan, değirmen ve dinglerden ibarettir(149).

148-Satın alınarak (iştiraaen)vakfedilen toplam 952 ünitenin 471 ünitesi müstakil olarak vakfedilen zeytin ağacıdır.Tahmini bir hesaba 25 kök zeytin ağacını bir bahçe olarak kabul edersek yaklaşık 18 bahçe eder.Bu hesaba göre $952-471 = 481$ ünite artı 18 = 499 ünite.Böylece satın alınarak vakfedilen mülkler 499 birimdir.Bkz., Tablo:14.

149-Satın alınarak vakfedilenve ferdi mülke konu olabilen ğayrı menkul zirai gelir kaynaklarının sayısı ve türleri şunlardır: Beş bağ, otuz iki bahçe,bir incir bahçesi,30 zeytin bahçesi,üç bostan, iki muhavvita, bir harman,bir havuz, 14 değirmen,iki ding,bir çeltik dinginden ibarettirler.Bkz.Tablo:14

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

VAKİF HAYRATININ VE GELİRLERİNİN DAĞILIMI

I-VAKİF HAYRATININ COĞRAFİ OLARAK VE MUHTELİF
HİZMETLERE GÖRE DAĞILIMI

A- VAKİF HAYRATININ COĞRAFİ DAĞILIMI

Bu araştırmanın "Giriş" bölümünde, ana hatlarını özet olarak belirttiğimiz Osmanlı Devleti'nde, devletin adaleti ve yönetimi sağlamak gibi iki asli fonksiyonu olduğunu gördük. Bugünkü modern devletlerin ana görevleri arasındaki sağlıklı mekân ve refahı sağlama görevi ise, 17. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde vakıflar yoluyla sağlanıyordu. Diğer bir ifadeyle, Osmanlı devrinde günümüze ulaşan köprüler, çeşmeler, hanlar, hamamlar, hastahaneler, imâretler, camiler vs. gibi sosyal ve dini kurumlar vakıf kurucuları tarafından inşa ve ihya edilmekteydi.

İşte bu bölümde, vakıf kurucuları tarafından inşa ve ihya edilen, "hayrât"(1) dediğimiz bu dini ve sosyal yapıların coğrafi olarak dağılımlarını belirtmeye çalışacağız. Kısaca, 17. yüzyıl vakıf kurucuları tarafından yapı-

1-Hayrât, topluma parasız olarak su ve yemek vermek, hastaları tedavi etmek, eğitim ve ibadet hizmetlerini karşılamak vesaire için, vakıf kurucuları tarafından yapılan imâret, sebil, hastahane, misafirhane, cami, medrese, mektep vesaire gibi hayır kurumları ve binaları için kullanılan bir tabirdir. Bkz., M. Zeki, Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.I (İstanbul 1983), s.780

rılan bu hayrâtların yerleşim birimlerine göre dağılımları üzerinde duracağız.

Bu arada hemen belirtmemiz gereken bir husus ise, ele aldığımız 313 vakfiyeye göre, 17. yüzyıl vakıf hayrâtlarını oluşturan 1360 hayır müessesesinin % 68.01'ini (1360 hayrâtın 925'i) bu yüzyıl vakıf kurucuları tarafından inşa ve ihya edilmiştir(2). Buradaki "ihya"dan kastımız, daha önceki devirlerde yapılmış olup ve zamanla yıkılan herhangi bir hayrâtın, 17. yüzyıl vakıf kurucuları tarafından yeniden inşa edilmesidir. Örneğin, Şubat 1654 (R. ahir 1064) tarihli bir vakfın kurucusu, Göynük'ün Gallepazarı'nda bulunan, Aksungur Mescidi'nin zamanla harap olması üzerine, yeniden inşa ve ihya etmiştir. Vâkıf, ayrıca ihya ettiği bu mescide, mimber ve mihrap ekleyerek cami haline getirmiştir(3). Yine, 30 Aralık 1655 (2 R. evvel 1066) tarihli bir vakfın vâkıfı, İnegöl Kazası'na bağlı Kurşunlu Köyü'ndeki yıkılmaya yüz tutan (harabe müşrif olan) bir hanı tamir ederek ihya ettiğini belirtmektedir(4).

İşte, 17. yüzyıl vakıf kurucularının ihya ettikleri bu hayrâtlar % 3.45'lik (32 hayrât) bir nisbet oluşturmaktadırlar(5).

17. yüzyıl vakıf hayrâtları arasında yer alan % 31.91'lik (1360 hayrâtın 435'i) bir nisbet teşkil eden hayır müesseseleri ise daha önceki yüzyıllarda yapılmış olup, bu dönem vakıf kurucuları tarafından kendilerine her-

2-Bkz. Tablo:18

3-R. ahir 1064, Göynük, Katip Mahmut Cud Vakfı, VGMA., Def. NO:581/2, 429/413.

4-R. evvel 1066, İnegöl, Şeyhülislam Abdülaziz Efendi b. Hüsameddin Vakfı, VGMA., Def. NO:619/77.

5-Bkz. Tablo:18

hangî bir şekilde mali destek sağlanarak, varlıkları idame ettirilen hayrâtlardır(6). Örneğin, 16 Nisan 1660 (5 Şaban 1070) tarihli bir vakfın kurucusu vakfının gelir fazlasıyla Diyarbakır'daki Ulu Cami'nin Şafiilere ait kısmında kışın yakılmak üzere yettiği kadar kömür alınmasını şart kılmıştır(7). Yine, Mehmet Çavuş b. Süleyman Çavuş adındaki bir vâkıf, Temmuz ortaları 1647 (Evasıtı C.ahir 1057) tarihinde Tekirdağ'da (Rodoscuk) te'sis ettiği vakfının gelirinden Rodoscuk'ta bulunan Cennet Hatun Mes-cidi'ne senelik 150 akçeye mum (şem'i ruşan) alınmasını şart koşmuştur(8).

Burada belirtmemiz gereken bir diğer husus ise, daha önceki devirlerde (asırlarda) yapılan bu hayrâtın yerleşim birimlerine göre dağılımları üzerinde durmadık (9).

Şimdi, ele aldığımız 313 vakfiyeye göre, 17. yüzyıl vakıf kurucuları tarafından te'sis edilen "hayrât"ın yerleşim birimlerine dağılımlarını belirtebiliriz.

1-Bu dönemde te'sis edilen hayır müesseselerinin % 3.02'si derbentler ve yollar üzerinde inşa edilmiştir (10). Örneğin, 15 Mart 1613 (25 Muharrem 1022) tarihli bir vakfın vâkıfı, Nallu Derbendi (11) denilen geçit üzerinde

6-Bkz. Tablo:18

7-5 Şaban 1070, Diyarbakır, el-Hac Fazlı Çelebi b. Süleyman Vakfı, VGMA., Def.NO:1760/334.

8-Evasıt-ı C.ahir 1057, Rodoscuk, Mehmet Çavuş b. Süleyman Çavuş Vakfı, VGMA., Def.NO:987/79;732/217.

9-Daha önceki yüzyıllarda te'sis edilen bu hayratları hazırladığımız table üzerinde "daha önce başkalarınca te'sis edilen" diye belirttik. Yalnız 17.yüzyıl vakıf kurucularının ihya ettiklerini bu dönemde te'sis edilenler arasında gösterdik. Bkz. Tablo:18

10-Bkz. Tablo:18

11-Ankara'nın bugünkü Nallıhan Kazası'nın bulunduğu yer.

bir han, bir hamam ve bir de cami ile mektep inşa etmiştir (12).

2- % 11.24'ü (925 hayrâtın 104'ü) köylerde te'sis edilmiştir (13).

3- % 1.62'si (925 hayrâtın 15'i) nahiyelerde yapılmıştır (14).

4- % 9.72'si (925 hayrâtın 90'ı) kasabalarda inşa edilmiştir.

5- % 6.05'i (56 hayrât) kazalarda te'sis edilmiştir.

6- % 68.32'si (925 hayrâtın 632'si) de şehirlerde te'sis edildiği görülmektedir. Vakfiyelerdeki bilgilere göre, şehirlerde inşa edilen bu hayrâtın % 1.26'sı (632 hayrâtın 8'i) yeni kurulan mahallelerde yapıldığı belirtilmektedir. Örneğin, Ocak ayı sonları 1589 (Evaili R. evvel 997) tarihli bir vakfın kurucusu Adana'nın Cami-i Atik Mahallesi'ne bitişik Yenimahalle (Mahalle-i Cedid)'de Paşabağı denilen bir bağı satın alarak burada bir cami yaptırır (15).

Şehirlerde te'sis edilen "hayrât"ın % 6.32'si (632 hayrâtın 40'ı), vakfiyelerde belirtilen mevkilere göre, şe-

12-25 Muharrem 1022, Beypazarı, Nasuh Paşa b. Zeynelabidin Ağa Vakfı, VGMA., Def.NO:585/42.

13-Bkz. Tablo:18

14-Nahiye, kaza, kasaba ayrı anlamları olan terimlerdir. Nahiye ve kaza mülki ve adli yönetim birimi manasını içinde taşırken, kasaba ise, yerleşim birimi olarak bir kategoriye ifade eder. (Bkz., İA. "Nahiye" ve "Kaza" maddeleri, C.9, s.37; C.6, s.493) Biz burada her üçünü vakfiyelerdeki zikredilişlerine göre aldıkça da, köyden büyük yerleşim birimleri olarak düşünülmalıdır.

15-Evahir-i R. evvel 997, Adana, Hasan Kethuda b. Abdullah Vakfı, VGMA., Def.NO:608/108.

hirlerin etrafındaki surların dışında(kale harıcı,sur harıcı) inşa edildiği belirtilmektedir.Örneğin,Eylul sonları 1665(Evahirî R.evvel 1077) tarihinde Erzurum'un Oltu Kasabası'nda te'sis edilen bir vakfın hayrâtı arasında yer alan caminin mevkiî vakfiyesinde,"...Oltu Kasabası harıcı surunda vâkıfın bina ve inşâ ettiği..." diye belirtilmektedir (16).

Şehirlerde inşa edilen hayrâtın % 92.40'ınının (632 hayrâtın 584'ü) ise,ya kale dahilinde ya da eski meskun mahallelerde inşa edildiği anlaşılmaktadır.Örneğin,Aralık 1593(R.ahir 1002) tarihinde te'sis edilen bir vakfın vâkıfı,Bursa'da II.Murat Camii civarında bir medrese ve babası Bahri Dede'ye de bir türbe inşa etmiştir(17).Yine, 29 Şubat 1606(21 Şevval 1014) tarihinde Bursa'da te'sis edilen bir vakfın kurucusu,"Şeyh Bedreddin-i Simavi Mescidi" yakınında bir zaviye inşa ettiği belirtilmektedir(18).Bir diğer vâkıf ise,Diyarbakır'ın içkalası dahilinde beş çeşme inşa etmiştir(19).

Her üç örnekte görüldüğü gibi, te'sis edilen bu hayrâtlar eski yerleşim mahallerinde inşa edildikleri görülmektedir.

Muhtelif hizmet sektörlerine göre "hayrât"ın yerleşim birimlerine(coğrafi olarak) dağılımı ise şöyledir:

16-Evahir-i R.evvel 1077,Erzurum,Çıldır Beylerbeyi Mehmet Aslan Paşa b.Yusuf Paşa Vakfı,VGMA.,Def.NO:2152/140;2229/100/81.

17-R.ahir 1002,Bursa,Bostan b. Bahri Dede Vakfı,VGMA.,Def.NO:731/101.

18-21 Şevval 1014,Bursa,Derviş İbrahim b.Mehmet Vakfı,VGMA.,Def.NO:625/86/81.

19-9 Receb 1086,Diyarbakır,Silahdar Murtaza Paşa Vakfı,VGMA.,Def.NO:491/2,181/2.

1-17.yüzyıl vakıf kurucularının te'sis ettikleri dini hizmet müesseselerinin % 4.54'ü(220'nin 10'u) derbent ve yollar üzerinde; % 15.45'i(220 üzerinde 34'ü)köylerde; % 20.45'i(220 üzerinde 45'i) orta büyüklükteki yerleşim merkezlerinde(nahiye,kasaba ve kazalarda) ve % 59.54'ü(220'nin 131'i) de şehirlerde yer almaktadır(20).

2- Eğitim kurumları ise, % 10.13'ü(148'in 15'i) köylerde; % 24.32'si(148'in 36'sı) orta büyüklükteki yerleşim merkezlerinde ve % 64.86'sı(148'in 96'sı) da şehirlerde inşa edilmiştir(21).

3- Sosyal hizmet müesseselerinin % 2.88'ı(554'ün 16'sı) derbent ve yollar üzerinde; % 9.74'ü(554'ün 54'ü) köylerde; % 14.44'ü orta büyüklükteki yerleşim merkezlerinde(nahiye,kasaba ve kazalarda) ve % 72.92'si (554'ün 404'ü) şehirlerde te'sis edilmiştir (22).

Muhtelif hizmet sektörlerine göre, hayrâtın coğrafi dağılımında şu hususlar göze çarpmaktadır:

1- Köylerde te'sis edilen hayrâtlar arasında % 15.45'lik bir oranla dini kurumlar ilk sırayı; % 13'lük bir nisbetle eğitim kurumları ikinci sırayı ve % 9.74'lük bir oranla sosyal hizmet müesseseleri üçüncü sırada yer almaktadırlar.

2- Orta büyüklükteki yerleşim merkezlerinde te'sis edilen hayrâtlar arasında % 24.32'lik bir nisbetle e-

20-Bkz.Tablo:18

21-Bkz.Tablo:18

22-Bu arada hemen belirtelim ki,vakıfların idari işleri ile ilgili üç hizmet binasını da "hayrât" arasında göstermek zorunda kaldık.

Eğitim kurumları ilk sırayı; % 20.45'lik bir oranla dini müesseseler ikinci sırayı ve % 14.44'lük bir nisbetle sosyal hizmet müesseseleri üçüncü sırayı işgal etmektedirler.

3- Şehirlerde te'sis edilen hayrâtın başında % 72.92'lik bir oranla sosyal hizmet müesseseleri ilk sırada yer alırken; % 64.86'lık bir nisbetle eğitim kurumları ikinci sırada ve % 59.54'lük bir nisbetle dini kurumlar üçüncü sırada yer almaktadır.

B- HAYRÂTIN HİZMET SEKTÖRLERİNE DAĞILIMI

Burada, ele aldığımız 313 vakfiyeye göre, vakıf kurucuları tarafından te'sis edilen veya daha önceki asırlarda yapılan ve 17.yüzyıl vâkıflarınca yapılan muhtelif mali desteklerle varlıkları idame ettirilen "hayrât"ın çeşitli hizmet sektörlerine göre dağılımlarını değişik açılardan değerlendirmeye çalışacağız.

1 a- 17.yüzyıl vakıf kurucuları tarafından inşa ve ihya edilen hayrâtın % 23.78'i(925'in 220'si) dini hizmet veren müesseselerdir(23).Bu dini müesseselerden oluşan hayrâtı kendi aralarında gruplandırarak değerlendirdiğimizde; % 73.63'ü(220 üzerinde 162'si) cami, mescid, namazgah vs.gibi mabedlerdir(24); % 10.45'i ise türbe, kabristan, makber vs.gibi yapılardır(25); % 15.90'ı(220 üze-

23-Bkz.Tablo:18

24-Bu mabedlerin 99'u cami, 40'ı mescid, 12'si mescidlerin camiye dönüştürülmesidir(mimber vaz'ı), ikisi namazgah, sekizi musalla (namazgahın arapça teleffuzudur)'dır. Biri de camiye eklenen vaiz kürsüsüdür. Bkz. Table :18

25-Bunların da sayısı şöyledir: Onu türbe, biri kabristan, üçü makber, dokuzu ise Mekke'de inhas edilen su küplerinden(zevrak ,zevrak-ı sebil) ibarettir. Bkz., Table:18

rinde 35'i) zaviye, hanıgah, tekke, mevlevihane, semahane gibi muhtelif tarikatların içinde faaliyet gösterdikleri yapılarıdır(26).

1 b- **Daha önceki** asırlarda "başkalarınınca inşa" edilip de, 17.yüzyıl vakıf kurucularınının te'sis ettikleri vakıflardan kendilerine sağlanan mali destekle varlıklarını idame ettiren hayrâtların % 73.10'u(435 hayrâtın 318'i) dini yapılardan oluşmaktadır(27). Bunları kendi aralarında gruplandırarak değerlendirdiğimizde, % 83.96'sının(318'in 267'si) cami, mescid vs. gibi mabedler(28); % 8.17'si(318'in 26'sı) türbe, kabristan, makber vs. gibi yapılar(29); ve % 7.86'sı(318'in 25'i) da zaviye, hanıgah, tekke, haydarhane vs. gibi binalardan oluştuğu görülmektedir(30).

2 a- Ele aldığımız 313 vakfın kurucuları tarafından te'sis edilen hayrâtların % 16'sı(925 hayrâtın 148'i) eğitim müesseseleridir(31). 17.yüzyıl vakıf kurucuları tarafında te'sis edilen bu eğitim kurumlarının % 41.89'u (148'in 62'si) mektep ve muallimhane gibi çocukların eğitimine yönelik eğitim kurumlarıdır; % 29.05'i(148 hayrâtın 43'ü) hücre denilen ve talebelerin içinde barındıkları

26-17.yüzyıl vakıf kurucuları tarafından muhtelif tarikatların içinde faaliyet göstermeleri için yapılan bu kurumların sayısı şöyledir : 19'u zaviye, üçü hanıgah, dördü tekke, ikisi savmea, biri haydarhane, ikisi tevhidhane, biri i'tikafhane, biri Mevlevihane, biri çilehane ve biri de semahanedir. Bkz. Tablo:18

27-Bkz. Tablo:18

28-Bu mabedlerin 158'i cami ve 109'u da mescidlerden ibarettir. Bkz. Tablo:18

29-Yirmi ikisi türbe, ikisi kabristan ve ikisi de makberden oluşmaktadır. Bkz. Tablo:18

30-Muhtelif tarikatlara ait bu yapıların 17'si zaviye, yedisi tekke ve biri de mevlevihanedir. Bkz. Tablo:18.

31-Bkz. Tablo:18

rı mekânlardır; % 25'i(148'in 37'si) de medrese, darulhadis ve darulkurra denilen bir nevi yüksek okullardan oluştuğunu söyleyebiliriz; geriye kalan eğitim kurumlarının biri talimhane(bir nevi mektep),üçü derslane ve biri de "mahzen-i kütüb" denilen kütüphaneden oluşmaktadır(32).

2 b- Daha önceki yüzyıllarda "başkalarınca inşa" edilip de, 17.yüzyıl vâkıflarınca mali yönden yapılan destekle varlıklarını sürdüren hayrâtın % 10.80'i(435 hayrâtın 47'si) eğitim kurumlarıdır(33).17.yüzyıl vâkıflarının te'sis ettikleri vakıflarca mali yönden desteklenen bu eğitim kurumlarının % 46.80'i(47 üzerinde 22'si) medrese, darülhadis ve darülkurra gibi eğitim müesseseleridir; % 48.93'ü(47'nin 23'ü) de mektep ve muallimhanelerden oluşmaktadır.Ayrıca bu eğitim kurumlarının ikisi de hücreden ibarettir(34).

3 a- Ele aldığımız vakfiyelerin vakıf kurucuları tarafından te'sis edilen hayrâtın % 59.89'u(925 hayrâtın 554'ü) sosyal hizmet veren müesseselerdir(35).Bu sosyal hizmet veren müesseseleri kendi aralarında gruplandırarak değerlendirdiğimizde,% 5.59'unun(554 hayrâtın 31'i) kervansaray,han,misafirhane,aşhane,imârethane gibi yolculara ve yoksullara bedava hizmet veren kurumlardır(36); %5.41'i

32-Mahzen-i kütüb denilen bu kütübhane, Veziriazam Köprülü Ahmet Paşa tarafında İstanbul'un Molla Fenari Mahallesi'nde 17 Mart 1678 tarihinde te'sis edilmiştir.Bugün İstanbul'da Köprülü Kütüphanesi olarak bilinen bu yapı Cağaloğlu'nda yer almaktadır.Bkz.,25 Safer 1089,İstanbul,Veziriazam Köprülü Ahmet Paşa b.Mehmet Paşa Vakfı,VGMA.,Def.NO:580/140-157.

33-Bkz.Tablo:18

34-Bkz.Tablo:18

35-Bkz.Tablo:18

36-Yolculara ve yoksullara bedava hizmet veren bu yapıların(kurumların) beşi kervansaray,onu han, altısı misafirhane, biri aşhane,altısı imârethane,ikisi tabhane ve biri de ahırdır.Bkz.Tablo:18

(554'ün 30'u) da ulaştırma ve güvenlik hizmeti ile ilgili yapılardır(37); % 88.98'i(554 hayrâtın 493'ü) su yolu, su kemeri,su kuyusu,sebil,çeşme,sarnıç vs. gibi içme suyu sağlayan yapılardır(38).

3 b- Daha önceki devirlerde te'sis edilip de, 17. yüzyıl vâkıflarınca mali yönden desteklenerek varlıklarını sürdürülen hayrâtın % 16.09'u(435 hayrâtın 70'i) sosyal hizmet veren müesseselerdir(39).Bu sosyal hizmet kurumlarına kendi içlerinde değerlendirdiğimizde % 1.42'si (bir hayrât) han; % 10'u (70 hayrâtın 7'si) kaldırım,köprü ve keneften ibaret olduğu(40); % 84.28'inin(70 hayrâtın 59'u) içme suyu sağlamak için te'sis edilen yapılardan (41)oluştugu ve % 4.28'inin(70 hayrâtın 3'ü) de sağlık hizmeti sunan mekânlar olduğu görülmektedir(42).

37-Ulaştırma ve güvenlik ile ilgili bu yapıların altısı kaldırım,biri taş köprü,onbiri köprü, biri kale,biri palanga,biri kule ve ayrıca ikisi de temizlik ile ilgili olan abdesthane ile yedi adet keneften ibarettirler.Bkz.Tablo:18

38- İçme suyu sağlayan bu yapıların biri abdest musluğu,on ikisi su yolu, dokuzu su terazısı,36'sı su kuyusu, dokuzu sebil,108'i birer masuralık(lüle)su,dördü sebilhane,35'i musluk,41'i sikaye ve 225'i çeşme,biri fevarân,üçü sarnıç,biri hab-ı dennan,ikisi pınar ve altısı da şadırvandan ibarettir.Bkz.Tablo:18

39-Bkz.Tablo:18

40-Biri kaldırım,ikisi köprü ve dördü de keneften ibarettir. Bkz.Tablo:18

41-İçme suyu sağlayan bu yapıların üçü su yolu,biri su kemeri,onbiri su kuyusu,üçü sebil,dördü musluk,üçü sikaye,31'i çeşme,biri sarnıç ve ikisi de şadırvandır.Bkz.Tablo:18

42-Sağlık hizmeti ile ilgili bu yapıların biri hastalar odası,biri eski-bacak(?) odası ve biri de hastalar bahçesinden oluşmaktadır.Hangi dönemde te'sis edildiklerini bilmediğimiz bu yapıların Mayıs başları 1675 tarihli(Evail-i R.evvel 1086),Edirne'de te'sis edilen bir vakfın vakfiyesinde şöyle tasvir edilmektedir:"...ve bahçe-i hastada mescid-i şerifte iki kandil vaz' ola ve dahi bahçe-i mezburda müceddeden bina ettiğim musluklar kurbunda bir kandil ve hastalar odasında bir kandil ve eski bacak(التي بآية) odada bir kandil ve keniflerde bir kandil vaz' olunup,zikr olunan kanadilin yağına yevmi altı akçe şirügan iştira olunup,mescid-i mezburun kandilini müezzin olanlar ikad edip yevmi bir akçe vazifeye mutasarrıf olalar ve musluklarda ve odalarda ve keniflerde dört kandil ile hastalar bekçisi olan bostancı hizmet edüp mukabalesinde....",Bkz.,Evail-i R.evvel 1086,Edirne,Sabkan Bostancıbaşı Sinan Paşa b.Ahmet Ağa Vakfı,VGMA. Def.NO:734/56/66.

4- Bu arada belirtmemiz gereken bir husus da, 17. yüzyıl vakıf kurucularının te'sis ettikleri hayrâtlar arasına, vakıfların idaresi ile ilgili üç idari binayı da kattığımızı belirtmemiz gerekir. Toplam hayrâtın içinde bunların nisbeti % 0.22 gibi çok cüzidir(43).

Ele aldığımız 313 vakfiyeye göre, 17.yüzyıl vakıflarının toplam hayrâtı 1360 muhtelif hizmet binalarından oluşmaktadır. Bu hayrâtın hizmet sektörlerine göre dağılım oranları şöyledir:

1- % 39.55'i(1360 hayrâtın 538'i) dini yapılardan oluşmaktadır. Bu dini yapıların % 40.89'u(538 üzerinde 220'si) bu dönem vakıf kurucuları tarafından te'sis edilmiştir; % 59.10'u(538'in 318'i) daha önceki devirlerde başkalarınınca inşa edilip ve 17.yüzyıl vakıf kurucularının sağladıkları mali destekle varlıkları idame ettirilen dini yapılardır (44).

2- % 14.33'ü(1360 hayrâtın 195'i) eğitim kurumlarından oluşmaktadır. Bu eğitim müesseselerinin % 75.89'u (195 üzerinde 148'i) bu dönem vakıf kurucuları tarafından inşa edilmiştir; % 24.10'u(195'in 47'si) daha önceki asırlarda te'sis edilip de bu dönem vakıflarının mali desteği ile işlevlerini sürdürmekte olan eğitim kurumlarıdır(44).

3- % 45.88'i(1360 hayrâtın 624'ü) sosyal hizmet veren yapılardır. Bu sosyal hizmet müesseselerinin % 88.78'i(624'ün 554'ü) ele aldığımız vakıfların kurucuları

43-Ekz.Tablo:18

44-Ekz.Tablo:18

tarafından te'sis edilmiştir; % 11.21'i(624'ün 70'ı)daha önceki devirlerde inşa edilmiş olup,bu dönem vakıflarının gelirlerinden kendilerine herhangi bir şekilde belli bir pay tahsis edilen sosyal hizmet müesseseleridir(45).

4- % 0.22'si(1360'ın 3'ü) vakıf kurucuları tarafından vakıfların idaresi için te'sis edilen yapılardır.

Böylece,17.yüzyıl vakıflarının hayrâtının % 68.01'i(1360 hayrâtın 925'i) bizzat ele aldığımız vakıfların kurucuları tarafından inşa ve ihya edilmiştir; %31.98'i(1360 hayrâtın 435'i) daha önceki yüzyıllarda başkalarınınca te'sis edilip de,17.yüzyıl vâkıflarınca sağlanan mali destekle varlıklarını sürdüren yapılardır(46).

II- VAKIF GELİRLERİNİN GRUPLARA DAĞILIMI

Burada,ele aldığımız 313 vakfiyeye göre,17.yüzyıl-da te'sis edilen vakıfların tahmini gelirlerinin muhtelif hizmetlere ve gruplara dağılışını belirtmeye çalışacağız. Bilindiği gibi, her vakıf kurucusu vakfının yönetimi için düzenlediği "vakfiye" dediğimiz senette, te'sis ettiği vakfının gelir kaynaklarını ve gelirlerini etraflıca belirttiği gibi, bu gelirlerin hangi tür hizmetlere ve gruplara ne miktarda tahsis ettiğini de açıkça belirtmektedir.

İşte,biz de, vakfiyelerdeki bu gider kalemlerini ve miktarlarını tek tek hesaplayıp,muhtelif hizmet sektörlerine ve gruplara göre toplayıp tablolaştırdık. Bu tablolara göre, burada vakıf gelirlerinin hizmet sektör-

45-Ekz.Tablo:18

46-Ekz.Tablo:18

lerine ve gruplara dağılışını belirtmeye çalışacağız.

A- İ Ç H İ Z M E T L E R

Her vakfı müstakil bir işletmeye benzetecek olursak, elbette ki, bu işletmenin kuruluş gayelerini gerçekleştirmek ve sürdürmek için, belirli bir yönetimi ve bir takım iç giderleri olacaktır. Bu sebeple, vakıf kurucularının te'sis ettikleri vakıflarının gayelerini sürdürebilmesi için, vakıflarının muhtelif idari işlerini yürütmek üzere görevliler atadıkları ve bu idari görevlilere ve işlere harcanmak üzere belirli ödenekler ayırdıkları görülmektedir.

İşte, burada vakıfların muhtelif iç giderleri için, harcanan paraları ve vakfın idari personeli ile onarım (tamir-terim) görevlilerine ödenen yıllık maaş tutarlarını "İç Hizmetler" başlığı altında değerlendirdik.

Şimdi, bu masraflar hakkında bazı örnekler vererek, toplam tahmini vakıf gelirlerinin yüzde kaçının, iç hizmetler diye nitelediğimiz, bu giderler için harcandığını belirtmeye çalışacağız. Ayrıca, şunu da belirtelim ki, iç hizmetler olarak değerlendirdiğimiz masraf kalemlerini yaptığımız tabloda tafsilatlı olarak verdiğimiz için, burada sadece bazı örneklerle yetineceğiz.

İç hizmet giderlerinin içinde yer alan en büyük masraf kalemlerinin başında vakıf akarlarının ve hayrâtlarının onarım (tamir-terim) işleri gelmektedir (47). Bu

onarım işleri için vakfiyelerden geçen bazı örnekler şöyledir. Örneğin, Kasım sonları 1586 tarihli, Bursa'da tesis edilen bir vakfın kurucusu, Bursa'nın Kale içi Ma-nastır Mahallesi'nde vakfettiği bir menzilin onarımı için, vakfının gelirinden senelik 400 akçe tahsis eder; aynı vâkîf Bursa'da bulunan Kocagöz Mescidi'nin tamir ve termimine de yıllık 180 akçe tahsis etmiştir(48). Yine, Ağustos başları 1587(Evaili Ramazan 995) tarihli Erzincan'da tesis edilen bir vakfın kurucusu, Erzincan'ın Eskişehir Mahallesi'nde yaptırdığı bir cami ve kervansarayın bakım ve onarımı için vakfının icâr gelirlerinden günde iki akçe ve yılda 720 akçe ayrılmasını şart koştur (49).

Bu arada hemen belirtelim ki, vakıf kurucuları tesis ettikleri vakıflarının hayrâtlarının ve akarlarının onarım ve bakımına(tamir-termin) büyük önem verdikleri hemen hemen bütün vakfiyelerde görülmektedir. Öyleki, gerektiğinde bütün görevlilerinin maaş ve tahsisatlarının, vakfın onarımı bitinceye değin kesilmesini dahi şart koşturmuşlardır. Örneğin, Şubat 1654(R.ahir 1065) tarihli bir vakfın kurucusu, vakfının hayrât ve akarları yanacak olursa yeniden inşa edilmesini, onarılması gerekenlerin tamir edilmesini, bu onarım işleri için ayrılan paralar yetmediğinde bütün görevlilerin maaşlarının onarım bitinceye değin kesilmesini istemektedir(50). Keza, Temmuz or-

48-Evahir-i Zilhicce 994, Bursa, Hacı Mehmet b. Cafer Vakfı, VGMA., Def.NO:594/253/188

49-Evail-i Ramazan 995, Erzincan, el-Hac Çavuş Mustafa b. Hüseyin Vakfı, VGMA., Def.NO:591-5/159/143.

50-"...bi emrillahi Teâlâ cami-i şerifin ve hanların ve dükkanların ihrakı vakı olur ise, yeniden bina edip, ve meremmet olacakların meremmatına sarf olunup, dahi kifayet etmez ise, cümle ehl-i vezaifin vazifeleri rakabe olunup, tamam olduktan sonra yine şart-ı vâkîf mucebince vazifelerine mutasarrıf olalar...", bkz.R.ahir 1064, Göynük, Katib Mahmut Cud Vakfı, VGMA., Def.NO:581/2, 429/413

taları 1647(Evasıtı C.ahir 1057) tarihli bir diğer vakfın vâkıfı, vakfettiği dükkanlar,mahzenler,menziller ve bir bezirhanenin onarımları için gündelik 25 akçe ayırır, yetmediği takdirde gelir fazlasından harcanmasını,şayet bu da yetmez ise, hatip ve müezzinlerin dışında diğer görevlilerin maaşlarının, vakıf akarlarının onarımı bitinceye değin, kesilmesini ve onarım bittikten sonra söz konusu görevlilerin maaşlarının tekrar ödenmesini şart koşturmaktadır (51).Bir diğer vâkıf, gerekirse mütevellinin dahi, maaşını onarım için harcamasını şart koşturmaktadır(52).

İç hizmet masrafları arasında önemli bir masraf kalemi oluşturan bir diğer masraf kalemi de,çeşitli vakıf gelir kaynaklarının(akarlarının) arsası için ödenen mukataa bedelleridir(53).Örneğin,Eylul başları 1586(Gurre-i Şevval 994) tarihli bir vakfın dört menzilin ve bir bahçesinin arzlarının(arsaları) toplam mukataa bedelleri için senelik 307 akçe ödenmektedir(54).Yine Aralık ortaları 1593(Evasıtı R.ahir 1002) tarihli bir vakfın masraf kalemlerinin onaltısı mukataa bedelleri olup,yıllık tutarları 5475 akçedir.Bu kadar para, başka muhtelif vakıflara ait arsalar üzerine yapılmış olan mesken ve dükkanlar için ödenmektedir(55).Mesela, bu vakfın onaltı kalem

51-Evasıt-ı C.ahir 1057,Rodoscuk,Mehmet Çavuş b.Süleyman Çavuş Vakfı,VGMA.,Def.NO:987/79.

52-"...ve vazife-i tevliyet deyü senede mütevellî olan evladım 60 kuruş alub mutasarrıf ola,eğer meremmat iktiza ederse, vazifesini dahi sarf edüb....",bkz.,1040 Tarihli,Karahisarısahib,Veziriazam Hüsnü Paşa Vakfı,VGMA.,Def.NO:449/299.

53-Bkz.Tablo:21

54-Gurre-i Şevval 994,Bursa,es-Seyyid Hüseyin b.Seyyid Abdurrahman-ı Erzincanî Vakfı,VGMA.,Def.NO:Dolap NO:198(1579)208.

55-Evasıt-ı R.ahir 1002,İstanbul,Kadıasker Zekerya Efendi b. Bayram Vakfı,VGMA.,Def.NO:571/161/65.

tutarındaki mukataa bedellerinin biri İstanbul Cibali Kapısı'ndaki Ayasofya Vakfı'na ait bir arsa üzerinde inşa edilen bir menzil için ödenmektedir. Geriye kalan onbeş kalem mukataa bedeli de, bu vakfın Bursa'daki akarlarının arsası için Sultan Orhan Vakfı, İvaz Paşa Vakfı vs. gibi geçen asırlarda te'sis edilen vakıflara ödenmektedirler.

Hemen şunu belirtelim ki, 17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların, şehirlerde yer alan menzil, oda, dükkan, han, hamam vs. gibi gelir kaynaklarının üzerinde inşa edildikleri arsaların ekserisi, verdiğimiz örneklerde görüldüğü gibi, daha önceki devirlerde te'sis edilen vakıflara aittirler.

İç hizmet giderlerine bir iki örnek daha vererek, bu giderler için, tahmini toplam vakıf gelirlerinden yüzde kaç pay ayrıldığını belirteceğiz.

Yine, vakıfların iç hizmet masrafları arasında gösterdiğimiz "muhasabe harcı"(56) için vakıfların belirli bir ödenek ayırdıklarını görüyoruz. Örneğin, Ekim 1594 (Safer 1003) tarihli bir vakfın kurucusu, vakfının yıllık gelir ve gider hesaplarının muhasebesini yapacak olan belde kadısına, yıllık 100 akçe muhasabe harcı verilmesini istemektedir(56)

İç hizmet masraflarına vereceğimiz son bir örnek de, Kasım başları 1608 tarihli bir vakfın kurucusu, vakfettiği bir bahçenin gelirinin gerektiğinde evvela

56-Ekz. Tablo:21

56/1-Safer 1003, Güzelhisar, Ramazan Paşa Vakfı, VGMA., Def. NO:605/256/344.

bahçenin imarına sarfedilmesini şart koşmuştur(57).

Verdiğimiz bu örneklerden sonra,şimdi ele aldığımız 313 vakfın tahmini yıllık gelirlerinin yüzde kaçının iç hizmet giderlerine ayrıldığını belirtebiliriz.Yalnız, şunu belirtelim ki,yukarıda belirttiğimiz gibi,iç hizmet masraflarına idari ve onarım personeline ödenen maaşları da ekleyeceğiz.

Buna göre,17.yüzyıl tahmini vakıf gelirlerinin % 17.26'sı(18.936.073 akçenin 3.270.742,6 akçesi) onarım vs.gibi masraflara, idari personele(mütevelli,nâzır, ka-tip vs. gibi) ve onarım personeline ödenmekteydi(58). Bu giderleri kendi aralarında birbirleriyle mukayese edersek, % 55.50'si(3.270.742,6 akçenin 1.815.936 akçesi) ta-mir- termin vs. gibi masraf kalemlerine; % 42.47'si(1.815.936 akçesi) ise idari görevlilere ve % 1.98'i(65.264,4 akçe) de onarım personeline yıllık ücret olarak ödenmekteydi(59).

Burada, dikkatı çeken bir husus ise, idari personel ücretlerinin, vakıfların toplam iç hizmet giderleri arasında % 42.47 gibi yüksek bir nisbet oluşturmaktadır.Bunun sebebi, bu araştırmanın ikinci bölümünde belirttiğimiz gibi, vakıf yöneticilerinin ekserisi vakıf kurucularınının ya kendileri veya aile bireyleri olmalarından kaynaklanmaktadır. Kısaca, çeşitli yollardan edindikleri mal ve mülkleri, te'sis ettikleri vakıflar yoluyla evlâdlarına ve akrabalarına muhtelif isimler altında meşru bir gelir olarak tahsis etmişlerdir.

57-Evail-i Şaban 1017,Adana,Ahmet Çelebi b.Mestan Vakfı,VGMA.,
Def.NO:581/481.

58-Bkz.Tablo:24

59-Bkz.Tablo:24

B- A İ L E F E R D L E R İ

Bu araştırmanın ikinci bölümünde, ele aldığımız vakfiyelere göre, bu dönem vakıflarının özelliklerini açıklarken belirttiğimiz gibi(60), 17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların % 55.27'si(61) zürri vakıflardır. Diğer bir ifadeyle, bu dönem vakıflarının % 55.27'si bizzat vakıf kurucularının kendilerinin, ailelerinin ve diğer yakınlarının yararına te'sis edilen vakıflardır.

Burada, üzerinde duracağımız husus ise, vakıf kurucularının te'sis ettikleri vakıflar yoluyla aile bireylerine, bir nevi maaş olarak, tahsis ettikleri "nakdi" gelirlerdir.

Hemen belirtelim ki, vakıf kurucuları te'sis ettikleri vakıflarının gayri menkul(mesken, bağ, bahçe, arazi, vs. gibi) bir kısım gelir kaynaklarının kullanım ve oturma(tasarruf ve sükna) haklarını aile bireylerine tahsis etmişlerdir. Bu tür gelir kaynaklarından vakıf kurucularının aile bireylerine sağladıkları menfaatler ve gelirler buradaki hesaplamalar içinde yoktur. Vakıf kurucularının ailelerinin, bu tasarruf ve sükna haklarından sağladıkları karları ve yararları rakamlarla ifade etmeye kalkışmadık ise de, yine de burada bu konuya değineceğiz. Ayrıca, vakıf kurucuları aile ferdleri dışında, te'sis ettikleri vakıf-

60- Bkz., İkinci Bölüm, s. 148-151.

61-136 yarı hayrı ve yarı zürri vakfın yarısı olan 68 vakfı 105 zürri vakfa eklediğimizde 173 zürri vakıf etmiş olur. Bu da 313 vakfın %55.27'si(313'ün 173'ü) eder. Bkz. Tablo:11

larının ğayri menkulleri üzerinde, kimlere oturma ve kullanım hakkı tahsis ettiklerini de belirtmeye çalışacağız.

Ele aldığımız vakfiyelere göre, vakıf kurucuları yakın veya uzak olsun bütün aile ferdlerine, akrabalarına ve hatta doğacak evlâdlarına dahi, te'sis ettikleri vakıflarının gelirlerinden belirli bir maaş(vazife) tahsis ettikleri görülmektedir(62)

Vakıf kurucularının, te'sis ettikleri vakıflarının gelirinden, kendilerine "nakdi" olarak maaş(vazife) tahsis ettikleri aile ferdlerini iki gruba ayırabiliriz.

1- Vâkıfların kendileri, zevceleri, çocuklarının anaları(ümmi veledleri), kız ve erkek evladları, torunları, kardeşleri, kardeş çocukları ve kan yoluyla(irsiyyet tarihiyle) kendilerine uzak veya yakın diğer akrabaları; bunlar birinci grubu teşkil etmektedir.

2- Vakıf kurucularının aile bireyleri arasında gösterdiğimiz cariyeleri, azatlı cariyeleri, köleleri, azatlı köleleri(utekaları) ise ikinci grubu teşkil etmektedir.

Şunu belirtmemiz gerekir ki, vakıf kurucularının, kendilerine gelir tahsis ettikleri bu kimseleri, yaptığımız tablolarda etraflıca belirttiğimiz için(63), burada birer ikişer örnek vermekle yetineceğiz. Buna göre vereceğimiz örnekler şöyledir:

Örneğin, Ocak başları 1630(Evaili C.ahir 1039) tarihinde, Bursa'da te'sis edilen bir vakfın vâkıfı, te'sis ettiği vakfının gelirinden, ölümünden sonra zevcesi başka

62-Bkz.Tablo:19

63-Bkz.Tablo:19

kocaya gitmediği sürece, kendisine aylık 300 akçe gelir (maaş) bağlar; şayet kocaya gidecek olursa maaşının kesilip tekrar ödenmemesini; ayrıca, henüz buluşa ermemiş kızına da aylık 300 akçelik maaş tahsis eder, bu kızı da evleninceye değin maaş almasını, evlendikten sonra maaşının kesilmesini istemektedir(64).

Ekim başları 1625(Evaili Safer 1035) tarihinde bir vakıf te'sis etmiş olan Malatyalı Kapuağası İsmail Ağa, vakfının gelirinden kardeşi Vezir İbrahim Paşa'nın sulbi oğlu Abdülbaki Çelebi'ye gündelik dokuz akçe, hala-zâdesi Mehmet Çelebi ve Abdurrahman Çelebi'ye, her birine gündelik sekiz akçe; diğer kardeşi kapıcıbaşı olan Ahmet Ağa'nın evlâdlarından Mehmet ve Ali'ye gündelik dokuz akçe; diğer hala-zâdeleri olan Süleyman ve Mehmed'e gündelik beşer akçe; atıklarından(azatlı cariyeleri) İftihar ve Saliha'ya gündelik sekizer akçe; Fatma, Hatice, Safiye ve Aliye adlı diğer atıklarına gündelik dörder akçe verilmesini; ayrıca, söz konusu bu şahıslar öldüklerinde kendilerine tahsis edilen bu maaşların, nesilleri kesilinceye değin, evladlarına ödenmesini şart kılmaktadır (65).

13 Mayıs 1683(16 C.evvel 1094) tarihli diğer bir vakfın vâkîfı ise, anne tarafında kardeşi(li-ümm er karındaşı) Mustafa Çelebi'nin oğulları Mehmet Çelebi ile İs-

64-Evail-i C.ahir 1039,Bursa,Sabık Rumeli Kadiaskeri Kara Çelebi-zâde Mehmet Efendi b.Hüsameddin Efendi Vakfı,VGMA., Def.NO: 571/100/53.

65-Evail-i Safer 1035,İstanbul,Malatyalı Kapuağası İsmail Ağa b.Mehmet Vakfı,VGMA.,Def.NO:2138/150/35

mail Çelebi'ye günde beşer akçelik gelir(vazife) bağlamıştır; bunlar öldüklerinde maaşlarının erkek ve kız çocuklarının arasında eşit olarak(ale's-seviyye) bölüşülerek ödenmesini istemektedir. Bu vâkıf ayrıca, beyaz cariyelerinden Serbâde, Saliha, Fadıma ve Rabia'ya da gündelik birer akçe gelir tahsis eder; bu cariyeleri öldüklerinde kendilerine tahsis edilen maaşların, nesilleri kesilinceye değin, erkek olsun veya kız olsun çocuklarına ödenmesini şart kılmıştır. Yine, Zenci cariyelerinden Ayşe, Fatma ve Mebrure'ye de aynı şartlarla gündelik birer akçelik gelir tahsis etmiştir. Bu vâkıf ayrıca, "besleme tabir olunur hizmetkarlarından Züleyha'ya" da aynı şartlarla gündelik birer akçe verilmesini şart koşturmuştur (66).

Bir diğer vâkıf ise, "fısk u fucurdan ari olan utekalarının dul kadınlarına" yılda 200 akçe verilmesini istemektedir (67).

Hemen belirtelim ki, vakıf kurucuları aile ferdleri ve diğer yakınları için, te'sis ettikleri vakıflarından, tahsis ettikleri bu muayyen gelirler(vazifeler) dışında, miktarları rakamlarla ifade edilmeyen gelirler de tahsis etmişlerdir. Örneğin, bir kısım vakıf kurucuları te'sis ettikleri vakıflarının gelir fazlasını kendilerine, aile ferdlerine ve yakınlarına tahsis etmişlerdir. Misâl olarak, Ocak başları 1616(Evaili Muharrem 1025) tarihli bir vakfın kurucusu, vakfının gelir fazlasını kendisine,

66-16 C.evvel 1094, Narca, Ummuhanı Hatun b. Ali Paşa Vakfı, VGMA., Def.NO:624/280.

67-Hicri 1026 tarihli Karaçelebi-zâde Mehmet b.Hüsameddin Vakfı, VGMA., Def.NO:571/98.

hemşiresi merhum Halime Hatun'un kızları Şah Hatun, Fatma Hatun ve hemşire-zadesi Süleyman Çelebi'nin oğlu Selim Çelebi'ye tahsis etmiştir. Kendisinin ve bunların vefatından sonra ise, bu gelir fazlasını zengin-fakır, erkek kadın farketmeksizin, eşit bir şekilde, nesli kesilinceye kadar evlâd-ı evlâd-ı evlâdına ödenmesini şart kılmıştır (68). Temmuz başları 1621 (Evaili Ramazan 1030) tarihli bir diğer vakfın vâkıfı ise, vakıf görevlilerinin maaşlarından ve diğer masraflardan artan kiralardan ve gelirlerinden evlâdı ve evlâd-ı evlâdlarına verilmesini ve kızları kocaya varmadıkça, erkek evlâdlarının hisselerinin yarısı kadar (li'z-zekeri misli hazzi'l-ünseyeyn) hisse almalarını, kocaya vardıklarında hisselerinin tekrar erkek evlâdlarına ödenmesini, erkek çocuklarının sülalesi devam ettikçe, kız çocuklarının vakıf gelirlerine müdahale etmemelerini şart koşturmuş (69). 15 Mart 1613 tarihli diğer bir vakfın kurucusu, vakfının gelir fazlasını evlâdı ve evlâdı evlâdının erkek ve kadınları arasında eşit bir şekilde

68-"...benim ve bunların vefatından sonra benim evladım ve evlad-ı evladım ve onların evladı ve evlad-ı evladı ile'l-inkiraz... zukur ve inası ve fakir ve ğanisi ale's-seviyye...mabeynlerinde beraber taksim edeler...", bkz. Evail-i Muharrem 1025, Edirne, Abdülbaki Paşa Vakfı, VGMA., Def.NO:632/102.

69-"...vezayifden ve tayin olunan etime ve masarifden fazla kalan ucür ve ğallatı ebnama ve ebna-ı ebnama batnen ba'de batnın vakfeyleyüb, şart eyledim ki ale's-seviyye mutasarrıf olalar ve tarihi vakfiyede mütezevvice olmayan benatım zevce varmadıkça ucür ve ğallattan li'z-zekeri misli hazzi'l-ünseyeyn oğlanların aldığı hisselerin nisfına müstehak olub zevce vardık(ların)da hisse-i mezbur ebnamdan mutasarrıf-ı vakf olanlara intikal ede. Ebna silsilesi mevcut oldukça mütezevvice olan benat vakfıma müdahale etmeye ler...", bkz. Evail-i Ramazan 1030, el-Hac Abdi Bey b. el-Hac Hamza Vakfı, VGMA., Def.NO:598/147/112.

bölüşmelerini şart kılmıştır (70).

Vakıf kurucuları te'sis ettikleri vakıflar yoluyla aile ferdlerine bağladıkları maaş ve bıraktıkları gelir fazlasının dışında, başka menfaatlar da bırakmışlardır.

İşte, vâkıfların te'sis ettikleri vakıflar yoluyla aile ferdlerine ve diğer yakınlarına sağladıkları bu yararların başında, vakfettikleri malların ve mülklerin üzerindeki kullanım ve oturma (tasarruf ve sükna) hakkı gelmektedir.

Vakıf kurucuları, te'sis ettikleri vakıflarının gayri menkul gelir kaynakları (mesken, arazi ve bahçe gibi) üzerinde, kendilerine oturma ve kullanma hakkı tahsis ettikleri kimseleri dört gruba ayırabiliriz.

1-Kendileri, eşleri, evlâdları, torunları, kardeşleri ve diğer akrabaları;

2-Cariyeleri, azatlı cariyeleri, ütekaları;

3-Vakıflarının yöneticileri, ki bunların ekserisi vâkıfların ailelerine mensuptur;

4-Cami, mescid vs. gibi din görevlileri, vâkıfların mensup oldukları tarikatların şeyhleri ve muhipleri, medrese ve mektep görevlileri.

Burada üzerinde duracağımız kimseler ilk üç gruba girenlerdir.

Ele aldığımız vakfiyelere göre, vâkıfların ekserisi (özellikle zürri ve yarı hayri vakıflarda) yukarıda grublandığımız gibi, yakın veya uzak olsun bütün akra-

70-"...ve baki kalan gallesini evladlarım ve evlad-ı evladlarım zukur ve inası ale'l-iştiraki's-seviyye mâ-beynlerinde tevzi ve taksim edeler...", bkz.25 Muharrem 1022, Nallıhan, Nasuh Paşa Vakfı, VGMA., Def.NO:585/42

baları ve aile bireylerine(71) ve diğerlerine, vakfettikleri mallar ve mülkler üzerinde oturma ve kullanım hakkı tahsis etmişlerdir. Yalnız, kendilerine bu hakların tahsis edildiği kişiler, her vâkıfın aile çevresine ve akraba durumuna göre değişmektedir. Burada bazı örnekler vermekle yetineceğiz.

İşte, vâkıfların aile bireyleri ve akrabalarından kendilerine oturma ve kullanım hakkı tahsis ettikleri kimselere ilişkin bazı örnekler şöyledir:

1- Mart ortaları 1645 (Evasat-ı Safer 1055) tarihli bir vakfın vâkıfı olan Şeyh Mahmut Efendi, vakfettiği bütün malların ve mülklerin tasarruf ve sükna hakkını kendi nefsine şart kılarak; dilediğinde kendisinin oturmasını, dilediğinde istediği kimseleri oturtmasını ve vakfının bütün gelirlerini de kendisi alıp istediği adamına, ehli ve iyalının ihtiyaçlarına harcayabilmesi için vakfiyesine şart koymuştur(72). Ayrıca, Şeyh Efendi, kendi ölümünden sonra karısı başka kocaya varmadıkça ve kötü yola düşmedikçe, vakfettiği bütün mallara ve mülklere tasarruf etmesini ve dilediğinde oturmasını ve istediği gibi harcaması için vakfiyesinde şart koymuştur(73).

71-Vakıf kurucularının aile ferdlerinden kendilerine tasarruf ve sükna hakkı tahsis ettikleri kimseleri-ele aldığımız 313 vakfiyeye göre-sıralayacak olursak şöyledir:Vâkıfın kendisi, zevcesi, zevci, ümmi veledi, diğer hatunları, ismen zikrettiği evlâdı, zukur ve inas evlâdı (ikili-birli), zukur evlâdı, inas evlâdı (dul bekar dahil), annesi, zukur ve inas evlâdı (ale's-seviyye), kardeşleri ve diğer akrabaları, torunları (erkek evlâd çocukları). Ayrıca şu kimseleri de vâkıfların aile bireyleri arasında sayabiliriz: Cariyeleri, azatlı cariyeleri, azatlı erkek köleleri, mürebbiyeleri.

72-"...şöyle şart eyledim ki, ...cümle akarat-ı mezkurata mu-tasarrıf olub, dilediğim evlere kendüm sakın olam, diledim ki, murat e-dindiğim kimseleri iskan edüb, sair mezkuratın icârelerini ve muka-taalarını ve sair gallâtını kendüm kabz eyleyüb, dilediğimi kendü adamım ve ehl-i iyalımın levazımına sarf eyleyüb..." , bkz. Evasat-ı Safer 1055, İzmir, Şeyh Mahmut Efendi Vakfı, VGMA., Def. NO: 617/61

73- agv., VGMA., Def. NO: 617/61.

2- 22 Haziran 1610 (29 R.evvel 1019) tarihli bir diğ er vakfın kurucusu, vakfettiğ i mülkleri arasında bulunan üç bab menzilde, evlâdı ve evlâd-ı evlâdının zukur ve inasının(kız ve erkek) eş it bir şekilde, nesilleri kesilinceye değ in oturmalarını ve kullanmalarını şart koş muş tur(74).

3- Diğ er bir vâkıf ise, kocasından boş anmış kızları ve ölümünden sonra baş ka kocaya gitmemek şartıyla hanımına, vakfettiğ i meskenlerde oturma hakkı tahsis etmiş tir(75).

4- 1602/1603(H.1011) tarihli bir vakfın kurucusu ise, her biri bekar olmak şartıyla, bütün azatlı köle ve cariyelerine vakfettiğ i menzilde oturma hakkı(sükna hakkı) tahsis etmiş tir(77).

5- Bir diğ er vakıf kurucusu ise, vakfettiğ i meskenlerinin ikisinde müdebbirelerinin oturmalarına tahsis etmiş tir (78).

Ayrıca ş unu da belirtelim ki,vakıf kurucuları tahsis ettikleri vakıflar yoluyla aile bireylerine ve diğ er akrabalarına sağ ladıkları yararların bir kısmı açıkça sağ lanan menfaatlar(maaş bağ lama;gelir fazlasını, oturma ve kullanım hakkı tahsis etmek gibi) olmasına mukabil,bir

74-R.evvel 1019,İzmit,Hacı Murat Bey Vakfı,VGMA.,Def.NO:624/113.

75-29 R.evvel 1019,İznikmid,Hacı Murat Bey Vakfı,VGMA.,Def.NO:624/113

76-Hicri 1030 tarihli,Kayseri,el-Hac Abdi Bey b. el Hac Hamza Vakfı,VGMA.,Def.NO:598/147.

77-Hicri 1011,Üsküdar,Şeyh Mahmut b.Fazlullah Vakfı,VGMA.,Def.NO:611/1/1

78-"...ve birinde vâkife-i mezburenin müdebbiresi Mülayime sakine olup, ve birinde müdebbire-i ahrası Ziba sakine ola...", bkz., Evasıt-ı Şaban 1012,İstanbul,Zülale b. Abdullah Vakfı,VGMA.,Def.NO:1763/115.

kısım yararlar da dolaylıdır.Örneğin,tevliyet ve nezâret (yönetim ve denetim görevleri) ile diğer cihet ve vazifeleri(görevleri) aile ferdlerine tevcih ederek, böylece vakfettikleri malları ve mülkleri değişik görevler adı altında aile ferdlerine ve diğer yakınlarına bıraktıkları görülmektedir.Misâl olarak, 13 Eylül 1616(2 Ramazan 1025) tarihli bir vakfın kurucusu, vakfının bütün vazife ve cihetlerini(görevlerini) çocuklarına tevcih etmiştir (79). Yine,30 Ocak 1616(11 Muharrem 1025) tarihinde Sinop'ta tesis edilen bir vakfın vâkıfı,Gırançukuru denen yerde yaptırdığı mescidin görevlilerinin vazifelerini evlâdlarına şart koşturmuştur (80).

Böylece, aile bireylerine hem iş ve hem de meşru bir gelir sağlamış oluyorlardı.

Vakıf kurucularının te'sis ettikleri vakıflar yoluyla aile bireylerine ve diğer yakınlarına sağladıkları yarar ve gelirleri bu araştırmanın ikinci bölümünde," 17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların özellikleri"ni belirttiğimiz kısımda(81) etraflıca anlattığımız için, burada daha fazla detaya girmeden,vâkıfların te'sis ettikleri vakıflardan aile bireylerine ve akrabalarına gündelik,gelir fazlası, tasarruf ve sükna hakkı gibi isimler altında yüzde kaç pay ayırdıklarına ilişkin bazı tahminlerde bulunmaya çalışacağız.

Bu araştırmada ele aldığımız 313 vakfın, tahmini bir hesapla, yıllık gelirlerinin toplamı 18.936.073 akçe-

79-2 Ramazan 1025,Üsküdar,Şeyh Mahmut b. Fazlullah Vakfı,VCMA.,Def.NO:581/185/189.

80-11 Muharrem 1025,Sinop,Bilal Baydı b.Süleyman Vakfı,VCMA.,Def.NO:487/115.

81-Bkz.İkinci Bölüm,s...

dir(82).17.yüzyıl vakıflarının tahmini bu bir yıllık gelirlerinin % 9.93'ü(1.881.524,4 akçe) vakıf kurucuları tarafından aile bireylerine ve diğer akrabalarına gündelik adı altında maaş(vazife) olarak tahsis edilmiştir (83).

Ayrıca, vakıf kurucularının bir kısmı, te'sis ettikleri vakıflarının gelir fazlasını ve bir kısım vakıf akarlarını(arazi,mesken,bağ ve bahçe gibi) da aile ferdlerinin ve akrabalarının tasarruf ve süknalarına(kullanım ve oturmalarına) tahsis ettiklerini yukarıda belirttik.

Vâkıfların aile bireyleri ve akrabalarına tahsis ettikleri bu gelir fazlası ile bir kısım akarların tasarruf ve sükna haklarına mukabil, vakıf gelirlerini ve giderlerini gösterir tablodaki(84) gözüken % 26.44(5.007.188,6 akçe) nisbetindeki gelir fazlasının (85) tamamının da vakıf kurucularının ailelerinin ve diğer akrabaları-eline geçtiğini söyleyebiliriz.

Bu % 9.93(1.881.524,4 akçe) nisbetindeki gündelik vazifelerin(maaşların) yıllık tutarları ile vâkıfların aile bireylerine tahsis ettikleri diğer haklardan(gelir fazlası ve bir kısım akarların tasarruf ve sükna hakları gibi) sağladıkları gelirlere mukabil % 26.44 (5.007.188,6 akçe) nisbetindeki gelir fazlasını topladığımızda,ele aldığımız 313 vakfın, toplam tahmini bir yıllık gelirlerinin % 36.37'si(18.936.073 akçenin 6.888.713 akçesi) vakıf kurucularının aile bireylerinin ve di-

82-Bkz.Tablo:24

83-Bkz.Tablo:24

84-Bkz.Tablo:24

85-Bkz.Tablo:24

ger akrabalarının eline geçtiğini söylemek mümkündür.

Böylece, 17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların % 55.27'si(173 vakıf) vakıf kurucularının aile ferdleri ve diğer akrabalarının yararına te'sis edilmelerine mukabil; bu dönem vakıflarının tahmini gelirlerinin %36.37'si(6.888.713 akçe) vâkıfların ailelerine ve diğer akrabalarına tahsis edilmiştir, diyebiliriz.

C-D İ N İ G R U B L A R V E H İ Z M E T L E R

Bilindiği üzere,Osmanlı Devleti'nde muhtelif sosyal hizmetlerle beraber, dini hizmetler de vakıflarca deruhte edilmekteydi.

İşte burada, 17.yüzyıl vakıf kurucularının te'sis ettikleri vakıfların gelirlerinin yüzde kaçını dini hizmetlere ve gruplara ayırdıklarını belirlemeye çalışacağız.Hemen belirtelim ki,burada bu dini hizmet ve grupları üç alt başlık altında değerlendireceğiz.Bu dini hizmet ve grupları şöyle sıralamak mümkündür:

1- Cami,mescit vs.gibi mabedlerin bir takım giderleri için yapılan harcamalar ve bu harcamaları,"Dini Hizmet Masrafları" başlığı altında inceleyeceğiz.

2-Muhtelif tarikatlar ve türbelere yapılan yardım ve harcamaları da,"Tarikatlar" başlığı altında vereceğiz.

3-Mukaddes beldelere(Harameyn) yapılan yardım ve masrafları da ayrı bir alt başlık içinde değerlendireceğiz.

1-D İ N İ H İ Z M E T L E R

Burada, şu hususlar üzerinde duracağız:1-Cami,mescid vs. gibi mabedlerin bir takım giderleri için yapılan

harcamalar; 2- dini günlerde yapılan harcamalar; 3- bu dini hizmetleri yürüten görevlilerin yıllık ücret tutarları ve 4- bu bütün dini hizmet harcamaları için, toplam tahmini vakıf gelirlerinden yüzde kaç pay ayrıldığını belirlemeye çalışacağız.

Yukarıda belirttiğimiz üzere, 17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların (313 vakfiyeye göre), hayrâtının % 39.55'i (1360 hayrâtın 538'i) cami, mescid, namazgah, türbe, tekke, vs. gibi dini yapılardır. Bu mabedlerin % 40.89'u (538'in 220'si) ele aldığımız vakıfların vâkıflarınca inşa ve ihya edilmiştir; % 59.10'u (538'in 318'i) ise daha önceki devirlerde inşa edilip de, 17. yüzyıl vakıf kurucuları tarafından sağlanan mali destekle ayakta kalan dini yapılarıdır.

İşte, vakıf kurucularının te'sis ettikleri vakıflarının gelirlerinden bu dini yapılar için yüzde kaç pay ayırdıklarını belirtmeye çalışacağız.

Yalnız burada şunu belirtelimki, vâkıfların bu dini yapıların aydınlatılması, döşemesi, yakacağı vs. gibi hizmetleri için yaptıkları harcamaları ve tahsis ettikleri ödenekleri burada tek tek örneklerle açıklamaya gerek görmüyoruz; çünkü, bu tür masraflar için yapılan harcamaları, hazırladığımız tablolarda (86) tafsilatlıca belirttik. Ayrıca dini günlerde yapılan harcamaları da örneklerle açıklamaya gerek görmüyoruz.

Şimdi, bu dini hizmetler için yapılan harcamaların toplam vakıf gelirleri içindeki nisbetini belirtebiliriz.

1-Ele aldığımız vakfiyelere göre; cami,mescid,na-
mazgah,vs. gibi dini yapıların aydınlatılması, döşemesi,
yakacağı vesair masraflar, vâkıflar tarafından bütün di-
ni hizmetler için ayrılan vakıf gelirlerinin % 10.65'ini
(6.288.372 akçenin 670.524 akçesi) teşkil etmektedir(87).

2-Camı,mescit vs. gibi mabedlerin görevlilerinin
ücretleri bütün dini hizmetler için ayrılan vakıf gelir-
lerinin % 27.95'ini(6.288.372 akçenin 1.758.063 akçesini)
oluşturmaktadır (88).

3-Dini bayramlarda,kandil gecelerinde ve müslüman-
larca mukaddes sayılan diğer günlerde icra edilen merasim
ve kutlamalar için yapılan harcamalar,bütün dini hizmet-
ler için ayrılan vakıf gelirlerinin % 7.71'ini(485.359 ak-
çe) teşkil etmektedir(89).Ayrıca,mevlid kandilleri vesair
günlerde mevlid okuyan mevlüthanlara ödenen ücretler,bü-
tün dini hizmetler için ayrılan vakıf gelirlerinin %0.31'
ini(20.066,4 akçe) oluşturmaktadır(90).

4-Bütün dini hizmetler için ayrılan vakıf gelirle-
rinin % 23.07'si(6.288.372 akçenin 1.451.034 akçesi) cüz
okuyan eczahanlara ve vâkıflara dua eden duahanlara üç-

87-Bkz.Tablo:21 ve 24

88-Bkz.Tablo:24

89-Dini günlerin kutlanması için ayrılan vakıf gelirlerinin %
18.73'ü(485.359 akçenin 90.916'sı) Ramazan ayında,% 3.93'ü(19.093 ak-
çesi) şeker bayramında,% 2.41'i(11.700 akçesi) kurban bayramında,%
0.54'ü(2660 akçesi) miraç gecesinde,% 30.34'ü(147.277 akçesi) berat
gecesinde,% 1.62'si(7.900 akçesi) kadir gecesinde,% 0.35'i(1700 akçe)
regaib gecesinde,% 3.60'ı(17.500 akçesi)cuma gecelerinde,% 7.72'si
(37.483 akçesi) için vakfiyelerde hangi gün ve gece olduğu belir-
tilmeyip, sadece" leyle-i mübarakede" denilmektedir.% 22.80'ı(110.
670 akçesi) mevlid kandillerinde ve % 7.92'si de "aşure günü"nde ya-
pılacak harcamalar için tahsis edilmiştir.,bkz.Tablo:23

90-Bkz.Tablo:24

ret olarak ödenmektedir (91).

Böylece, bütün dini hizmetler için ayrılan vakıf gelirlerinin % 69.73'ü (6.288.372 akçenin 4.385.047 akçesi) cami, mescid vs. mabedlerin giderlerine, görevlilerinin ücretlerine, dini günlerin kutlanış masraflarına, mevlüthanların ücretlerine ve eczahan ile duahanlara ücret olarak ödenmektedir (92).

2-TARİKATLAR

Osmanlı toplumunda büyük bir nüfuza sahip olan muhtelif tarikatları fonksiyonları icabı dini hizmet ve gruplar arasında gösterdik.

İşte burada, 17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların, dini hizmetler ve gruplar için tahsis edilen gelirlerinin yüzde kaçını tarikatların muhtelif giderlerine ayrıldığını belirlemeye çalışacağız. Hemen belirtelim ki, muhtelif tarikatların bir takım gereksinimleri için yapılan bu yardımları yaptığımız tablolarda (93) etraflıca belirttiğimiz için, burada bu yardımlara ilişkin örnekler vermeye gerek görmüyoruz.

Belirtmemiz gereken bir husus da, muhtelif din ulularını vesaireye ait türbeleri, tekke ve zaviyeler arasında gösterdik; çünkü bu türbelerin de, zaviyelerle iç içe veya dini gayelerle ziyaret edilen mahaller olduğu görülmektedir. Örneğin, 10 Şubat 1585 tarihli Üsküdar Kadısı'na yazılan bir hükümde, özetle şöyle denilmektedir:

91-Bkz. Tablo:24

92-Bkz. Tablo:24

93-Bkz. Tablo:21

Üsküdar Kazası köylerinden Semekdere Köyü yakınında Nurbanu (sultan) tarafında tamir ettirilen Sarı Gazi Mezarı(türbesi) civarında bir de zaviye yaptırıp,sonradan mezarın etrafında çobanlar ağıl yapmışlardır.Bu sebeble, dışardan kafir levendleri gelip, ziyarete gelen hatunları incittiklerinden, mezara yakın yerlerde ağıl yapılmaması ve yapılanların da yıktırılması istenmektedir(94).

Bu örnekte görüldüğü gibi, bu tür mezar ve türbeler ziyaretgah mahalleri olduğundan bu tür yapıları ve bunlara yapılan harcamaları da tekke ve zaviyeler arasında değerlendirdik.

Şimdi, bütün dini hizmetler için ayrılan vakıf gelirlerinin yüzde kaçının tarikatların muhtelif giderleri için tahsis edildiğini belirtebiliriz.

1-Tarikatların muhtelif giderleri için yapılan masraflar(veya ayrılan ödenekler),bütün dini hizmetler için ayrılan vakıf gelirlerinin % 3.65'ini(6.288.372 akçenin 230.893 akçesini) oluşturmaktadır (95).

2-Tarikat görevlilerine(şeyhlere,dervişlere) ödenen yıllık ücret totarları ise % 3.49'una(6.288.372 akçenin 220.798,8 akçesini) teşkil etmektedir(96).

Böylece,bütün dini hizmetler için ayrılan vakıf gelirlerinin % 7.17'si(6.288.372 akçenin 451.691,8 akçesi) tarikatların muhtelif giderleri ve görevlilerine harcanmaktadır(97).

94-BA..Mühimme Def.NO:55/291/163.

95-Bkz.Tablo:24

96-Bkz.Tablo:24

97-Bkz.Tablo:24

3-MUKADDES BELDELER (HARAMEYN)

Bütün dini hizmetler ve gruplar için tahsis edilen vakıf gelirlerinin yüzde kaçının Mekke ve Medine(Harameyn) fukarâsına gönderildiğini belirtmeden önce, bu mukaddes beldelere ne zamandan beri yardım yapıldığı ve bu yerlere yardım yapmanın dayandığı temel düşünceyi açıklayan bazı bilgileri buraya aktaralım.

Bu düşünceye ilişkin bir çok sebep ileri sürmek mümkün ise de,biz burada fazla tafsilata girmeden iki örnek vermekle yetineceğiz.

1-Osmanlı ulemâsı arasında muteber addedilen İmamı Gazali'nin İhya-ı Ulumuddin isimli eserinde Mekke'de yapılacak yardımlar ve ibadetler hakkında Hasan Basri'den nakledilen bir rivayette şöyle denilmektedir:"Kabe(Mekke) de bir gün oruç hariçteki yüz güne, Kabe'de bir dirhem sadaka, hariçteki yüzbin dirheme bedeldir.Bu husus her hasene ve iyilik için böyledir"(98).

2-Kuddusi Baba Divanı'nda da,özet olarak,Hazreti Peygambere istinaden Medine şehri bütün İslam beldelerinin anası ve diğer şehirler Medine için bir gelir kaynağı olduğu,Medine halkına saygıda bulunanlara Kiyamette büyük mükafatlar va'dedildiği ve Medinelilere hediye verenler nice yüceliklere erseler de reva oldukları, empoze edilmektedir (99).

98-İmam-ı Gazali,İhyâ-ı Ulumuddin,C.I,s.600

99-"Medine ümm-i buldan dedi Taha/Kamu buldân ana rızk-ı gıdadır/Medine ehline kim ede ta'zim/Kiyamette yeri tahte'l-livadır/Medine ehline veren hediye/Ulu devletlere erse revadır", bkz.,Fehmi,Kuyumcu,Kuddusi Divanı,(Ankara 1982) s.222

Verdiğimiz örneklerde görüldüğü gibi, Mekke ve Medine'ye yardım etmek ve oraların halkına saygıda bulunmak büyük sevaplar getireceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Hatta öyleki, Kanije gelirlerinin Medine-i Münevvere'ye tahsis edilmiş olması buraya ayrı bir değer verilmesini ve savunmasına daha canla başla devam olunmasını gerektiğine inanılıyordu ve Hazreti Peygamber'in manevi kudretinin kendi Ravza-i Mutahharası'na ait olan bu şehrin külfar eline düşmesine/asla müsaade etmeyeceği inancı hepsini savunma aşkıyla tutuşturmuştu (100).

Harameyne, vakıf gelirlerinden ayrılan tahsisatlar, bazı münferit yardımlar dışında, "Sürre-i Humayun" veya "sürre alayı" adı altında devletçe yapılan bir törenle her sene, yarısı Mekke'ye ve yarısı Medine'ye gönderilmekteydi.

Harameyne "sürre" göndermek Abbasiler zamanında başlamış olup ve Osmanlılar döneminde de Çelebi Mehmet tahta geçince (M.1388/H.791) ilk defa olarak gönderilmiştir (101). Bu gelenek Birinci Cihan Harbi içinde Harameyn ile irtibat kesilinceye değin sürmüştür (102).

Şunu da belirtelim ki, Harameyn adına kurulan müstakil vakıflarla beraber, aşağı yukarı bütün "zürri vakıflar"ın tek meşru gerekçeleri ve hayri yönleri, nesilleri kesildikten sonra, gelirlerinin "Harameyn Fukarâsı"na şart koşulmasıdır. Ayrıca her padişahın, Valide Sultanların ve büyük devlet ricalının kendi adlarına Haramayn'de görevlendirdikleri görevliler de bulunmaktaydı. Örneğin,

100-Joseph von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, (Bugünkü dille özetleyen: Abdülkadir Karahan), C.II, s.136.

101-Ziya, Karamursel, Osmanlı Devleti'nin Mali Tarihi'ne Bir Bakış, (Ankara 1940), s.20-21.

102-M.Zeki, Pakalın, age., C.I, s.280-285.

6 Eylül 1591(16 Zilka'de 999) tarihli,Darussaade Ağası Mehmet Ağ'a'ya hitaben yazılan bir hükümde,büyük cedlerinden her birinin Mekke'de cüzhanları bulunduğu,ancak cediti merhum Sultan Selim'in olmadığından otuz kişi cüz okumak üzere Mekke'de eczahan olarak tayin edilmesi, padişah tarafından istenilmektedir (103).

Şimdi, bütün dini hizmetler için tahsis edilen vakıf gelirlerinin yüzde kaçının "Harameyne" gönderildiğini belirtelim.

1-Mekke-Medine(Harameyn) Fukarâsı'na ve buralardaki sair bir takım hizmetlere tahsis edilen vakıf gelirleri,bütün dini hizmetler için tahsis edilen vakıf gelirlerinin % 20.37'sini(6.288.372 akçenin 1.281.180 akçesini) teşkil etmektedir(104).

2-Harameyn'de görevlendirilen görevlilerin ücretleri, bütün dini hizmet giderlerinin % 2.70'ini(170.453,2 akçe) oluşturmaktadır(105).

Böylece, bütün dini hizmetler ve gruplar için tahsis edilen 17.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 23.07'si(6.288.372 akçenin 1.451.633,2 akçesi) Harameyn Fukarâsı'na ve görevlilerine gönderilmekteydi.

D- E Ğ İ T İ M H İ Z M E T L E R İ

Bu bölümün başında belirttiğimiz üzere, Osmanlı Devleti'nde diğer sosyal ve dini hizmetler gibi, eğitim

103-BA.Mühimme Def.NO:73/711/319

104-Bkz.Tablo:21 ve 24

105-Bkz.Tablo:24

hizmetleri(medrese,mektep,daulhadis ve darulkurra vs.gibi eğitim kurumlarının her türlü ihtiyacı,hocaların ve talebelerin giyim koşam ve geçim masrafları) de, vakıflarca karşılanmaktaydı.

İşte burada, 17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların gelirlerinin yüzde kaçının eğitim hizmetlerine tahsis edildiğini belirteceğiz.Yine, bu eğitim hizmetleri için vakıf kurucularınca ayrılan tahsisatları yaptığımız tablolarda etraflıca belirttiğimiz için,bunlara ayrıca örnek vermeye gerek görmüyoruz.

Ele aldığımız 313 vakfiyeye göre,17. yüzyıl vakıflarının tahmini bir yıllık gelirlerinin % 6.75'i(18.936.073 akçenin 1.279.252,8 akçesi) eğitim hizmetlerine harcanmaktadır(106).Eğitim hizmetlerine tahsis edilen bu vakıf gelirlerinin % 20.17'si(1.279. 252,8 akçenin 258.916 akçesi)mektep,muallimhane,medrese,darulhadis,darulkurra vs. gibi eğitim kurumlarının yakacağı,aydınlatılması,mefruşatı,talebelerin yiyeceği vesaireye harcanmaktadır(107); % 62.07'si(1.279.252,8 akçenin 794.098,8 akçesi) müderris,muallim,şeyhulkurra,mektep halifesi ve diğer personele ücret olarak ödenmektedir(108). % 17.67'si (226.238 akçesi) talebelere,bir nevi karşılıksız burs diyebileceğimiz,gündelik vazifelerden oluşmaktadır (109).

106-Bkz.Tablo:24

107-Bkz.Tablo:21

108-Bkz.Tablo:24

109-Bkz.Tablo:22

E- S O S Y A L H İ Z M E T L E R

Bugünkü sosyal devlet anlayışına göre, kamu hizmetleri olarak ifa edilen bir çok sosyal hizmetler Osmanlı Devleti'nde vakıflarca deruhte edilmekteydi.

Bu araştırmada ele aldığımız 313 vakfiyeye göre, 17. yüzyıl vakıf kurucuları te'sis ettikleri vakıflarının geliri ile az da olsa, bir çok muhtelif sosyal hizmetin karşılanması için belirli ödenekler ayırdıkları görülmektedir(110).Yaptığımız tablolarda bu hizmetleri detaylı olarak belirttiğimizden, burada tekrar örneklerle açıklamaya gerek görmüyoruz (111).

Şimdi, 17.yüzyıl vakıf gelirlerinin yüzde kaçının sosyal hizmetlere tahsis edildiğini belirtirsek şöyledir:

1-Köprü tamiri, kaldırım yapımı, yetim, fakir, muhtaç çocuklara elbise alımı, fukaraya yardım vs. gibi sosyal hizmet masrafları; bütün sosyal hizmetler için ayrılan vakıf gelirlerinin % 72.93'ünü(1.208.992,6 akçenin 881.587 akçesini) teşkil etmektedir(112).

2-İmâret, misafirhane, han vs. gibi sosyal hizmet müesseselerinin personeline ödenen ücretlerin tutarı, bütün sosyal hizmet harcamaları için, tahsis edilen vakıf gelirlerinin % 6.20'sini(75.751,2 akçesini) oluşturmaktadır (113).

110-Bkz.Tablo:21

111-Bkz.Tablo:21

112-Bkz.Tablo:24

113-Bkz.Tablo:24

3-Sosyal hizmetler için ayrılan vakıf gelirlerinin % 9.02'si(109.108,8 akçe) sebilhane,çeşme,musluk, su yolları vs.gibi hayrâtın bakım ve onarım işlerini yürüten görevlilere ücret olarak ödenmekteydi(114).

4-Sosyal hizmetler için ayrılan vakıf gelirlerinin % 11.75'i(142.545,6 akçe) de,muhtelif yollar ve derbendler üzerindeki, gelip geçen yolcuların barınması,bir takım tehlikelere karşı korunması için, te'sis edilen kalelerde,palağalarda görevlendirilen mustahfız, pasban (bekçi),kale kethudası,kale kapıcısı,palağa ağası,vs.görevlilere ücret olarak ödenmekteydi(115)Örneğin, Temmuz başları 1663(Gurre-i Zilhicce 1073) tarihli bir beratta, Darussaade Ağası Mehmet Ağa'nın, hacıların yol güzergahı olan Maraş(?) da tamir ve ihya ettikleri cadde yakınında bir de kale inşa ettikleri ve burada gelip geçen hacılar ve diğer yolcuları korumaları,gereken yiyecek,içecek ve hayvan yemi,tıfasiyla tedarik etmeleri ve yolları gözetlemeleri için,her birine gündelik beşer akçe verilmek üzere,30 nefer iyi silah kullanan(tüfenk-endaz) atlı mustahfız atandığı ve her birinin eline ayrı ayrı beratlar verildiği,özet olarak,belirtilmektedir (116).

114-Bkz.Tablo:24

115-Bkz.Tablo:9 ve 24

116-"...darussaadetim ağası Mehmet Ağa...tarik-i huccac-ı müslimin olan nefsi Maraş (?) ()'da tamir ve ihya eyledikleri cadde kurbunda olan kal'a-i cedidi müceddeden bina eyledikleri kal'a-i mezburda bâlada zikrolunan mustahfızan olup,sakın olmak şartıyla mahall-i mezburda murûr ve ubûr eyleyen huccac-ı müslimin vesair ibn-i Sebili eğer yollarda ve eğer menzil-i mezburda hıfz-ı hiraset edüb ve menzil-i mezburda lazım olan zad ve zevâdı ve zahire ve aleflerin bahasıyla tedarik ve hazır edüb ve huccac-ı müslimin ve mahall-i mezburda murûr ve ubûr eden sair ebna-i sebili refahı hal ve zu'afayı iyal(?) ile murur ettürüb ve

Yolların güvenliğini sağlayan bu görevlilerin fonksiyonlarını belirttikten sonra, ele aldığımız vakfiyelere göre, bütün sosyal hizmetlere ayrılan vakıf gelirlerinin toplam nisbetini belirtirsek şöyledir:

17.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 6.37'si(18.936.073 akçenin 1.208.524,4 akçesi) muhtelif sosyal hizmet masrafları; imâret, misafirhane, han vs. ile su işleri ve güvenlik görevlilerinin ücretleri için tahsis edilmiştir(117). Kısaca, vakıf gelirlerinin % 6.37'si sosyal hizmetler için harcanmaktaydı.

III- DEĞERLENDİRME

Burada, ele aldığımız 313 vakfiyeye göre, 17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların hayrâtları ve gelirlerinin muhtelif hizmet gruplarına dağılımlarını çeşitli açılardan biribirleriyle mukayese ederek, özet bazı bilgiler vereceğiz. Ayrıca, 17.ve 18.yüzyıl Osmanlı vakıflarının gelirlerini muhtelif hizmet gruplarına dağılımları bakımından karşılaştıracamız.

1-Te'sis edildikleri dönemlere göre, vakıf hayrâtının dağılımı şöyledir:

a-17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların hayrâtının % 68.01'i(1360 hayrâtın 925'i) bizzat bu dönem vakıf kurucuları tarafından inşa ve ihya edilmiştir(118).

b- % 31.98'i(1360 hayrâtın 435'i) daha önceki yüzyıllarda(dönemlerde) başkalarınca inşa edilip de, bu deryolları dahi hıfz-ı hırsaset etmek üzere kışla-ı cedide yevmi beşer akçe ile balada tasrih olunduğu üzere otuz nefer tüfenk-endaz atlu mustahfız yazılmak ferman olmağın..."fi gurre-i Zilhicce 1073 , bkz.VGMA., Def.NO:316/38.

117-Bkz.Tablo:24

118-Bkz.Tablo:18

nem vakıf kurucularının muhtelif mali destekleriyle varlıkları idame ettirilen hayrâtlardır(119).

2-Hizmet sektörlerine göre,17.yüzyıl vakıf hayrâtının dağılımı ise şöyledir:

a-Hayrâtın %39.55'ı(1360 hayrâtın 538'i) cami,mescid vs.gibi yapılar olup, bu tür dini yapıların % 40.89'u(538'in 220'si) bu dönem vâkıflarınca te'sis edilmiştir; % 59.10'u(538'in 318'i) daha önceki asırlardaki vakıf kurucuları tarafından inşa edilmiştir(120).

b-Hayrâtın % 14.33'ü(1360'ın 195'i) medrese,mehtep,darulhadis,darulkurra vs.gibi eğitim kurumları olup; % 75.89'u(195 eğitim kurumunun 148'i)17.yüzyıl vâkıflarınca te'sis edilmiştir, % 24.10'u(195'in 47'si) daha önceki devirlerdeki vakıf kurucularınca te'sis edilip de, bu dönem vâkıflarının yaptıkları mali destekle varlıkları idame ettirilen eğitim müesseseleridir(121).

c-Ele aldığımız 313 vakfın hayrâtının % 45.88'i (1360 hayrâtın 624'ü) kervansaray,han,imârethane, sebil, köprü vs.gibi sosyal hizmet müesseselerinden oluşan hayrâtlardır.Bu hayrâtların % 88.78'i(624'ün 554'ü) ele aldığımız vakıfların kurucuları tarafından inşa ve ihya edilmiştir;% 11.21'i(624'ün 70'i) daha önceki yüzyıl vâkıflarınca inşa edilen sosyal hizmet müesseseleridir(122).

Burada şöyle bir sonuca gitmek mümkündür:

119-Bkz.Tablo:18

120-Bkz.Tablo:18

121-Bkz.Tablo:18

122 -Bkz.Tablo:18

a-Daha önceki dönemlerde te'sis edilip de,17.yüzyıl vakıf kurucuları tarafından yapılan herhangi bir mali destekle varlıkları idame ettirilen hayrâtın % 73.10'unu (435 hayrâtın 318'i) teşkil eden mabedler ilk sırayı alırken, % 16.09'lük(435'in 70'i) bir nisbetle sosyal hizmet müesseseleri ikinci sırayı ve % 10.80'ini(435'in 47'si)oluşturan eğitim kurumları üçüncü sırayı almaktadır(123).

b-17.yüzyıl vakıf kurucuları tarafından inşa ve ihya edilen hayrâtın % 59.89'unu(925 hayrâtın 554'ü) teşkil eden sosyal hizmet müesseseleri ilk sırayı, %23.78'ini(925'in 220'si) oluşturan mabedler ikinci sırayı ve % 16'lük(925'in 148'i) bir nisbetle eğitim kurumları üçüncü sırayı almaktadır(124).

3-Ele aldığımız 313 vakfın vâkıfı tarafından inşa ve ihya edilen hayrâtın coğrafi dağılımı ise şöyledir:

% 68.32'si(925 hayrâtın 632'si) şehirlerde;% 17.40'ı(925'in 161'i) orta büyüklükteki yerleşim merkezlerinde(nahiye,kaza ve kasabalarda);% 11.24'ü(925'in 104'ü)köylerde ve % 3.02'si de derbent ve muhtelif yollar üzerinde yer almaktadır(125).

4-17. ve 18. yüzyıl Osmanlı vakıflarının gelirlerinin muhtelif hizmet sektörlerine dağılımı ise şöyledir.

a-17.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 17.26'sı iç hizmetlere(yönetim ve onarım) harcanırken(126); 18.yüzyıl va-

123-Bkz.Tablo:18

124-Bkz.Tablo:18

125-Bkz.Tablo:18

126-Bkz.Tablo:24

kıf gelirlerinin % 9.70'i iç hizmetlere harcanmıştır(127).

b-Dini hizmet giderleri için 17.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 33.20'si harcanırken(128); 18.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 30.75'i dini hizmetlere(ibadet hizmetlerine) harcanıyordu(129).

c-Ele aldığımız 313 vakfiyeye göre,17.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 6.75'i eğitim hizmetlerine harcanırken (130); 18.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 28.16'sı eğitim hizmetleri için harcanmaktaydı(131).Hemen şunu belirtelim ki,17. ve 18. yüzyıl vakıflarının eğitim giderleri arasındaki büyük nisbetsizlik, 17.yüzyılda vuku'bulan "suh-te(talebe) isyanları"nın doğurduğu hoşnutsuzluktan kaynaklandığını söylemek mümkündür.

ç- 17.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 6.37'si sosyal hizmetler için harcanırken(132); 18.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 10.51'i sosyal hizmetler için harcanıyordu (133). 18. yüzyıl vakıf gelirlerinin % 6.50'sini oluşturan askeri hizmet(güvenlik hizmetleri) harcamalarını da sosyal hizmetler arasında göstermek mümkündür.Buna göre,18.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 17.01'i sosyal hizmetler için harcandığını söyleyebiliriz.

127-B.,Yediyıldız,"Vakıf Müessesesinin XVIII.Asırda Kültür Üzerindeki Etkileri",Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi(1071 - 1920),(Ankara 1980),s.157-161.

128-Bkz.Tablo:24

129-B.,Yediyıldız,agm.,s.157.

130-Bkz.Tablo:24

131-B.,Yediyıldız,agm.,s.157

132-Bkz.Tablo:24

133-B.,Yediyıldız,agm.,s.157

d- 17.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 9.93'ü vakıf kurucularının aile ferdlerine maaş(gündelik vazife) olarak ödeniyordu(134). Bununla beraber, bir kısım vakıf kurucuları te'sis ettikleri vakıflarının(zürri ve yarı zürri-yarı hayri vakıflarda) bir kısım vakıf akarlarının ve gelir fazlalarını aile bireylerinin kullanımına ve oturmalarına(tasarruf ve sükna hakları) tahsis etmişlerdir. İşte, vâkıfların aile ferdlerine tahsis ettikleri bu tasarruf ve sükna haklarına mukabil, yaptığımız tahmini hesaplara göre,17.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 26.44'ünü teşkil eden gelir fazlasının(135) da, vakıf kurucularının aile ferdlerinin eline geçtiğini söyleyebiliriz.

Buna göre,17.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 36.37'si(136) vakıf kurucularının aile ferdlerine ödenirken; 18.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 14.20'si vâkıfların aile bireylerine ödenmekteydi(137).

17. ve 18. yüzyılda te'sis edilen vakıfların kurucularının aile bireylerine tahsis edilen gelirler arasındaki farklılığın,18.yüzyıl Osmanlı idari yapısındaki bir takım gelişmelere bağlamak mümkündür.

134-Bkz.Tablo:24

135-Bkz.Tablo:24

136- % 9.93'ü aile ferdlerine maaş(gündelik vazifeler) olarak ödenen ile % 26.44'ünü teşkil eden gelir fazlası toplamından oluşmaktadır.

137-B.,Yediyıldız,agm.,s.157

B E Ş İ N C İ B Ö L Ü M

VAKIFLARIN MEKAN ORGANİZASYONUNDA
VE SOSYAL HAYATTAKİ ROLU

I-M E K A N O R G A N İ Z A S Y O N U

Vakfiyelerde Osmanlı ülkesinin genel görünümüne ve şehirlerin yapısıyla topoğrafyasına ilişkin hayli bilgiler mevcuttur. Temel mesele, bu bilgileri tutarlı bir biçimde sistemli olarak anlatabilmektir.

Hemen belirtelim ki burada, ele aldığımız vakfiyelerdeki bilgileri ülkenin bütünü ve şehirler düzeyinde değerlendirmeyi deneyeceğiz. Ayrıca, Osmanlı şehirleri üzerinde yapılan çalışmalarda(1) yazılan ve ileri sürülen

1-Osmanlı şehirleri üzerine yapılan bir kısım araştırmalara örnek olarak, bkz.: Özer, Ergenç, 1580-1596 Yılları Arasında Ankara ve Konya Şehirlerinin Mukayeseli İncelenmesi Yoluyla Osmanlı Şehir Müesseseleri ve Sosyo Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Deneme, AÜ.DTCF., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1974; ay., "1600-1615 Yılları Arasında Ankara İktisadi Faaliyetleri Tarihine Ait Araştırmalar", Türkiye İktisat Tarihi Semineri, 8-10 Haziran 1973; ay., "XVII.Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler", OA., I(1980); ay., "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler", VIII.Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Ankara, 1981; ay., "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri", Türkiye Sosyal ve Ekonomik Tarihi(1071-1920), Ankara 1981; ay., "16.Yüzyıl Ankara'sı: Ekonomik, Sosyal Yapısı ve Kentsel Özellikleri", Tarih İçinde Ankara, ODTÜ.Semineri, Ankara 1981; Yusuf, Oğuzoğlu, XVII.Yüzyılın İkinci Yarısında Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyal Ekonomik Yapısı Üzerine Araştırma, AÜ., DTCF., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1980; Cengiz, Orhunlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar, (Haz.S., Özbaran), İzmir 1984; Doğan, Kuban, "Anadolu Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gelişmeler", VD.VII(1968) ve S., Aktüre, "17. Yüzyıl Başından 19.Yüzyıl Ortasına Kadar ki Dönemde Anadolu Osmanlı Şehrinde Şehirselleşmenin Değişme Süreci", ODTÜ.Mimarlık Fakültesi Dergisi, 1/1(1975).

teorik bilgileri tekrarlamaktan çok, ele aldığımız vakfiyelere göre, 17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların Osmanlı ülkesinin genel imarına ve şehirlerinin inkişafına katkılarına ilişkin bazı bilgileri sathi bir şekilde anlatmaya çalışacağız.

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti, yapısı gereği sadece idari, askeri ve adli işlerle uğraşır. Bugünkü sosyal devlet anlayışınca kamu hizmeti addedilen bir çok hizmetler, Osmanlı da şahısların te'sis ettikleri vakıflarca sağlanıyordu. İşte burada, vakıflarca karşılanan bu hizmetlerin şehirlere ve ülkenin bütününe olan katkılarına bir takım alt başlıklar altında belirtmeye çalışacağız.

A- ULAŞIM SİSTEMİNE KATKISI

Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti'nde, devletin askeri, adli, idari vesair amaçlar için te'sis ettiği menzilhane ve derbent teşkilatından (2) oluşan bir resmi ulaşım ve haberleşme ağı bulunmaktaydı (3). Bu ulaşım ağından

2-Osmanlı ulaşım sistemi üzerine yapılan bazı araştırmalar: Şekip, Eskin, Posta-Telgraf ve Telefon Tarihi, Ankara 1942; Rıza, Bozkurt, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri, Ankara, 1966; Cengiz, Orhunlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı, İstanbul, 1967; C.J., Heywood, "Some Turkish Archival Sources for the History of the Menzilhane Network in Rumeli Durring the Eighteenth Century", BÜD. IV-V (İstanbul 1976-1977), s.39-55; ay., "The Ottoman Menzilhane and Ulak System in Rumeli in the 18th Century", Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi, 1071-1920, (Ankara 1980), s.179-186; Yücel, Özkaya, "XVIII. Yüzyılda Menzilhane Sorunu", DTOPD., XVIII/3-4 (Ankara 1977), s.339-368 ve Yusuf, Halaçoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mulahazalar", QA., II (1981), s.123-132.

3-Ana ulaşım yolları devletçe varidat fazlasıyla, ikinci derecedeki yollar ise timar ve zeamet erbabı tarafında yapıldığı söylenmektedir. Ekz., Şekip, Eskin, Posta Telgraf ve telefon Tarihi, Ankara, 1942, s.130.

ancak devletin resmi görevlileri yararlanabilirdi.Sivil yolcular olarak niteleyebileceğimiz tüccarlar,hacılar ve sair sıradan yolcular bu resmi ulaşım teşkilatından yararlanamazlardı.

İşte, vâkıfların te'sis ettikleri vakıflarına hem gelir sağlamak,hem de gelip geçen tüccarların,hacıların vs.yolcuların rahatça ve güvenlik içinde yollarına devam edebilmeleri için,bu resmi devlet ulaşım ağı üzerinde bir takım te'sisler inşa etmişlerdir.

Burada,vakıflarca te'sis edilen bu yapıların Osmanlı sivil ulaşım hizmetlerine katkılarını belirtmeye çalışacağız.

İle aldığımız vakfiyelere göre,17.yüzyıl vâkıflarının sivil amaçlı ulaşım ağına katkılarına ilişkin rastladığımız belgelerde dikkati çeken ilk husus,yüksek derecedeki devlet adamlarının te'sis ettikleri vakıfların, katkılarının daha büyük olduğu ve bunların bu hususlar üzerinde ehemmiyetle durdukları görülmektedir.Örneğin, Temmuz başları 1661(Evaili Zilhicce 1071) tarihli bir vakfiyeye göre(4), Veziriazam Köprülü Mehmet Paşa,Osmanlı Ortakol yol ağı (4/1) üzerinde bulunan Merzifon'un Gümüşhacı Köyü'nde iki han,bir hamam,bir ekmeğe fırını,bir nalbant dükkanı;Sivas'ın Turhal Karye'sinde bir han,beş dükkan ve bir samanlık inşa etmiştir.Yine bu yol güzergahının devamı olan Malatya'nın Akçedağ Nahiyesi'nin Han-ı Hekim deni-

4-Evaili-i Zilhicce 1071,İstanbul,Veziriazam Köprülü Mehmet Paşa Vakfı,VGMA.,Def.NO:580/127/77.

4/1-Kollar hakkında açıklayıcı bilgiler için,bkz.dipnot:11

len bir mahallinde(5) bir han,bir palanga(bir nevi kale) on dükkan,bir ekmekçi fırını,bir ambar ve bir de değirmen inşa ederek vakfetmiştir.Vâkîf,Osmanlı resmi yol ağının sağ kolu üzerinde bulunan Halep Vilayeti'nin Cirs-Sağir denilen mahallinde de keza bir han,bir kale,bir de hamam yaptırmıştır.Ayrıca,Anadolu'nun Lefke ile Soğuttepe arasındaki Karaoğlanbeli denilen mahalde de bir han, yirmi dükkan, bir hamam ve bir ekmekçi fırını inşa ederek vakfetmiştir.

19 Nisan 1678(25 Safer 1089) tarihli bir vakfiyeye göre de, Köprülü Mehmet Paşa'nın oğlu Veziazam Ahmet Paşa'nın,Rumeli tarafındaki Osmanlı yol ağının Ortakolu üzerinde bulunan Belğrad'da yolcular(ebna-i sebil) için görkemli(rafiu'l-bünyan) bir han yaptırdığını görürüz (6).

Veziriazam Nasuh Paşa b. Zeynelabidin Ağa ise,15 Mart 1613(25 Muharrem 1022) tarihli vakfiyesine göre,Ankara yakınlarındaki Nallu Derbendi'nde(bugünkü Nallıhan Kazası) bir han,bir hamam ve bir de cami inşa ederek vakifetmiştir(7).

Yine, Temmuz başları 1663(Gurre-i Zilhicce 1073) tarihli bir berattan (8) öğrendiğimize göre,Darüssaade A-

5-1560 tarihli tahrir defterine göre,burası henüz Kozludere Köyü'ne bağlı bir mezraadır.Burası Malatya'nın bugünkü Hekimhan Kazası'dır.Bkz.,Refet,Yinanç -Mesut,Elbüyük,Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri,1560,(Ankara 1983),s.199.

6-Bkz.,25 Safer 1089,İstanbul,Veziriazam Ahmet Paşa b.Veziriazam Köprülü Mehmet Paşa Vakfı,VGMA.,Def.NO:580/140/78.

7-25 Muharrem 1022,Beypazarı,Veziriazam Nasuh Paşa b.Zeynelabidin Ağa Vakfı,VGMA.,Def .NO:582/42/45.

8-Gurre-i Zilhicce 1073 tarihli berat,VGMA.,Def.NO:316/38

ğası Mehmet Ağa hac yolu üzerindeki nefsi Maraş(?)'taki caddeyi tamir eder ve bu caddeye(yola) yakın bir kale inşa eder. Buradan gelip geçen yolcuların ve Müslüman hacıların güvenliklerinin sağlanması, kendilerine gereken yiyecek, içecek ve hayvan yeminin parayla tedarik etmeleri ve bu yolcuların ve hacıların rahatlıkla gelip geçmeleri için, ayrıca bu civardaki yolların güvenliğinin sağlanması için, söz konusu bu kaleye 30 nefer iyi silah kullanan(tüfenk-endaz) mustahfızın atanmasını ve her birine gündelik beşer akçe yevmiye verilmesi için padişhahtan ferman aldığı belirtilmektedir. Mehmet Ağa, ayrıca bu kalenin yanına bir de cami yaptırdığı bu beratta belirtilmektedir.

13 Temmuz 1681(16 C.ahir 1092) tarihinde Konya'da bir vakıf te'sis etmiş olan Musahib-i Şehriyari Mustafa Paşa da, burada gelip geçen yolcular ve Müslüman hacılar (ebna-i sebil ve hüccac-ı müslimin) için bir kervansaray inşa etmiştir (9).

23 Haziran 1617(18 C.ahir 1026) tarihli bir vakfın kurucusu, Sivas'ta kargir bir han ve Zile'de de başka bir han yaptırır. Bu hanlara hangi taraftan gelirse gelsin gelip konan yolculardan kimsenin para istememesini şart koşmuştur (10).

17.yüzyılda te'sis edilen vakıflar arasından seçtiğimiz ve yukarıdan itibaren sıralayarak verdiğimiz bu örnekler, Osmanlı Devleti'ndeki resmi ulaşım ve haberleş-

9-16 C.ahir 1092, Konya, Musahib-i Şehriyari Mustafa Paşa b. Süleyman Vakfı, VGMA., Def.NO:449/129/5

10-18 C.ahir 1026, Sivas, el-Hac Behram Ağa b. Abdülmennan Vakfı, VGMA., Def.NO:747/399/271.

me ağının ana yolları(11)üzerinde, vakıf kurucuları tarafından te'sis edilen sivil amaçlı ulaşım hizmeti sunan yapılara ilişkin örneklerdir.Bu örneklerden anlaşıldığı kadarıyla,vakıf kurucuları buralarda te'sis ettikleri yapılarla, bir yerde hem vakıflarına gelir kaynağı yaratmış oluyorlardı; hem de buralarda gelip geçen sivil yolcular dediğimiz tuccarlar,hacılar ve sıradan yolcuların rahatlıkla güvenlik içinde yollarına devam etmelerini sağlamış oluyorlardı.Her yerde olmamakla beraber,bazı yerlerde yolculara bedava konaklama imkanı da sağlıyorlardı.

Şimdi de,vakıf kurucularınının te'sis ettikleri vakıfların geliri ile tali yollara katkılarına ilişkin bazı örnekler verelim:

19 Ocak 1655(21 R.evvel 1066) tarihinde te'sis edilen bir vakfın(12) vâkıfı,Bursa'dan Aksu'ya bir taraftan da Mudanya'ya kadar olan yolu taş ile döşetmiştir;ayrıca Bursa'daki Küçük Nilüfer Suyu üzerinde bir köprü yaptırmıştır.Vâkıf,Tepecik Köprüsü diye vakfiyesinde belirtilen bir köprüye de korkuluk yaptırmıştır.Yine,Bursa ile Aksu arasında taş döşettiği yol üzerine bir musalla (namazgah) ve bu namazgahın yanında yer alan çeşmeleri o-

11-Osmanlı Devleti'ndeki ana yollar Rumeli ve Anadolu'da üç ayrı kola ayrılıp;sağ,sol ve orta kollar olarak gruplandırılmıştı. Anadolu Sağ kolu,Üsküdar-Eskişehir-Akşehir-Konya-Adana-Antakya ve Haleb'e;Orta kol ise,Üsküdar-Gebze-İznik-Sapanca-Geyve-Hendek-Ayaş-Düzce-Bolu-Hacıhamza-Merzifon-Amasya-Turhal-Tokat-Sivas-Malatya ve Diyarbakır'a;Sol kol ise,Üsküdar'dan Merzifon'a kadar orta kolu takip ederek buradan Karahisarışarki-Bayburt-Tercan-Erzurum ve Kars'a ulaşmaktaydı.Rumeli'de ise,Sağ kol, İstanbul-Silivri-Çorlu-Edirne-Filipe-Sofya ve Belgrad'a;Sol kol, İstanbul-Silivri-Tekirdağ-Gelibolu-Keşan-Gümülçine-Selanik-Yenişehir vesairye kadar uzanmaktaydı.Bkz Yusuf,Halaçoğlu,"Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülahazalar",OA.,II(1981),s.123

12-21 R.evvel 1066,Bursa-Şeyhülislam Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi b. Hüsameddin Vakfı,VGMA.,Def.NO:619/77/41.

narmıştır. Ayrıca, Bursa'nın Dağkozları namındaki mevzide Aksu denilen yere yakın Pekmezalan denen yerdeki ve Gök-dere Suyu'nun taşması sonucu veya dağdan gelen sellerle buralardaki yollar kapandığında açılmasını şart koşmuştur. İnegöl'ün Kurşunlu Karyesi'nde de bir han inşa etmiştir.

Mart başları 1596 (Evaili Recep 1004) tarihli diğer bir vakfın vâkîfî ise, Sivas'ın Gözenek Köyü'nde Kızıllırmak nehri üzerinde bir ağaç köprü ve yine Sivas Şehri'nin kıyısındaki Abdulvahab Gazi Mezarı (türbesi) altında Soğuk Çermik 'ten akan dere üzerinde bir başka köprü daha yaptırmıştır. Bu iki köprünün gerektiğinde onarılması için vakfiyesinde şart koşmuştur(13). Bir diğer vâkîf ise, Göynük Pazarı yakınında bir köprü inşa etmiştir(14).

Verdiğimiz bu örneklerde görüldüğü gibi, vakıf kurucuları, Osmanlı resmi ulaşım ağını oluşturan ana yolların dışındaki, tali yol olarak nitelediğimiz yolların üzerinde de yaptırdıkları bir takım tesislerle ve bu yolların bakım ve onarımını sağlayarak sivil yolcuların emniyet içinde gelip geçmelerini temin etmiş oluyorlardı.

Ele aldığımız vakfiyelerdeki bilgilere göre, Osmanlı ulaşım şebekesini oluşturan yol ağları üzerinde, vâkîfların yaptırmış oldukları sarnıçlar, su kuyuları, çeşmeler ve bazı yerlerde su küpleri dahi bulunmaktadır. Örneğin, Ekim 1594 (Safer 1003) tarihli bir vakfın vâkîfî(15),

13-Evail-i Recep 1004, Sivas, Şeyh Şemseddin-i Sivasi Vakfı, VGMA., Def. NO: 581/114/121.

14-R.ahir 1064, Göynük, Katib Mahmut Cud Vakfı, VGMA., Def. NO: 581/2, 429/413.

15-Bkz. Safer 1003, Güzelhisar, Ramazan Paşa Vakfı, VGMA., Def. NO: 605/256/344.

Güzelhisar yolu üzerine, gelip geçen yolcular (ebna-i sebil) için bir kaç yerde sebiller yaptırmış ve aynı yol üzerinde bir kaç yerde de, susayan yolcular (atşan-ı ebna-i sebil) için "hab-ı dennan" (16) denilen su küpleri yerleştirmiştir. Vâkîf, kırılan bu küplerin yenilenmesini de şart koştur.

Belirtmemiz gereken bir diğer husus da, vakıf kurucuları, karayollarını denizyollarına bağlayan iskeleler yakınında yaptırdıkları te'sislerle hem vakıflarına gelir kaynağı yaratmış oluyorlardı; hem de karayollarının denizyollarına bağlanmasına da katkıda bulunmuş oluyorlardı. Örneğin, Eylül ortaları 1682 (Evasıtı Ramazan 1093) tarihli bir vakfın vâkîfı, Mudanya iskelesi yakınında bir han inşa ederek vakfetmiştir (17). Bir diğer vâkîf ise, İstanbul'un Unkapanı haricindeki Funda iskelesi yakınında altı mahzen (depo) ve Kumkapı haricinde de bir depo inşa etmiştir (18).

Yukarıdan itibaren verdiğimiz örneklerle anlatmak istediklerimizi özetleyecek olursak; vakıf kurucuları, devletin doğrudan üstlenmediği sivil ulaşım hizmetlerini, te'sis ettikleri vakıflar yoluyla sağlamış oluyorlardı. Ayrıca, muhtelif yollar üzerinde yaptırdıkları ticari mekânlarla da vakıflarına gelir kaynağı yaratmış oluyorlardı.

16- Hab-ı dennan (diş uyutan), denen bu su küpler, su soğutucu bir nitelikleri olduğundan bu isimle vakfiyede kaydedilmiş olmalıdır.

17- Evasıt-ı Ramazan 1093, Anadolu (Mudanya), Veziriazam Mustafa Paşa b. Oruç Ağa Vakfı, VCMA., Def. NO: 641/97.

18- Evail-i Muharrem 1009, Anadolu, Veziriazam Mehmet Paşa b. Pir Ahmet Efendi Vakfı, VCMA., Def. No: 572/235/57.

B-Ü L K E N İ N İ M A R I N A K A T K I S I

Bu araştırmanın ikinci bölümünde(19) etraflıca belirttiğimiz üzere, Osmanlı Devleti'nde muhtelif şahıslar bir takım gayeler ve sebepler sonucu vakıf te'sis etmişlerdir. Bunun sonucu, hem ülkenin iktisadi hayatına hem de imarına katkıda bulunmuş oluyorlardı.

İşte burada, vakıfların hangi gayelerle ve ne gibi yerlerde, ne tür sosyal ve dini hizmet sunan yapılar yaptırdıkları ve bu hayrâtlarına gelir kaynağı sağlamak üzere yaptıkları yatırımlarla, te'sis ettikleri iktisadi ve ticari yapıların ülkenin genel imarına ve kalkınmasına olan katkıları hakkında bazı örnekler ve bilgileri şöyle sıralayabiliriz:

1-Vakıf kurucuları, devlet yönetiminde herhangi bir idari veya adli makama yükselip, varlık ve variyet sahibi olduklarında, doğup büyüdüğü asıl memleketlerine, te'sis ettikleri vakıflar yoluyla, yatırım yapıyorlardı. Örneğin, Nisan başları 1599(Evaili Şevval 1007) tarihli bir vakfiyeye göre, aslen Gelibolulu olup, ilmiye sınıfından "mevleviyyet" payesine yükselen bir müderris, Gelibolu'daki menzilin medrese olarak kullanılmak üzere vakfeder, bu medreseye gelir kaynağı olarak da, Biğa Sancağı'nın Labseki Kazası'nın Üçbaşı namındaki köyünü padişah'tan aldığı temlîknâme ile vakfeder. Vakfiyeden anlaşıldığı kadarıyla vakıf, kendisi Biğa'da ikamet etmekte ve memleketinde ni-

çin bu vakfı te'sis ettiğini de, özet olarak, şöyle açıklamaktadır:

"...İslamın en güzel beldesi ve cihat yurdu olan Gelibolu, asıl memleketim olup, 'vatan sevgisi imandandır' sözüne binaen burada Tanrı rızası için vakıf kurdum"(20).

Veziriazam Köprülü Mehmet Paşa da, vakfiyesinde belirtildiği üzere, asıl doğum yeri olan Arnavut Belgradı'nın Ruznik(Rudnik) Köyü'nde bir cami yaptırmıştır(21).

Aralık başları 1638(Gurre-i Şaban 1048) tarihli bir vakfiyeye göre, aslen Anadolu'nun Isparta Sancağı'nın Uluborlu Kasabası Ahi Bahaeddin Mahallesi ahalisinden olup, İstanbul'un Tercüman Ferid- Dülgerzade Mahallesi'nde oturan Kadı Sarı-zâde Mustafa Efendi, % 15 faizle işletilmek üzere 100 kuruş vakfeder. Ayrıca, memleketi olan Uluborlu'daki Şeyh Arap Camii'ni tamir eder ve bu camiye bitişik bir mektep yaptırır. Vakfettiği paranın faizinin yarısını imama ve yarısını da mektebin muallimine maaş olarak ödenmesini şart koşar(22).

2-Bazı vakıf kurucuları da vakıflarına iyi gelir getireceğine kani oldukları imalâthaneleri veya ticaret-

20 -"...dediler ki, bilad-ı ehl-i İslam ve emsar-ı ehl-i iman olmak vatan-ı aslimiz olup, ahsen-i bilâd ve ma'den-i cihad olan Gelibolu'da, "Hübbü'l-vatan mine'l-iman" muktezasınca mail ve tâlib (olub) ve bi-inayeti'llahi Teâlâ mukadder olan evkâtı anda olmağa rağb olmağın, sabakan belde-i mezbure mahallatından Yağcı Hızır Mahallesi'nde..." b kz. E vail-i Şevval 1007, Gelibolu, Mevlana Mehmet Dağî Vatfı, VGMA., Def. NO: 581/2, 488/466.

21- "Rumili Varad Sancağı'nda Arnavud Belgradı Ruznik() Karyesi'nde vâkıfın vatan-ı aslısı..." b kz. E vail-i Zilhicce 1071, İstanbul, Veziriazam Köprülü Mehmet Paşa Vakfı, VGMA., Def. NO: 580/127/77

22-Gurre-i Şaban 1048, Uluborlu, Kuzzattan Sarı-zâde es-Seyyid el-Hac Hafız Mustafa Efendi b. es-Seyyid Abdullah Vakfı, VGMA., Def. NO: 386/218/62.

haneleri ihya ederek, hem vakıflarına iyi bir gelir kaynağı sağlamış oluyorlardı, hem de ülkenin imarına katkıda bulunmuş oluyorlardı. Örneğin, Erzurum'un Tercan Nahiyesi'ne bağlı Porik(?) Karyesi'nde, daha önce padişah hassı iken zamanla harap olup verimsiz kalan bir boyahane, bir neft kuyusu bir de tuz ocağını (mendlaha), Hazine Katibi Hacı Cafer Efendi, padişah'tan aldığı temliknâmeyle mülk edinerek, ihya ve âbâd edip işletmeye açtıktan sonra vakfeder. Hacı Cafer Efendi, hayrât olarak da, Erzurum'un Cami-i Kebir yakınındaki eski ve harap bir camiyi yeniden inşa eder. Bu caminin avlusunda dokuz lülelik bir çeşme yaptırır. Caminin bitişiğine Halveti Tarîkatı dervişleri için hamamı, abdesthanesi ve akar suyu olan bir i'tikafhane (zaviye) yaptırır. Ayrıca, caminin hariminde bir de medrese yaptırır (23).

3-Kimi vakıflar da, toplumda iyi anılmak ve ölümlerinden sonra unutulmamak için, çeşitli sosyal ve dini müesseseler yaparak ülkenin imarına katkıda bulunuyorlardı. Örneğin, Temmuz 1676 (C.evvel 1087) tarihli bir vakfın kurucusu olan Mustafa Paşa, "...bizden sonra bizi tanımak isterseniz eserlerimize bakın..." (24) düşüncesiyle Konya'da görkemli bir bezirgan hanı, bir cami, iki mescid, bir muallimhane ve muhtelif yerlerde onbeş adet çeşme yaptırdığını vakfiyesinde açıkça belirtmektedir.

Şubat 1654 (R.ahir 1064) tarihli bir vakfın vâkîfı

23-Evail-i Muharrem 1060, Erzurum, Hazine Katibi el-Hac Cafer Efendi b. Ebubekir Vakfı, VGMA., Def.NO:582/414/324.

24-"...semt-i hayrata ma'tuf kılub, "inna eserenâ tedullu aley-nâ fenzuru ba'denâ ilâ eserinâ" misdakınca, bazı ebniyye-i bedi'atü'l-bünyân inşa ve vakfeyleyub...", bkz., C.evvel 1087, Konya, Musahib-i Şehriyari Mustafa Paşa Vakfı, VGMA., Def.NO:449/125/4

ise,"...asırlar geçtikten sonra geçmiş devirlerden kalan hayır kurumları iyi anılmaya sebep teşkil ettiği için..." vakıf kurduğunu ve bu düşünceyle Göynük'te bir han yaptırdığını, harap olan Aksungur Mescidi'ni yeniden inşa ederek camiye çevirdiğini, ayrıca Göynük Pazarı yakınında bir köprü yaptırdığını vakfiyesinde belirtmektedir(25).

4-Bir kısım vâkıflar, memleketin ıssız ve ücra köşelerinde veya muhtelif yol güzergâhları üzerindeki tekke ve zaviyelere muhtelif gelir kaynakları vakfediyorlardı ve bu tekke ve zaviyeler gelip geçenlere birer barınak olmakla beraber(26) zamanla memleketin bu ıssız ve ücra köşeleri şenlenip birer yerleşim merkezi haline geliyordu. Örneğin, Ocak başları 1612(Gurre-i Zilka'de 1020) tarihli bir vakfiyeye göre, bir vâkıf Gelibolu'nun Terzibazarı Köyü yakınındaki Soğanlı deneni mevkide etrafı dağlarla çevrili yerde bir zaviye, bir hamam yaptırarak vakfetmiştir (27). Yine, Şubat başları 1599(Gurre-i Şaban 1007) tarihli bir fermana göre, Çorum'un Osmanlık denilen mahalinde bulunan Koyunbaba Hanıçahı'nın gayet uğrak (memer) bir yerde olduğu, burada gelip geçen ve İslam askerlerinin buradan geçtiklerinde konaklayıp karınlarını doyurdukları

25-"...ber fehvâ-yı "inna asaranâ tedullu aleynâ fenzuru ba'denâ ile'l-asar" üzre ve...safahat-ı ruzigârda zuhur bulan asâr-ı hayr sebep-i zikr-i cemil ...olmak ümidine sa'yu ihtimam ve ciddi bîdiri' ve ikdam edüb..." ,bkz.,R.ahir 1064,Göynük,Katıp Mahmut Cud Vakfı, VGMA.,Def.NO:581/2,429/413

26-Evliya Çelebi Harput'taki Ankuzu Baba Tekyesi'nden söz ederken "mihmanhane-i fukaradır" demektedir. bzk.,Evliya Çelebi, Seyahatname, C.III (İstanbul 1314), s.218.

27-Gurre-i Zilka'de 1020, Gelibolu, Şeyh Mehmet Dağı Vakfı, VGMA., Def.NO:633/5

bir yer olduğu belirtilmektedir(28).

Tapu Tahrir defterlerinden aldığımız bir belgeye göre,Dip Dede Zaviyesi'nin yeri,özetle şöyle tasvir edilmektedir:"...gelip geçenlere hizmet edilen ıssız kır demekle tanınan yerde,zaruret vaktinde barınak olduğu..." belirtilmektedir(29).

Şeyhulislam Mehmet b. Hoca Sadeddin, İstanbul'un Galata Kazası'na bağlı Zekerya Köyü yakınındaki Borğaz tabir edile bir yerdeki tekyenin şeyhine ve dervişlerine yetecek kadar ekimlik alanlar vakfediyor (30).

Böylece,bu ıssız alanlar hem şenlenmiş oluyordu, hem de ülkenin imarına katkıda bulunmuş oluyorlardı(31).

5-Vâkıfların ulaşım hizmetlerine katkılarını anlattığımız kısımda(32) belittiğimiz üzere, kimi vâkıflar işlek yol güzergahları üzerinde yaptırdıkları han,hamam, fırın,dükkan vs. yapılarla hem vakıflarına iyi bir gelir kaynağı yaratmış oluyorlardı; hem de gelip geçen yolcuların rahatlıkla yollarına devam etmelerini sağlamış oluyor-

28- "...Osmanlı'da medfun Koyunbaba Hanıgahı gayet memur olub,ayende ve revende ve **asakır-ı** İslamın taamlanub..." ,bkz.,Gurre-i Şaban 1007 tarihli, Çorum'un Osmanlı mahallindeki Koyunlubaba Zaviyesi vakfına ait ferman,VGMA.,Def.NO:Dolap Kutu NO:1(1172),Umumi adet NO:239/118.

29- "...Dibdede Zaviyesi'nde ayende ve revendeye hizmet olunmuş.Issız ve kır demekle bilinür yerde mahall-ı zarurette menzilhane imiş..." ,bkz.,979 tarihli Ankara Sancağı'na ait tahrir defteri,T-KGMA.,Def.NO:558/44/a

30-Evail-i Receb 1020,Galata,Şeyhülislam Mehmet b.Hoca Sa'deddin Vakfı,VGMA.,Def.NO:573/127.

31-Daha fazla tafsilat için bkz.,Ömer Lütfi,Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I,İstila Devirlerinin Kolonizator Türk Dervişleri ve Zaviyeler ",VD.,II(Ankara 1942),s.279-387

32-Vakıfların ulaşım hizmetlerine katkısı için bkz.,s.....

lardı. Böylece, ülkenin imarına da katkıda bulunmuş oluyorlardı.

Vakıfların ülkenin imarına ve kalkınmasına katkılarına ilişkin örnekleri daha da arttırmak mümkündür; fakat, bu kadarıyla yetinip, yukarıdan itibaren verdiğimiz örneklerle anlatmak istediklerimizi özetlersek, şöyle bir sonuca varmak mümkündür:

Osmanlı Devleti'nde, bir dereceye kadar, ülkenin kalkınması ve imarı vakıflar yoluyla gerçekleşiyordu, denebilir.

II-ŞEHİRLERİN İNKİŞAFINDA VAKIFLARIN ROLÜ

Bugünkü sosyal devlet anlayışına göre, kamu hizmeti olarak nitelenen bir çok hizmetler, Osmanlı Devleti'nde muhtelif şahısların te'sis ettikleri vakıflarca karşılanmakta olduğunu bu araştırmanın müteaddid yerlerinde tekrarladık.

İşte burada da, vakıflarca karşılanan bu hizmetleri şehirler düzeyinde anlatmayı deneyeceğiz.

Vakıfların Osmanlı şehirlerinin gelişimine(33)katkılarını imar, ticari, sosyal ve kültürel açılardan değerlendirmeye çalışacağız.

33-Vakıfların Osmanlı şehirlerinin inkişafındaki rolü üzerine yapılan ilk çalışma olarak bkz., Osman Ergin, Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı, İstanbul Üniversitesi İktisat ve İctimaiyyat Enstitüsü Neşriyatı, NO:3, Cumhuriyet Gazete ve Matbaası (Tarihsiz).

A-İ M A R B A K İ M İ N D A N

Burada, ele aldığımız vakfiyelere göre, 17. yüzyıl-
da te'sis edilen vakıfların Osmanlı şehirlerinin imarına
ilişkin katkılarını örneklerle açıklamaya çalışacağız.

Vakıfların Osmanlı şehirlerinin imarına katkıları-
nı örneklerle izah etmeye geçmeden önce, belirtmemiz gere-
ken önemli bir husus ise, Osmanlı şehirlerinin inkişafında
birinci derecede rol oynayan vakıf hayrâtını oluşturan
sosyal ve dini hizmet müesseseleridir(34).

Buna göre, 17. yüzyıl vâkıfları tarafından te'sis
edilen hayrâtın yerleşim birimlerine dağılımına baktığı-
mızda, % 68.32'sinin (925 hayrâtın 632'si) şehirlerde yer
aldığı; kısaca, şehirlerde inşa edildiği görülmektedir(35).

Buna sebep olarak, şehirlerdeki nüfus yoğunluğunu
ileri sürmek mümkündür. Bununla beraber, şehirlerde yapılan
çeşitli sosyal ve dini müesseseler vakıf kurucusuna, diğer
küçük yerleşim birimlerine göre, toplumda daha iyi bir i-
tibar ve olumlu bir imaj kazandıracığı düşüncesinin de
etkili olduğunu söylemek mümkündür; çünkü bu husus vakfi-
felerde açıkça görülmektedir. Örneğin, Mart ortaları 1645
(Evasıtı/Safer 1055) tarihinde İzmir'de bir cami ve bir

34-Ömer Lütfi, Barkan, "Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı, Tarihi
Bakımdan: Osmanlı İmparatorluğu'nda İmarat Sitelerinin Kuruluş ve İş-
leyiş Tarzına Ait Araştırmalar", İÜ.İEK., XXIII/1-2 (1962-1963), s.239-
296 ve Osman, Ergin, Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı, İÜ.İktisat
ve İctimaiyyat Enstitüsü Neşriyatı, NO:3.

mektep yaptıran Şeyh Mustafa Efendi,yaptırdığı camiye muarrif olarak tayin ettiği görevlinin her cuma günü cuma namazından önce caminin mahfilinde Kur'an okumasını ve adet olduğu üzere, okuduğu kur'an'dan sonra Hazreti Peygamberi öven bir şiir((na't-ı şerif) söylemesini ve kendisinin adını(vâkıfın) anmasını istemektedir(36).Bir diğer vakfiyede ise,vakıf kurmanın ve dolayısıyla sosyal ve dini hizmet müessesesi yaptırmanın,"...dünyada iyi anılmaya sebep ve vâkıfına ikinci bir ömür teşkil edeceği..."(37) belirtilmektedir.

İşte,bu düşünce vakıf kurucularını,şehirlerde daha çok sosyal ve dini müesseselerden oluşan hayrâtlar yapmaya sürüklemiştir,diyebiliriz.Böylelikle,vakıfların Osmanlı şehirlerinin inkişafına katkıları büyük olmuştur,denilebilir.

Şimdi,vakıfların Osmanlı şehirlerinin imarına katkılarını,ele aldığımız vakfiyelerden yaptığımız alıntılarla,belirtecek olursak,şöyle sıralayabiliriz:

1-Vakıfların Osmanlı şehirlerinin imarına katkılarının başında,daha önceki devirlerde te'sis edilen hayrâtın onarım ve bakımı gelmektedir.Örneğin,Şubat 1654(R.ahir 1064) tarihli bir vakfın vâkıfı,Göynük'ün Çallepazarı yakınındaki,zamanla harap olan Aksungur Mescidi'ni ye-

36- "...ve her cuma günü cuma namazından mukaddem mahfelde mümkün olduğu mertebe Kur'an-ı azim tilavet edüb ve zamanımızda okunduğu üzere, tilavetten sonra na't-ı şerif ve "ta'ri" okuyup,(bu) fakırın ismin anub dua etmek üzere..." ,bkz.,Evasıt-ı Safer 1055,İzmir , Şeyh Mustafa Efendi Vakfı,VGMA.,Def.NO:617/61

37-18 C.evvel 1026,Zile,el-Hac Behram Ağa Vakfı,VGMA.,Def.NO: 747/399/271.

niden inşa ve ihya ederek camiye çevirmiştir(38).

Daha önceki dönemlerde yapılan hayrâtın bir kısmı yeniden onarılırken, henüz harap olmamış ve faal olanlarına da, vakıf kurucuları te'sis ettikleri vakıfların gelirinden muhtelif şekillerde mali yardımda bulunuyorlardı. Böylece, bu hayır kurumları yıkılmaktan kurtulmuş oluyorlardı. Örneğin, 28 Ağustos 1613(12 Ramazan 1022) tarihli bir vakfın vâkîfı, Tokat'ın Yazıcık Mahallesi'nde bulunan Gazi Melik Danişmend Camisi'nin 300 kandiline her sene yağ satın alınmasını şart koşturmuş(39). Ocak sonları 1585(Selhi Muharrem 993) tarihli bir vakfın vâkîfı ise(40) Harput'ta Uzun Hasan'ın annesi Sara Hatun tarafından yaptırılan camiye(41) bir imam, bir muhammediyehan tayin etmiştir; ayrıca, bu camiye her sene iki kuruşa yağ(duhn) alınmasını şart koşturmuş.

İşte, vakıf kurucuları te'sis ettikleri vakıflarının geliri ile, daha önceki devirlerde yaptırılan bu sosyal ve dini hizmet müesseselerine yaptıkları muhtelif mali yardımlarla veya harap olanlarını onarmakla Osmanlı şehirlerinin harabeye dönüşmesini önlemiş oluyorlardı.

Muhtelif şahıslarca te'sis edilen vakıfların Osmanlı şehirlerinin imarına katkıları hakkında daha iyi

38- "...nefs-i Kasaba-ı Göynük'te Çalle Pazarı kurbunda vaki Aksungur Mescidi hin-i fetihten berü Aksungur Vakfı ve mescidi demekle ma'ruf olub...harab olmakla haliyen kendü malımla müceddeden bina ve cami edüb...", bkz., R.ahir 1064, Göynük, Katıp Mahmut Cud Vakfı, VGMA., Def.NO:581/2, 429/413.

39-12 Ramazan 1022, Tokat, Ali Paşa b.Mehmet Çelebi Vakfı, VGMA., Def.NO:600/172/205.

40-Selhi Muharrem 993, Harput, Hacı Mustafa Dayıoğulları Osman ve Bekir Çelebi Vakfı, VGMA., Def.NO:581/145-157.

41-Harput'un camilerinden bahseden Evliya Çelebi, Sara Hatun Camisi'nin minaresiz olduğunu belirtmektedir. Bkz., Seyahatname, C.III (Dersaadet 1314), s.218.

bir fikir edinmek için, ele aldığımız vakıfların hayrâtlarının % 31.98'i (1360 hayratın 435'i) daha önceki devirlerde inşa edilip de, 17 yüzyılda te'sis edilen vakıfların gelirlerinden yapılan muhtelif mali destekler ve onarımlarla varlıklarını sürdüren yapılar olduğunu belirtelim (42).

2-Şehirlerde yanan veya zamanla harap olan ticari mekânların arsaları üzerine vakıflarca yeniden ticari yapılar inşa edildiğine de belgelerde sıkça rastlanılmaktadır. Örneğin, Şubat 1654 (R.ahir 1064) tarihli bir vakfın vâkîfı, Göynük Pazarı'nın ortasında bulunan ve Tulas Hanı diye bilinen ve yangın sonucu harap olan bir hanın arsası üzerine, padişhahtan izin (izn-i sultani) alarak kendi malıyla yeniden bir han inşa ederek vakfettiğini belirtmektedir (43).

3-Şehirlerde yer alan vakıflara ait dükkan vesair gibi ticari yerlerin önündeki kaldırımların tamirinin de devletçe vakıflara yaptırıldığı görülmektedir. Örneğin, 14 Şubat 1573 (11 Şevval 980) tarihli İstanbul Kadısı'na yazılan bir hükümde, İstanbul'daki sokakların ekserisi vakıf dükkanlarının önünde yer aldığı ve bu sokakların kaldırımları harap olmaya yüz tuttuğu halde tamir edilmediği, özellikle, Mutaflar Çarşısı ve Mahmut Paşa Çarşısı'nın kaldırımları daha çok harap olup tamire muhtaç olduğu bu sebeple, söz konusu çarşılar olsun veya Ayasofya'ya ait

42-Ekz. Tablo:18

43-R.ahir 1064, Göynük, Katip Mahmut Cud Vakfı, VGMA., Def.No:581/2,429/413.

vakıf dükkanlarının önündeki kaldırımlar olsun, cümlesi nin evkaf mütevellilerine tamir ettirilmesi istenmektedir (44). Bir diğer belgede de, su yollarının geçtiği güzergahın iki tarafında üçer arşınlık boş yer bırakılması ve bundan böyle su yolu üzerine kimsenin bağ, bahçe ve bina yaptırmaması istenmektedir(45).

4-Vakıfların Osmanlı şehirlerinin fiziki yapısına en büyük katkıları olarak kabul edebileceğimiz bir husus ise, yaptırdıkları mabedlerin veya başka bir sosyal hizmet müessesesinin etrafında oluşan yeni mahallelerdir. Örneğin, Ekim 1594 (Safer 1003) tarihinde Güzelhisar'da tesis edilen bir caminin etrafında yeni bir mahalle oluştuğunu görmekteyiz(46). Yine, Ocak sonları 1589 (Evahiri R. evvel 997) tarihli bir vakfiyeye göre, Adana'nın Cami-i Atik Mahallesi'ne bitişik Paşa Bağı denilen yer bir vakıf kurucusu tarafından satın alınarak üzerine bir cami ve bir menzil inşa edildikten sonra, burada yeni bir mahalle oluştuğu belirtilmektedir(47).

Bu arada belirtmemiz gereken bir husus ise, vakfiyelerdeki bilgilere göre, Osmanlı şehirlerindeki nüfus artışlarını ve fiziki gelişmeyi takip etmek mümkündür. Şöy-

44-Burada naklettiğimiz belge, herne kadar, ele aldığımız dönem dahilinde değilse de, ele aldığımız döneme yakın bir tarihe ait olması ve konuyla ilgisi bakımından burada zikrediyoruz. Bu belge için bkz., Ahmet Refik, Altınay, 10. Asrı Hicride İstanbul Hayatı, (1987), s.92, Belge no:7.

45-13 Mart 1582 (21 Safer 990) tarihli İstanbul Kadısı'na hitaben yazılan hüküm, bkz., Ahmet Refik, Altınay, age., s.43, belge no:24

46- "...öyle mahalle ki cami bina olduktan sonra vaki oldu..", bkz., Safer 1003, Güzelhisar, Ramazan Paşa Vakfı, VGMA., Def.NO:605/256.

47-Evahir-i R.evvel 997, Adana, Kethuda Hasan b. Abdullah Vakfı, VGMA., Def.NO:608/95/108.

leki: Bilindiği üzere, aşağı yukarı bütün Osmanlı şehirlerinin etrafı surlarla çevrilidir. Vakfiyelerde ise, vakfedilen bütün yapıların isterse dini, sosyal yapılar, isterse ticarethaneler ve meskenler olsun; kimin yaptırdığı, ne zaman yapıldığı ve yer aldığı mevki etrafıca belirtilmektedir.

Buna göre, sur dışında te'sis edilen yeni mabedler ve diğer yapılara bakarak şehirlerde bir nüfus artışı ve fiziki bir gelişme olup olmadığını söylemek mümkündür. Örneğin, Haziran başları 1608 (Evaili R. evvel 1017) tarihinde Erzurum'da bir vakıf kurmuş olan Zağarcı Ali Ağa, te'sis ettiği vakfına gelir kaynağı olarak Erzurum Suru'nun Gürcü Kapısı haricinde bir bozahane, bir dîng, bir kahvehane, yedi dükkan ve bir kasabhane yaptırarak vakfetmiştir (48). Aynı vâkıf, Ağustos ortaları 1630 (Evasıtı Muharrem 1040) tarihinde yine Erzurum'da te'sis ettiği ikinci bir vakfına, Gürcü Kapısı haricinde bir bakkal, bir berber ve bir de kürkçü dükkanı yaptırmıştır. Vâkıf bu akarların yanında bir de cami yaptırmıştır (49).

Yine, Ocak ortaları 1663 (Evasıtı C. ahir 1073) tarihinde Erzurum'da te'sis edilen bir vakfın vâkıfı ise Erzurum Suru haricinde bir cami yaptırdığını görmekteyiz (50).

Eylül başları 1666 (Evaili R. evvel 1077) tarihin-

48-Evail-i R. evvel 1017, Erzurum, Zağarcı Ali Ağa Vakfı, VGMA., Def.NO:581/25/23.

49-Evasıt-ı Muharrem 1040, Erzurum, Zağarcıbaşı Ali Ağa Vakfı, VGMA., Def.NO:617/153.

50-Evasıt-ı C. ahir 1073, Erzurum, el-Hac Osman Ağa b. Abdülmenan Vakfı, VGMA., Def.NO:2152/140.

de Erzurum'un Oltu Kasabası'nın Suru haricinde bir cami, bir medrese, gelip geçen yolcular için bir misafirhane ve misafirhanenin önünde iki çeşmenin bir vakıf kurucusu tarafından yaptırıldığı görülmektedir(51).

10 Eylül 1683(27 Ramazan 1094) tarihinde Konya'da bir vakıf te'sis etmiş olan Vezir Mustafa Paşa, Konya'nın Atpazarı Kapısı haricinde iki kervansaray, bir bezirganhanı, bir çifte hamam ve bir de kahvehane yaptırmıştır(52).

Şubat başları 1684(Ğurre-i R.evvel 1095) tarihli bir vakfiyeye göre, bir vâkıf Güzelhisar Hısnı(kalesi) haricinde bir cami, bir medrese, bir muallimhane, bir darulkurra, bir sebil(sikaye), bir su kuyusu ve talebeler için beş hücre yaptırmıştır(53).

Bu kronolojik sıraya göre verdiğimiz örneklerden görüldüğü kadarıyla 17.yüzyılda Erzurum, Oltu, Konya ve Güzelhisar'da bir nüfus artışı ve bu şehirlerde fiziki bir gelişme olduğunu böyleyebiliriz.

5-Şehirlerdeki herhangi bir vakfa ait boş ve atıl arsaların, ait olduğu vakfın mütevellisinden izin alınarak, yeni te'sis edilecek bir vakfa gelir kaynağı olarak veya hayrât olarak, üzerinde muhtelif binalar yaptıklarını ve böylece şehirleri şenlendirdiklerini görmekteyiz. Örneğin, Şubat başları 1665(Ğurre-i Şaban 1075) tarihinde Ankara'da te'sis edilen bir vakfın vâkıfı, Elagöz Mescidi Vakfı'

51-Evail-i R.evvel 1077, Oltu, Mehmet Aslan Paşa b. Yusuf Paşa Vakfı, VGMA., Def.NO:2152/140

52-27 Ramazan 1094, Konya, Vezir Musahib-i Şehriyari Mustafa Paşa b. Süleyman Vakfı, VGMA., Def.NO:449/4, 137.

53-Ğurre-i R.evvel 1095, Güzelhisar, el-Hac Süleyman Bey b. Mustafa Paşa Vakfı, VGMA., Def.No:993/68.

na ait bir arsa üzerine, te'sis ettiği vakıf için muhtelif binalar yapmak gayesiyle, söz konusu vakfın mütevellisinden yıllık 400 akçeye kiralamıştır(54).

6-Şehirlerde vukubulacak herhangi bir yangında vakıf binalarının zarar görmemesi veya vakıflarca yapılan büyük mabedlerin şehre kazandırdığı estetik görünümün kaybolmaması için, bu tür yapıların bitişiğinde herhangi bir bina yapılmaması, yapılanların da yıktırılması için devletçe bir takım hükümler çıkarıldığını görmekteyiz. Örneğin, 9 Temmuz 1593(9 Şevval 1002) tarihinde mimarbaşıya hitaben yazılan bir hükümde, veziriazam iken vefat eden Ali Paşa Vakfı'nın mütevellisi tarafından padişaha gönderilen arzda, söz konusu vâkıfın İstanbul'daki iş hanının kiracıları, bu hanın içinde ve etrafında ahşaptan muhtelif binalar yaptıklarını ve çıkan yangın sonucu bu tür yapıların hana büyük zarar vermişken, hanın onarımı bitmeden etrafında yeniden ahşaptan ek binalar yaptıklarını, şayet ikinci bir yangın vukubulacak olursa, hana tekrar büyük hasar vereceklerini bildirmiştir. Bunun üzerine söz konusu hanın etrafındaki yeni yapılan bu binaların kaldırılması için mimarbaşıya emir verilmiştir(55).

16 Nisan 1573(13 Zilhicce 980)tarihli İstanbul Kadısı ve Hassa Mimarbaşı'na yazılan bir hükümde, Zeyrek Camii ve Eski İmâret Mescidi halkı mahkemeye baş vurup, zikrolunan cami ve mescidin etrafında bulunan boş arsayı muka-

54-Ğurre-i Şaban 1075, Ankara, Aslan Ağa b. Musli Vakfı, VGMA., Def.NO:1964/390/316.

55-Ahmet Refik, Altınay, XI. Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı, (İstanbul 1988), s.10, belge no:34

taa ile alıp üzerine iki katlı ev yapmaları sonucu cami ve mescidin güneş almamakta olduğunu, ayrıca kimisinin de camiye bitişik ahır yaptığı ve caminin bir kaç penceresinin kapanmış olduğunu, bu evlerin üzerinde akan yağmur suyunun da camiye zarar verdiğini söylemişlerdir. Bunun üzerine sadır olan hükümde, durumun teftiş edilerek, cami ve mescid civarındaki evlerin beş zira (takriben 3.79 m.) uzaklıkta bulunmaları ve diğerlerinin yıktırılması emredilmektedir(56).

22 Haziran 1573(21 Safer 981) tarihli diğer bir hükümde, Ayasofya Camisi'nin etrafındaki fazla evlerin kaldırılması ve camiye tecavuz edenlerin te'dip edilmesi istenmektedir(57).

Yukarıdan itibaren anlatmak istediklerimizi özetleyecek olursak, şöyle bir sonuca gitmek mümkündür:

17.yüzyıl Osmanlı Vakıfları, daha önceki asırlarda te'sis edilen vakıflar gibi bir iskan rolü oynamaktan çok, mevcut yerleşim merkezlerindeki durumun muhafazasında önemli rol oynamışlardır.

B-T İ C A R İ A Ç I D A N

Sathi bir değerlendirmeye, vakıfların Osmanlı şehirlerinin ticari hayatına iki açıdan katkıları olduğunu söylemek mümkündür.

56-Ahmet Refik, Altınay, age., s.32, belge no:13

57-Ahmet Refik, Altınay, age., s.35, belge no:18

1-Vakıf kurucuları, te'sis ettikleri vakıflarına iyi bir gelir kaynağı sağlamak için, her zaman kalıcı ve karlı yatırımları tercih ettiklerini(58), bu sebeple, şehirlerde kervansaray, bedesten, han, kapan, dükkan vesair gibi ticari mekânlar inşa ettiklerini görmekteyiz. Örneğin, ele aldığımız 313 vakfın gayri menkul gelir kaynaklarının % 41.79'unu(9515 ünitenin 3977'si) ticarethaneler oluşturmaktadır. Bu 3977 ticarethanenin % 97.73'u(3887'si) şehirlerde yer almaktadır(59).

İşte, vakıfların te'sis ettikleri bu ticari mekanlar sayesinde, şehirlerdeki ticari hayatın gelişmesinin kolaylaştığını söyleyebiliriz.

2-İkinci husus ise, vakıf kurucularının te'sis ettikleri vakıfları için bir gelir kaynağı olarak vakfettikleri paraların, piyasadaki diğer faizcilere göre, düşük bir nisbetle faize verilmesiyle, şehirlerdeki ticari faaliyetler için iyi bir finansman kaynağı oluşturmasıdır. Örneğin, ele aldığımız 313 vakfın % 22.68'i(71 vakıf)sadece para vakfı veya parayla birlikte başka akarlardan oluşan vakıflar(60) olmasına mukabil, vakfedilen toplam para ise 74.092.563 akçe gibi yüksek bir meblağdır(61). Bir diğer ifa-

58-Örneğin, "...ve meblağ-ı mezbur düştükçe re'yi hakimi şer'le mahall-ı i'tibar ve revaçta akara tebdil oluna..."bkz., Ğurre-i Zilka'de 1033, İstanbul, Mehmet Çelebi b.Ebubekir Vakfı, VGMA., Def.NO: 629/621. Ayrıca, 800.000 akçe vakfeden bir diğer vakıf, "...ve mahall-ı revac ve i'tibarda bir münasib akar düşerse nukud-ı merkume ile mütevell-i vakf olan kimesne hakimü'l-vakt ma'rifetiyle anı iştira eyleyüb, nakdı akara tebdil eyleye..."bkz. Evail-i Muharrem 1025, Edirne, Abdülbaki Paşa Vakfı, VGMA., Def.NO:632/102

59-Bkz. Tablo:14

60-Bkz. Tablo:11

61-Bkz. Tablo:16

deyle, sadece yetmiş bir vakfa gelir kaynağı olarak vakf-
edilen bu kadar para şehirlerdeki ticari faaliyetlere u-
cuz finansman olarak piyasaya arz edilmiştir, denebilir.

Kısaca, vakıflar Osmanlı ticari hayatında pa-
ra piyasası ve sandık rolü oynamışlardır.

Hemen belirtelim ki, yukarıda belirttiğimiz her i-
ki hususu daha önceki bölümlerde (62) etraflıca ele aldı-
ğimiz için burada daha fazla tafsilata gerek görmüyoruz.

Burada belirtilmesi gereken son bir husus ise, vak-
fiyelerde Osmanlı şehirlerindeki ticari yapıların dağılım-
larını, bazı istisnalar dışında, rahatlıkla izlemek müm-
kündür. Örneğin, şehirlerin etrafındaki surların dışında gö-
rülen yapılar şunlardır: Bedesten (63), şemhane (64), yağhane
(65), ding, değirmen (66), mutafhane, demirci dükkanı, berber
dükkanı (67), kervansaray, bezirgan hanı (68), debbağhane, ka-
sabhane (70) vesair gibi göze çarpan ekser ticari yapılar
bunlardır.

62-Bkz., İkinci Bölüm, "Vakıf Gelir Kaynaklarına İşletme Biçimi"
(s. 125) ve Üçüncü Bölüm'deki "Ticarethaneler" kısmı (s. 174).

63-Antalya Kalesi haricinde, bkz., Evail-i Safer 1017, Antalya,
Ömer Paşa b. Ali Bey Vakfı, VGMA., Def. NO: 582/424.

64-İstanbul Ayakkapusu haricinde, bkz., Evail-i Şaban 1009, Edir-
ne, Harami Vezir Ahmet Paşa b. Süleyman Vakfı, VGMA., Def. NO: 2141/56-66.

65-Edirne, Fatma Hatun Mahallesi'nde, tahta'l-kal'a kurbunda,
bkz. Evail-i R. evvel 1086, Edirne, Bostancıbaşı Sinan Paşa b. Ahmet A-
ğa Vakfı, VGMA., Def. NO: 734/56-66.

66-Amid, Mardin Kapısı haricinde. Bkz., 17 Zilhicce 1086, Diyar-
bakır, M. Çelebi b. Molla Mehmet Vakfı, VGMA., Def. NO: 628/424.

67-Erzurum Gürcü Kapısı haricinde. Bkz., Evasıt-ı C. ahir 1073,
Erzurum, el-Hac Osman Ağa b. Abdülmennan Vakfı, VGMA., Def. NO: 592/ 209,
Sıra: 171.

68-Konya Atpazarı Kapusu haricinde, bkz., 27 Ramazan 1094, Kon-
ya, Vezir Musahib-i Şehriyari Mustafa Paşa b. Süleyman Vakfı, VGMA., Def
NO: 449/4, 137.

69-Erzurum Suru haricinde, Tebriz Kapusunda ve Çöplük Hamamı
namıyla ma'ruf hamamın kurbunda. Bkz., Evail-i Muharrem 1060, Erzurum,
Hacı Ca'fer Efendi b. Ebubekir Vakfı, VGMA., Def. NO: 582/414/324.

70-Erzurum, Gürcü Kapısı haricinde. Bkz. Evaili R. evvel 1017, Er-
zurum, Zağarcı Ali Ağa Vakfı, VGMA., Def. NO: 581/25/23.

Şehirlerin içinde yer alan diğer ticari mekânlar ise, genelde ürettikleri mal ve hizmetlere göre, muhtelif işkollarının içinde faaliyette buldukları çarşılarda yer almaktadırlar. Örneğin, kuyumcu dükkanı kuyumcular sükunda; kazzaz dükkanı kazzazlar sükunda, semerci dükkanı semerciler sükunda(71), helvacı dükkanı helvacılar çarşısında, attar dükkanı attarlar sükunda(72), boyacı dükkanı sabbağlar(boyacılar) çarşısında(73), terzi ve bezzaz dükkanları bezzazlar sükunda ve mahzenler ise, ekseriya şehirlerin etrafındaki surların kapılarına yakın yerlerde yer almaktadır(74).

Vakfiyelerdeki bilgilere göre, diğer bütün ticari faaliyetlere ait işkollarını ve içinde yer aldıkları çarşıları saymak mümkün ise de bu kadarı ile yetineceğiz.

C-S O S Y A L A Ç I D A N

Burada ele aldığımız vakfiyelere göre, 17. yüzyılda te'sis edilen vakıfların Osmanlı şehirlerine sosyal hizmetler açısından olan katkılarını, tek tek örneklerle açıklamaya çalışmaktan ziyade, vakıflarca karşılanan bu sosyal hizmetleri gruplar açısından değerlendirmeye çalışacağız.

Vakıf kurucuları, te'sis ettikleri vakıflar yoluyla, sağlamış oldukları sosyal hizmetlerin bir kısmı bütün

71-20 R. ahir 1068, Tokat, Ummuhanı Hatun Vakfı, VGMA., Def. NO: 581/2, 510 ve 484/444/44.

72-15 Receb 1064, Diyarbakır, Safiyye b. el-Hac Bekir Vakfı, VGMA. Def. NO: 605/149/211.

73-Evail-i Şaban 1009, Edirne, Harami Ahmet Paşa Vakfı, VGMA., Def. NO: 2141/56-66.

74-Evasıt-ı Zilka'de 1092, Diyarbakır, Mustafa Çelebi b. Kaya Mahmut Vakfı, VGMA., Def. NO: 611/106/3

toplum ferdlerini kapsarken; bir kısım hizmetler, sadece belirli gruplara açık olduğu görülmektedir. Kısacası, bütün toplum ferdlerinin istifadesine açık hizmetler ve belirli gruplara açık olan hizmetler, diye ikiye ayırabiliriz.

I-Belirli gruplara açık olan sosyal hizmetler:

1-Vakıf kurucuları, te'sis ettikleri vakıflar yoluyla, birinci planda aile ferdlerinin ve akrabalarının sosyal güvenliklerini teminat altına almayı düşündüklerini söyleyebiliriz. Örneğin, ele aldığımız vakıpların % 33.54'ü (105 vakıf) vakıf kurucularının aile ferdlerinin ve akrabalarının yararına te'sis edilen zürri vakıflardır; % 43.45'inin (136 vakıf) ise gelirlerinin yarısı vâkıfların aile ferdlerinin yararına tahsis edilen vakıflardır (75). Bu demektir ki, 17.yüzyılda vakıf te'sis edenlerin % 55.27'si (173 vâkıf) kendi aile ferdleri ve akrabalarının sosyal güvencesi için vakıf te'sis etmişlerdir (76).

2-Vâkıfların bir kısmı da, mensup oldukları tarîkatın muhiblerinin, dervişlerinin ve şeyhlerinin; bir başka ifadeyle, mensubu buldukları tarîkatın taraftarlarının sosyal güvenliklerini teminat altına almaya çalıştıklarını görüyoruz. Örneğin, kimisi te'sis ettiği vakıflar yoluyla mensubu buldukları tarîkatların taraftarlarına

75-Bkz. Tablo:11

76-Bu hususları bu araştırmanın ikinci bölümünde "17.Yüzyılda Te'sis Edilen Vakıfların Özellikleri" başlığı altında etrafça anlattığımız için burada fazla tafsilata gerek görmüyoruz. Bkz.s...

iş(77),mesken(78) ve yiyecek(79) temin etmekle sosyal güvenliklerini sağlamaya çalıştıkları görülmüyor.Misâl olarak,Ocak başları 1617(Gurre-i Muharrem 1026) tarihinde Bursa'da bir vakıf te'sis etmiş olan Anadolu Kadiaskeri Mevlana Mehmet Efendi,Celveti Tarîkatı'na mensup olduğunu vakfiyesinde belirtiyor.Vakfının bütün cihet ve vazifelerini bu tarikat fukarâsına verilmesini;bu tarikat mensupları söz konusu görevlere talip oldukça başkalarına tercih edilmelerini şart koştur(80).

Hemen şunu belirtelim ki,vakıf kurucularının tesis ettikleri vakıflar yoluyla Osmanlı şehirlerinde sağlamış oldukları sosyal hizmetleri gruplar açısından değerlendirmeye belgeler bizi sürüklemiştir.Örneğin,3 Temmuz 1631 tarihinde Konya'da bir vakıf te'sis etmiş olan Mustafa Paşa, yaptırmış olduğu hamamın gelirlerinin yarısını darulhadiste kalan talebelere tahsis ederken,"... darulhadis-i mezburenin hüceratında sakin olan talebe

77- "...aziz-i müşarûn ileyh tarikatından olan kimesne müezzin olub...",bkz.10 R.evvel Şeyh İsmail Efendi b.Ali Vakfı,VGMA.,Def.NO:249/315;diğer bir vakfiyede de,"...müezzinler ve kayımlar vâkıfın dervişlerinden olub, tarikatının adab ve ahlakıyla terbiyelenmiş ve ahlaklanmış ve sıfat-ı memduha ile hakikaten ittisaf etmiş bulunacaklardır ",bkz.,27 Muharrem 1011,Üsküdar,Şeyh Mahmut b. Fazlullah Vakfı,VCMA.,Def.NO:611/1/1 ve Evail-i Şaban 1009,Edirne,Verzir Harami Ahmet Paşa Vakfı,VGMA.,Def.NO:2141/56.

78-"...bu menzili de vâkıfın tarikatına mensub olmak şartıyla mezkur caminin hadimlerinden....en ziyade muhtaç olanlara vakfetti.." bkz.,27 Muharrem 1011,Üsküdar,Şeyh Mahmut b.Fazlullah Vakfı,VGMA.,Def NO:611/1/1 ve 1767/175.

79- "...sair tarikamız fukarasına,her birine beşer vukiyye taze üzüm ile taze incir verülüb....",bkz.,Evasıt-ı Safer 1055,İzmir,Şeyh Mahmut Efendi Vakfı,VGMA.,Def.NO: 617/61

80-Ğurre-i Muharrem 1026,Bursa,Anadolu Kadiaskeri Mevlana Mehmet Efendi b.Hüsam Efendi Vakfı,VGMA.,Def.NO:588/205/181

ehl-i tarîk ve erbab-ı sulukdan olana verile..."(81).Kısaca,belirli bir tarîkate mensup olanlara öncelik sağlıyor.

Ağustos başları 1602(Evaili R.evvel 1011) tarihli diğer bir vakfiyeye göre,III.Sultan Mehmet'in süt annesi (dayesi) olan Halime Hatun,Anadolu'nun Marmara Kazası'nda gelip geçen yolcular için bir han ve hanın yanına bir de imâret yaptırır.Hanın oniki odası sıradan yolculara tahsis edilmiştir.Halime Hatun bu hanın dahilinde seçkin kadınlara,eşraf ve a'yana mahsus,vakfiyede misafirhane olarak geçen,ayrı bir yer tahsis etmiştir.Sıradan yolcuların kaldığı her odadakilere imâretten ikişer ekmek(fodula)ve bir tas çorba verilmesini;seçkin kadınların,eşraf ve a'yanın kaldığı misafirhanedeki yolculara istedikleri kadar ekmek,yemek ve mum verilmesini şart koşturmaktadır(82).

Bir diğer vâkıf ise,mektebinde okuyan yetim ve fakir çocuklara elbise alımında öncelik tanıyor(82/1).

3-Bazı vâkıflar ise,yaptırdıkları mabedlerin etrafında oluşan yeni mahallelerin veya kendilerinin sakini buldukları mahallerin "avâriz" vergilerini(83),te'sis ettikleri vakıfların gelirinden ödenmesini şart koşuyor-

81- "...ve nisf-ı aheri darülhadıs-ı merkumede gece ve gündüz sakın olan talebeye ale's-seviyye taksim oluna ve eğer darulhadıs-ı mezbureninhüceratında sakın olan talebe ehl-i tarik ve erbab-ı sülûkdan olana verile...",bkz.,16 C.ahir 1092,Konya,Mustafa Paşa b. Süleyman Vakfı,VGMA.,Def.NO:449/129/5

82-Evail-i R.evvel 1011,Marmara,Halime Hatun Vakfı,VGMA.,Def. NO:582/1,265.

82/1-Bkz.,Ğurre-i Şevval 994,Bursa,Seyyid Hüseyin b.Seyyid Abdurrahman Vakfı,VGMA.,Def.NO: Dolap No:198(1579),208.

83-Bu olağan üstü vergi için bkz.,Özer,Ergenç,1580-1596 Yılları Arasında Ankara ve Konya Şehirlerinin Mukayeseli İncelenmesi Eylül-Osmanlı Şehir Müesseseleri ve Sosyo Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Deneme,AÜ.DTCF.,Basılmamış Doktora Tezi,(Ankara 1974),s.235-238.

lardı.Örneğin,Ekim 1594(Safer 1003) tarihinde Güzelhisar' da bir vakıf kurmuş olan Ramazan Paşa,yaptırmış olduğu caminin etrafında sonradan meydana gelen mahallenin avâ- rız vergisi istendiği zaman vakfının gelirinden ödenme- sini şart kılmıştır(84).

Mayıs 1682 (C.evvel 1093) tarihli bir vakfiyeye göre,bir hatun kendisine ait olan menzilin evvela kendi nefesine sonra akrabaları ve cariyesine vakfeder.Bunların inkırazından sonra,söz konusu menzilin icâra verilerek , elde edilen kira geliri ile mahallenin tekâlîf vergisinin ödenmesini şart kılmıştır (85).

Mart ortaları 1645 (Evasıt-ı Safer 1055)tarihli bir vakfın kurucusu ise,İzmir'in Yayı Mahallesi'nde bir cami ile bir çeşme(musluk)yaptırır.Bu musluktan akan su- yu bu mahalle halkı ile camiye gelen cemaatin kullanması- na tahsis eder;şayet bunlardan artacak olursa başkaları - nın kullanmasına izin verilmesini şart koşar(86).

4-Vâkıfların,Osmanlı şehirlerindeki belirli grup- ların sosyal güvenlikleri için yaptıkları sosyal hizmet

84- "...dahı vakfın masarısından mahalle-i cedidenin avarızını edayı şart kıldım.Öyle mahalle ki,cami bina olduktan sonra vaki oldu...defteri muharrer mucabi üzre vilayet için ne vakitte vurud ederse eda etmeklik şart kılındı..." ,bkz.,Safer 1003,Güzelhisar,Ramazan Paşa Vakfı,VGMA.,Def.NO:605/256.

85- C.evvel 1093,Adana,Elife Hatun b.İbrahim Vakfı,VGMA.,Def. NO625/117/119.

86- "...cami-i mezburun şark tarafındaki musluktan cami-i mezburun harimi dahilinde ve haricinde(ki) mahalde sakin olan tevabi ve namaza gelen cemaat sularını isti'mal edeler; mezburlardan ziyade olanı gayriler isti'mal eyleye..." ,bkz.,Evasıt-ı Safer 1055, İzmir,Şeyh Mahmut Efendi Vakfı,VGMA.,Def.NO:617/61.

masrafları arasında yolculara bedava konaklama imkanı(87), duldlara ve yetimlere elbise alımı(88), fukara çocuklarına ve muhtaç kadınlara gelir tahsisi (89) vesair gibi sosyal yardımları sayabiliriz (90).

II-Vâkıfların te'sis ettikleri vakıfların gelirleriyle Osmanlı şehirlerinde yer alan, toplumun bütün fertlerine açık olan sosyal hizmetler ise; su, sağlık, temizlik, eğitim, din, kültür vesair hizmetlerdir.

Vakıfların bu tür sosyal hizmetlere olan katkıları şimdiye değin Osmanlı şehirleri (91) ve vakıfları(92) üzerinde yapılan çalışmalarda ve araştırmalarda etraflıca ele alındığı için burada birkaç örnek vermekle yetine-

87-Bkz., C.ahir 1093, Adana, Mestan-zâde Hacı Mahmut Ağa b. Ahmet Ağa Vakfı, VGMA., Def.NO:1759/195/122 ve bir diğer vakfiyede ise, "...zıkr olunan hânları ebna-i sebil için vakfeyledüm; kainen men kane konub göçeler, kimesne akçe taleb eylemeye...", bkz., 18 C.ahir 1026, Zile, el-Hac Behram Ağa b. Abdülmennan Vakfı, VGMA., Def.NO:747/399

88-Evail-i Zilhicce 1024, Bursa, Abide Hatun b. Hasan Can Vakfı, VGMA., Def.NO:610/132/169 ve Evahir-i C.ahir 1031, Bursa, Muid-zâde Mevlana Mehmet Efendi Vakfı, VGMA., Def.NO:610/134/170.

89-Evail-i C.ahir 1039, Bursa, Sabıkan Rumeli Kadıaskeri Kara Çelebi-zâde Mehmet Efendi b. Hüsameddin Vakfı, VGMA., Def.NO:571/100/53

90- Vâkıfların belirli grupların sosyal güvenlikleri için yapmış oldukları sosyal hizmetleri hazırladığımız tablolarda etraflıca belirttiğimiz için burada daha fazla tafsilata gerek görmüyoruz. Bkz. Tablo:21 ve 19

91-Bkz., Osman, Ergin, Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkısaflı, İÜ. İktisat ve İctimaiyyat Enstitüsü Beşriyatı, NO:3 (Gazete ve Cumhuriyet Matbaası), s.5-58; ay., Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi, İstanbul, 1939; Hilmi Ziya, Ülken, "Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği", VD., IX/13-39 ve Ömer Lütfi, Barkan, "İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyişi", İİM., C.XXII/1-2 (İstanbul 1963), s.241.

92-İbrahim Erel, Kozak, Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf, İstanbul 1985; Ziya, Kazıcı, İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar, İstanbul 1985; Ali Himmet, Berki, Vakıflar, İstanbul, 1946; ay., "İslamda Vakıf", VD., IV/19-37; Şakir, Berki, "Vakıfların Devlete ve Devleti Kurana-lara Hizmeti", VD., VII (1968), 45-52 ve Ahmet, Caferoğlu, "Türk Teâmül Hukukuna Göre, İctimai Muavenet Müessesesi", VD., II (1942), s.185-194.

ceğiz. Ayrıca vakıf hayrâtının coğrafi olarak dağılımını belirtirken de şehirlerde yer alan sosyal hizmet müesseselerini detaylıca anlatmıştık (93).

Vakıf kurucuları, te'sis ettikleri vakıfların gelirlerinden bazı gruplara imtiyaz tanıyorlarsa da, bazı hizmetleri tüm toplum yararına açık bulunduruyorlardı . Bu hizmetlerin başında eğitim hizmetleri gelmektedir. Örneğin, Ekim 1594 (Safer 1003) tarihli bir vakfın vâkîfı , yaptırmış olduğu mektebe devam eden öğrenciler arasında zengin fakir ayrımı yapılmamasını, talim ve terbiyede hepsinin bir tutulmasını şart koşmaktadır (94) Temmuz başları 1600 (Evaili Muharrem 1009) tarihli bir vakfiyeye göre, vâkîfın biri, bütün müslüman çocukları için mektep inşa ettiğini belirtmektedir (95).

Vâkıflar, şehirlerin temizliği ve genel görünümünü bozan şeylerin de ortadan kaldırılmasına katkıda bulduklarını görüyoruz. Örneğin, 13 Mayıs 1683 (16 C. evvel 1094) tarihli bir vakfın vâkîfı, yaptırdığı caminin duvarlarına çizilen resimleri ve yazıları silmesi için gündelik bir akçe vazife ile "maniu'n-nukuş" denen bir görevli tayin ettiğini görüyoruz (96). 1585 (H.993) tarihli diğer bir vakfın vâkîfı ise, Edirne'deki Çukur Bostan mevki-

93-Bkz., Dördüncü Bölüm, s. 202 - 214.

94- "...anda sıbyanı te'dib ve Kur'anı ta'lim etmektir. Dahi ta'lim ve irşadda ağıniya evladıyla fukara evladının beyninde tesviye etmektir. Dahi sıhhatta temiz etmektir..." , bkz., Safer 1003, Güzelhisar, Ramazan Paşa Vakfı, VGMA., Def. NO: 605/256.

95-Evail-i Muharrem 1009, İstanbul, Öküz Mehmet Paşa Vakfı, VGMA., Def. NO: 572/235

96-16 C. evvel 1094, Narda, Ummuhanı Hatun b. Ali Paşa Vakfı, VGMA., Def. NO: 624/280.

inde bulunan bir gölün temizletilmesi için, vakfının kira gelirlerinden belirli bir para ayırmıştır (97).

Bu örnekleri daha da uzatmak mümkündür. Yalnız şunu belirtelim ki, Osmanlı Devleti'nde isterse şehirlerde, isterse kırlarda yer alan yerleşim merkezlerinde olsun, toplumun bütün ihtiyaçları, az veya çok, vakıf kurucularının te'sis ettikleri vakıflar yoluyla sağlanıyordu. Yukarıda belirttiğimiz üzere bu hususlar üzerinde yeterli çalışmalar mevcuttur (98). Bu sebeple, burada daha fazla tafsilde gerek görmüyoruz.

Ç-K ÜLTÜREL AÇIDAN

Osmanlı şehirlerinde, diğer sosyal hizmetler gibi bütün kültürel faaliyetler ve hizmetler vakıflarca sağlanıyordu.

Şöyle ki: Vakıf kurucuları, te'sis ettikleri vakıflar yoluyla Osmanlı şehirlerinde cami, mescid, medrese, darulhadis, darulkurra, mektep, muallimhane, imâret, misafirhane, han, hamam vesair gibi kültürel ve sosyal hizmet müesseseleri yaptırmakla hem şehirlerin imârına, hem de kültürel ve sosyal yönden canlılık kazanmasına katkıda bulunuyorlardı.

Osmanlı şehirlerine sosyal ve kültürel açıdan en büyük katkıları olan vakıflar ise, yüksek derecedeki devlet görevlilerinin te'sis ettikleri vakıflardır. Örneğin,

97- "...ve Çukurbostan'daki gölün tathirine sarf oluna.....", bkz., 993 Tarihli, Edirne, Ali Bey b. Hamza Vakfı, VGMA., Def. NO: 628/794.

98- Bkz., Dipnot: 91 ve 92.

Ocak başları 1600(Evaili Muharrem 1009) tarihinde bir vakıf kurmuş olan Veziriazam Cedid Mehmet Paşa,diğer yerlerdeki hayrâtının dışında,sadece İstanbul'un Karaman-ı Sağır ve Edirne Kapı arasındaki Zencirli Kuyu semtinde bir cami,bir medrese,bir hanıçah(Halveti Tekkesi),bir darulhadis,bir türbe ve bir de çeşme yaptırmıştır (99).

Ağustos başları 1602(Evaili R.evvel 1011) tarihinde bir vakıf te'sis etmiş olan III.Mehmet'in sütan-nesi(dayesi) Halime Hatun,Anadolu Vilayeti'nin Marmara Kazası'nda bir cami,bir darulhadis,bir mektep,bir muallimhane,bir imâret,yolcular için bir han,bir şadırvan ve müteaddid çeşmeler yaptırmıştır (100).

20 Eylül 1683(27 Ramazan 1094) tarihinde bir vakıf kurmuş olan Musahib-i Şehriyari Vezir Mustafa Paşa,Konya'nın Atpazarı Kapısı yakınında bir cami,bir medrese ve Atpazarı Kapısı haricinde de hacılar için bir kervansaray,bir han,bir çifte hamam ve bir de kahvehane yaptırdığını görüyoruz (101).

Şubat başları 1684(Gurre-i R.evvel 1095) tarihli bir vakfiyeye göre,el-Hac Süleyman Bey b.Mustafa Paşa Güzelhisar'da bir cami,bir medrese,bir muallimhane, bir darulkurra, talebeler için beş hücre,bir çeşme ve bir de su kuyusu açtırmıştır (102).

99-Evail-i Muharrem 1009,İstanbul,Cedid Mehmet Paşa b.Ahmet Efendi Vakfı,VGMA.,Def.NO:572/235/57.

100-Evail-i R.evvel 1011,Marmara Kazası,Halime Hatun b.Abdurrahman Vakfı,VGMA.,Def.NO:582/1,s.265.

101-27 Ramazan 1094,Konya,Musahib-i Şehriyari Vezir Mustafa Paşa b.Süleyman Vakfı,VGMA.,Def.NO:449/4,137.

102-Şurre-i R.evvel 1095,Güzelhisar,el-Hac Süleyman Bey b.Mustafa Paşa Vakfı,VGMA.,Def.NO:1993/68.

Verdiğimiz bu örneklerden görüldüğü kadar,yüksek derecedeki devlet görevlilerinin,Osmanlı şehirlerinde te-
sis ettikleri külliyelerdir(103).

Külliye dediğimiz bu sosyal ve kültürel müesse-
seler topluluğunun bazı birimlerinin fonksiyonlarını kı-
saca belirtirsek şöyledir:

a-Cami ve mescidler:Bugünkü gibi sırf beş vakit
namaz için açılıp kapanan yapılar değildir.Bu mabedler
ibadet dışında şu amaçlar için de kullanılıyordu:

1-Umumi bir dini eğitim merkezi olarak kullanılı-
yorlardı.Örneğin,Temmuz başları 1676 (Gurre-i C.evvel
1087) tarihinde Konya'da bir cami yaptıran Mustafa Paşa,
bu camiye tayin ettiği desiamın görevini vakfiyesinde şöy-
le belirlemektedir:"...söz konusu camide ilim ve fazilet
sahibi biri dersiam olup; tefsir,hadis,fıkıh ve akayidden
bütün halka ders vermesini..."şart koşmaktadır(104).

2-Daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi vakıf
kurucularının % 89.13'ü devlet görevlileridir(105). Bu
görevliler,halkın kendilerine karşı olan memmuniyetsizlik-
lerini en azında asgariye indirmek,devlet ve toplum indin-
de olumlu bir imaj bırakmak vesair gibi sebeblerle,te'sis
ettikleri bu mabedlerde,kendilerine dua ettirmekle,bura-
ları bir nevi propağanda merkezleri olarak kullanıyorlar-

103-Vakıflar tarafında te'sis edilen bu külliyelerin kültürel
ve sosyal bakımdan önemleri ve fonksiyonları için bkz.,Bahaeddin,Ye-
diyıldız,"Sosyal Teşkilatlar Bütünlüğü Olarak Vakıf **Külliyesi**",
Türk Kültürü,219(Mart-Nisan 1981),s.262-271.

104- "...cami-i mezbure bir ehl-i ilm ve ehl-i fadl,salih ki-
nesne dersiam olup, tefsir ve hadis ve fıkıh ve akayidden amneye ted-
ris edüb..." ,bkz.,Gurre-i C.evvel 1087,Konya,Musahib-i Şehriyari Ve-
zir Mustafa Paşa Vakfı,VGMA.,Def.NO:449/125/4.

105-Bkz.Tablo:6

di.Örneğin,Eylül sonları 1666(Evahir-i R.evvel 1077)'da Oltu'da bir cami,bir medrese,yolcular için bir misafirhane ve iki çeşme yaptıran Çıldır Beylerbeyi Mehmet Aslan Paşa, yaptırdığı camiye tayin ettiği vaizden, her cuma namazından sonra caminin kürsüsünden halka vaaz etmesini; halkı Allah'ın azabı ile korkutmasını ve sevaba yöneltmesini; vaazdan sonra padişaha ve vakıfa(kendisine) dua etmesini istemektedir (106).

3-Bilindiği üzere,Osmanlı Devleti'nde Hanefi Mezhebi,devletin bir tür resmi dini ideolojisi idi.Bu sebeple diğer heterodoks islam mezheplerinin(şiiilik gibi)dai-leri(misyonerleri) ülkede propağanda yapmasınlar diye camilerin yapımı ve mescidlerin camiye dönüştürülmesi resmi izne bağlı idi(107).Bunun için vâkıflar yaptırdıkları camilerde vaaz edecek vaizlerin koyu Hanefi Mezhebi taraftarları olmalarını şart koştukları görülmektedir.Örneğin, Temmuz başları 1600 tarihinde İstanbul'da bir cami yaptıran Veziriazam Mehmet Paşa,yaptırmış olduğu camiye atanacak vaizin Hanefi Mezhebi'nin koyu bir taraftarı(müeyyid-i Mezhebi Nu'mani) olmasını,her cuma günü,kadir gecesini, reğaib gecesini,vesair mübarek gecelerde müslümanlara vaaz

106-Evahir-i R.evvel 1077,Oltu,Çıldır Beylerbeyi Mehmet Aslan Paşa b.Yusuf Paşa Vakfı,VGMA.,Def.NO:2152/140.

107- "...sabıkan mescid olub,ba'dehu izn-i sultanî(ile) cami olan Türbe Camii....",bkz. Safer 1067,Balıkesir,Vafir-zâde Mehmet Çelebi b.Mahmut Vakfı,VGMA.,Def.NO:618/78 ve bir diğer vakfiyede ise, "...emr-i padişahî ile salifü'z-zikr Debbağ el-Hac Halil Mahallesi'nde...bundan akdem bina ve salat için izn-i'am ve vakf eyledüğüm cami-i şerifde...",bkz.,Şurre-i Zilhicce 1085,Edirne,Tüccar el-Hac Ahmet b.el-Hac Hüseyin Vakfı,VGMA.,Def.NO:626/1,s.277/408 Ayrıca bir yerde cuma namazı kaldırmanın da izne bağlı olduğunu belirtelim.Örneğin,"...salat için izn-i 'âm ve ikamet-i cuma için emr-i sultan-ı islam olmağla...",bkz.,Şurre-i Muharrem 1065,Karamürsel,Ali Ağa b. Abdülmennan Vakfı,VGMA.,Def.NO:730/126.

ve nasihat etmesini;vaazdan sonra padişahın saltanatının devamı ve devletin bekası için dua etmesini şart koştadır(108).

4-Bazı vâkıflar,tekkelerde olduğu gibi,halkı toplu ayinlerle oyalamak için camilere şeyhler tayin ettikleri görülüyor.Örneğin, 16 Haziran 1598(12 Zilka'de 1006) tarihinde bir vakıf kurmuş olan Erzurum Defterdarı Halil b. Ali, Lala Mustafa Paşa Camii'ne gündelik bir akçe vazife ile bir şeyh tayin eder.Bu şeyhin cuma namazından sonra halkı zikrullah ile meşgul etmesini istemektedir (109).

5-Diğer bir husus da,kendileri büyük bir servet ve saman sahibi olan vakıf kurucuları,te'sis ettikleri camilere atadıkları vaizlerden, halkın bu dünyadan yüz çevirmesi ve ahirete yönelmesi için,teşvik edilmelerini şart koştukları görülüyor(110).

6-Bir diğer husus da, büyük selâtin camilerinin birer kitaplıkları olduğunu,bu döneme ait kaynaklardan

108- "...şart eylediler ki,zikrolunan cami-i şerifi dilkuşalarında bir vaiz ve nasih şeyh-i salih nasb oluna ki,ilm-i takva ile mevsuf, vera-ı ilmle ma'ruf...müeyyid-i Mezheb-i Nu'manî, tefsir-i şerif ve hadis-i nebevi naklinde mahir...ve her ruz-ı cumada ve leyle ikadır ve reğaib ve sair leyalı-i şerifte müslümanlara va'z ve nasihat eyleye ba'de itmamü'l-va'z ve'n-nasıha...padişah-ı din hazretlerinin devam-ı saltanat(ları) ve kiyam-ı devlet vesaadetleri.... için....dua-i bi'l-hayr edeler...",bkz.,Evail-i Muharrem 1009,İstanbul,Veziriazam Mehmet Paşa b.Fir Ahmet Efendi Vakfı,VGMA.,Def. NO: 572/235.

109- "...Cuma Namazı'ndan sonra halkı zikrullah ile meşgul ede...",bkz.,12 Zilka'de 1006,Erzurum,Halil b.Ali Vakfı,VGMA.,Def.NO: 2232/54/37.

110- "...cuma günü namazdan sonra...halka nasihat etmesini , ahirete teşvik edüb, dünyadan yüz çevirtmesini şart kıldı...",bkz., 7 R.ahir 1082,Bursa, Mehmet Vanîb.Molla Bestam Vakfı,VGMA.,Def.NO: 1766/340 ve Kasa NO:160/80.

öğreniyoruz. Örneğin, Evliya Çelebi'nin ifadesine göre Sultan Ahmet Camisi'nde padişah tuğrası ile mühürlü 9000 adet ciltli kitap olduğu söylenmektedir (111).

Verdiğimiz örneklerden görüldüğü üzere, camiler ve mescidler bir çok amaçlar için kullanılmaktadırlar. Bu amaçların en göze çarpıcı tarafı, bu mabedlerin bir nevi propağanda merkezi olarak kullanılmasıdır. Ülke genelinde düşünüldüğünde, bu büyük bir güçtür. Örneğin, bu dönemde sadece, Bergama'da altı cami ve yirmi dört mescid mevcut idi. Bir tek vâkıf, bu cami ve mescidlerin imamlarını gündelik birer akçe vazife ile ihlashan olarak görevlendirmiştir(112). İhlashan olarak görevlendirilen bu imamlar vasıtasıyla vâkıfın bu şehirde olumlu bir imaj kazandığını söylemek mümkündür.

b-Mektep ve medreseler:

Mektep ve muallimhanelerde, çocuklara okuma ve yazma öğretiliyordu. Daha doğrusu Kur'an öğretiliyordu ve bunun yanı sıra hat dersi de veriliyordu(113).

Medreselerde ise, genelde Arapça gramerin(sarf ve nahiv) yanı sıra hadis, tefsir, fıkıh vesair gibi dini konularda eğitim yapılırdı(114).

111- "...Tuğra-ı ğarra ile mühürlü 9000 adet mücellet kitapları vardır...", bkz., Evliya Çelebi, Seyahatname, (Haz. R. Ekrem, Koçu) C.I, s.41.

112-Evail-i R.ahir 1080, Bergama, Ağa-zâde es-Seyyid el-Hac İbrahim Ağa b.Hüseyin Ağa Vakfı, VGMA., Def.NO:740/469/190

113- "...bina eylediğim muallimhanede sıbyan-ı müslimine ta'lim-i Kur'an-ı azmu's-şan (ve) ta'lim-i hat edüb...", bkz. Ğurre-i R. evvel 1095, Güzelhisar, el-Hac Süleyman Bey b.Mustafa Paşa Vakfı, VGMA., Def.NO:1993/68.

114-Daha fazla tafsilat için bkz. Birinci Bölüm, s....

Burada bir hususu belirtelim: Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde bütün diğer sosyal ve dini hizmetlerde olduğu gibi, eğitim hizmetleri de, muhtelif şahısların te'sis ettikleri vakıflarca yürütülüyordu. Bu vakıf kurucularının da, ekserisinin okuma ve yazmaları olduğu bile şüphelidir. Bu sebeble, bu tür şahısların te'sis ettikleri vakıflar yoluyla sağladıkları eğitim ve öğretimi dini ilimlerle sınırlıyorlardı. Örneğin, Kasım ortaları 1618 (Evasıtı Zilhicce 1027) tarihinde Maraş'ta bir medrese te'sis eden İskender oğlu Hacı Beyazıt, yaptırdığı medreseye atadığı müderrisin tefsir, fıkıh, usul ve meanî derslerini okutmasını, bu dört dersi okutmayan müderrise alacağı maaşın haram olmasını, vakfiyesinde şart koşturmuştur (115).

Hemen belirtelim ki, vakıf kurucularının eğitim ve öğretime müdahaleleri, 17. yüzyıldan çok öncelere rastlıyor. Örneğin, 1439/1440 (H. 843) tarihli bir vakfın vâkıfı, te'sis ettiği medresede, "...asla felsefe okutulmamasını..." (116) şart koşturmuştur.

Bazı vakıf kurucuları ise, fazla tafsilata gerek görmeden, dini eğitim için medrese yaptırdıklarını, vakfi-

115- "...ve bu medresede tefris vazifesini ilm-i tefsir ve ilm-i fetva ve usul ve meani okutmak şartıyla....kimesneye şart eyledi.. ...bu dört fenni okutmayan kimesneye vazifeyi haram kıldı..." , bkz. , Evasıt-ı Zilhicce 1027, Maraş, el-Hac Beyazid b. İskender Vakfı, VGMA. , Def.NO:1961/36/6.

116- "...mümaileyhi vâkıf, mezbur medrese müderrisininin tefsir ve ehâdis ve usul ve furu' gibi ulum-ı şer'iyeye ile iştiğal etmesini ve asla felsefe tedrisatında bulunmamasını.....şart kıldı..." , bkz. , Hicri 843 tarihli Hacı Umur Bey Çelebi Emirü'l-merhum Timurtaş Bey Vakfı, VGMA. , Def.NO:1768/36.

yelerinde açıkça belirtiyorlar(117).

Herhangi bir tarîkate mensup olan vâkıflar ise yaptırdıkları eğitim kurumlarındaki okuyacak veya okuyan talebelerin mu'tad dini ilimlere ait derslerin yanı sıra tasavvufla ilgili risâleler okumalarını veya bu talebelerin herhangi bir tarîkate intisap etmelerini teşvik ve tavsiye ediyorlardı.Örneğin, Mayıs başları 1597(Evail-i Ramazan 1005)tarihli bir vakfın vâkıfı,Bergama'daki bir darulhadiste okuyan talebelere gündelik birer akçe verilmesini ve bu talebelerin üç senede Kur'an öğrenmelerini, üç seneden fazla kalacak talebenin tahsisatının kesilmesini; talebelerin Kur'an-ı Kerim'in yanı sıra tasavvufla ilgili risâleler okumasını şart koşmaktadır.Ayrıca bu vâkıfın bu darulkurraya vakfettiği toplam kırk dokuz kitabın biri Mushaf, onüçü tecvid ve kıraat kitabı,on biri tefsir,sekizi hadis ve fıkıh,onüçü tasavvufa ait kitaplar ve üçü de,Arapça ve Farsça sözlüklerden ibarettir (118).

3 Temmuz 1681 tarihinde, bir darulhadiste okuyan talebelere,te'sis ettiği vakfının gelirinden pay ayıran bir vâkıf,bu talebeler arasında herhangi bir tarîkate mensup olanlar varsa, onlara öncelik verilmesini şart

117- "...talebenin bütün ulum-ı nafia-ı diniyyeyi te'allum etmeleri için bir medrese bina eyledi..." ,bkz.,Evail-i Muharrem 1060,Erzurum,Hacı Cafer Efendi b.Ebubekir Vakfı,VGMA.,Def.NO:582/414

118- "...Kur'an-ı Azim kitabların kıraat edeler ve tasavvuf risalelerin okuyalar.Lakin üç sene tamam oldukça anlardan alınıb aherine vereler.Cihet-i müebbed ittihaz olunmaya,zira ilm-i Kur'ani tahsil şarından olan üç sene mikdarı zamanda tahsil eder....." ,bkz. Hicri 1005,Bergama, Mevlana Ahmet Efendi b.Muharrem Vakfı,VGMA.,Def. NO:583/3

koşmaktadır(119).

Medreselerde olduğu gibi darulhadislerde de okutulacak derslerin yine vâkıflarca belirlendiği görülmektedir.Örneğin, Temmuz başları 1681 tarihli bir vakfın vâkısı, Kütahya'da yaptırdığı darulhadiste tefsir, hadis ve fıkıh okutulmasını şart koşmaktadır(120).

Görüldüğü gibi, vâkıfların eğitim ve öğretime maddi olarak katkıları büyük ise de(121) eğitim ve öğretimin dini konular dışında gelişmesi yönünde bir engel oluşturdıkları ortadadır.

Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus ise, vakıf kurucuları, mabedlerde yaptıkları gibi, bu eğitim kurumlarında da velini' metleri oldukları talebelerin ve hocaların kendilerine dua etmelerini şart koştukları, yine propağandalarını yaptırıyorlardı. Örneğin, Ocak başları 1616 (Evaili Muharrem 1025) tarihinde Edirne'de bir vakıf te'sis etmiş olan Abdülbaki Paşa, Edirne'deki Sultan Selim Han Medresesi, Sultan Beyazıt Han Medresesi, darulhadis ve diğer dahili ve harici ellişer akçe alan medreselerin müderris ve talebelerine cer bedeli (hayme baha) olarak her sene 10.000 akçe tahsis eder. Bu perayı, Edir-

119- "...ve nisf-ı aheri darulhadis-i merkumede gece ve gündüz sakın olan talebeye ale's-seviyye taksim oluna ve eğer darulhadisi mezburenin hüceratında sakın olan talebe ehl-i tarik ve erbab-ı sülûkden olana verile ...", bkz., 16 C. ahir 1092, Konya, Mustafa Paşa b. Süleyman Vakfı, VGMA., Def. NO: 449/129/5

120- Ğurre-i Receb 1092, Kütahya, Ahmet Paşa Vakfı, VGMA., Def. NO: 608/113/134.

121- "...ve Bursa'da 40-50 medrese olup, her medresede kefil -siz 40-50 suhte bulunub...", bkz., 3 Ağustos 1585 (5 Şaban 993) tarihli Hüdavendigâr Beyi'ne hitaben yazılan hüküm, BA., Mühimme Def. NO: 55/254/135.

ne Kadısı ma'rifetiyle, yarısı müderrislere ve yarısı da söz konusu medreselerde okuyan talebelere(danışmendlere) verilmesini,müderris ve talebelerin de buna mukabil vâkifa dua etmelerini şart koştur (122).

Şubat 1684(R.evvel 1095) tarihli diğer bir vakfiyeye göre, el-Hac Süleyman Bey b. Mustafa Paşa, Güzelhisar'da yaptırdığı bir mektepte okuyan otuz nefer çocuğa ve mektebin muallimine her sene Ramazan bayramında elbise alınmasını ve her çocuğa da beşer akçe harçlık verilmesini; buna mukabil bu çocuklar ve muallimin kendisine(vâkifa) dua etmelerini istemektedir (123).

c-Tekke ve zaviyeler:

Vâkıflar tarafından yaptırılan veya bunların yaptıkları mali destekle şehirlerde faaliyet gösteren,muhtelif tarikatlara ait tekke ve zaviyeler,Osmanlı devri kültür hayatında,özellikle şark musikisinin ve halk musikisinin gelişmesinde önemli bir rol oynamışlardır(124).

Yalnız şunu belirtelim ki, buradaki gayemiz,tekke ve zaviyelerin kültürel hayatta oynadıkları rolleri etraflıca incelemek olmayıp,sadece ele aldığımız vakfiyelere göre,buralardaki kültürel faaliyetler hakkında rastladığımız bazı bilgileri aktarmaktır.

Buna göre,şehirlerde yer alan tekkelerdeki faali-

122-Evail-i Muharrem 1025,Edirne,Abdülbaki Paşa Vakfı,VGMA., Def.NO:632/102

123-R.evvel 1095,Güzelhisar,Süleyman Bey b.Mustafa Paşa Vakfı, VGMA.,Def.NO:1993/68.

124-Osman,Ergin,Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı,IÜ. İktisat ve İctimaiyyat Enstitüsü Neşriyatı,NO:3(Cumhuriyet Matbaası) s.11-13.

yetleri belirtmeye geçmeden önce, belirtmemiz gereken bir diğer husus da, ele aldığımız vakfiyelere göre, 17. yüzyıl vakıflarınca mali yönden desteklenen tarikatlar Mevlevilik, Nakşebendilik, Halvetilik ve Kadiri tarikatları gibi Sünni tarikatlerdir. Diğer Heterodoks tarikatlara pek olumlu bakıldığı söylenemez. Örneğin, 6 Aralık 1592 (19 Zilhicce 999) tarihinde Seyidgazi Kadısı'na hitaben yazılan bir hükümde, her sene Seyid Gazi Ayı (mahiyesi) olarak göz mevsiminde Seyid Gazi (türbesi ve camisi)'de büyük bir toplantı olduğu; Yeniçeri, Acemioğlanı ve bunlar adına ortalığı karıştıran sayısız insan toplanıp, müslümanların mallarına ve ailelerine karşı bir takım kötülükler işlediklerinden başka, caminin avlusunda sazendelerin toplandığı ve saz çalarak görültü ettikleri için camide namaz kılmanın mümkün olmadığı belirtiliyor. Bu sebeble bu tür toplantıların menedilmesi istenmektedir (125).

Bu hükümden anlaşıldığı kadarıyla, toplantıları engellenenler, Bektaşî Tarikatı mensuplarıdır.

Bilindiği üzere, Osmanlılar'ın İran'la olan mücadelesi vesair sebeplerle sünni mezhep ve tarikatlarının dışındaki diğer (Şiilik gibi) mezhep ve tarikatlar sürekli takibat altındaydı (126). Hatta Rafizilige ait ki-

125- "...Seyid Gazi Kadısı'na hüküm ki, her sene Seyid Gazi Mahiyesi namına göz eyyamında azim cemiyet olub, Yeniçeri ve Acemi Oğlanı ve anlar namına nice ehl-i fesad cem' olub müslümanların ehl ve iyalleri üzerine konub nice fesad ve şenaat işlediklerinden gayri cami-i şerif hariminde sazendeler cem' olub sazlar çalınb hengame etmekle namaz kılmak mümkün olmadığından men' olunmaları hakkında...fi 19 Zilhicce 999 ", bkz., BA., Mühimme Def. NO:73/681/302.

126- Bu mezhep ve tarikatlar için bkz., Ahmet Refik, Altınay, Osmanlı Devrinde Rafizilik ve Bektaşilik (1558-1591), İstanbul, 1932.

tapların dahi toplatıldığı görülmektedir(127).

17.yüzyıl vakıf kurucuları tarafında mali yönden desteklenen sünni mezhep taraftarı bir kısım tarikatlara ait tekke ve zaviyelerde,mutad dini ayınların dışındada eğitim ve öğretim yapılması,yine diğer mabedlerde olduğu gibi,buralarda da vâkıflara dua edilmesi için vakfiyelerde bir takım şartlar görülmektedir.Örneğin, Kasım başları 1625(Evaili Safer 1035) tarihinde bir vakıf tesis etmiş olan Babussaade Ağası Malatyalı İsmail Ağā kendisi Nakşebendi Tarikatı'na mensup olduğu için,bu tarikat mensuplarına Üsküdar'ın Kefçe Mahallesi'nde kardeşi Vezir İbrahim Paşa'nın medfeninin üstünde bir zaviye inşa eder.Vâkıf bu zaviyeye bir şeyhülkurra tayin eder.Zaviyede Kur'an öğrenmek isteyen on dervişe haftanın üç gününde Kur'an öğretmesini ve bu dervişlere yevmi ikişer akçe verilmesini;ayrıca, bu on dervişten zaviyede sakin olan altı nefer dervişin her birine bir de ikişer hücre akçesi verilmesini istemektedir.Vâkıf,Pazartesi ve Perşembe günlerinde bu dervişlerin toplanıp ayin düzenlemelerini ve her gün kendisinin ruhuna birer cüz Kur'an okumalarını;yine dört kişinin de sürekli vâkıfın ruhu için duahan olarak,zaviyenin tevhidhanesinde taat ve ibadetle meşgul olmalarını şart koşmaktadır(128).

Aralık başları 1658(Evaili R.ahir 1069) tarihin-

127- 19 Ramazan 984 tarihinde Çorum Beyi'ne ve Ortapare Kadısı'na hitaben yazılan hükümde Rafiziliğe ait kitapların zabtedilmesi istenmektedir.Bkz.Ahmet Refik,Altınay,age.,s.35, belge no:47.

128-Evail-i Safer 1035,Malatya,Babussaade Ağası Malatyalı İsmail Ağā Vakfı,VGMA.,Def.NO:Kasa Mahfuz(136),51/5/257;2138/150/35.

de Urfa'nın Babu'l-emir Mahallesi'nde bir Halveti Tekkesi yaptıran bir vâkıf, bu tekkeyi Şeyh Ömer Halveti derişlerinin içinde oturmaları, vird ve tevhidle meşgul olmaları; ayrıca, bu tekkede müslümanların beş vakit namaz kılmaları ve burada çocuklara Kur'an öğretilmesi için vakfettiğini belirtmektedir. Vâkıf, bu tekkeye bir şeyh, bir imam, iki müezzini (biri sala müezzini), bir hatip, bir muallim, bir ferraş ve bir de damları silip süpürmesi ve yağmur yağarken akması için "loğkeş" tayin etmiştir (129).

Verdiğimiz her iki örnekte de görüldüğü üzere tekkelerde sadece belirli ayinler düzenlenmiyor. Bu ayinlerin dışında, eğitim ve normal ibadetler için de kullanılıyorlar. Ayrıca, vâkıflar buralarda kalanlara da, kendilerine dua etmelerini şart koşuyorlar.

Yalnız şunu belirtelim ki, Osmanlı devrindeki bir çok müesseseyi fonksiyon bakımından birbirinden ayırmak biraz güçtür; çünkü, yukarıdan itibaren verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi, her müessesenin ayrı ve belirli bir işlevi yoktur. Örneğin, bir cami hem tekke, hem medrese ve hem de ibadet mahalli olarak kullanılabilirdi.

17. yüzyılda Osmanlı şehirlerindeki kültürel hayata önemli katkısı olan diğer bir tarîkatın da Mevlevilik olduğunu belirtmek gerek. Örneğin, Nisan başları 1640 (Gur-re-i Muharrem 1050) tarihinde Antep'in Kozluca Mahallesi-

129-Evail-i R.ahir 1069, Urfa, Şeyh Ramazan Efendi b.el-Hac Gazi Vakfı, VGMA., Def.NO:586/175.

nde bir Mevlevihane yaptıran Mustafa Ağa, bu Mevlevihane'yi ne için yaptırdığı ve 17.yüzyılda Mevleviliğin yaygınlaştığı ve taraftarlarının kimler olduğunu, Mevlevihaneler'de ne tür faaliyetler yapıldığını vakfiyesinde özet olarak şöyle anlatmaktadır:

"...vâkîf(kendisi), Hazreti Mevlana'nın tarikatının faziletini anladıktan sonra, bu yüce tarikete intisap etti. Böylece, iki dünya saadetini kazanan dervişliği seçti. İçindeki kavga ve eğlenceyi Allahı anmakla değiştirdi. Taç ve kaftanı bırakıp külâh ve abâi seçti.

Böylece, bütün İslâm şehirlerini dolduran, padişahların yakınlığını kazanan, alim ve şeyhlerin toplanma yeri (Mecmaı) olan Mevleviliğin İstanbul, Edirne, Bursa, Selanik, Mısır, Halep, Şam, Bağdat vs. İslâm şehirlerinde dervişlerinin konaklayacakları, ibadet ve taatta bulunacakları, özellikle belirli günlerde Mesnevi okumak için büyük Mevlevihaneler olduğu halde, Antep'te şeyhlerin, alimlerin, salihlerin yatağı, dervişlerin ve fukaranın güzergahı iken, burada gelip geçen dervişlerin konaklayacakları bir Mevlevihane'nin olmaması her bakımdan bir kara leke idi.

İşte, ebedi cennet bahçesi dervişlerle beraber olmaktır. En muhteşem sermaye ise dervişlere hizmettir vecizesi aklına düşünce, sevgiye talip ve dervişlere iyilik ve ihsanda bulunmayı kendisi bir devlet ve ahiret için bir azık olarak gördüğünden Antep'in Kozluca Mahallesinde bir Mevlevihane yaptırdı..."

Vâkîf, vakfiyesinde bu kadar bilgiyi verdikten sonra, bu Mevlevihanede dervişlerin oturmalarını, haftada iki

gün alışılağeldiği üzere toplantı halinde hazır ve dinleyici olarak Mesnevi okumalarını, Hz. Mevlana ayinini icra etmelerini ve bu yüce tarikatın usulüne göre zikir ve sema ile meşgul olmalarını şart koşmaktadır (130).

Konuyu daha fazla uzatmadan buraya kadar anlatmak istediklerimizi kısaca özetleyecek olursak şöyledir:

Vakıf kurucuları, te'sis ettikleri vakıflar yoluyla Osmanlı şehirlerindeki kültürel hayata yön ve şekil verdiklerini söylemek mümkündür.

III-DEĞERLENDİRME

Bugünkü sosyal devlet anlayışına göre, kamu hizmeti olarak nitelenen birçok hizmetler Osmanlı Devleti'nde muhtelif şahısların te'sis ettikleri vakıflar yoluyla sağlanmakta idi.

İşte burada, vakıflarca karşılanan bu hizmetlerin Osmanlı Ülkesi'nin imarına ve şehirlerinin gelişmesine olan katkılarını mekân ve hizmet sektörleri açısından genel çizgileriyle özetlemeye çalışacağız.

1-Vakıf kurucuları devletin yapısı gereği doğrudan üstlenmediği sivil ulaşım hizmetlerini, te'sis ettikleri vakıflar yoluyla sağlamış oluyorlardı. Ayrıca muhtelif yollar üzerinde yaptırdıkları ticari mekânlarla te'sis ettikleri vakıflarına gelir kaynağı yaratmış oluyorlardı.

2-Vâkıflar, bir takım amaçları uğruna te'sis ettikleri vakıflarına gelir kaynağı yaratmak için han, hamam, kervansaray, bedesten, imalâthane vesair gibi alanlara yatırım yapmakla hem vakıflarına gelir kaynağı yaratmış oluyorlardı, hem de ülkenin imarına katkıda bulunmuş oluyorlardı.

3-Osmanlı şehirlerinin imarına vakıfların en büyük katkıları, daha önceki devirlerde yapılan bir takım sosyal ve kültürel müesseselerin bu dönemde te'sis edilen vakıfların sağladıkları mali destekle harap olmaktan kurtarılmasıdır. Ayrıca şehrin diğer imar hizmetleri de vakıflarca karşılanmakta idi.

Kısacası 17.yüzyılda te'sis edilen Osmanlı Vakıfları, daha önceki yüzyıllarda te'sis edilen vakıflar gibi bir iskan rolü oynamaktan ziyade, mevcut yerleşim merkezlerinin muhafazasında önemli rol oynamışlardır.

4-Ticari açıdan vakıflar Osmanlı şehir hayatında para piyasası ve sandık rolü oynamışlardır.

5-Bu araştırmada ele aldığımız vakfiyelerde görüldüğü kadarıyla, vakıf kurucularının büyük çoğunluğu şehirlerde ikamet etmektedirler. Bu sebeple vakıfların sosyal açıdan Osmanlı şehirlerine katkılarına baktığımızda, birinci planda aile fertlerinin ve diğer yakınlarının sosyal güvenliklerini sağlamayı hedefledikleri görülmektedir. İkinci hedefleri ise, yaptıkları sosyal hizmet müesseseleri ile hem toplumun ihtiyaçlarına katkıda bulunmak hem de toplumda iyi insan imajını kazanmayı ve zamanla unutulmamayı hedeflediklerini söyleyebiliriz.

6-Kültürel açıdan vakıfların Osmanlı şehir hayatına katkıları ise,maddi bakımdan önemli bir yer tutar - ken,serbest bir kültür ortamının gelişmesine engel olduklarını söylemek mümkündür.

S O N U Ç

Buraya kadar verdiğimiz bilgilerle,17.yüzyıl(993-1095) Osmanlı Vakıfları'nın kurucularının kimliklerini , vakıfların yönetim yapısını,özelliklerini,gelir kaynaklarını ve işletme biçimlerini,gelirlerinin ve hayrâtlarının muhtelif hizmetlere ve gruplara göre dağılışını,ülkenin imarına katkılarını,sosyal ve kültürel hayata olan etkilerini vesair gibi değişik açılardan araştırıp gerçeğe en yakın bir şekilde bir bütün olarak vermeye çalıştık.Elde ettiğimiz sonuçları ana hatlarıyla şöyle sıralayabiliriz.

A-Vakıf kurucularının kimlikleri:

1a-Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Fihristi'ndeki 1663 vakfiyeye göre,vakıf kurucularının % 65'i hür asıllı ve % 21.94'ü kul asıllıdır.Aslı (menşei) belirtilmeyenler % 12.44'tür.

İmparatorluğa dağılımları ise şöyledir:Payitahtta yer alan vakıf kurucularının % 40.22'si hür asıllı , % 19.78'i ise kul asıllıdır;taşrada yer alan vâkıfların % 24.77'si hür asıllı ve %2.16'sı kul asıllıdır.Aslı belirtilmeyen vâkıfların % 7.15'i payitahtta yer alırken , % 5.89'u da taşrada yer almaktadır.

1b-1663 vakfiye arasında örnekleme metoduyla ele aldığımız 313 vakfiyeye göre vakıf kurucularının menşei şöyledir:

Vâkıfların % 81.15'i hür asıllı,% 9.26'sı kul asıllıdır.Aslı belirtilmeyenler ise % 9.58'dir.

imparatorluğa dağılımları ise şöyledir: Payitahtta yer alan vâkıfların % 19.48'i hür asıllı, % 5.11'i kul asıllı ve % 1.27'sinin menşei belirtilmemiştir. Taşrada yer alan vâkıfların % 61.66'sı hür asıllı, % 4.15'i kul asıllı ve % 8.30'unun da aslı belirtilmemiştir.

2a-Osmanlı toplum yapısına göre, vakıf kurucularının dağılımları ise şöyledir:

1663 vakfiyeye göre, vâkıfların % 68.97'sini askeriler, % 0.54'ünü reâyâ oluşturmaktadır. Mesleği ve grubu belirtilmeyen vâkıflar % 30.48'dir. Askerilerin % 55.37'si ehl-i örf (ehl-i seyf) grubuna mensuptur.

313 vakfiyeye göre, vakıf kurucularının % 89.13'ünü askeriler, % 0.95'ini reâyâ ve % 9.90'ını da mesleği ve grubu belirtilmeyenler oluşturmaktadır. Askerilerin % 66.44'ü ehl-i örf grubuna mensuptur. Kul asıllı vakıf kurucularının tümü ehl-i örf grubuna mensuptur. Ayrıca kul asıllı kadın vakıf kurucularının % 97.43'ü (195'in 190'ı) İstanbul'da yer alırken, % 2.56'sı (beşi) taşrada yer almaktadır.

3-Vakıf kurucularının statüleri ile ilgili dikkat çeken hususlar ise şunlardır:

Kul asıllı vakıf kurucularının tümü ya kapıkulu veya askeri sınıf mensuplarının eşleridir. Sıradan bir reâyânın kölesi değildirler. Vakıf hukuku açısından kölenin efendisinden izin alarak vakıf kurabilmesi, hukuki olarak kapıkulları için geçerli değildir. Osmanlı vakıf hukukçuları tarafından ileri sürülen ve günümüzde bazı vakıf hukukçularınca tekrarlanan, kul asıllıların vakıf kurmak i-

çin padişahdan izin aldıkları ve buna örnek olarak da Darussaade Ağaları'nı göstermeleri, hatalı bir değerlendirmeye sonucu ileri sürülen bir iddiadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda, tasarrufunda bulunan mîrî araziye vakfetmek isteyen herkes, ister kul asıllı ister hür asıllı olsun padişahdan izin almak zorundaydı. Kul asıllıların vakıf kurmak için padişahdan izin aldıklarını ileri sürenlerin hataya düştükleri nokta budur.

Vakıf kurucularının servet ve statülerini araştırırken dikkatı çeken bir husus da, 17. yüzyılda mîrâs müessesesinin adeta gayri menkuller üzerinde işlemeyi ve ehl-i örf grubunun da, adeta asalet ve servetleri kendileriyle başladığı görülmektedir.

B-Vakıfların yönetimi, denetimi, görevlileri, gelir kaynaklarının işletme biçimleri ve özellikleri:

1-Vakıf kurucularının, ortalama % 50'si te'sis ettikleri vakıflarının yönetimini (tevliyeti) kendileri, aile bireyleri ve akrabaları sağ oldukları sürece, devlet görevlileri ve diğerlerine bırakmak istememektedirler. İlginç bir durum da, vakıflarının hem yönetimini (tevliyeti) hem denetimini (nezâreti) devlet görevlileri ve diğerlerinden önce yürütülmesini isteyenler % 28'i geçmemektedir.

2-17.yüzyıl vakıfları üzerinde işlenen yolsuzluklara, hem vakıf yöneticileri hem de devlet görevlilerinin katıldıkları görülmektedir.

3-Vakıf görevlileri:

a-Vakıf görevlilerinden aranan niteliklerin % 50.35'i sosyal normlara ilişkin izafi niteliklerdir; %28.41'i

ise eğitim yolula kazanılan niteliklerdir. Bedensel, tarikat, moda vesair hususlarda aranan nitelikler ise %21.24'tür.

b-Vakıf görevlilerinin % 13.32'si idari, %5.38'i eğitim, %2.89'u tarikatların, %5.60'ı sosyal hizmetlerin, % 22.82'si dini hizmetlerin ve % 2.46'sı Harameyn görevlilerinden oluşurken, % 46.31'i vakıf kurucularına dua etmek ve Kur'an okumak için görevlendirilen duahan ve cuzhanlardan oluşmaktadır.

c-17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların tahmini gelirlerinin % 33.33'ü personel ücreti olarak ödenmekteydi.

4-Bu çalışmada, vakıf gelir kaynaklarının işletme şekilleri araştırılırken, icâre-i tavile ile icâreteyn'in aynı icâr(kira) şekilleri olduğu ortaya çıktı. Bir diğer husus da, vakıf kurucuları, herhangi bir zorunluluk olmadıkça te'sis ettikleri vakıflarının gayri menkullerini uzun süre icâreteyn(icâre-i tavile) ile kimseye icâra vermek istememektedirler.

5-Amaçlarına, gelir kaynaklarına ve hukuki yapılarına göre vakıfların özellikleri ise şöyledir:

a-Amaçlarına göre vakıfların % 23'ü hayri, %43.45'i yarı hayri yarı zürri ve % 33.54'ü ise zürri vakıflardır.

b-Hukuki yapılarına göre vakıfların % 66.05'i sahih, % 21.08'i yarı sahih yarı irsâdî ve % 21.08'i de irsâdî vakıflardır.

c-Gelir kaynakları bakımından vakıfların % 76.99'u akar(gayri menkul), % 18.84'ü akar ve nukud ve % 3.38'i

de nukud(para) vakfıdır.

6-Devlete ait gelir kaynaklarından elde ettikleri paylarla vakıf kuranların başında, idari kademenin üst düzeyinde yer alanlar(veziriazam gibi)gelirken, ikinci sırada beyler ve üçüncü sırada tarikat şeyhleri gelmektedir.Bu üç grubun en çok te'sis ettikleri vakıf türü ise,yarı hayri yarı zürri vakıflardır.

7-17.yüzyılda te'sis edilen vakıfların tahmini yıllık gelir toplamlarının içindeki,devlet gelirleri iken vakıflara çeşitli şekilde tahsis edilen gelirler % 15.97'dir.

Bu dönemde te'sis edilen vakıfların gayrimenkul gelir kaynaklarının % 12.48'i (9515 ünitenin 1188'i)esasında devlete ait (mîri) gayrimenkul gelir kaynaklarıdır. Ömer Lütfü Barkan'ın hesaplamalarına göre de,Kanunî devrindeki vakıf gelirlerinin ortalama % 12'si devlet gelirlerinden sağlanan paylardan oluştuğu belirtilmektedir.

Buna göre, 16. ve 17. yüzyıl Osmanlı vakıf gelirlerinin % 12 ile % 15.97 arasında değişen bir nisbetle , kaynağını devlet gelirlerinden aldıkları paylar oluşturmaktadır denebilir.

C-Vakıfların iktisadi yönü:

1-Vakıfların tahmini gelirlerinin % 50.53'ü gayrimenkul gelir kaynaklarından sağlanmaktadır; % 49.47'si ise vakfedilen paralardan elde edilen faiz gelirleridir.

2-Vakıf gelirlerinin % 18.66'sı kırlardan,%31.90' ı şehirlerden yer alan vakıf gayrimenkullerinden elde edilmektedir.Faiz gelirlerini de şehirlerden gelen gelir-

lere eklediğimizde % 81.32'lik bir nisbet oluşturmaktadır. Buna göre, 17.yüzyıl vakıf gelirlerinin % 81.32'si şehirlerden ve % 18.66'sı kırlardan elde edilmektedir. Kırlardan sağlanan vakıf gelirlerinin % 79.66'sı zirai gelirler ve % 20'si de imalathane, rûsûm vesair gelirlerden oluşmaktadır. Şehirlerden sağlanan vakıf gelirlerinin % 43.56'sı mesken gelirleri, % 41.36'sı ticari mekânlardan ve % 15.04'ü de imalathane, rûsûm ve zirai gelirlerden oluşmaktadır. Faiz gelirlerini de şehirlerde sağlanan ticari gelirlere eklemek mümkündür.

3-Tahmini vakıf gelirlerinin % 50.53'ünün sağlandığı gayrimenkul vakıf gelir kaynaklarının % 69.79' u (9515 ünitenin 6641'i) şehirlerde yer almaktadır. Şehirlerde yer alan bu gayrimenkul vakıf gelir kaynaklarının % 35'ini meskenler, % 1.52'sini imalathaneler, % 13.35'ini ticarethaneler ve % 4.02'sini zirai alanlar (bağ-bahçe gibi) oluşturmaktadır. Kırlarda yer alan vakıf gayrimenkullerinin % 0.55'ini meskenler, % 1.07'sini imalathaneler, % 3.13'ünü ticarethaneler ve % 95.23'ünü zirai alanlar oluşturmaktadır.

4-Vakıf kurucuları her zaman te'sis ettikleri vakıflarına iyi bir gelir kaynağı sağlamak için karlı yatırım alanlarını tercih etmişlerdir. Buna göre, satın alarak vakfettikleri gayrimenkullerin oranlarına baktığımızda 17.yüzyılda hangi tür gayrimenkullere daha fazla talep olduğunu öğrenmek mümkündür.

Böylece, satın alarak vakfettikleri gayrimenkullerin başında % 24.89'luk bir nisbetle ticari mekânlar

ilk sırayı, % 16.07'lik bir oranla zirai alanlar ikinci sırayı ve % 9.24'lük bir nisbetle meskenler üçüncü sırada yer almaktadır. Buna göre, 17.yüzyılda ticari mekânlarla diğer gayrimenkullere göre daha fazla rağbet olduğunu söyleyebiliriz.

5-Satın alınarak vakfedilen zirai alanlar arasındaki aslı mîrî arazi iken muhtelif yollardan mülke dönüşen topraklar ise % 15.83'lük bir nisbet oluşturmaktadır. Ayrıca, Süreyya Farukî de yaptığı bir araştırmaya göre, 17.yüzyıl boyunca aşırı bir toprak talebinin bulunmadığını belirtmektedir. Satın alınarak vakfedilen zirai alanların % 18.43'ü de Osmanlı arazi rejimine göre ferdi mülke konu olabilen bağ, bahçe vesair gibi alanlardır.

Ç-Vakıf hayrâtının ve gelirlerinin dağılımı ise şöyledir:

1- 17.yüzyıl vakıflarının hayrâtının % 68.01'i (1360 hayrâtın 925'i) bu dönem vâkıflarınca te'sis edilmiştir; % 31.93'i (1360'ın 435'i) daha önceki yüzyıllarda inşa edilmiş ve bu dönem vakıf kurucularının sağladıkları mali destekle varlıklarını sürdüren hayır kurumlarıdır.

2-Hizmet sektörlerine göre ise, hayrâtın % 39.55'i (1360'ın 538'i) mabetlerden oluşmaktadır. Bu mabetlerden oluşan hayrâtın % 40.89'u (538'in 220'si) bu dönem vâkıflarınca, % 59.10'u (538'in 318'i) daha önceki yüzyıllardaki vâkıflarca te'sis edilmiştir.

Hayrâtın % 14.33'ü (1360'ın 195'i) eğitim kurumlarıdır. Bu eğitim kurumlarının % 75.89'u (195'in 148'i) bu dönem vâkıflarınca ve % 24.10'u (195'in 47'si) daha önce-

ki yüzyıllarda te'sis edilmiş olup, bu dönem vakıflarının mali yardımlarıyla varlıklarını sürdürmekte olan eğitim kurumlarıdır.

Hayrâtın % 45.88'i (1360'ın 624'ü) sosyal hizmet müesseseleridir. Bu hayrâtların da % 88.78'i (624'ün 554'ü) ele aldığımız vakıfların kurucuları tarafından inşa ve ihya edilmiştir; % 11.21'i (624'ün 70'i) daha önceki yüzyıllardaki vakıf kurucuları tarafından inşa edilen ve bu dönem vâkıflarının muhtelif mali yardımlarıyla varlıkları idame ettirilen sosyal hizmet müesseseleridir.

Kısaca, daha önceki asırlarda te'sis edilip de 17. yüzyıl vâkıflarınca yapılan muhtelif mali desteklerle varlıkları idame ettirilen hayrâtın % 73.10'u mabetler, % 16.09'u sosyal hizmet müesseseleri ve % 10.80'i de eğitim kurumlarından oluşmaktadır.

17.yüzyıl vâkıflarının bizzat kendilerinin tesis ettikleri hayrâtın % 59.89'u sosyal hizmet müesseseleri, % 23.78'i mabetler ve % 16'sı eğitim kurumlarıdır.

Ele aldığımız vakıfların kurucuları tarafından te'sis edilen hayrâtın % 68.32'si şehirlerde, % 17.40'ı orta büyüklükteki (nahiye, kasaba, kaza) yerleşim merkezlerinde, % 11.24'ü köylerde ve % 3.2'si derbent ve muhtelif yollar üzerinde yer almaktadır.

3- 17.yüzyıl vakıflarının tahmini yıllık gelirlerinin % 17.26'sı iç hizmetlere (vakıfların yönetim ve onarım işlerine), % 33.20'si dini hizmetlere, % 6.75'i eğitim hizmetlerine, % 6.37'si sosyal hizmetlere ve % 36.37'si de vakıf kurucularının aile bireylerine ve akrabalarına

larına tahsis edilmiştir.

D-Ülkenin imarına ve şehirlerin gelişmesine vakıfların katkısı ise şöyledir:

Bugünkü modern devlet anlayışına göre kamu hizmeti olarak addedilen birçok sosyal ve kültürel hizmetler Osmanlı Devleti'nde vakıflarca karşılanmaktaydı. Bunun için Osmanlı şehirlerinin gelişmesine ve ülkenin imarında vakıfların katkısı önemli bir yer işgal eder.

Kısaca, 17. yüzyıl vakıfları daha önceki yüzyıllarda tesis edilen vakıflar gibi bir iskan rolü oynamaktan ziyade, mevcut yerleşim birimlerindeki durumun muhafazasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Ticari yönde ise vakıflar bir para piyasası ve sandık görevi yapmışlardır. Sosyal yönde ise vakıf kurucuları birinci planda aile fertlerinin ve diğer yakınlarının sosyal güvenliklerini hedefledikleri ve ikinci planda da kendilerine olumlu bir imaj kazandıracak olan bir takım sosyal ve dini hizmetlere katkıları olmuştur. Kültürel açıdan ise vakıfların maddi katkıları büyük ise de serbest bir kültür ortamının gelişmesine pek de olumlu bir katkıları olmuştur denemez.

R E S U M E

Avec les renseignements que nous avons donné jusqu'ici, nous avons cherché et essayé de donner de différent point de vue les identités des fondateurs des waqfs Ottoman au 17.e siècle, la structure administrative des waqfs, leur particularités, leur sources de revenu et leur façon d'exploitation, les dispersions de leur établissements de bienfaisance dans les différentes services et groupe, leur parts à la reconstruction du pays, leur influences sur la vie sociale et culturel, beaucoup plus proche à la réalité. Nous pouvons ranger les résultats acquis avec leurs traits principaux comme ci-suite:

A- Les identités des fondateurs (vâqıf)

la-D'après 1663 actes de fondation pieuse se trouvant dans l'index de "Vakıflar Genel Müdürlüğü", 65 % de fondateurs sont d'origine libre et 21.94 % de ceux-ci sont d'origine esclave. Les fondateurs, les provenances desquels ne sont pas indiquées constituent le 12.44%.

Le taux des fondateurs dispersés dans l'empire est comme ci-dessous:

Le 40.22 % des fondateurs se situant dans la capitale sont d'origine libre, le 19.78 % de ces fondateurs sont d'origine esclave. Les fondateurs d'origine libre se situant dans les provinces sont au taux de 24.77 % et 2.16 % desquels sont d'origine esclave. Le 7.15 % des fondateurs, l'origine desquels ne sont pas indiqués, habitent dans la capitale, le

5.89 % de ceux-ci habitent dans les provinces.

1b-D'après 313 actes de fondation pieuse sur 1663 que nous avons pris en main par méthode d'exemplification, les origines des fondateurs sont ainsi:

81.15 des fondateurs sont originaires libres, 9.26 % desquels sont originaires esclaves. Les fondateurs, l'origine desquels n'a pas été indiquée sont au taux de 9.58 %.

La dispersion des fondateurs dans l'Empire est comme ceci: 19.48 % des fondateurs habitant dans des provinces sont originaires libres, 5.11 % sont originaires esclaves et les fondateurs les origines desquels ne sont pas été indiquées sont au taux de 1.27 %. 61.66 % des fondateurs vivant dans les villes sont originaires libres, 4.15 % desquels sont originaires esclaves, les fondateurs les origines desquels ne sont pas été précisées sont au taux de 8.30 %.

2a-Selon l'édifice de la société Ottomane, la dispersion des fondateurs est comme ci-dessous:

68.97 % des fondateurs sont fonctionnaires d'Etat (Askeriler), 0.54 % de ceux-ci sont des compatriotes Ottoman (Reaya). Les fondateurs le groupe et la profession desquels n'a pas été indiqué sont au taux de 30.48 %. 55.37 % des fonctionnaires d'Etat sont du groupe des personnels administratifs (Ehl-i örf).

D'après 313 actes de fondation pieuse, 89.13% des fondateurs étaient des fonctionnaires d'Etat, 0.95 % étaient des compatriotes ottoman et les fondations

dateurs, le groupe et la profession desquels ne sont pas été indiqués sont au tant de 9.90 %. Le 66.44 % des fonctionnaires d'Etat sont des personnels administratifs (ehl-i örf). Tous les fondateurs d'origine esclave sont du groupe des personnels administratifs (ehl-i örf). D'autre part, 97.43 % (190 sur 195) des fondatrices d'origine esclave habitent Istanbul, 2.56 % de celles-ci habitent dans les provinces.

3- Les points attentionnels concernant les statues des fondateurs sont ceux-ci :

Tous les fondateurs ou fondatrices originellement esclaves sont des esclaves de la porte (Kapikulu) ou des épouses des fonctionnaires d'Etat (Askeriler). Les esclaves de la porte (Kapikulu-s) ne sont pas des quelconque d'un compatriote Ottoman (Reaya). Du point de vue de droit de waqf, les esclaves pour pouvoir fonder un waqf, devaient prendre la permission de leur maître tandis que ce commandement n'était pas valable pour les esclaves de la porte (Kapikulu) parce que l'esclavage de ceux-ci est théorique, non pas au vrai sens. Les juristes Ottomans prétendaient que ceux qui étaient originellement esclaves qui prenaient de leur maître la permission de fonder un waqf et comme exemple à cette prétention, ils montraient les les waqfs fondés par les "Darüssaade Ağaları"; même quelques juristes de nos jours répètent aussi la même prétention tandis que cette évaluation est inexacte. Dans l'Empire Ottoman, ce n'était pas seulement ceux qui étaient originellement esclaves mais tous qui devaient prendre

la permission de l'empereur pour pouvoir fonder un vaqf.

C'est à ce point-la que les juristes de vaqf tombent en faute. Dans notre recherche, au cours de l'étude des statuts et des fortunes des fondateurs, nous avons remarqué qu'il n'y avait pas de transmission d'immeubles de père en fils. D'autre part, les statuts et les fortunes des personnels administratifs commençaient avec eux.

La gestion, le contrôle, les personnels, les particularités et ensuite la façon d'exploitation des sources de revenu des vaqfs:

1- Approximativement 50 % des fondateurs, du moment que leur membres de famille, leur alliés et eux-même restent en vie, ne voulaient laisser la gestion (tevlivet) de leur vaqf ni aux personnels d'Etat ni aux autres. Le point intéressant est que le taux de ceux qui laissent le contrôle et la gestion des vaqfs aux personnels d'Etat et aux autres ne dépasse 28 %.

2- Nous voyons que les gérants de vaqf et les personnels d'Etat prennent part à l'inconvenance sur les vaqfs du 17. siècle.

3- Les personnels de vaqf:

a- 50.35 % des qualités recherchées chez les personnels de vaqf sont des qualités subjectives relatif aux normes sociales, 28.41 % de celles-ci sont des qualités acquises par voie éducative. Les qualités recherchées à l'égard de la mode, de physique et de l'ordre religieux etc. sont au taux de 21.24 %.

b- 13.32 % des personnels de vaqf sont des person-

nels administratifs, 5.58 % desquels sont des instructeurs 2.89 % des personnels sont des personnels qui mènent les services sociaux, 22.82 % desquels sont des personnels menant les services religieux, 2.46 % sont des personnels accomplissant leur devoir à Mecque et à Médine (Harameyn görevlileri) enfin 46.31 % des personnels de vaqf sont des prieurs professionnels (Duahan) et des lecteurs de la totalité du Coran. (Cüzhan). Ceux-ci priaient et lisaient le Coran à leur fondateur.

c-Les 33.33 % des revenus des vaqfs fondés au 17. siècle étaient payés comme rémunération des personnels.

4-Dans cette étude, étudiant les modes d'exploitation des revenus des vaqfs, on a vu que la manière de location à long terme (icare-i tahvile) et la location à double paiement tous les deux étaient la même manière de location. Un autre point c'est qu'il soit une location à long terme (icare-i tahvile) ou à double paiement, les fondateurs, du moment qu'il n'y avait pas d'obligation, ne voulaient louer à personne les immeubles de leur vaqf.

5-Les particularités des vaqfs selon leur but, leur source de revenu et leur édifice juridique:

a-23 % des vaqfs fondés selon leur buts sont des vaqfs publics, 43.45 % sont semi public semi familial (yari hayri yari zürri), 33.54 % sont des vaqfs familiaux.

b-68.05 % des vaqfs, fondés selon leur édifice juridique, sont valides (Sahih), 21.08 % de ceux-ci sont des vaqfs la moitié des revenus desquels appartient à l'Etat (Yari sahih yari irsadi) et 21.08 % sont des vaqfs tous les revenus desquels appartiennent à l'Etat (irsadi vakif).

c-Du point de vue de leur source de revenu, 76, 99 % des waqfs sont des waqfs d'immeuble, 18.84 % sont des waqfs d'immeubles et financiers (Akar ve nukud vakfı) et 3.38 % sont des waqfs financiers (nukud vakfı).

6-Ceux qui se situent au niveau supérieur de l'administration (comme veziriazam) venant en tête des fondateurs lesquels ont fondé des waqfs avec les parts qu'ils ont obtenu des sources de revenu propre à l'Etat, les "Bey" et les supérieurs d'une confrérie religieuse (Tarikat Şeyhi) sont les suivants. L'espèce de waqf le plus fondé par ces trois groupes sont les waqfs semi publics (Yarı hayri) semi familiaux (Yarı zürri).

7-Le taux estimatif des revenus annuels assignés en différente manière aux waqfs fondés au 17. siècle, est de 15.97 %. 12.48 % des revenus provenant des waqfs fondés à cette époque (1188 unités sur 9515) sont en réalité des sources de revenus des immeubles appartenant à l'Etat. On indique d'après les calculs d'Ömer Barkan qu'à l'époque de Kanunî, à peu près 12 % des revenus de waqf étaient obtenus par les parts des revenus d'Etat. Par conséquence, nous pouvons dire qu'au 16. et 17. siècle les revenus de waqf Ottoman le taux desquels change entre 12 et 15.97 % étaient des revenus acquis par les revenus d'Etat.

C-Sens économique des waqfs:

1-50.53 % des revenus estimatifs des waqfs ont été obtenus par les revenus des immeubles, les 49.47 % sont les intérêts des finances vouées.

2-18.66 % des revenus de waqf ont été acquis par les campagnes, 31.90 % de ces revenus ont été acquis par

les immeubles des waqfs se trouvant dans les villes. Quand on ajoute les intérêts aux revenus provenant des villes nous obtiendrons un taux de 81.32 %. Par suite, 81.32 % des revenus provenant des waqfs du 17. siècle ont été acquis des villes, 18.66 % de ces revenus ont été acquis des campagnes. Les revenus agricoles lesquels ont été acquis des campagnes sont au taux de 79.66 % et le 20 % de ces revenus se compose d'impôts (Rusum-s), de revenus de manufacture (Imalathane) etc. 43.56 % des revenus de waqf lesquels ont été acquis par les villes, sont des revenus d'habitation (Mesken), 41.36 % des revenus des domaines commerciaux et 15.04 % sont des revenus provenant des manufactures (Imalathanes) des impôts (Rusum-s) et d'agriculture (ziraat). Il sera possible d'ajouter les revenus d'intérêt aux revenus commerciaux lesquels ont été acquis par des villes.

3- 69.79 % des immeubles de waqf (6641 unités sur 9515) desquels on a obtenu un revenu au taux estimatif de 50.53 %, se situaient dans les villes. 35 % des immeubles de waqf se trouvant dans les villes, sont des habitations (Mesken), 1.52 % desquels sont des manufactures, 13.35 % sont des magasins et enfin 4.02 % sont des terrains agricoles (jardins-vignes). 55 % des immeubles lesquels se trouvent dans les campagnes sont des habitations (mesken) 1.07 % desquels sont des manufactures, 3.13 % en sont des magasins et 95.23 % en sont des terrains agricoles.

4- Les fondateurs, pour assurer une bonne source

de revenu à leur waqf, ont préféré les domaines d'investissements avantageux. Par conséquent, quand on jette un coup d'oeil aux taux des immeubles achetés et puis voués par les fondateurs, il est possible d'apprendre les espèces d'immeubles le plus demandés au 17. siècle.

De cette manière, les lieux commerciaux lesquels occupent le premier rang avec un taux de 24.89 % viennent en tête des immeubles achetés et puis voués, les terrains agricoles au taux de 16.07 occupent le deuxième rang, les habitations au taux de 9.24 % occupent le troisième rang. Par conséquent, nous pouvons dire qu'au 17. siècle, en tenant compte des autres immeubles, les lieux commerciaux ont eu beaucoup plus de demande .

5- Parmi les terres agricoles achetés et puis voués, les terres étant à l'origine terre miri transformés en mülk par différente manière, produisent le taux de 15.83%. En outre, Süleyman Farukî, d'après ses recherches, indique qu'il n'y avait pas de demande de terre a outrance durant le 17. siècle. D'après le régime de terre Ottoman, 18.40 % des terres agricoles achetés et puis voués étaient des terres comme vigne, jardin etc. lesquelles pouvaient être le sujet des mülk-s individuels.

D-La dispersion des établissements de bien faisance et de leurs revenus:

1- 68.01 % (925 sur 1360) des établissements de bienfaisance (Hayrat) des waqfs du 17. siècle ont été fondés par les fondateurs de ce siècle, 31.98 % ont été fondés aux siècles précédents; ceux-ci sont des établissements

survécus avec les appuis financiers des fondateurs de l'époque.

2-D'après les secteurs de service, 39.55 % des établissements de bienfaisance (Hayrat) (538 sur 1360) se produisaient des temples, 40.89 % (220 sur 538) de ces établissements ont été fondés par les fondateurs du 17. siècle, 59.10 % desquels ont été fondés par les fondateurs des siècles précédents.

14.33 % (195 sur 1360) des établissements de bienfaisance sont des associations éducatives. 75.89 % (148 sur 195) desquels ont été construits par les fondateurs de cette époque et les 24.10 % (47 sur 197) ont été construits aux siècles précédents. Ces associations éducatives survivaient avec l'aide financière rendues par les waqfs de cette époque.

45.88 % (624 sur 1360) des établissements de bienfaisance sont des établissements publics. Les 88.78 % (554 sur 624) ont été construits et animés par les fondateurs que nous avons pris en main. 11.21 % desquels sont des établissements publics construits par des fondateurs des siècles précédents et survécus avec les différentes aides financières rendues par les fondateurs de cette époque.

En bref, 73.10 % des établissements de bienfaisance, construits au cours des siècles précédents et survécus par les différentes aides financières des fondateurs du 17. siècle, sont des temples; 16.09 % de ces établissements sont des établissements publics et les 10.80 %

desquels sont des associations éducatives.

59.89% des établissements de bienfaisance, construits par les fondateurs du 17. siècle, sont des établissements publics, 23.78 % desquels sont des temples et 16 % de ces établissements sont des associations éducatives.

68.32 % des établissements de bienfaisance construits par les fondateurs de vaqf que nous avons pris en main, se situent dans les villes, 17.40 % se situent dans les centres d'habitations à moyenne grandeur (arrondissement, bourg, petite ville), les 11.24 % se trouvent dans les villages et les 3.2 % se situent sur les passages et sur les différentes routes.

3-17.26 % des revenus estimatifs de vaqf du 17. siècle sont assignés aux services intérieurs (à l'administration et aux affaires de la restauration des vaqfs) 33.20 % des revenus estimatifs sont assignés aux services religieux, 6.75 % desquels sont assignés aux services éducatives, 6.37 % des revenus sont assignés aux services publiques, et les 36.37 % sont assignés aux membres de famille et aux parents des fondateurs (vâkif).

D-La contribution des fondateurs à la reconstruction du pays et au développement des villes:

D'après l'esprit d'Etat moderne d'aujourd'hui, dans l'Empire Ottoman, certains services sociaux et culturels étant considérés comme service social, étaient menés par les vaqfs. C'est pourquoi, la contribution des vaqfs au développement et au reconstruction des villes occupe une place importante.

En bref, les waqfs du 17. siècle, plus qu'ils ont joué un rôle d'habitation comme les waqfs fondés au cours des siècles précédents, se sont chargés d'un rôle important au sujet de la protection des états des unités d'habitation présent. Quant au sens commercial, les waqfs ont fait le fonction d'habitation et de marché monétaire. Au sens social, nous voyons que les fondateurs au premier plan visaient les sécurités sociales des membres de famille et des autres parents, quant au deuxième plan, ils ont apporté leur contribution aux certains services sociaux et religieux lesquels leur feront gagner une image positive. Quant au point de vue culturel, bien que les contributions matérielles des waqfs soient notables, nous ne pouvons dire qu'ils ont apporté leur contribution au développement d'un libre milieu culturel.

B İ B L İ Y O Ğ R A F Y A
(Kaynaklar ve İncelemeler)

I-K A Y N A K L A R

1-Vakfiyeler:Sadece Kurucularının Kimlikleri Değerlendirilen
(ve Diğer Örneklem) Vakfiyeler:

<u>Sıra No:</u>	<u>Te'sis Tarihi</u>	<u>Tescil Tarihi</u>	<u>Bulunduğu Arşiv ve Defter No:</u>
1-	993	-	VGMA.,Dolap NO:38
2-	993	-	VGMA.,Dolap NO:53(1562)
3-	993	1119	VGMA.,Def.NO:320/409
4-	993	1204	VGMA.,Def.NO:628/749/434
5-	993	1162	VGMA.,Def.,NO:624/416
6-	993	1139	VGMA.,Def.,NO:624/393
7-	993	1938	VGMA.,Def.NO:619/10
8-	993	-	VGMA.,Def.NO:582/112
9-	993	-	VGMA.,Dolap NO:38(1.vakfiye)
10-	993	1260	VGMA.,Def.NO:581/1,145
11-	993	1324	VGMA.,Def.NO:595/20
12-	993	1122	VGMA.,Def.NO:K.U1a(32)/121
13-	994	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,104
14-	994	1290	VGMA.,Def.NO:585/206/158
15-	994	-	VGMA.,Dolap NO:198
16-	994	1327	VGMA.,Def.NO:598/135
17-	994	1293	VGMA.,Def.NO:570/139
18-	994	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,218
19-	994	1944	VGMA.,Def.NO:1966/30
20-	994	1174	VGMA.,Def.NO:739/285
21-	994	-	VGMA.,Def.NO:1966/54
22-	994	-	VGMA.,Def.NO:2132/156/26
23-	995	1944	VGMA.,Def.NO:1966/38
24-	995	1338	VGMA.,Dolap NO:25(610)/26/35
25-	995	1948	VGMA.,Def.NO:2108/60
26-	995	1192	VGMA.,Def.NO:627/291
27-	995	1178	VGMA.,Def.NO:626/2,571
28-	995	1285	VGMA.,Def.NO:514/312
29-	995	-	VGMA.,Def.NO:574/51
30-	995	1329	VGMA.,Def.NO:576/43
31-	995	1329	VGMA.,Def.NO:576/44
32-	995	1312	VGMA.,Def.NO:591/159
33-	995	1944	VGMA.,Def.NO:1966/25
34-	995	-	VGMA.,Def.NO:1966/119
35-	995	-	VGMA.,Def.NO:1966/130
36-	995	1138	VGMA.,Def.NO:730/63
37-	996	-	VGMA.,Def.NO:582/1,7/3
38-	996	1338	VGMA.,Def.NO:609/112
39-	996	1279	VGMA.,Def.NO:583/117
40-	996	1264	VGMA.,Def.NO:581/339
41-	996	-	VGMA.,Def.NO:582/43
42-	996	1280	VGMA.,Def.NO:583/169
43-	996	1273	VGMA.,Def.NO:633/225

Not:altı çizili olanlar "örneklem vakfiyeler"dir.

<u>Sıra No</u>	<u>Te'sis Tarihi</u>	<u>Tescil Tarihi</u>	<u>Bulunduğu Arşiv ve Defter NO</u>
44-	996	1213	VGMA.,Def.NO:629/523
45-	996	-	VGMA.,Kasada Mahfuz(14adet)
46-	996	1944	VGMA.,Def.NO:1966/23
<u>47-</u>	<u>996</u>	<u>-</u>	<u>VGMA.,Def.NO:617/112(582/1),112/30</u>
48-	997	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,102
49-	997	-	VGMA.,Def.NO:1990/204/93
50-	997	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,122
<u>51-</u>	<u>997</u>	<u>1334</u>	<u>VGMA.,Def.NO:608/95</u>
52-	997	1235	VGMA.,Küçük Sabi',72
53-	997	-	VGMA.,Def.NO:1966/126
54-	997	1944	VGMA.,Def.NO:1966/35
55-	997	1323	VGMA.,Def.NO:594/253;2132/156
56-	997	1276	VGMA.,Def.NO:633/304
<u>57-</u>	<u>997</u>	<u>1147</u>	<u>VGMA.,Def.NO:623/311</u>
<u>58-</u>	<u>997</u>	<u>1276</u>	<u>VGMA.,Def.NO:633/305</u>
59-	997	1327	VGMA.,Def.NO:595/160
60-	997	1944	VGMA.,Def.NO:1966/18
61-	997	1944	VGMA.,Def.NO:1966/15
62-	998	1273	VGMA.,Def.NO:633/222
<u>63-</u>	<u>998</u>	<u>1121</u>	<u>VGMA.,Def.NO:468/92</u>
64-	998	1944	VGMA.,Def.NO:1763/119
65-	998	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,107
66-	998	1944	VGMA.,Def.NO:1966/48
<u>67-</u>	<u>998</u>	<u>1219</u>	<u>VGMA.,Def.NO:732/290</u>
68-	998	1943	VGMA.,Def.NO:1966/62
69-	998	1219	VGMA.,Mukataa 3/290
70-	998	1219	VGMA.,Def.NO:732/295
71-	998	1944	VGMA.,Def.NO:1966/34
72-	998	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,207
73-	998	1220	VGMA.,Def.NO:744/21
74-	998	1076	VGMA.,Def.Beravat ve Av./204
75-	998	1220	VGMA.,Def.NO:744/472/483
76-	998	1076	VGMA.,Def.Beravat ve Av./310
77-	998	1944	VGMA.,Def.NO:1763/149
78-	998	1944	VGMA.,Def.NO:1763/148
79-	999	1943	VGMA.,Def.NO:618/2,91/36
80-	999	1273	VGMA.,Def.NO:633/229
81-	999	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,126
82-	999	1312	VGMA.,Def.NO:571/95
83-	999	1942	VGMA.,Def.NO:618/1,83
84-	999	1942	VGMA.,Def.NO:1759/284
85-	999	1944	VGMA.,Def.NO:1763/113
86-	999	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,174
87-	999	-	VGMA.,Def.NO:633/300
88-	999	1326	VGMA.,Def.NO:575/45
89-	999	1193	VGMA.,Def.NO:627/201
90-	999	1945	VGMA.,Def.NO:1763/245
91-	999	1191	VGMA.,Def.NO:458/348
92-	999	1191	VGMA.,İlmih.(1168/1191),292
93-	999	1944	VGMA.,Def.NO:1966/29
94-	999	-	VGMA.,Def.NO:1966/123
<u>95-</u>	<u>999</u>	<u>1334</u>	<u>VGMA.,Def.NO:608/234/251</u>
96-	999	1944	VGMA.,Def.NO:1966/44
97-	999	1294	VGMA.,Harameyn 14,475

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter No
98-	999	1966	VGMA., Def. NO: 733/123
99-	1000	-	VGMA., Mahfuz 6/292
100-	1000	1943	VGMA., Def. NO: 618/2, 142
101-	1000	1268	VGMA., Def. NO: 582/13
102-	1000	-	VGMA., Vakfiye-i Süleyma./109
103-	1000	-	VGMA., Vakfiye-i Süleyma./108
104-	1000	1944	VGMA., Def. NO: 1966/21
105-	1000	-	VGMA., Def. NO: 1966/68
106-	1000	1942	VGMA., Def. NO: 618/1, 78
107-	1001	1196	VGMA., Def. NO: 578/90-100/20
108-	1001	1185	VGMA., Def. NO: 739/153/97
109-	1001	-	VGMA., Def. NO: 1966/110
110-	1001	1003	VGMA., Def. NO: 582/92
111-	1001	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 165
112-	1001	-	VGMA., Def. NO: 730/133
113-	1001	1190	VGMA., Def. NO: 628/483
114-	1001	1944	VGMA., Def. NO: 1966/50
115-	1001	-	VGMA., Def. NO: 1966/148
116-	1001	1325	VGMA., Müc. Vakf. Rumeli, 3
117-	1001	1944	VGMA., Def. NO: 1966/39
118-	1001	1270	VGMA., Def. NO: 987/278
119-	1002	1943	VGMA., Def. NO: 618/2, 92
120-	1002	1943	VGMA., Def. NO: 618/2, 95; 1990/6
121-	1002	1165	VGMA., Def. NO: 731/101
122-	1002	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 125
123-	1002	1215	VGMA., Def. NO: 579/130
124-	1002	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 138
125-	1002	-	VGMA., Mahfuz 4/183; Dolap: 89
126-	1002	1337	VGMA., Def. NO: 609/71
127-	1002	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 167
128-	1002	1944	VGMA., Def. NO: 618/1, 214
129-	1002	1944	VGMA., Def. NO: 1966/26
130-	1002	1944	VGMA., Def. NO: 1966/10
131-	1002	1944	VGMA., Def. NO: 1966/45
132-	1002	1315	VGMA., Def. NO: 571/161/65
133-	1002	-	VGMA., Def. NO: 1966/84
134-	1003	1280	VGMA., Def. NO: 583/181
135-	1003	1942	VGMA., Def. NO: 618/1, 77
136-	1003	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 113
137-	1003	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 131
138-	1003	1333	VGMA., Def. NO: 605/256
139-	1003	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 172
140-	1003	1219	VGMA., Def. NO: 635/33-49
141-	1003	1219	VGMA., Def. NO: 635/59-61
142-	1003	1223	VGMA., Def. NO: 579/256
143-	1003	-	VGMA., Dolap NO: 38(3. Vakfi.)
144-	1003	1304	VGMA., Def. NO: 588/42
145-	1003	1945	VGMA., Def. NO: 1763/220
146-	1003	-	VGMA., Müstakil 117/1
147-	1003	1304	VGMA., Def. NO: 588/42/43/56
148-	1004	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 112
149-	1004	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 126
150-	1004	1312	VGMA., Def. NO: 571/97
151-	1004	1269	VGMA., Def. NO: 582/1, 150

Sıra NO	Tesis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter No
152-	1004	1250	VGMA.,Def.NO:733/107
153-	1004	-	VGMA.,Vakfiye-i Süleyma./143
154-	1004	1286	VGMA.,Def.NO:570/47
155-	1004	1947	VGMA.,Def.NO:618/1,173
156-	1004	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,174
157-	1004	1259	VGMA.,Def.NO:581/114
158-	1004	1259	VGMA.,Def.NO:581/115
159-	1004	-	VGMA.,Mahfuz,1
160-	1004	1269	VGMA.,Müc.Rumeli 1,274
161-	1004	1306	VGMA.,Def.NO:571/11
162-	1004	1306	VGMA.,Vakfiye-i Süleyma./233
163-	1004	-	VGMA.,Def.NO:1966/102
164-	1004	-	VGMA.,Vakfiye-i Süleyma./193
165-	1004	-	VGMA.,Def.NO:1150(1550),197
166-	1004	1162	VGMA.,Def.NO:738/200/203
167-	1004	1332	VGMA.,Def.NO:608/2,177
168-	1005	1944	VGMA.,Def.NO:618/197
169-	1005	1276	VGMA.,Def.NO:583/4
170-	1005	1184	VGMA.,Def.NO:741/54/40
171-	1005	1943	VGMA.,Def.NO:618/2,127
172-	1005	1268	VGMA.,Def.NO:582/93
173-	1005	1268	VGMA.,Def.NO:582/92
174-	1005	-	VGMA.,Def.NO:582/94
175-	1005	-	VGMA.,Def.NO:582/95
176-	1005	1268	VGMA.,Def.Ana.Başlar/96
177-	1005	1944	VGMA.,Def.NO:1763/122
178-	1005	1281	VGMA.,Def.NO:633/361
179-	1005	-	VGMA.,Mahfuz,3/141,1
180-	1005	1271	VGMA.,Def.NO:633/163
181-	1006	1944	VGMA.,Def.NO:1966/27
182-	1006	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,132
183-	1006	1268	VGMA.,Def.NO:582/90
184-	1006	-	VGMA.,Def.NO:582/1,93/62
185-	1006	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,163
186-	1006	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,218
187-	1006	-	VGMA.,Def.NO:1966/93
188-	1006	-	VGMA.,Def.NO:1966/106
189-	1006	-	VGMA.,Müstakil 1/25
190-	1006	-	VGMA.,Mahfuz 1/25
191-	1006	1941	VGMA.,Def.NO:618/1,50
192-	1006	1940	VGMA.,Def.NO:1766/350
193-	1006	1945	VGMA.,Def.NO:1763/303
194-	1006	1945	VGMA.,Def.NO:1763/344
195-	1007	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,103
196-	1007	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,115/66
197-	1007	1268	VGMA.,Ana.Baş.1267(582)
198-	1007	1268	VGMA.,Def.NO:582/95
199-	1007	-	VGMA.,Müc.Ana.27(612)
200-	1007	-	VGMA.,Def.NO:2173/159/124
201-	1007	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,168
202-	1007	-	VGMA.,Def.NO:743/561
203-	1007	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,210
204-	1007	-	VGMA.,Def.NO:1966/90
205-	1007	-	VGMA.,Def.NO:1966/141

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
206-	1007	1139	VGMA., Def.NO:623/293
207-	1007	-	VGMA., Dolap Kutu 1, 118
208-	1007	1944	VGMA., Def.NO:1966/68
209-	1007	1943	VGMA., Def.NO:618/1, 160
210-	1007	1267	VGMA., Def.NO:581/488
211	1007	-	VGMA., Def.NO:1766/132/26
212	1008	1944	VGMA., Def.NO:618/1, 203
213	1008	1215	VGMA., Def.NO:629/612
214-	1008	1302	VGMA., Def.NO:570/213
215-	1008	1149	VGMA., Def.NO:624/207
216-	1008	1943	VGMA., Def.NO:1760/242
217-	1009	1958	VGMA., Def.NO:2141/56-66
218-	1009	1315	VGMA., Def.NO:602/208
219-	1009	-	VGMA., Def.NO:1966/127
220-	1009	-	VGMA., Def.NO:1966/95
221-	1009	-	VGMA., Def.NO:572/235
222-	1009	1313	VGMA., Def.NO:572/234
223-	1009	-	VGMA., Def.NO:1966/57
224-	1009	1944	VGMA., Def.NO:1966/36
225-	1009	-	VGMA., Def.NO:611/23/15
226-	1010	-	VGMA., Def.NO:1988/68
227-	1010	1149	VGMA., Def.NO:624/209
228-	1010	-	VGMA., Müc.Ana.5/13(591)
229-	1010	1943	VGMA., Def.NO:618/1, 145
230-	1010	1945	VGMA., Def.NO:1966/61
231-	1010	-	VGMA., Def.NO:1966/121
232-	1010	1944	VGMA., Def.NO:1763/166
233-	1010	1943	VGMA., Def.NO:618/1, 181
234-	1010	-	VGMA., Def.NO:1966/71
235-	1011	1944	VGMA., Def.NO:618/1, 128
236-	1011	-	VGMA., Def.NO:1968/75
237-	1011	1943	VGMA., Def.NO:1763/90
238-	1011	-	VGMA., Def.NO:730/134
239-	1011	1270	VGMA., Def.NO:582/1, 265
240-	1011	1943	VGMA., Def.NO:618/1, 148
241-	1011	1943	VGMA., Def.NO:618/1, 158
242-	1011	1944	VGMA., Def.NO:1763/38
243-	1011	-	VGMA., Mahfuz 61(Kasa 98), 1
244-	1011	-	VGMA., Mahfuz 72(Kasa 101), 44
245-	1011	-	VGMA., Mahfuz 73(98), 62
246-	1011	1329	VGMA., Def.NO:987/105
247-	1011	1332	VGMA., Def.NO:604/216
248-	1011	1155	VGMA., Def.NO:624/373
249-	1011	-	VGMA., Def.NO:1966/147
250-	1011	1945	VGMA., Def.NO:1763/221
251-	1011	1151	VGMA., Def.NO:487/200
252-	1011	-	VGMA., Def.NO:1966/145
253-	1011	1944	VGMA., Def.NO:1966/17
254-	1011	1329	VGMA., Def.NO:987/105
255-	1011	1332	VGMA., Müc.Ana.18/216
256-	1011	-	VGMA., Vakfiye-i Sümb.Ağa/53
257-	1011	-	VGMA., Def.NO:611/1/1
258-	1012	1119	VGMA., Def.NO:734/40
259-	1012	1279	VGMA., Def.NO:633/342

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
260-	1012	1944	VGMA., Def. NO: 1763/115
261-	1012	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 177
262-	1012	1944	VGMA., Def. NO: 618/1, 220
263-	1012	-	VGMA., Def. NO: 1966/86
264-	1012	1145	VGMA., K. Salis 34/27
265-	1012	-	VGMA., Def. NO: 1966/85
266-	1012	1943	VGMA., Def. NO: 1763/99
267-	1012	1943	VGMA., Def. NO: 1763/97
268-	1012	-	VGMA., Def. NO: 611/32/16/35/17
269-	1013	1151	VGMA., Def. NO: 1965/116
270-	1013	1314	VGMA., Def. NO: 572/246
271-	1013	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 116
272-	1013	1029	VGMA., Def. Muh. 1/371
273-	1013	1936	VGMA., Def. NO: 614/190
274-	1013	1264	VGMA., Def. NO: 632/446
275-	1013	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 145
276-	1013	-	VGMA., Mahfuz 63, 2138/78
277-	1013	1944	VGMA., Def. NO: 1966/21
278-	1013	1926	VGMA., Müc. Ana. 26/81, 1988/345
279-	1013	-	VGMA., Def. NO: 572/244
280-	1013	-	VGMA., Def. NO: 572/246
281-	1013	1216	VGMA., Def. NO: 744/211/213
282-	1013	1214	VGMA., Kumeli 1/87/27
283-	1013	-	VGMA., Def. NO: 1966/52
284-	1013	-	VGMA., Def. NO: 1966/111
285-	1013	-	VGMA., Def. NO: 1988/147/100
286-	1014	-	VGMA., Def. NO: 618/5/2
287-	1014	1286	VGMA., Def. NO: 584/278/276
288-	1014	-	VGMA., Def. NO: 649/10
289-	1014	1943	VGMA., Def. NO: 1763/30/31
290-	1014	1160	VGMA., Def. NO: 624/441
291-	1014	1142	VGMA., Def. NO: 625/86/81
292-	1014	-	VGMA., Def. NO: 649/12
293-	1014	1945	VGMA., Def. NO: 1763/110
294-	1014	1948	VGMA., Def. NO: 2108/45
295-	1014	1945	VGMA., Def. NO: 1763/235
296-	1014	-	VGMA., Def. NO: 649/13
297-	1014	-	VGMA., Def. NO: 649/10
298-	1014	-	VGMA., Def. NO: 649/11
299-	1014	1332	VGMA., Def. NO: 605/111
300-	1014	1942	VGMA., Def. NO: 618/1, 74
301-	1014	-	VGMA., Def. NO: 1966/96
302-	1014	-	VGMA., Def. NO: 1966/114
303-	1014	1945	VGMA., Def. NO: 1763/355
304-	1014	1945	VGMA., Def. NO: 1763/291
305-	1014	-	VGMA., Def. NO: 1966/102
306-	1014	1944	VGMA., Def. NO: 1763/164
307-	1014	-	VGMA., Def. NO: 1966/132
308-	1014	-	VGMA., Def. NO: 649/18
309-	1014	1944	VGMA., Def. NO: 618/1, 200
310-	1014	-	VGMA., Def. NO: 1767/182/43
311-	1015	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 94
312-	1015	-	VGMA., Def. NO: 649/111
313-	1015	1943	VGMA., Def. NO: 1763/72

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
314-	1015	1945	VGMA.,Def.NO:1763/174
315-	1015	-	VGMA.,Def.NO:Sümbül Ağa Vakfı
316-	1015	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,158
317-	1015	-	VGMA.,Def.NO:450/1
318-	1015	1142	VGMA.,Def.NO:624/254
319-	1015	1322	VGMA.,Def.NO:572/58
320-	1015	-	VGMA.,Sümbül Ağa Vakfı/11
321-	1015	-	VGMA.,Def.NO:Harameyn 1,13
322-	1015	1945	VGMA.,Def.NO:1763/269
323-	1015	-	VGMA.,Def.NO:1966/74
324-	1015	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,195
325-	1015	1944	VGMA.,Def.NO:1966/1,51
326-	1016	1944	VGMA.,Def.NO:1763/161
327-	1016	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,190
328-	1016	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,109
329-	1016	1144	VGMA.,Def.NO:1763/114
330-	1016	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,210
331-	1016	-	VGMA.,Def.NO:649/10
332-	1016	1945	VGMA.,Def.NO:1763/219
333-	1016	1283	VGMA.,Def.NO:584/4
334-	1016	1120	VGMA.,Harameyn 1/53
335-	1016	1944	VGMA.,Def.NO:1763/161
336-	1016	1944	VGMA.,Def.NO:1966/45
337-	1016	1260	VGMA.,Def.NO:733/127
338-	1017	1120	VGMA.,Def.NO:734/51;2134/235
339-	1017	1267	VGMA.,Def.NO:581-1/2,481
340-	1017	-	VGMA.,Def.NO:581/482
341-	1017	1943	VGMA.,Def.NO:1763/7
342-	1017	1943	VGMA.,Def.NO:1763/50
343-	1017	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,142
344-	1017	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,216
345-	1017	1944	VGMA.,Def.NO:1966/7
346-	1017	-	VGMA.,Mahfuz(Kasada Osman Ağa)
347-	1017	1256	VGMA.,Def.NO:581/25
348-	1017	1274	VGMA.,Def.NO:582/421;1967/88
349-	1017	1222	VGMA.,Def.NO:629/781
350-	1017	1253	VGMA.,Def.NO:733/119
351-	1017	1267	VGMA.,Def.NO:633/21
352-	1017	1944	VGMA.,Def.NO:1966/11
353-	1017	1200	VGMA.,Def.NO:628/685
354-	1017	1131	VGMA.,Def.NO:623/197
355-	1017	-	VGMA.,Def.NO:1966/139
356-	1017	-	VGMA.,Def.NO:633/1
357-	1018	1127	VGMA.,K.Başlar 74/75
358-	1018	-	VGMA.,Def.NO:624/136
359-	1018	1263	VGMA.,Def.NO:581/286
360-	1018	-	VGMA.,Def.NO:581/287
361-	1018	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,107
362-	1018	-	VGMA.,Def.NO:649/16
363-	1018	1943	VGMA.,Def.NO:1763/89
364-	1018	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,136
365-	1018	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,137
366-	1018	1950	VGMA.,Def.NO:2113/493
367-	1018	1140	VGMA.,Def.NO:624/236
368-	1018	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,146

<u>Sıra NO</u>	<u>Te'sis Tarihi</u>	<u>Tescil Tarihi</u>	<u>Bulunduğu Arşiv ve Defter NO</u>
369-	1018	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,169
370-	1018	-	VGMA.,Def.NO:649/18
371-	1018	1329	VGMA.,Def.NO:574/56
372-	1018	-	VGMA.,Def.NO:649/17
373-	1018	-	VGMA.,Vakfiye-i Sümbül Ağa/16
374-	1018	1945	VGMA.,Def.NO:1763/334
375-	1018	1265	VGMA.,Def.NO:747/120
376-	1018	1197	VGMA.,Def.NO:742/165
377-	1018	1932	VGMA.,Müc.Ana.29/45
378-	1018	1944	VGMA.,Def.NO:1763/163
379-	1018	1318	VGMA.,Def.NO:49/191
380-	1018	1950	VGMA.,Def.NO:2113/10
381-	1018	1950	VGMA.,Def.NO:2113/11
382-	1018	1243	VGMA.,Müstakil Defter 1
383-	1018	1944	VGMA.,Def.NO:1763/157
384-	1019	-	VGMA.,Def.NO:2111/269/199
385-	1019	1292	VGMA.,Def.NO:570/186
386-	1019	1943	VGMA.,Def.NO:1763/84
387-	1019	1948	VGMA.,Def.NO:1763/84
388-	1019	1943	VGMA.,Def.NO:1763/83
389-	1019	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,158
390-	1019	-	VGMA.,Def.NO:1966/92
391-	1019	1270	VGMA.,Def.NO:633/101/104/41
392-	1019	-	VGMA.,Def.NO:1966/120
393-	1019	1945	VGMA.,Def.NO:1763/338
394-	1019	1313	VGMA.,Def.NO:573/11,2111/269
395-	1019	1261	VGMA.,Def.NO:581/1,183
396-	1019	1945	VGMA.,Def.NO:1763/293
397-	1019	1159	VGMA.,Def.NO:K.Sani 31/113/68
398-	1019	1943	VGMA.,Def.NO:1763/62
399-	1019	1270	VGMA.,Def.NO:633/150
400-	1020	-	VGMA.,Def.NO:611/22/13
401-	1020	1244	VGMA.,Def.NO:580/336
402-	1020	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,123
403-	1020	1943	VGMA.,Def.NO:1963/53
404-	1020	1943	VGMA.,Def.NO:618/2,130
405-	1020	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,138
406-	1020	-	VGMA.,Def.NO:3/126/358
407-	1020	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,194
408-	1020	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,208
409-	1020	1945	VGMA.,Def.NO:1763/350
410-	1020	-	VGMA.,Def.NO:1966/67
411-	1020	1947	VGMA.,Def.NO:1966/167,2105/167
412-	1020	1256	VGMA.,Def.NO:581/1,45,1961/56
413-	1020	1981	VGMA.,Def.NO:2113/361
414-	1020	1944	VGMA.,Def.NO:1763/162
415-	1020	1945	VGMA.,Def.NO:1763/281
416-	1020	1944	VGMA.,Def.NO:1760/382
417-	1020	1945	VGMA.,Def.NO:1763/348
418-	1020	1337	VGMA.,Müc.Ana.33/335
419-	1020	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,202
420-	1020	1216	VGMA.,K.Tasi 36/629
421-	1020	1943	VGMA.,Def.NO:1763/40
422-	1020	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,175
423-	1020	1267	VGMA.,Def.NO:633/5

<u>Sıra NO</u>	<u>Te'sis Tarihi</u>	<u>Tescil Tarihi</u>	<u>Bulunduğu Arşiv ve Defter NO</u>
424-	1020	1327	VGMA., Def.NO:573/127;1967/314
425-	1021	1943	VGMA., Def.NO:618/1,111
426-	1021	1943	VGMA., Def.NO:1763/49
427-	1021	1943	VGMA., Def.No:Def.NO:1763/93
428-	1021	1943	VGMA., Def.NO:618/1,129
429-	1021	1943	VGMA., Def.NO:618/1,140
430-	1021	1302	VGMA., Def.NO:589/211
431-	1021	1944	VGMA., Def.NO:1763/137
432-	1021	1945	VGMA., Def.NO:1763/249
433-	1021	1944	VGMA., Def.NO:618/1,215
434-	1021	1293	VGMA., Def.NO:570/153
435-	1021	1945	VGMA., Def.NO:1763/339
436-	1021	1268	VGMA., Def.NO:582/115;1766/91
437-	1021	1944	VGMA., Def.NO:1966/29
438-	1021	-	VGMA., Def.NO:1966/68
439-	1021	-	VGMA., Def.NO:1966/72
440-	1021	-	VGMA., Sumbül Ağa Vakfı/10
441-	1022	-	VGMA., Def.NO:490/36
442-	1022	-	VGMA., Def.NO:581/184/188
443-	1022	-	VGMA., Sarı Salis 2/201
444-	1022	1333	VGMA., Def.NO:574/80
445-	1022	1943	VGMA., Def.NO:618/1,132
446-	1022	1943	VGMA., Def.NO:618/1,108
447-	1022	1290	VGMA., Def.NO:747/396
448-	1022	1943	VGMA., Def.NO:1763/59/60
449-	1022	1945	VGMA., Def.NO:1763/184
450-	1022	1943	VGMA., Def.NO:618/1,166
451-	1022	1276	VGMA., Def.NO:633/280
452-	1022	1941	VGMA., Def.NO:618/1,173
453-	1022	1142	VGMA., Def.NO:624/254
454-	1022	1330	VGMA., Def.NO:600/172
455-	1022	1945	VGMA., Def.NO:1763/218
456-	1022	1945	VGMA., Def.NO:1965/76/86
457-	1022	1944	VGMA., Def.NO:1966/20
458-	1022	1215	VGMA., Def.NO:743/565
459-	1022	-	VGMA., Sumbül Ağa Vakfı/12
460-	1022	1288	VGMA., Def.NO:585/42
461-	1022	-	VGMA., Def.NO:649/10
462-	1022	1215	VGMA., Harameyn 10/565
463-	1022	1941	VGMA., Def.NO:618/1,189
464-	1022	1271	VGMA., Def.NO:633/165
465-	1023	1312	VGMA., Def.NO:592/1
466-	1023	1943	VGMA., Def.NO:618/1,135
467-	1023	-	VGMA., Hurufat Defteri (حرف)
468-	1023	-	VGMA., Def.NO:1966/110
469-	1023	1325	VGMA., Def.NO:574/23
470-	1023	1273	VGMA., Def.NO:633/202
471-	1023	1943	VGMA., Def.NO:1966/9
472-	1023	1945	VGMA., Def.NO:1763/243
473-	1023	1945	VGMA., Def.NO:1763/236
474-	1023	1945	VGMA., Def.NO:1763/246
475-	1023	1945	VGMA., Def.NO:1763/249
476-	1023	-	VGMA., Def.NO:3/126,130/129/358
477-	1023	1945	VGMA., Def.NO:1763/321/322
478-	1023	1945	VGMA., Def.NO:1763/322

<u>Sıra NO</u>	<u>Te'sis Tarihi</u>	<u>Tescil Tarihi</u>	<u>Bulunduğu Arşiv ve Defter NO</u>
479-	1023	-	VGMA.,Def.NO:1966/98
480-	1023	-	VGMA.,Mahfuz(Musa Ağa b.Nasuh)
481-	1023	1944	VGMA.,Def.NO:1966/46
482-	1023	1944	VGMA.,Def.NO:1966/47
483-	1023	1193	VGMA.,Def.NO:627/335
484-	1023	-	VGMA.,Kasada(Ebubekir Ef.b.Ah.)
485-	1023	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,204
486-	1023	-	VGMA.,Def.NO:1966/129
487-	1023	1193	VGMA.,Def.NO:627/335
488-	1024	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,103
489-	1024	1231	VGMA.,Def.NO:628/692;2132/404
490-	1024	1943	VGMA.,Def.NO:1763/91
491-	1024	1943	VGMA.,Def.NO:1763/96
492-	1024	-	VGMA.,Def.NO:611/31
493-	1024	1945	VGMA.,Def.NO:1763/179
494-	1024	-	VGMA.,Def.NO:1966/116
495-	1024	1945	VGMA.,Def.NO:1763/172
496-	1024	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,147
497-	1024	1945	VGMA.,Def.NO:1763/188
498-	1024	1267	VGMA.,Def.NO:581/511
499-	1024	1246	VGMA.,Def.NO:632/112
500-	1024	-	VGMA.,Mahfuz 26/358
501-	1024	-	VGMA.,Def.NO:1966/115
502-	1024	1944	VGMA.,Def.NO:1966/31
503-	1024	-	VGMA.,Def.NO:610/132
504-	1024	-	VGMA.,Def.NO:1966/133
505-	1024	1944	VGMA.,Def.NO:1966/26
506-	1024	1944	VGMA.,Def.NO:1966/26
507-	1024	1220	VGMA.,Def.NO:744/509
508-	1024	1267	VGMA.,Mukataa 4/139
509-	1024	1944	VGMA.,Def.NO:1966/41
510-	1024	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,201
511-	1024	-	VGMA.,Def.NO:486/366
512-	1025	-	VGMA.,Def.NO:581/185/189
513-	1025	1186	VGMA.,Def.NO:732/79/80/252
514-	1025	1150	VGMA.,Def.NO:732/73
515-	1025	1131	VGMA.,Def.NO:623/199
516-	1025	1137	VGMA.,Def.NO:487/106
517-	1025	-	VGMA.,Def.NO:487/115
518-	1025	1276	VGMA.,Def.NO:582/529
519-	1025	1944	VGMA.,Def.NO:1763/143
520-	1025	1267	VGMA.,Mukataa 4/150
521-	1025	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,211
522-	1025	1262	VGMA.,Def.NO:632/102
523-	1025	-	VGMA.,Def.NO:1966/104
524-	1025	1271	VGMA.,Def.NO:582/271
525-	1025	1311	VGMA.,Def.NO:602/204
526-	1025	1311	VGMA.,Def.NO:571/101
527-	1025	1944	VGMA.,Def.NO:1966/22
528-	1025	1323	VGMA.,Def.NO:592/249
529-	1025	1945	VGMA.,Def.NO:1763/263
530-	1025	1945	VGMA.,Def.NO:1763/274
531-	1025	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,198
532-	1025	1944	VGMA.,Def.NO:1966/41
533-	1025	1256	VGMA.,Def.NO:633/327

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
534-	1025	1132	VGMA.,K.Ula 32/212
535-	1026	-	VGMA.,Def.NO:611/9/4
536-	1026	1943	VGMA.,Def.NO:618/2,92,1989/99
537-	1026	1943	VGMA.,Def.NO:1763/47
538-	1026	1290	VGMA.,Def.NO:747/399
539-	1026	1290	VGMA.,Def.NO:747/442
540-	1026	1334	VGMA.,Def.NO:608/264
541-	1026	1943	VGMA.,Def.NO:1763/86
542-	1026	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,147
543-	1026	-	VGMA.,Def.NO:1966/64
544-	1026	1124	VGMA.,Def.NO:624/347
545-	1026	1306	VGMA.,Def.NO:588/225-227
546-	1026	1311	VGMA.,Def.NO:571/98
547-	1026	1214	VGMA.,Rumeli 1/89
548-	1 26	1200	VGMA.,Harameyn 9/333
549-	1026	1216	VGMA.,Mukataa 3/273
550-	1026	1945	VGMA.,Def.NO:1763/300
551-	1026	1945	VGMA.,Def.NO:1763/307
552-	1026	1335	VGMA.,Def.NO:608/340
553-	1026	1945	VGMA.,Def.NO:1763/287
554-	1027	1310	VGMA.,Def.NO:571/79
555-	1027	-	VGMA.,Hurufat(1163),351
556-	1027	-	VGMA.,Def.NO:2152/140
557-	1027	1333	VGMA.,Def.NO:607/189
558-	1027	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,105
559-	1027	1380	VGMA.,Def.NO:600/194;1961/36
560-	1027	1309	VGMA.,Def.NO:591/21
561-	1027	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,128
562-	1027	-	VGMA.,Def.NO:618/2,64
563-	1027	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,154
564-	1027	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,159
565-	1027	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,204
566-	1027	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,178
567-	1027	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,217
568-	1027	1174	VGMA.,Def.NO:740/116
569-	1027	1174	VGMA.,Def.NO:740/115-117
570-	1027	1313	VGMA.,Def.NO:573/14
571-	1027	1313	VGMA.,Def.NO:573/1
572-	1027	1256	VGMA.,Def.NO:581/21
573-	1027	1115	VGMA.,Def.NO:624/305
574-	1027	1944	VGMA.,Def.NO:618/205
575-	1027	1945	VGMA.,Def.NO:1763/264
576-	1027	1945	VGMA.,Def.NO:1763/276
577-	1027	1313	VGMA.,Def.NO:734/51
578	1027	1215	VGMA.,Hurufat Ana. 552/328
579-	1028	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,96
580-	1028	1943	VGMA.,Def.NO:1763/79
581-	1028	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,143
582-	1028	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,156
583-	1028	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,162
584-	1028	1267	VGMA.,Def.NO:581/512
585-	1028	-	VGMA.,Def.NO:1966/92
586-	1028	1945	VGMA.,Def.NO:1763/224
587-	1028	1945	VGMA.,Def.NO:1763/314
588-	1028	1944	VGMA.,Def.NO:1966/32

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
589	1028	-	VGMA., Def.NO:1966/144
590-	1028	1314	VGMA., Def.NO:571/216
591-	1028	1314	VGMA., Def.NO:571/241
592-	1028	1313	VGMA., Def.NO:573/39-58/4
593-	1028	1945	VGMA., Def.NO:1763/282
594-	1028	1145	VGMA., K.Salis 34/27
595	1028	1944	VGMA., Def.NO:618/1,199
596-	1028	1133	VGMA., Mukataa 1/22
507-	1028	1944	VGMA., Def.NO:1763/102
598-	1028	-	VGMA., Def.NO:1966/142
599-	1028	1944	VGMA., Def.NO:1966/40
600-	1028	1944	VGMA., Def.NO:1966/42
601-	1028	1305	VGMA., Def.NO:586/138/128
602-	1028	-	VGMA., Def.NO:611/23/14
603-	1029	-	VGMA., Dolap(237)
604-	1029	1944	VGMA., Def.NO:1763/129
605-	1029	1943	VGMA., Def.NO:618/1,110
606-	1029	1263	VGMA., Def.NO:581/287
607-	1029	1943	VGMA., Def.NO:1763/71
608-	1029	1945	VGMA., Def.NO:1763/198
609-	1029	1945	VGMA., Def.NO:1763/107
610-	1029	1945	VGMA., Def.NO:1763/275
611-	1029	1206	VGMA., Def.NO:987/37
612-	1029	-	VGMA., Def.NO:1966/143
613-	1029	1217	VGMA., Def.NO:582/301
614-	1029	1124	VGMA., Def.NO:624/215
615-	1029	1944	VGMA., Def.NO:1966/30
616-	1030	-	VGMA., Def.NO:732/95
617-	1030	1257	VGMA., Def.NO:581/43
618-	1030	1943	VGMA., Def.NO:618/1,146
619-	1030	1943	VGMA., Def.NO:618/1,148
620-	1030	1327	VGMA., Def.NO:589/147
621-	1030	1265	VGMA., Def.NO:632/454
622-	1030	1945	VGMA., Def.NO:1763/11
623-	1030	1269	VGMA., Def.NO:582/151
624-	1030	-	VGMA., Def.NO:1966/27
625-	1031	1207	VGMA., Def.NO:629/36
626-	1031	1043	VGMA., Def.NO:649/36
627-	1031	-	VGMA., Def.NO:611/11/6
628-	1031	-	VGMA., Def.NO:611/14/7
629-	1031	-	VGMA., Def.NO:611/11/8
630-	1031	1945	VGMA., Def.NO:1763/185
631-	1031	1268	VGMA., Def.NO:581/512
632-	1031	-	VGMA., Def.NO:611/17/9
633-	1031	1127	VGMA., Def.NO:623/167
634-	1031	-	VGMA., Def.NO:649/15
635-	1031	-	VGMA., Def.NO:649/15
636-	1031	1288	VGMA., Def.NO:585/60
637-	1031	1944	VGMA., Def.NO:1966/38
638-	1031	1339	VGMA., Def.NO:610/134
639-	1031	1043	VGMA., Sümbül Ağa Vakfi./32
640-	1031	1944	VGMA., Def.NO:1966/14
641-	1031	-	VGMA., Def.NO:649/14
642-	1031	1214	VGMA., Rumeli 1/90
643-	1032	1288	VGMA., Def.NO:585/58/60

Sıra No	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
644-	1032	1945	VGMA.,Def.NO:1763/297
645-	1032	-	VGMA.,Def.NO:1966/73
646-	1032	1943	VGMA.,Def.NO:1763/1
647-	1032	1164	VGMA.,Def.NO:733/130
648-	1032	1268	VGMA.,Def.NO:582/70
649-	1032	1279	VGMA.,Def.NO:582/121
650-	1032	1190	VGMA.,Siyah Salis Muh./400
651-	1032	1945	VGMA.,Def.NO:1763/293
652-	1032	1262	VGMA.,Def.NO:632/112
653-	1032	-	VGMA.,Def.NO:742/171
654-	1032	1944	VGMA.,Def.NO:1966/43
655-	1032	-	VGMA.,Def.NO:611/20/11
656-	1032	1124	VGMA.,K.Ula 32/191
657-	1032	-	VGMA.,Def.NO:611/15/5
658-	1033	1133	VGMA.,Erzurum Evvel Muh./419
659-	1033	1129	VGMA.,K.Ula 32/203
660-	1033	1129	VGMA.,Def.NO:991/64
661-	1033	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,96
662-	1033	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,196
663-	1033	-	VGMA.,Def.NO:109/3
664-	1033	1943	VGMA.,Def.NO:1763/93
665-	1033	-	VGMA.,Def.NO:Mahfuz 1/91,1
666-	1033	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,214
667-	1033	1945	VGMA.,Def.NO:1763/329
668-	1033	-	VGMA.,Def.NO:618/1,171
669-	1033	1945	VGMA.,Def.NO:1763/336
670-	1033	1216	VGMA.,Def.NO:629/621
671-	1033	-	VGMA.,Def.NO:1966/137
672-	1034	1985	VGMA.,Def.NO:2152/67
673-	1034	1943	VGMA.,Def.NO:1763/39
674-	1034	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,106
675-	1034	1286	VGMA.,Def.NO:584/1,249
676-	1034	1270	VGMA.,Def.NO:582/264
677-	1034	1943	VGMA.,Def.NO:1763/81
678-	1034	1263	VGMA.,Def.NO:581/303
679-	1034	1945	VGMA.,Def.NO:1763/301
680-	1034	1944	VGMA.,Def.NO:1966/6
681-	1034	1310	VGMA.,Def.NO:571/59
682-	1035	1291	VGMA.,Def.NO:991/179
683-	1035	-	VGMA.,Anadolu Tafsili 1130
684-	1035	1145	VGMA.,Def.NO:625/27
685-	1035	-	VGMA.,Kasa(51).5;2138/150
686-	1035	1945	VGMA.,Def.NO:1763/187
687-	1035	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,154
688-	1035	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,176
689-	1035	1168	VGMA.,Def.NO:626/249
690-	1035	1239	VGMA.,Dolap 1067/1618
691-	1035	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,200
692-	1035	-	VGMA.,Def.NO:747/115
693-	1035	1295	VGMA.,Def.NO:587/220
694-	1035	1224	VGMA.,Def.NO:579/58
695-	1035	1224	VGMA.,Def.NO:579/458/460/479
696-	1035	1334	VGMA.,Def.NO:608/112
697-	1035	-	VGMA.,Def.NO:1966/131
698-	1035	1178	VGMA.,Harameyn 7/226

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
699-	1035	1944	VGMA.,Def.NO:1966/51
700-	1035	1945	VGMA.,Def.NO:1763/213
701-	1036	1945	VGMA.,Def.NO:1966/94
702-	1036	1945	VGMA.,Def.NO:1763/324
703-	1036	1945	VGMA.,Def.NO:1763/325
704-	1036	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,209;1964/81
705-	1036	1943	VGMA.,Def.NO:1763/2/3
706-	1036	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,114
707-	1036	1334	VGMA.,Def.NO:608/115/1
708-	1036	1268	VGMA.,Def.NO:582/82
709-	1036	1943	VGMA.,Def.NO:1763/64
710-	1036	1945	VGMA.,Def.NO:1763/173
711-	1036	1210	VGMA.,Def.NO:570/35
712-	1036	1210	VGMA.,Def.NO:570/49
713-	1036	1210	VGMA.,Def.NO:570/50
714-	1036	1944	VGMA.,Def.NO:1763/142
715-	1036	1945	VGMA.,Def.NO:1763/335
716-	1036	1945	VGMA.,Def.NO:1763/267
717-	1036	1167	VGMA.,Def.NO:739/66
718-	1036	1173	VGMA.,Def.NO:742/4
719-	1036	1152	VGMA.,Def.NO:Harameyn 3/89
720-	1037	-	VGMA.,Def.NO:611/8/3
721-	1037	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,98
722-	1037	1290	VGMA.,Def.NO:747/402
723-	1037	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,136
724-	1037	1945	VGMA.,Def.NO:1763/188
725-	1037	1132	VGMA.,Def.NO:632/213
726-	1037	1132	VGMA.,Def.NO:K.U1a/328
727-	1037	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,211
728-	1037	1153	VGMA.,Def.NO:732/4
729-	1037	1945	VGMA.,Def.NO:1763/330
730-	1037	1944	VGMA.,Def.NO:1966/34
731-	1037	-	VGMA.,Def.NO:1966/136
732-	1037	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,144
733-	1037	-	VGMA.,Def.NO:1966/97
734-	1038	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,180
735-	1038	1212	VGMA.,Def.NO:743/557
736-	1038	1212	VGMA.,Def.NO:743/560
737-	1038	1341	VGMA.,Def.NO:609/240
738-	1038	1186	VGMA.,Mukataa 3/85
739-	1038	-	VGMA.,Dolap 1154/17
740-	1038	1945	VGMA.,Def.NO:1763/340
741-	1038	-	VGMA.,Dolap 1154
742-	1038	1264	VGMA.,Dolap(Koçanalı Meh.Bey)
743-	1038	1945	VGMA.,Def.NO:1763/301
744-	1038	1945	VGMA.,Def.NO:1763/288
745-	1038	1943	VGMA.,Def.NO:1763/95
746-	1039	1141	VGMA.,Sipahi Salis Muh. 90
747-	1039	1317	VGMA.,Def.NO:571/284
748-	1039	1139	VGMA.,Sipahi Salis Muh. 77
749-	1039	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,121
750-	1039	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,130
751-	1039	-	VGMA.,Def.NO:1966/128
752-	1039	1188	VGMA.,Def.NO:627/80
753-	1039	1218	VGMA.,Dolap 1642/1

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
754	1039	1944	VGMA., Def. NO: 1763/148
755	1039	1311	VGMA., Def. NO: 571/100
756	1039	-	VGMA., Def. NO: 1966/140
757	1039	-	VGMA., Def. NO: 1966/75
758	1039	-	VGMA., Def. NO: 1966/53
759	1039	1945	VGMA., Def. NO: 1763/345
760	1040	1333	VGMA., Def. NO: Müc. Ana. 21/29/172
761	1040	1333	VGMA., Def. NO: Müc. Ana. 21/264
762	1040	-	VGMA., Def. NO: Müc. Ana. 26/76/63
763	1040	1943	VGMA., Def. NO: 1763/43
764	1040	-	VGMA., Def. NO: 747/449
765	1040	-	VGMA., Dolap 245/1
766	1040	1944	VGMA., Def. NO: 618/1, 196
767	1040	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 178
768	1040	1944	VGMA., Def. NO: 618/1, 219
769	1040	-	VGMA., Dolap 138/1685
770	1040	1937	VGMA., Müc. Ana. 32/153
771	1040	1944	VGMA., Def. NO: 618/1, 191
772	1040	1944	VGMA., Def. NO: 1966/37
773	1040	1333	VGMA., Def. NO: 605/241
774	1040	1216	VGMA., Def. NO: 629/622
775	1040	-	VGMA., Def. NO: 1966/146
776	1040	-	VGMA., Def. NO: 1966/13
777	1040	1209	VGMA., Rumeli 1/65
778	1040	1945	VGMA., Def. NO: 1763/171
779	1041	1943	VGMA., Def. NO: 1763/31/32
780	1041	1313	VGMA., Def. NO: 571/258
781	1041	1312	VGMA., Def. NO: 602/132
782	1041	-	VGMA., Def. NO: 1966/63
783	1041	-	VGMA., Def. NO: 1959/275/191
784	1041	1944	VGMA., Def. NO: 618/1, 213
785	1041	1136	VGMA., Def. NO: 484/419
786	1041	1945	VGMA., Def. NO: 1763/226
787	1041	1268	VGMA., Def. NO: Ana. Fas. 1276/116
788	1041	1258	VGMA., Def. NO: 651/222
789	1041	1139	VGMA., K. Sani 33/218
790	1041	1945	VGMA., Def. NO: 1763/310
791	1041	1945	VGMA., Def. NO: 1966/33
792	1042	1121	VGMA., Haremeyn 1, 63/72
793	1042	1944	VGMA., Def. NO: 618/1, 193
794	1042	1943	VGMA., Def. NO: 1763/41
795	1042	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 124
796	1042	1943	VGMA., Def. NO: 1763/74
797	1042	1943	VGMA., Def. NO: 618/1, 162
798	1042	1211	VGMA., Def. NO: 743/487
799	1042	1134	VGMA., Def. NO: 730/40
800	1042	1134	VGMA., Def. NO: 730/42
801	1042	1134	VGMA., Def. NO: 730/41
802	1042	1134	VGMA., Def. NO: 730/43
803	1042	1134	VGMA., Def. NO: 730/44
804	1042	1152	VGMA., Def. NO: 730/125
805	1042	-	VGMA., Def. NO: 1966/56
806	1042	-	VGMA., Def. NO: 1966/134
807	1042	1161	VGMA., K. Sani 33/25
808	1042	1945	VGMA., Def. NO: 1763/308

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
809-	1042	-	VGMA.,Def.NO:743/63
810-	1042	1327	VGMA.,Def.NO:598/151
811-	1043	1343	VGMA.,Def.NO:1763/17
812-	1043	1943	VGMA.,Def.NO:1763/48
813-	1043	-	VGMA.,Vakfiye-i Sümbül Ağa/4
814-	1043	1945	VGMA.,Def.NO:1763/195
815-	1043	-	VGMA.,Def.NO:649/7
816-	1043	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,179
817-	1043	1944	VGMA.,Def.NO:618/1,213
818-	1043	1134	VGMA.,Def.NO:Mukataa 1/40
819-	1043	1134	VGMA.,Def.NO:Mukataa 1/43
820-	1043	-	VGMA.,Sümbül Ağa Vakfiye./5
821-	1043	1945	VGMA.,Def.NO:1763/298
822-	1043	1149	VGMA.,Def.NO:Mukataa 1/110
823-	1043	1945	VGMA.,Def.NO:1763/264
824-	1043	1219	VGMA.,Def.NO:579/305/130
825-	1043	1943	VGMA.,Def.NO:1763/27/28
826-	1043	-	VGMA.,Def.NO:649/9
827-	1043	-	VGMA.,Def.NO:1966/99
828-	1043	1945	VGMA.,Def.NO:1763/279
829-	1044	1944	VGMA.,Def.NO:1966/11
830-	1044	1153	VGMA.,Def.NO:249/315;1763/20
831-	1044	1943	VGMA.,Def.NO:1763/19-22
832-	1044	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,133
833-	1044	1303	VGMA.,Def.NO:589/290
834-	1044	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,155
835-	1044	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,156
836-	1044	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,165
837-	1044	1284	VGMA.,Def.NO:570/15
838-	1044	1310	VGMA.,Def.NO:571/59/31
839-	1044	-	VGMA.,Def.NO:2225/59/27
840-	1044	1134	VGMA.,Mukataa 1/36
841-	1044	-	VGMA.,Def.NO:2103/228
842-	1044	1218	VGMA.,Dolap 1642/14
843-	1044	-	VGMA.,Mahfuz(Babus.Ağa.Mehmet)
844-	1044	1944	VGMA.,Def.NO:1763/125
845-	1044	1321	VGMA.,Def.NO:740/129
846-	1044	1943	VGMA.,Def.NO:618/1,160
847-	1045	1943	VGMA.,Def.NO:1763/45
848-	1045	1943	VGMA.,Def.NO:1763/46
849-	1045	1943	VGMA.,Def.NO:1763/57/58
850-	1045	1945	VGMA.,Def.NO:1763/190
851-	1045	1145	VGMA.,Def.NO:572/27
852-	1045	1134	VGMA.,Def.NO:Mukataa 1/44
853-	1045	-	VGMA.,Def.NO:1966/88
854-	1045	1945	VGMA.,Def.NO:1763/332
855-	1045	1945	VGMA.,Def.NO:1763/357
856-	1045	-	VGMA.,Def.NO:1966/135
857-	1045	1219	VGMA.,Def.NO:579/269
858-	1045	1145	VGMA.,Def.NO:K.Salis 34/27
859-	1045	1927	VGMA.,Müc.Ana.26/238
860-	1045	1942	VGMA.,Def.NO:618/1,76
861-	1045	1332	VGMA.,Müc.Ana.19/72
862-	1045	1266	VGMA.,K.Tası 39/1
863-	1045	-	VGMA.,Def.NO:1966/10

<u>Sıra NO</u>	<u>Te'sis Tarihi</u>	<u>Tescil Tarihi</u>	<u>Balundugu Arşiv ve Defter NO</u>
864-	1046	-	VGMA., Def.NO:611/22
865-	1046	1335	VGMA., Muc.Ana. 22/368
866-	1046	1197	VGMA., K.Hamis 36/543/288
867-	1046	1943	VGMA., Def.NO:618/1,101
868-	1046	1203	VGMA., K.Hamis 36/713
869-	1046	-	VGMA., Def.NO:628/712-714
870-	1046	1292	VGMA., Def.NO:570/118-121
871-	1046	-	VGMA., Def.NO:1766/71
872-	1046	1943	VGMA., Def.NO:618/1,149
873-	1046	1944	VGMA., Def.NO:1763/121
874-	1046	1188	VGMA., Def.NO:627/77
875-	1046	1188	VGMA., Def.NO:627/80
876-	1046	1944	VGMA., Def.NO:1763/10
877-	1046	1335	VGMA., Def.NO:608/361
878-	1046	1204	VGMA., Ana.Baş.1195/205
879-	1046	1944	VGMA., Def.NO:1966/24
880-	1046	1132	VGMA., K.Ula 32/229
881-	1047	1220	VGMA., Harameyn 11/489
882-	1047	1262	VGMA., Def.NO:581/1/2,239
883-	1047	1320	VGMA., Def.NO:571/83
884-	1047	1943	VGMA., Def.NO:1763/5
885-	1047	1943	VGMA., Def.NO:618/1,123
886-	1047	1943	VGMA., Def.NO:618/1,124
887-	1047	1944	VGMA., Def.NO:1763/101
888-	1047	-	VGMA., K.Ula (623),16
889-	1047	1943	VGMA., Def.NO:618/1,149
890-	1047	1260	VGMA., Def.NO:581/152
891-	1047	-	VGMA., Def.NO:1966/138
892-	1047	1166	VGMA., Def.NO:731/107
893-	1047	-	VGMA., Def.NO:1966/118
894-	1047	-	VGMA., Def.NO:1966/101
895-	1047	1294	VGMA., Def.NO:747/464
896-	1047	1267	VGMA., Def.NO:581/485
897-	1047	1195	VGMA., Def.NO:578/17
898-	1047	1944	VGMA., Def.NO:1760/381
899-	1047	1945	VGMA., Def.NO:1763/280
900-	1047	1312	VGMA., Muc.Ana. 4/169
901-	1047	1332	VGMA., Muc.Ana.19/71
902-	1047	-	VGMA., Def.NO:1966/59
903-	1048	-	VGMA., Def.NO:736/3/229/104
904-	1048	1945	VGMA., Def.NO:1760/315
905-	1048	1945	VGMA., Def.NO:1763/262
906-	1048	1943	VGMA., Def.NO:1763/15/16
907-	1048	1943	VGMA., Def.NO:1763/29
908-	1048	1940	VGMA., Def.NO:618/34
909-	1048	1945	VGMA., Def.NO:1763/262
910-	1048	1943	VGMA., Def.NO:1763/51/52
911-	1048	1280	VGMA., Def.NO:633/344
912-	1048	1945	VGMA., Def.NO:1763/175
913-	1048	1945	VGMA., Def.NO:1763/197
914-	1048	-	VGMA., Def.NO:571/262
915-	1048	1148	VGMA., Def.NO:624/247
916-	1048	1148	VGMA., Def.NO:625/51
917-	1048	1140	VGMA., Def.NO:100/346
918-	1048	1957	VGMA., Def.NO:2141/44/42

<u>Sıra NO</u>	<u>Te'sis Tarihi</u>	<u>Tescil Tarihi</u>	<u>Bulunduğu Arşiv ve Defter NO</u>
919-	1048	1945	VGMA., Def.NO:1763/313
920-	1048	1945	VGMA., Def.NO:1763/295
921-	1048	1248	VGMA., III. İlmuhaber/218
922-	1048	1156	VGMA., Harameyn 4/61
923-	1048	1300	VGMA., Mıc.Ana. 3/3,196
924-	1048	-	VGMA., Def.NO:1966/58
925-	1048	1183	VGMA., Mukataa 3/62
926-	1049	1943	VGMA., Def.NO:1763/55
927-	1049	-	VGMA., Def.NO:1763/56/67
928-	1049	1944	VGMA., Def.NO:618/1,216
929-	1049	1945	VGMA., Def.NO:1763/228
930-	1049	1945	VGMA., Def.NO:1763/244
931-	1049	1945	VGMA., Def.No:1763/232
932-	1049	1944	VGMA., Def.NO:1763/124
933-	1049	1263	VGMA., Def.NO:581/304
934-	1049	1945	VGMA., Def.NO:1763/277
935-	1050	1943	VGMA., Def.NO:1763/374
936-	1050	1257	VGMA., Def.NO:581/44
937-	1050	1145	VGMA., Def.NO:625/27
938-	1050	-	VGMA., Def.NO:649/15
939-	1050	-	VGMA., Def.NO:649/25
940-	1050	-	VGMA., Def.NO:649/30
941-	1050	1944	VGMA., Def.NO:1763/141
942-	1050	1939	VGMA., Def.NO:619/147
943-	1050	-	VGMA., Def.NO:1866/125
944-	1050	1945	VGMA., Def.NO:1763/189
945-	1050	1945	VGMA., Def.NO:1763/352
946-	1050	1218	VGMA., Dolap 1642/22
947-	1050	1944	VGMA., Def.NO:1966/148
948-	1050	-	VGMA., Vezir Atik,114
949-	1050	-	VGMA., Vezir Atik,113
950-	1050	1289	VGMA., Def.NO:570/78
951-	1050	1945	VGMA., Def.NO:1763/302
952-	1050	1327	VGMA., Mıc.Ana. 12/129
953-	1050	1328	VGMA., Mıc.Ana. 24/33
954-	1050	1315	VGMA., Def.NO:571/167
955-	1050	1945	VGMA., Def.NO:1763/181
956-	1050	1943	VGMA., Def.NO:1763/97
957-	1050	1257	VGMA., Def.NO:581/44
958-	1051	1943	VGMA., Def.NO:1763/33,1968/145
959-	1051	1943	VGMA., Def.NO:1763/14/15
960-	1051	1943	VGMA., Def.NO:1763/85
961-	1051	1945	VGMA., Def.NO:1763/202
962-	1051	-	VGMA., Def.NO:Mahfuz(649),2
963-	1051	1944	VGMA., Def.NO:1763/135
964-	1051	1945	VGMA., Def.NO:1763/201
965-	1051	1175	VGMA., Def.NO:626/2,613
966-	1051	1942	VGMA., Def.NO:1759/395/396
967-	1051	1944	VGMA., Def.NO:1763/154
968-	1051	1336	VGMA., Def.NO:608/2,323
969-	1051	1944	VGMA., Def.NO:1966/49
970-	1052	1943	VGMA., Def.NO:1763/6
971-	1052	1280	VGMA., K.Tasi 39/345
972-	1052	1146	VGMA., Def.NO:624/213

<u>Sıra NO</u>	<u>Te'sis Tarihi</u>	<u>Tescil Tarihi</u>	<u>Bulunduğu Arşiv ve Defter NO</u>
973-	1052	1962	VGMA., Def.NO:2141/118
974-	1052	1162	VGMA., Def.NO:640/77
975-	1052	1926	VGMA., Mtic. Ana. 24/382
976-	1053	1943	VGMA., Def.NO:1763/34
977-	1053	-	VGMA., Def.NO:649/1
978-	1053	-	VGMA., Def.NO:512/667
979-	1053	1945	VGMA., Def.NO:1763/190
980-	1053	1943	VGMA., Def.NO:618/1,171
981-	1053	1944	VGMA., Def.NO:1763/139
982-	1053	1131	VGMA., Def.NO:623/201
983-	1053	1326	VGMA., Def.NO:573/115
984-	1053	1224	VGMA., Def.NO:630/854
985-	1053	1134	VGMA., Def.NO:730/45
986-	1053	1139	VGMA., Def.NO:623/296
987-	1053	1941	VGMA., Def.NO:1759/134
988-	1053	1285	VGMA., Def.NO:570/33
989-	1053	1175	VGMA., Def.NO:740/12
990-	1053	1197	VGMA., Def.NO:742/181
991-	1053	-	VGMA., Def.NO:2135/216/208
992-	1053	1162	VGMA., Def.NO:640/80
993-	1053	1162	VGMA., Def.NO:640/87
994-	1053	1945	VGMA., Def.NO:1763/342
995-	1053	1285	VGMA., Def.NO:570/33
996-	1054	-	VGMA., Def.NO:624/209
997-	1054	1341	VGMA., Def.NO:609/232
998-	1054	1943	VGMA., Def.NO:618/1,99
999-	1054	1943	VGMA., Def.NO:618/1,100
1000-	1054	-	VGMA., Hatice Sultan/279/1
1001-	1054	1108	VGMA., Def.Koy.Av.1103/439
1002-	1054	1945	VGMA., Def.NO:1763/262
1003-	1054	-	VGMA., Mahfuz 3/134,1
1004-	1054	1945	VGMA., Def.NO:1763/285
1005-	1054	1167	VGMA., Harameyn 6/57
1006-	1055	1944	VGMA., Def.NO:1763/167
1007-	1055	1210	VGMA., Def.NO:743/385
1008-	1055	1290	VGMA., Harameyn 14/454
1009-	1055	1326	VGMA., Mtic. Ana. 15/23(601)212
1010-	1055	1167	VGMA., Def.NO:731/120
1011-	1055	1945	VGMA., Def.NO:1763/231
1012-	1055	1945	VGMA., Def.NO:1763/239
1013-	1055	1944	VGMA., Def.NO:1763/165
1014-	1055	1936	VGMA., Def.NO:617/61
1015-	1055	-	VGMA., Def.NO:1966/69
1016-	1056	1945	VGMA., Def.NO:1763/182
1017-	1056	1192	VGMA., Def.NO:741/347
1018-	1056	1192	VGMA., Def.NO:741/351
1019-	1056	1944	VGMA., Def.NO:1763/144
1020-	1056	1241	VGMA., Def.NO:580/62
1021-	1056	1189	VGMA., Def.NO:627/79
1022-	1056	-	VGMA., Def.NO:1966/89
1023-	1056	1945	VGMA., Def.NO:1763/338
1024-	1056	1158	VGMA., Harameyn 4/171
1025-	1057	1332	VGMA., Def.NO:575/1
1026-	1057	1943	VGMA., Def.NO:1763/44

Sıra No	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
1027	1057	1945	VGMA., Def.NO:1763/277
1028	1057	1189	VGMA., K.Hamis 36/81
1029	1057	1189	VGMA., K.Hamis 36/82
1030	1057	1188	VGMA., Def.NO:627/79
1031	1057	1944	VGMA., Def.NO:1763/155
1032	1057	-	VGMA., Def.NO:649/19
1033	1057	-	VGMA., Def.NO:732/217
1034	1057	1214	VGMA., Rumeli 1/79
1035	1057	1943	VGMA., Def.NO:1763/44
1036	1057	1945	VGMA., Def.NO:1763/185
1037	1058	-	VGMA., Def.NO:1768/163/38
1038	1058	1268	VGMA., Def.NO:582/48
1039	1058	1131	VGMA., Def.NO:457/124
1040	1058	1334	VGMA., Def.NO:608/96
1041	1058	1274	VGMA., Def.NO:582/414
1042	1058	1274	VGMA., Def.NO:582/416
1043	1058	-	VGMA., Def.NO:623/23
1044	1058	1945	VGMA., Def.NO:1765/239
1045	1058	1946	VGMA., Def.NO:1763/286
1046	1058	1944	VGMA., Def.NO:1763/140
1047	1059	1333	VGMA., Def.NO:605/266/194
1048	1059	1345	VGMA., Def.NO:609/283
1049	1059	1943	VGMA., Def.NO:1763/61
1050	1059	1314	VGMA., İst.Sani 42/138
1051	1059	1943	VGMA., Def.NO:1763/75
1052	1059	1943	VGMA., Def.NO:1763/90
1053	1059	1258	VGMA., Def.NO:581/90
1054	1059	1945	VGMA., Def.NO:1763/320
1055	1059	1945	VGMA., Def.NO:1760/316
1056	1059	1944	VGMA., Def.NO:1763/170
1057	1059	1136	VGMA., Mtic.Ana. 20/252
1058	1060	1322	VGMA., İst. 6/46(575)5/4
1059	1060	1277	VGMA., Def.NO:583/58
1060	1060	1943	VGMA., Def.NO:1763/38
1061	1060	1943	VGMA., Def.NO:618/1,133
1062	1060	1944	VGMA., Def.NO:1763/125/107
1063	1060	1098	VGMA., Def.NO:623/3
1064	1060	1177	VGMA., Def.NO:731/213
1065	1060	-	VGMA., Def.NO:627/82
1066	1060	1204	VGMA., Def.NO:578/217
1067	1060	1116	VGMA., Def.NO:623/17
1068	1060	-	VGMA., Def.NO:582/414
1069	1060	1167	VGMA., Mukataa 2/123
1070	1060	1149	VGMA., Mukataa 1/115
1071	1061	1268	VGMA., Def.NO:1959/124
1072	1061	1975	VGMA., Def.NO:2157/23
1073	1061	1943	VGMA., Def.NO:1763/56
1074	1061	1280	VGMA., Def.NO:633/358
1075	1061	-	VGMA., Def.NO:611/37/19
1076	1061	1098	VGMA., Def.NO:623/5
1077	1061	1098	VGMA., Def.NO:623/6
1078	1061	1321	VGMA., Def.NO:989/180
1079	1061	1080	VGMA., Def.NO:649/30
1080	1061	-	VGMA., Def.NO:649/18

<u>Sıra NO</u>	<u>Te'sis Tarihi</u>	<u>Tescil Tarihi</u>	<u>Bulunduğu Arşiv ve Defter NO</u>
1081-	1061	1945	VGMA., Def.NO:1763/230
1082-	1061	1946	VGMA., Def.NO:1763/251
1083-	1061	1217	VGMA., Def.NO:744/243
1084-	1061	1217	VGMA., Def.NO:744/244
1085-	1061	1217	VGMA., Def.NO:744/245
1086-	1061	1217	VGMA., Def.NO:744/246
1087-	1061	1217	VGMA., Def.NO:744/250
1088-	1061	1219	VGMA., Def.NO:629/698
1089-	1061	1289	VGMA., Def.NO:585/75
1090-	1061	1172	VGMA., Def.NO:739/151
1091-	1061	1172	VGMA., Def.Sultan M.E/49
1092-	1061	-	VGMA., Def.NO:734/38
1093-	1061	1945	VGMA., Def.NO:1763/289
1094-	1061	-	VGMA., Def.NO:734/14
1095-	1061	-	VGMA., Def.NO:734/15
1096-	1062	1195	VGMA., Def.NO:628/509
1097-	1062	1294	VGMA., İsmihan Hatun b.Ab.187
1098-	1062	1157	VGMA., K.Sani 22/329
1099-	1062	1105	VGMA., Def.NO:623/12/6
1100-	1062	1945	VGMA., Def.NO:1763/250
1101-	1062	1939	VGMA., Def.NO:619/102
1102-	1062	1276	VGMA., Def.NO:633/273
1103-	1062	-	VGMA., Def.NO:734/179
1104-	1062	1063	VGMA., Def.NO:316/175
1105-	1062	1932	VGMA., Def.NO:615/54
1106-	1062	1268	VGMA., Def.NO:633/48
1107-	1062	1205	VGMA., Def.NO:578/240
1108-	1062	1944	VGMA., Def.NO:1966/13
1109-	1062	1944	VGMA., Def.NO:1763/152
1110-	1063	1336	VGMA., Def.NO:608/129
1111-	1063	1333	VGMA., Def.NO:607/255
1112-	1063	-	VGMA., Def.NO:2103/4/9
1113-	1063	1098	VGMA., Def.NO:623/6
1114-	1063	1160	VGMA., Harameyn 6/132
1115-	1063	1277	VGMA., Def.NO:633/314
1116-	1063	1329	VGMA., Def.NO:575/65
1117-	1063	1295	VGMA., Def.NO:570/162
1118-	1063	1936	VGMA., Def.NO:618/1
1119-	1063	1333	VGMA., Def.NO:607/255
1120-	1064	1944	VGMA., Def.NO:1763/167
1121-	1064	1333	VGMA., Def.NO:605/149
1122-	1064	1270	VGMA., Def.NO:582/258
1123-	1064	1322	VGMA., Def.NO:575/8
1124-	1064	-	VGMA., Def.NO:575/9
1125-	1064	1281	VGMA., Def.NO:583/203
1126-	1064	1098	VGMA., Def.NO:623/7
1127-	1064	1944	VGMA., Def.NO:1763/730
1128-	1064	-	VGMA., Def.NO:611/67/50
1129-	1064	1333	VGMA., Def.NO:605/149
1130-	1064	1293	VGMA., Rumeli 2/186
1131-	1064	1266	VGMA., Ana.Bas.1255/429
1132-	1064	1945	VGMA., Def.NO:1763/349
1133-	1065	1925	VGMA., Def.NO:611/120
1134-	1065	1322	VGMA., Def.NO:575/12
1135-	1065	1322	VGMA., Def.NO:575/13

<u>Sıra No</u>	<u>Te'sis Tarihi</u>	<u>Tescil Tarihi</u>	<u>Bulunduğu Arşiv ve Defter NO</u>
1136-	1065	1265	VGMA., Def.NO:733/133
1137-	1065	1945	VGMA., Def.NO:1763/181
1138-	1065	1945	VGMA., Def.NO:1763/215
1139-	1065	1945	VGMA., Def.NO:1763/248
1140-	1065	1945	VGMA., Def.NO:1763/241
1141-	1065	1945	VGMA., Def.NO:1763/222
1142-	1065	1151	VGMA., Def.NO:730/126
1143-	1065	1146	VGMA., Def.NO:624/193
1144-	1065	1945	VGMA., Def.NO:1763/327
1145-	1065	1279	VGMA., Def.NO:747/256
1146-	1065	1305	VGMA., Def.NO:988/281
1147-	1065	1177	VGMA., Def.NO:740/163
1148-	1065	1945	VGMA., Def.NO:1763/294
1149-	1065	1212	VGMA., Def.NO:579/37
1150-	1065	1206	VGMA., İst.Sani Haz./399
1151-	1066	-	VGMA., Def.NO:610/279/216
1152-	1066	1279	VGMA., Def.NO:583/119
1153-	1066	1943	VGMA., Def.NO:1763/36
1154-	1066	-	VGMA., Mahfuz 2/70 (İsm.Kay.S.)
1155-	1066	1202	VGMA., Def.NO:628/777
1156-	1066	1945	VGMA., Def.NO:1763/198
1157-	1066	1186	VGMA., Harameyn 8/111
1158-	1066	1186	VGMA., Def.NO:741/115
1159-	1066	1194	VGMA., Def.NO:627/153
1160-	1066	1945	VGMA., Def.NO:1763/201
1161-	1066	1945	VGMA., Def.NO:1763/248
1162-	1066	1939	VGMA., Müc.Ana. 35/77
1163-	1066	1268	VGMA., Def.NO:582/84
1164-	1066	1945	VGMA., Def.NO:1763/256
1165-	1066	1139	VGMA., Def.NO:735/25
1166-	1066	1268	VGMA., Def.NO:633/54
1167-	1066	1938	VGMA., Def.NO:618/78
1168-	1066	1158	VGMA., Harameyn 4/172
1169-	1066	1204	VGMA., Harameyn 9/499
1170-	1067	1185	VGMA., K.Hamis 36/311
1171-	1067	1315	VGMA., Def.NO:572/88
1172-	1067	-	VGMA., Def.NO:732/1
1173-	1067	1944	VGMA., Def.NO:1763/112
1174-	1067	-	VGMA., Def.NO:624/435
1175-	1067	1132	VGMA., Sarı Salis Muh./1143
1176-	1067	-	VGMA., Sivas Rabi Muh./279
1177-	1067	-	VGMA., Osman Ağa b.Abd.6/358
1178-	1067	1944	VGMA., Def.NO:1763/146
1179-	1067	1188	VGMA., K.Hamis 36/127
1180-	1067	1212	VGMA., Def.NO:579/39/23
1181-	1067	1944	VGMA., Def.NO:1763/157
1182-	1067	1943	VGMA., Def.NO:1763/82
1183-	1068	1255	VGMA., Def.NO:580/518
1184-	1068	1267	VGMA., Def.NO:581/2, 510
1185-	1068	1122	VGMA., Def.NO:734/71
1186-	1068	1340	VGMA., Def.NO:610/205
1187-	1068	1142	VGMA., Def.NO:624/234
1188-	1068	1188	VGMA., Sivas Rabi Muh./444
1189-	1068	1267	VGMA., Def.NO:581/510

<u>Sıra NO</u>	<u>Te'sis Tarihi</u>	<u>Tescil Tarihi</u>	<u>Bulunduğu Arşiv ve Defter NO</u>
1190-	1068	1322	VGMA., Def. NO: 575/13
1191-	1068	-	VGMA., Mahfuz (Meh. Çe.) 1
1192-	1068	-	VGMA., Def. NO: 623/217
1193-	1068	1165	VGMA., Diyarbakır Muh./181
1194-	1069	1943	VGMA., Def. NO: 1763/11
1195-	1069	1945	VGMA., Def. NO: 1763/180
1196-	1069	1945	VGMA., Def. NO: 1763/178
1197-	1069	-	VGMA., Def. NO: 623/22
1198-	1069	1263	VGMA., Def. NO: 581/282
1199-	1069	1945	VGMA., Def. NO: 1763/271
1200-	1069	-	VGMA., Mahmut Ağa b. Meh. 72/1
1201-	1069	1267	VGMA., R. Ula/269
1202-	1069	1945	VGMA., Def. NO: 1763/286
1203-	1069	1154	VGMA., K. Sani 33/166
1204-	1069	1306	VGMA., Def. NO: 586/175
1205-	1070	-	VGMA., Def. NO: 1763/251
1206-	1070	1945	VGMA., Def. NO: 1763/255
1207-	1070	1070	VGMA., Def. NO: 1760/109
1208-	1070	-	VGMA., Erzurum Sani Muh./82
1209-	1070	1942	VGMA., Def. NO: 1760/107
1210-	1070	1944	VGMA., Def. NO: 1760/334
1211-	1070	1313	VGMA., Def. NO: 572/7
1212-	1071	1165	VGMA., Def. NO: 731/95
1213-	1071	1123	VGMA., Siyah Atik Muh. 18/326
1214-	1071	1123	VGMA., Siyah Atik Muh. 18/324
1215-	1071	1135	VGMA., Def. NO: 734/144
1216-	1071	1335	VGMA., Def. NO: 616/86
1217-	1071	1945	VGMA., Def. NO: 1763/186
1218-	1071	1145	VGMA., Def. NO: 624/220
1219-	1071	1945	VGMA., Def. NO: 1763/206
1220-	1071	1945	VGMA., Def. NO: 1763/211
1221-	1071	1321	VGMA., Rumeli 49/180
1222-	1071	1126	VGMA., Siyah Atik Muh./301
1223-	1071	1126	VGMA., Siyah Atik Muh./353
1224-	1071	1168	VGMA., Def. NO: 739/107
1225-	1071	-	VGMA., Def. NO: 624/224
1226-	1071	1945	VGMA., Def. NO: 1763/328
1227-	1071	1251	VGMA., Def. NO: 580/127/139
1228-	1071	1165	VGMA., Def. NO: 731/95
1229-	1071	1273	VGMA., Def. NO: 582/369
1230-	1071	1294	VGMA., Def. NO: 747/479
1231-	1071	1106	VGMA., Def. NO: 315/244
1232-	1071	1091	VGMA., Ahkamı Haram./316
1233-	1071	1091	VGMA., Def. NO: 316/264
1234-	1071	1944	VGMA., Def. NO: 1763/105
1235-	1071	1944	VGMA., Def. NO: 1763/106
1236-	1071	1175	VGMA., Harameyn 7/3
1237-	1072	1180	VGMA., Harameyn 7/453
1238-	1072	1271	VGMA., Def. NO: 747/200
1239-	1072	1155	VGMA., Def. NO: 623/141
1240-	1072	1155	VGMA., Def. NO: 623/142
1241-	1072	1155	VGMA., Def. NO: 623/144
1242-	1072	1322	VGMA., Def. NO: 575/4/2
1243-	1072	1945	VGMA., Def. NO: 1763/176

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
1244-	1072	1269	VGMA., Def. NO: 582/181
1245-	1072	1145	VGMA., Def. NO: 624/221/227
1246-	1072	1942	VGMA., Def. NO: 618/1, 75
1247-	1072	1944	VGMA., Def. NO: 1763/134
1248-	1072	1945	VGMA., Def. NO: 1760/215
1249-	1072	1124	VGMA., Def. NO: 623/120
1250-	1072	1288	VGMA., Def. NO: 585/54
1251-	1072	1945	VGMA., Def. NO: 1763/247
1252-	1072	1336	VGMA., Def. NO: 608/1, 123
1253-	1072	1273	VGMA., Def. NO: 633/224
1254-	1072	1330	VGMA., Def. NO: 608/2, 23
1255-	1072	-	VGMA., Darüs. Ağa Mehmet Ağa/1
1256-	1072	1945	VGMA., Def. NO: 1763/343
1257-	1072	1337	VGMA., Mic. Ana. 23/375; 610/125
1258-	1073	1135	VGMA., K. Ula 32/250
1259-	1073	-	VGMA., Dolap 50 (Mustafa Ağa) (1614)
1260-	1073	1315	VGMA., Def. NO: 572/77
1261-	1073	1322	VGMA., Def. NO: 575/7
1262-	1073	1209	VGMA., Def. NO: 629/278
1263-	1073	1252	VGMA., Def. NO: 633/256
1264-	1073	-	VGMA., Def. NO: 988/219
1265-	1073	1214	VGMA., Def. NO: 744/112
1266-	1073	-	VGMA., Def. NO: 649/21
1267-	1073	-	VGMA., Def. NO: 599/7
1268-	1073	-	VGMA., Def. NO: 592/209
1269-	1073	1088	VGMA., Atik Sarı Ali K. 88/272
1270-	1073	1129	VGMA., Def. NO: 623/188
1271-	1073	1214	VGMA., Ana. Hatice Sul. /215
1272-	1073	1945	VGMA., Def. NO: 1763/327
1273-	1073	1146	VGMA., Meh. Hüdai Def. /17
1274-	1073	1252	VGMA., K. Samin 39/256
1275-	1073	1274	VGMA., Ana. Baş. 1267/399
1276-	1074	1320	VGMA., Def. NO: 593/73
1277-	1074	1322	VGMA., Def. NO: 575/9
1278-	1074	1322	VGMA., Def. NO: 575/7
1279-	1074	1169	VGMA., Def. NO: 731/186
1280-	1074	1074	VGMA., Def. NO: 731/187
1281-	1074	1142	VGMA., Def. NO: 624/232
1282-	1074	1276	VGMA., Def. NO: 583/513
1283-	1074	1115	VGMA., Def. NO: 734/31
1284-	1074	1174	VGMA., Atik Şam Muh. /251
1285-	1074	-	VGMA., Koy. Av. Alışan/497
1286-	1074	1179	VGMA., Def. NO: 732/22
1287-	1074	1209	VGMA., Def. NO: 610/266
1288-	1074	1074	VGMA., Def. NO: 316/240
1289-	1074	1157	VGMA., K. Ula 32/145
1290-	1074	1164	VGMA., Ah. Far. (1160/1164), 299
1291-	1075	-	VGMA., Def. NO: 649/21
1292-	1075	1271	VGMA., Def. NO: 747/202
1293-	1075	-	VGMA., Atik Ordu Def. 83/231
1294-	1075	1075	VGMA., Def. NO: 617/231
1295-	1075	1322	VGMA., Def. NO: 575/7-10
1296-	1075	1322	VGMA., Def. NO: 575/7-9
1297-	1075	1322	VGMA., Def. NO: 575/7-8

<u>Sıra NO</u>	<u>Tecsis Tarihi</u>	<u>Tescil Tarihi</u>	<u>Bulunduğu Arşiv ve Defter NO</u>
1298	1075	1322	VGMA., Def.NO:575/15
1299	1075	1322	VGMA., Def.NO:575/14
1300-	1075	1322	VGMA., Def.NO:575/13
1301-	1075	1322	VGMA., Def.NO:575/12
1302-	1075	1322	VGMA., Def.NO:575/11
1303-	1075	1322	VGMA., Def.NO:575/9
1304-	1075	1317	VGMA., Def.NO:592/166
1305-	1075	1943	VGMA., Def.NO:1763/94
1306-	1075	1308	VGMA., Def.NO:571/40
1307-	1075	1075	VGMA., Av.Har(Ömer Ef)/242
1308-	1075	1178	VGMA., Def.NO:740/255
1309-	1075	1179	VGMA., Def.NO:740/375
1310-	1075	1188	VGMA., Mirzazade/66;740/66
1311-	1075	1308	VGMA., Def.NO:571/39
1312-	1075	1212	VGMA., Def.NO:629/495
1313-	1076	-	VGMA., Def.NO:572/1976
1314-	1076	1943	VGMA., Def.NO:1763/18
1315-	1076	1943	VGMA., Def.NO:618/1,140
1316-	1076	1945	VGMA., Def.NO:1763/200
1317-	1076	1076	VGMA., Def.NO:316/8
1318-	1076	1944	VGMA., Def.NO:1763/156
1319-	1076	1264	VGMA., Def.NO:632/439
1320-	1076	1290	VGMA., Def.NO:747/383
1321-	1077	-	VGMA., Def.NO:611/47/32
1322-	1077	1099	VGMA., Haram.Kuy.Av./47
1323-	1077	-	VGMA., Def.NO:2152/140
1324-	1077	1322	VGMA., Def.NO:575/13
1325-	1077	1089	VGMA., Def.NO:317/215
1326-	1077	1949	VGMA., Def.NO:1763/204
1327-	1077	1945	VGMA., Def.NO:1763/214
1328-	1077	1303	VGMA., Def.NO:570/237
1329-	1077	1177	VGMA., Def.NO:626/2,675
1330-	1077	1202	VGMA., Def.NO:628/790
1331-	1077	1945	VGMA., Def.NO:1763/282
1332-	1077	1157	VGMA., K.Ula 32/147
1333	1078	1260	VGMA., Def.NO:747/45
1334-	1078	1260	VGMA., Def.NO:747/47
1335-	1078	1078	VGMA., Def.NO:469/134
1336-	1078	1926	VGMA., Def.NO:609/383
1337-	1078	1260	VGMA., Def.NO:747/73/44
1338-	1078	1089	VGMA., Harameyn Ahkarn/217
1339-	1078	-	VGMA., Def.NO:649/22
1340-	1078	1199	VGMA., Sivas Atik/147
1341-	1078	1944	VGMA., Def.NO:1763/160
1342-	1078	1945	VGMA., Def.NO:1763/273
1343-	1078	1203	VGMA., Def.NO:578/239
1344-	1078	1203	VGMA., Ana.Baş.1195/238/239
1345-	1078	1191	VGMA., Def.NO:987/233
1346-	1078	1196	VGMA., Def.NO:987/244
1347-	1078	1190	VGMA., Rumeli/24
1348-	1078	1231	VGMA., Def.NO:628/691
1349-	1078	-	VGMA., Def.NO:641/155/59
1350-	1079	-	VGMA., Def.NO:649/22
1351-	1079	1214	VGMA., Harameyn 11/42

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
1352-	1079	1214	VGMA., Harameyn 11/109
1353-	1079	-	VGMA., Def.NO:744/33/17
1354-	1079	1079	VGMA., Def.NO:316/56
1355-	1079	1945	VGMA., Def.NO:1763/323
1356-	1079	1944	VGMA., Def.NO:1763/170
1357-	1079	1944	VGMA., Def.NO:1763/162
1358-	1080	1282	VGMA., Ana.Baş.1276/284
1359-	1080	-	VGMA., Def.NO:649/18
1360-	1080	-	VGMA., Def.NO:617/166
1361-	1080	-	VGMA., Atik Ordu Def.46/76
1362-	1080	1181	VGMA., Def.NO:740/469
1363-	1080	1261	VGMA., Def.NO:632/368
1364-	1080	1261	VGMA., Def.NO:632/371
1365-	1080	1160	VGMA., Def.NO:731/45
1366-	1080	1124	VGMA., Def.NO:730/1
1367-	1080	1187	VGMA., Def.NO:627/88
1368-	1080	1943	VGMA., Def.NO:618/1,110
1369-	1080	1272	VGMA., Def.NO:633/189
1370-	1080	1272	VGMA., Def.NO:633/189
1371-	1080	1282	VGMA., Def.NO:583/281/214
1372-	1080	1142	VGMA., Def.NO:625/76
1373-	1080	1945	VGMA., Def.NO:1763/233
1374-	1080	1945	VGMA., Def.NO:1763/326
1375-	1080	1134	VGMA., Def.NO:730/32
1376-	1080	1937	VGMA., Def.NO:617/166
1377-	1080	1937	VGMA., Müc.Ana. 32/167
1378-	1081	1274	VGMA., Def.NO:633/81,244
1379-	1081	1210	VGMA., Girit Def./37
1380-	1081	-	VGMA., Karmıza Rumeli/10
1381-	1081	1267	VGMA., Def.NO:633/12/25
1382-	1081	1272	VGMA., Def.NO:633/191
1383-	1081	1106	VGMA., Sarı Atik 41/351
1384-	1081	1284	VGMA., Def.NO:510/102
1385-	1081	-	VGMA., Def.NO:1988/100/67
1386-	1081	1103	VGMA., Def.NO:315/50
1388-	1081	1205	VGMA., K.Sadis 36/10
1389-	1081	1332	VGMA., Def.NO:605/97
1390-	1081	1302	VGMA., Def.NO:570/226
1391-	1081	1944	VGMA., Def.NO:1763/126
1392-	1082	-	VGMA., Def.NO:641/149/54
1393-	1082	1182	VGMA., Def.NO:740/471
1394-	1082	-	VGMA., Def.NO:633/318
1395-	1082	1213	VGMA., Def.NO:579/100/41
1396-	1082	1288	VGMA., Def.NO:570/61
1397-	1082	1272	VGMA., Def.NO:633/199/70
1398-	1082	1320	VGMA., Def.NO:573/77
1399-	1082	1264	VGMA., Def.NO:581/341
1400-	1082	1319	VGMA., Def.NO:572/117
1401-	1082	1255	VGMA., Def.NO:632/308
1402-	1082	1124	VGMA., Def.NO:734/84
1403-	1082	-	VGMA., Def.NO:1766/340
1404-	1082	1273	VGMA., Def.NO:987/285
1405-	1082	1943	VGMA., Def.NO:1763/78
1406-	1082	1158	VGMA., Def.NO:731/25

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
1407-	1082	1086	VGMA., Ahkam.Har. 1070/231
1408-	1082	-	VGMA., K.Ula. 32/8
1409-	1083	1335	VGMA., Def.NO:608/267
1410-	1083	1312	VGMA., Def.NO:987/287
1411-	1083	-	VGMA., Def.NO:633/319
1412-	1083	1165	VGMA., Def.NO:633/85
1413-	1083	1261	VGMA., Def.NO:632/373
1414-	1083	1945	VGMA., Def.NO:1763/254
1415-	1083	1943	VGMA., Def.NO:1763/35
1416-	1083	1943	VGMA., Def.NO:1763/23
1417-	1083	1135	VGMA., Def.NO:730/51
1418-	1083	1136	VGMA., Def.NO:623/253
1419-	1083	1926	VGMA., Def.NO:609/384
1420-	1083	1255	VGMA., Def.NO:632/309
1421-	1083	1945	VGMA., Def.NO:1763/341
1422-	1083	1207	VGMA., Def.NO:743/25
1423-	1083	1192	VGMA., Def.NO:627/262
1424-	1083	1192	VGMA., Def.NO:627/263
1425-	1083	1214	VGMA., Harameyn 11/38
1426-	1084	-	VGMA., Def.NO:988/267
1427-	1084	1214	VGMA., Harameyn 11/35
1428-	1084	1214	VGMA., Harameyn 11/36
1429-	1084	1294	VGMA., Def.NO:570/132
1430-	1084	1284	VGMA., Def.NO:584/63
1431-	1084	1334	VGMA., Def.NO:608/134
1432-	1084	1945	VGMA., Def.NO:1763/234
1433-	1084	1945	VGMA., Def.NO:1763/237
1434-	1084	-	VGMA., Atik Ana. 37/295
1435-	1084	-	VGMA., Atik Ana. 38/279
1436-	1084	1944	VGMA., Def.NO:1763/145
1437-	1084	1092	VGMA., Def.NO:317/265
1438-	1084	1084	VGMA., Def.NO:317/104
1439-	1084	1309	VGMA., Def.NO:571/71
1440-	1084	1945	VGMA., Def.NO:1763/183
1441-	1084	1117	VGMA., Def.NO:623/50
1442-	1085	1090	VGMA., Def.NO:317/120
1443-	1085	1089	VGMA., Def.NO:317/224
1444-	1085	1091	VGMA., Def.NO:317/249
1445-	1085	1095	VGMA., Def.NO:317/250
1446-	1085	1150	VGMA., Def.NO:626/277
1447-	1085	1288	VGMA., Def.NO:570/61
1448-	1085	1288	VGMA., Def.NO:570/62
1449-	1085	1288	VGMA., Def.NO:570/63
1450-	1085	1938	VGMA., Def.NO:618/2, 61
1451-	1085	1277	VGMA., Def.NO:633/322
1452-	1085	1945	VGMA., Def.NO:1763/247
1453-	1085	1953	VGMA., Def.NO:2108/210
1454-	1085	-	VGMA., Def.NO:734/3
1455-	1085	1945	VGMA., Def.NO:1763/351
1456-	1085	1945	VGMA., Def.NO:1763/265
1457-	1085	-	VGMA., Def.NO:624/349
1458-	1085	1945	VGMA., Def.NO:1993/7
1459-	1085	1231	VGMA., Def.NO:630/1207
1460-	1085	1945	VGMA., Def.NO:1763/276
1461-	1085	1945	VGMA., Def.NO:1763/347

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
1462-	1085	1149	VGMA., Sivas Rabi Muh./251
1463-	1086	1271	VGMA., Def.NO:633/193
1464-	1086	1309	VGMA., Def.NO:571/72
1465-	1086	1309	VGMA., Def.NO:571/73
1466-	1086	1277	VGMA., Def.NO:633/323
1467-	1086	1943	VGMA., Def.NO:1763/88
1468-	1086	-	VGMA., Muh.Ana./139
1469-	1086	1120	VGMA., Def.NO:734/56
1470-	1086	1139	VGMA., Def.NO:623/294
1471-	1086	1328	VGMA., Def.NO:573/113
1472-	1086	1230	VGMA., Def.NO:630/1174
1473-	1086	1230	VGMA., Def.NO:630/1173/1175
1474-	1086	-	VGMA., Def.NO:506/192
1475-	1086	-	VGMA., Def.NO:316/231
1476-	1086	1230	VGMA., Def.NO:630/1173-1175
1477-	1086	1096	VGMA., Sivas Sani Atik/140
1478-	1086	1446	VGMA., Def.NO:1993/41/26
1479-	1086	1945	VGMA., Def.NO:1993/10
1480-	1086	1086	VGMA., Ahkam.Har. 1076/233
1481-	1086	1194	VGMA., Def.NO:628/424
1482-	1086	1318	VGMA., Rumeli 49/150
1483-	1087	1284	VGMA., Def.NO:584/63/33
1484-	1087	1331	VGMA., Def.NO:604/65
1485-	1087	1277	VGMA., Def.NO:633/326
1486-	1087	1214	VGMA., Harameyn 11/41
1487-	1087	1321	VGMA., Def.NO:594/155
1488-	1087	1321	VGMA., Def.NO:594/140
1489-	1087	1255	VGMA., Def.NO:632/309
1490-	1087	1273	VGMA., Def.NO:633/234
1491-	1087	1137	VGMA., Kuyudat-1 Ahkam/70
1492-	1087	1122	VGMA., Def.NO:449/4,125
1493-	1087	1122	VGMA., Def.NO:449/129
1494-	1087	-	VGMA., Mahfuz(Mustafa Ağa)5/269
1495-	1087	1321	VGMA., Muc.Ana. 8/155
1496-	1087	1321	VGMA., Muc.Ana. 8/156
1497-	1087	1321	VGMA., Muc.Ana. 8/169
1498-	1088	1338	VGMA., Def.NO:609/44
1499-	1088	1215	VGMA., Def.NO:744/157
1500-	1088	-	VGMA., Def.NO:572/80
1501-	1088	1215	VGMA., Harameyn 11/159
1502-	1088	1138	VGMA., Def.NO:512/288
1503-	1088	1088	VGMA., Harameyn Ahk./215
1504-	1088	1138	VGMA., Def.NO:624/262
1505-	1088	1305	VGMA., Def.NO:570/272
1506-	1088	1248	VGMA., Def.NO:580/356
1507-	1088	1332	VGMA., Def.NO:607/54
1508-	1088	1182	VGMA., İst.Bvvel Haz./156
1509-	1088	-	VGMA., Def.NO:623/159
1510-	1088	1119	VGMA., Def.NO:624/289
1511-	1088	1332	VGMA., Def.NO:607/55
1512-	1088	1264	VGMA., Rumeli 1/191
1513-	1088	1122	VGMA., Harameyn 1/73
1514-	1088	1122	VGMA., Harameyn 1/72
1515-	1089	1122	VGMA., Atik Seyhis.Ana./45

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
1516-	1089	1313	VGMA., Def.NO:572/17
1517-	1089	1251	VGMA., Def.NO:580/140
1518-	1089	-	VGMA., Cedid Şeyhülislam Def.
1519-	1089	1263	VGMA., Def.NO:747/107
1520-	1089	1189	VGMA., Def.NO:741/234
1521-	1089	1089	VGMA., Harameyn Ahkâmı/124
1522-	1089	1985	VGMA., Def.NO:2157/132
1523-	1089	1136	VGMA., Def.NO:623/236
1524-	1089	1309	VGMA., Def.NO:590/173
1525-	1089	1268	VGMA., Def.NO:581/80
1526-	1089	1182	VGMA., İst.Evvel Haz./161
1527-	1089	1287	VGMA., Def.NO:747/360
1528-	1089	1211	VGMA., Def.NO:641/55-350
1529-	1089	1211	VGMA., Def.NO:641/55-350
1530-	1089	1311	VGMA., Def.NO:84/6-100
1531-	1089	-	VGMA., Def.NO:641/149/54
1532-	1090	1121	VGMA., Sivas Atik/103
1533-	1090	1121	VGMA., Atik Sivas/109
1534-	1090	1185	VGMA., Sivas Salis Muh./104
1535-	1090	1270	VGMA., Def.NO:633/98/36
1536-	1090	1138	VGMA., Def.NO:623/272
1537-	1090	1138	VGMA., Def.NO:623/172
1538-	1090	1160	VGMA., Def.NO:738/131
1539-	1090	1318	VGMA., Def.NO:592/206
1540-	1090	-	VGMA., Gülnuş Sul:Yah.2/67/6
1541-	1090	1090	VGMA., Sarı Atik/279
1542-	1090	-	VGMA., Def.NO:649/23
1543-	1090	-	VGMA., Def.NO:280/1 (Mahf.)
1544-	1091	-	VGMA., Def.NO:2005/391/394
1545-	1091	1269	VGMA., K.Tasi/92
1546-	1091	1198	VGMA., Def.NO:742/221
1547-	1091	1221	VGMA., Def.NO:1193/274;372/274
1548-	1091	-	VGMA., Müstakil Dolap/35
1549-	1091	1118	VGMA., Def.NO:623/30
1550-	1091	-	VGMA., Sümbül Ağa /23
1551-	1091	-	VGMA., Def.NO:649/22
1552-	1091	1153	VGMA., Def.NO:731/10
1553-	1091	1161	VGMA., Def.NO:632/81
1554-	1091	-	VGMA., Def.NO:623/62
1555-	1091	1132	VGMA., Yeşil Atik 40/131
1556-	1091	1226	VGMA., Ana.Faş.1211/438
1557-	1091	1119	VGMA., Def.NO:623/48
1558-	1091	-	VGMA., Avcı Sultan Meh.Yüs.92/1
1559-	1091	1265	VGMA., Def.NO:1768/101
1560-	1091	1265	VGMA., Def.NO:581/384
1561-	1091	-	VGMA., Def.NO:641/85
1562-	1091	-	VGMA., Mahfaz Dolap/69 (Yus.Ağa)
1563-	1091	1100	VGMA., Def.NO:341/307
1564-	1092	1281	VGMA., K.Tasi 39/368
1565-	1092	1334	VGMA., Def.NO:608/113
1566-	1092	1197	VGMA., Def.NO:987/24
1567-	1092	1196	VGMA., Harameyn Ahkâmı/81
1568-	1092	1144	VGMA., Def.NO:624/216
1569-	1092	1290	VGMA., Def.NO:570/88

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
1570-	1092	1095	VGMA., Def.NO:317/49
1571-	1092	-	VGMA., Def.NO: 641/91
1572-	1092	1162	VGMA., Muh.Ana./192
1573-	1092	-	VGMA., Mahfuz 1 (Sehrab Hatun)
1574-	1092	-	VGMA., Def.NO:641/88
1575-	1092	1219	VGMA., Def.NO:732/295
1576-	1092	1094	VGMA., Def.NO:75/5/8
1577-	1092	-	VGMA., Müstakil 92/1
1578-	1092	1135	VGMA., K.Ula. 32/235
1579-	1092	1122	VGMA., Def.NO:449/4,129
1580-	1092	1154	VGMA., Def.NO:731/5/6
1581-	1092	1213	VGMA., K.Sadis 36/511
1582-	1092	-	VGMA., Def.NO:611/106/103
1583-	1092	1927	VGMA., Def.NO:609/125
1584-	1092	1148	VGMA., Sarı Salis Muh.1472
1585-	1092	1196	VGMA., K.Hamis 36/156
1586-	1092	1094	VGMA., Def.NO:488-489/164
1587-	1093	1094	VGMA., Def.NO:489/165
1588-	1093	-	VGMA., Def.NO:623/34
1589-	1093	1260	VGMA., Def.NO:581/150
1590-	1093	-	VGMA., Def.NO:1759/195
1591-	1093	1330	VGMA., Def.NO:574/67
1592-	1093	1150	VGMA., Def.NO:625/109
1593-	1093	1331	VGMA., Def.NO:574/67
1594-	1093	1152	VGMA., Def.NO:625/117
1595-	1093	1335	VGMA., Def.NO:608/2,273
1596-	1093	1120	VGMA., Def.NO:734/59
1597-	1093	1207	VGMA., Rumeli 1/61
1598-	1093	1321	VGMA., Def.NO:734/48
1599-	1093	1267	VGMA., V.Tasi 39/19
1600-	1093	-	VGMA., Mahfuz 2/67,1 (Gülnuş)
1601-	1093	1142	VGMA., Sarı Salis Muh./106
1602-	1093	1168	VGMA., Sivas Rabi Muh.334
1603-	1093	1219	VGMA., Def.NO:744/421
1604-	1093	-	VGMA., Def.NO:641/97
1605-	1093	1219	VGMA., Def.NO:744/425
1606-	1093	-	VGMA., Def.NO:628/486
1607-	1093	1188	VGMA., K.Hamis 36/74
1608-	1093	1941	VGMA., Def.NO:1759/195
1609-	1093	1141	VGMA., Def.NO:1759/196
1610-	1093	1122	VGMA., Harameyn 1/172
1611-	1093	1263	VGMA., Ana.Baş. 1255/315
1612-	1093	1103	VGMA., Kuyudat.Avanir 1103/47
1613-	1093	1124	VGMA., Def.NO:734/80
1614-	1093	1169	VGMA., Harameyn 6/122
1615-	1093	-	VGMA., Mahfuz 280/ 79
1616-	1094	1121	VGMA., Sivas Atik 130/137
1617-	1094	1144	VGMA., Def.NO:624/88
1618-	1094	1115	VGMA., Def.NO:734/25
1619-	1094	1144	VGMA., Def.NO:624/280
1620-	1094	1115	VGMA., Def.NO:734/28
1621-	1094	1115	VGMA., Def.NO:734/26-28
1622-	1094	1103	VGMA., Bayağı Ahkam/532 (Osman)
1623-	1094	1262	VGMA., Def.NO:747/93

Sıra NO	Te'sis Tarihi	Tescil Tarihi	Bulunduğu Arşiv ve Defter NO
1624-	1094	1262	VGMA., Def.NO:747/97
1625-	1094	1262	VGMA., Def.NO:747/98
1626-	1094	1269	VGMA., Def.NO:633/94
1627-	1094	-	VGMA., Def.NO:649/24
1628-	1094	1268	VGMA., Def.NO:987/273
1629-	1094	1226	VGMA., Def.NO:579/439
1630-	1094	1226	VGMA., Def.NO:579/438-440
1631-	1094	1226	VGMA., Def.NO:579/439-440
1632-	1094	-	VGMA., Mahfuz/1(Gencinhan E.)
1633-	1094	-	VGMA., Def.NO:649/24
1634-	1094	-	VGMA., Harameyn Şur.1128/61
1635-	1094	1270	VGMA., Def.NO:449/4,137
1636-	1094	1122	VGMA., Def.NO:2005/394
1637-	1094	1274	VGMA., Rumeli 1/288
1638-	1094	1094	VGMA., K.Ula. 32/1
1639-	1094	1945	VGMA., Def.NO:1763/305
1640-	1094	1094	VGMA., Def.NO:512/489
1641-	1095	-	VGMA., Def.NO:633/320
1642-	1095	1124	VGMA., Def.NO:730/3
1643-	1095	-	VGMA., Def.NO:618/1,25/16
1644-	1095	1115	VGMA., Def.NO:734/26
1645-	1095	1115	VGMA., Def.NO:734/27
1646-	1095	1115	VGMA., Def.NO:734/28
1647-	1095	1115	VGMA., Def.NO:734/29
1648-	1095	1115	VGMA., Def.NO:734/30
1649-	1095	-	VGMA., Def.NO:734/31
1650-	1095	1143	VGMA., Def.NO:1763/19
1651-	1095	1095	VGMA., Harameyn Ahkamu 1095/64
1652-	1095	1272	VGMA., Def.NO:633/198
1653-	1095	1939	VGMA., Def.NO:619/98
1654-	1095	-	VGMA., Def.NO:734/24
1655-	1095	-	VGMA., Def.NO:734/24/26
1656-	1095	1154	VGMA., Def.NO:731/5
1657-	1095	1947	VGMA., Def.NO:1993/68
1658-	1095	1945	VGMA., Def.NO:1763/208
1659-	1095	-	VGMA., Def.NO:1763/209
1660-	1095	1945	VGMA., Def.NO:1763/37
1661-	1095	1945	VGMA., Def.NO:1763/319
1662-	1095	1263	VGMA., Ana.Baş.1255/320
1663-	1095	1181	VGMA., K.Ula 32/31-33

2-Dönem Dışı (ve Diğer) Vakfiyeler ile Defterler

Hicri 843 Tarihli, Hacı Umur Bey Çelebi (Emirü'l-merhum Timurtaş Bey) Vakfı, VGMA., Def.NO:1768/36.

9 R.evvel 1024, Konya, Şeyh Ahmet b. İbrahim Vakfı, Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi (Orjinal Vakfiye).

20 Muharrem 1139, Niğde, Hamidiye (Mehmet Arif Efendi) Vakfı, VGMA., Def. NO:590/242/199.

Hicri 1053-1066 Tarihli Ahkam Defteri, VGMA., NO:1284

Hicri 1076-1063 Tarihli Ahkam Defteri, VGMA., NO:316

Hicri 1092-1095 Tarihli Ahkam Defteri, VGMA., NO:2090

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde istifade edilen belgelerin yer aldığı defter numaraları: 558 ve 136

3-Başbakanlık Arşivi'nde Alınan Belgeler:

Mühimme Defterleri Numaraları:55,60,61,64,65,67,68,69,71,73.

İbnü'l-Emin Tasnifi Evkâf Defter ve vesika numaraları:

Defter NO:126,145,160,168.

Vesika NO:18/22-a;27/1 ve 406.

Maliyeden Müdevver Defter NO:2 ve 617.

4-Yayınlanmış Vesikalar:

Altınay, Ahmet Refik, 10. Asr-ı Hicride İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayını, 1987.

-----, 11. Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı, İstanbul, 1988.

-----, Osmanlı Devrinde Rafizilik ve Bektâşilik (1558-1591), Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1932.

Majer, Hans George, Das Osmanische "Registerbuch der beschwerden" (Şikayet Defteri) vom Jahre 1675, C.I, Vien 1984.

Şeyh Ahmet el-Bedri el-Hallak, Havâdistî Dımışk el-Yevmiyye (1741-1762), Neşreden Dr. Ahmet İzzet Abdülkerim, Mısır, (Tarih Eğitimi Matbaası, bilâ tarih).

Yinanç, Refet-Elıbüyük, Mesut, Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri, 1560, Ankara, 1983.

Yücel, Yaşar, 1640 Tarihli Es'ar Defteri, Tıpkı Basım, Ankara 1982.

5-Kaynak Eserler:

Anhegger, R. ve İnalçık, H., Kanunname-i Sultanîber Muceb-ı Örf-ı Sultanî, Ankara 1956.

Ali Haydar, Tertibu's-Sunûf fi Ahkami'l-Vukûf, İstanbul 1340.

Defterdâr Sarı Mehmet Paşa, Nesayihü'l-Vüzerâ ve'l-Umerâ, (Sad. Hüseyin Rağıp Uğural) İstanbul 1987.

Evliya Çelebi, Seyahatname, C.III, İstanbul 1314.

H. Hüsameddin-İ.M. Kemal, Evkâf-ı Humâyûn Nezareti'nin Tarihçe-i Teşkilatı ve Nuzzarın Terâcim-i Ahvâli, İstanbul 1335.

Gelibolulu Mustafa Ali, Mevaidü'n-Nefâis fi Kavâidi'l-Mecâlis, (Sad. Cemil Yener) İstanbul 1975.

İbni Haldun, Mukaddime, (Çev. Zâkir Kadirî Uğur) C.III, MEBY., II. Baskı-İstanbul 1968-1970.

- İbrahim b. Muhammed (el-Halebi), Haşiyeli Mülteka'l-Ebhur, (Tıbbî Basım) İstanbul 1965.
- İzzet Molla, Mihnetkeşân, Ceride-i Havadis Matbaası, İstanbul 1266.
- Joseph von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi (Çev.M. Ata; sadeleştirilen ve özetleyen: Abdulkadir Karahan), C.I-II (Milliyet Yayını Tarih.)
- Kitab-ı Müstetâb, (Yay. Yaşar Yücel), Ankara 1974.
- Katip Çelebi, Mizanü'l-Hak Fî İhtiyari'l-Ahakk, (Haz. Orhan Şaik Gök - yay), İstanbul 1980.
- Mehmet Hamdi Efendi, Ahkam-ı Evkâf, 1327.
- Meşreb-zâde Mehmed Arif, Camîu'l-İcareteyn, İstanbul 1252.
- Koçi Bey, Risale-i Koçi Bey, (sade. Zuhurî Danişman), Ankara 1985.
- Ömer Hilmi, Ahkamü'l-Evkâf, İstanbul, 1307.
- Sıdkı, Gedikler, Dersaadet, 1325.
- Tevkiî Abdurrahman Paşa Kanunnamesi, Millî Tettebbu'lar Mecmuası, I/3 (Temmuz 1331). s.497-544.

II-İNCELEMELER VE DİĞER ESERLER:

- Akdağ, Mustafa, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, I-II, Ankara 1975.
- , Celali İsyancıları (Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası), Ankara 1975.
- , "Celali İsyancılarının Başlaması", AÜ.DTCFD., IV/1(1945)23-37.
- Akgündüz, Ahmet, İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, Ankara 1988.
- Aktüre, S. "17.Yüzyıl Başından 19.Yüzyıl Ortasına Kadarki Dönemde Anadolu Osmanlı Şehirlerinde Şehirselleşmenin Değişme Süreci", ODTÜ.MFD., 1/1(1975).
- Altundağ, Şinasi, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma", DTCFD., V/2, Ankara, 1947. s.187-197.
- Ansay, Sabri Şakir, Hukuk Tarihinde İslam Hukuku, Ankara 1958.
- Arıkan, Muzaffer, "Osmanlı Devleti'nde Ordu", Sosyal Bilgiler, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2 (Ankara 1986), s.60-63.
- Asaf Halet Çelebi, Mevlana ve Mevlevilik, İstanbul 1957.
- Ateş, Toktamış, Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı (Kuruluş Dönemi), İstanbul 1982.
- Atsız, N., Ali Bibliyografyası, İstanbul 1968.
- Barkan, Ö.L. ve Ayverdi, E.H., İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, 953 Tarihli, İstanbul 1970.

Barkan, Ö.L., "Türkiye'de Din ve Devlet İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi", Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri, Seminere Sunulan Bildiriler, TTK., (Ankara, 1975), s.49-97.

-----, Hudavendigar Livası Tahrir Defteri I, Ankara 1988.

-----, "Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı, Tarihi Bakımından: Osmanlı İmparatorluğu'nda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", İÜ.İFM. XXIII/1-2 (1962-1963) s.239-269.

-----, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", VD.II(ANKARA 1942)279-386

-----, "Timar", İA. 12/1, 286-333.

Barns, John Robert, An Introduction to Religious Foundations in the Ottoman Empire, Leiden, 1986.

Berki, A. Himmet, Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler, Ankara, 1966.

-----, Vakıflar, I, İstanbul, 1940.

-----, "İslam'da Vakıf", VD. IV/19-37.

Berki, Şakir, "Vakıfların Devlete ve Devleti Kuranlara Hizmeti", VD. VII (1968) 45-52

Beldiceanu, Nicoara, XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla, Osmanlı Devletinde Timar, (Çev. M.Ali Kılıçbay) Ankara, 1985.

Bilmen, Ömer Nasuhî, Hukuk u İslamiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, C.I-VIII (İstanbul, tarihsiz).

Bozkurt, Rıza, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri, Ankara, 1966.

Caferoğlu, Ahmet, "Türk Teâmül Hukukuna Göre, İctimai Muavenet Müessesesi", VD. II (1942), s. 185-194.

Cezar, Mustafa, Osmanlı Tarihinde Levendler, İstanbul, 1965.

Çağatay, Neşet, "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", DTCFD., V/5 (1947), s. 483-511.

-----, "Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Faiz Konusu Para Vakıfları ve Bankacılık", VD. IX, 31-56, İngilizcesi: 57-66.

Doğan, Kuban, "Anadolu Türk Şehri Tarihi Gelişmesi Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gelişmeler", VD. VII (1968),s.53-73.

Ergenç, Özer, 1580-1596 Yılları Arasında Ankara ve Konya Şehirlerinin Mukayeseli İncelenmesi Yoluyla Osmanlı Şehir Müesseseleri ve

- Sosyo Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Deneme, AÜDTCF., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1974.
- Ergenç, Özer, "1600-1615 Yılları Arasında Ankara İktisadi Faaliyetleri Tarihine Ait Araştırmalar", Türkiye İktisat Tarihi Semineri, (8-10 Haziran 1973), s.145-163.
- , "XVII Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler", OA., I (1980).
- , "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler", Türk Tarih Kongresi Bildirileri, C.II (Ankara 1981), s.1265-1274.
- , "Osmanlı Şehrinde Esnâ Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri", Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920), (Ankara, 1981), s.103-109.
- , "16. Yüzyıl Ankara'sı: Ekonomik, Sosyal Yapısı ve Kent- sel Özellikleri", Tarih İçinde Ankara, ODTÜ, Semineri, (Ankara 1981), s.49-59.
- Ergenç, Ö. ve Çadırcı, M., "Osmanlı Devletinde Yönetim", Sosyal Bilgiler, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2 (Ankara 1986), s.9-21.
- Ergenç, Özer, "Osmanlı Klasik Dönemindeki 'Eşrâf ve A'yan' Üzerine Bilgiler", OA., III (İstanbul 1982), s.105-118.
- Ergin, Osman, Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı, İstanbul Üniversitesi İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü Neşriyatı No : 3, Cumhuriyet Gazete ve Matbaası, Tarihsiz.
- , Türk Şehirlerinde İmarat Sistemi, İstanbul, 1939.
- Eskin, Şekip, Posta-Telgraf ve Telefon Tarihi, Ankara, 1942.
- Faroqi, Sureyya, Towns and Townsmen of Ottoman Anatolia: Trade, Crafts and Food Production in an Urban Setting, 1520-1650, Cambridge University Press (Cambridge Studies in Islamic Civilization), 1984.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, vd., Mezhepler ve Tarikatlar Ansiklopedisi, İstanbul, 1987.
- Cökbilgin, M.Tayyib, "Nahiye", İA., IX (İstanbul, 1988), 37-39.
- Halaçoğlu, Yusuf, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülahazalar", OA. II (1981), s. 123-132.
- Haffner, A., "Abd", İA., C. 1, s. 110-114.
- el-Hamud, Nufân Racâ, el-Asker fî Bilâdi's-Şam fi'l-Karneyni's-Sâdis Aşâr ve's-Sâbi' Aşâr el-Miladeyn, Beyrut, 1981.

- Heywood, C.J., "Some Turkish Archival Sources for the History of the Menzilhane Network in Rumeli During the Eighteenth Century", BÜD., IV-V (İstanbul 1976-1977), 39-55.
- , "The Ottoman Menzilhane and Ulak System in Rumeli in the 18th. Century", Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi, 1071-1920, (Ankara 1980) 179-186.
- İnalçık, Halil, "Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfi Sultani Hukuk ve Fatih Kanunları", AÜ.SBFD., XII/2 (1958), 102-126.
- , The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600, London, 1973
- , "Adaletnameler", TK.Belgeler, II/3-4 (1965), 49-145.
- , "Kutadgu Bilig'de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri", Reşit Rahmeti Arat İçin, (Ankara 1966), 259-271.
- , "Osmanlılarda Raiyyet Rusumu", Bellekten, XXIII/92 (1959), s.575-610.
- , "XV. Asır Türkiye İktisadi ve İctimai Tarihi Kaynakları" İÜ.İFM., XV/I-4 (1954), s.51-75.
- Introduction to Ottoman Metrology, Turcica, XV (1983).
- Karamürsel, Ziya, Osmanlı Devleti'nin Mali Tarihine Bir Bakış, Ankara, 1940.
- Carra de Vaux, "Ahlak", İA., C.I (1946), s.157.
- Kazıcı, Ziya, İslami ve Sosyal Açından Vakıflar, İstanbul, 1985.
- Keskiöglü, Osman, "Bulgaristan'da Türk Vakıfları ve Bali Efendi'nin Vakıf Paraları Hakkında Bir Mektubu", VD, IV (Ankara 1971) 90-94.
- Kozak, İbrahim Erol, Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf, İstanbul, 1985.
- Köprülü, Fuat, "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti", İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, İstanbul 1983.
- , "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamulu", VD, II (Ankara 1942), 1-32.
- el-Kubeyşî, Muhammed Ubeyd Abdullah, Ankamü'l-Vakf fi's-Seriati'l-İslamiyye, I-II, Bağdad 1977.
- Kunt, Metin-Akşin, Sina, vd., Türkiye Tarihi 3-Osmanlı Devleti (1600-1908), İstanbul 1988.
- Levis, B., Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev.M.Kıratlı), Ankara 1970.
- Lundberg, A.George, vd. (Çev.Özer Ozankaya), Sosyoloji, C.I-II, Ankara 1970.
- Macdonald, B.D., "Kaza", İA., VI (İstanbul 1988), s.493-494.

- Miroğlu, İsmet, XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı, İstanbul 1975.
- Muallim Naci, Luğat-ı Naci, İstanbul, 1978.
- Oğuzoğlu, Yusuf, XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyal Ekonomik Yapısı Üzerine Araştırma, AÜ.DTCF. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1980.
- Orhunlu, Cengiz, Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar, (Yay. Haz. S. Özbaran), İzmir 1984.
- , Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı, İstanbul 1967.
- Ortaylı, İlber, "Osmanlı Şehirlerinde Mahkeme", AÜHF. Prof. Dr. **Bülent Nuri Esener Armağan'ından Ayrı Basım** (Ankara 1977) s.245-263,
- "Osmanlı Toplum Yaşayışıyla İlgili Belgeler-Bilgiler: Kölelik" Tarih ve Toplum Dergisi, I (Ocak 1984), s.56-64.
- Özkaya, Yücel, "XVIII. Yüzyılda Menzilhane Sorunu", DTCFD., XXVIII/3-4 (Ankara 1977), s.339-368.
- Öztürk, Nazif, Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar, Ankara 1983.
- Pakalın, M. Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I-III, İstanbul 1983.
- Shaw, Stanford, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, C.I, İstanbul 1982
- Şemseddin Sami, Kamus-ı Türkî, Dersaadet, 1317.
- Toparlı, Recep, Şemseddin-i Sivasî Divanı, Sivas 1984.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, C.I-II, Ankara 1983.
- Uluçay, Çağatay, Harem, II, Ankara 1985.
- Uzunçarşılı, İ. Hakki, Kapıkulu Ocakları, I, Ankara 1984.
- Ülgener, F. Sabri, Zihniyyet ve Din-İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı, İstanbul 1981.
- Ülken, H. Ziya-Fındıkoğlu, Z. Fahri, İbni Haldun, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği", VD. IX/13-38.
- Yediyıldız, Bahaeddin, "Vakıf İncelemelerinde Metod Araştırmaları", 2. Vakıf Haftası (3-9 Aralık 1984), VGM. Yayını, Ankara 1985, s.16-18.
- , "Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri (1700-1800)", OA., III (İstanbul 1982) 143-164.
- , "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu", VD., XVIII (Ankara 1985), s.5-41.
- , "Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumunda -ki Rolü", VD., XIV (Ankara 1982), s.1-27.

- Yediyıldız, Bahaeddin, "Müesseseler-Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XV-III. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi", VD.XV, (Ankara 1982), s.23-53.
- , "Vakıf Müessesesinin XVIII. Asırda Kültür Üzerindeki Etkileri", Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920), (Yay.O.Okyar-H.İnalçık), Ankara 1980, s.157-161.
- , "Vakıf İstilahları Luğatçesi", VD., XVII(1983), s.55-60.
- , "Vakıf", İA., C.XII/2 (İstanbul 1986), s.153-172.
- , "XVIII. Asırda Türk Vakıf Teşkilatı", TED. (Prof. Dr. Tayyip Gökbilgin Hatıra Sayısı), İÜEF.Yayın, S.12 (1981-1982) İstanbul 1982, s.171-190.
- , "Sosyal Teşkilatlar Bütünlüğü Olarak Vakıf Külli-yeleri", Türk Kültürü, 219 (Mart -Nisan 1981), s.262-271.
- , Institution Du Vaqf - Au XVIII'e Siecle En Turquie -étude Socio- historique-, Ankara 1985.
- Yinanç, M.Halil, Selçuklular Devri Türkiye Tarihi I, Anadolu'nun Fethi, İstanbul 1944.
- Yücel, Yaşar, "XVI-XVII Yüzyıllarda Osmanlı İdari Yapısında Taşra Ümerasının Yerine Dair Düşünceler", Bellekten XLI (1977), s.495-506.

T A B L O L A R I N L İ S T E S İ

- 1-TABLO:1,Menş'e'lerine ve Cinsiyetlerine Göre 17.Yüzyıl Osmanlı Vakıf Kurucuları ve İmparatorluğa Dağılımları(VGM.Arşivi Fihristindeki 1663 Vakfiyeye Göre).
- 2-TABLO:2,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıf Kurucularının Asıllarına Göre İsimleri(VGM.Arşivindeki 1663 Vakfiyeye Göre).
- 3-TABLO:3,Menş'e'lerine ve Cinsiyetlerine Göre 17.Yüzyıl Osmanlı Vakıf Kurucuları ve İmparatorluğa Dağılımları(İncelenen 313 Vakfiyeye Göre).
- 4-TABLO:4,Osmanlı Toplum Yapısına Göre 17.Yüzyıl Osmanlı Vakıf Kurucuları(VGM.Arşivindeki 1663 Vakfiyeye Göre).
- 5-TABLO:5,Meslek ve Unvanlarına Göre 17.Yüzyıl Osmanlı Vakıf Kurucuları(1663 Vakfiyeye Göre).
- 6-TABLO:6,Osmanlı Toplum Yapısına Göre 17.Yüzyıl Osmanlı Vakıf Kurucuları(Bu Araştırmada Esas Alınan 313 Vakfiyeye Göre).
- 7-TABLO:7,Meslek ve Unvanlarına Göre 17.Yüzyıl Osmanlı Vakıf Kurucuları(313 Vakfiyeye Göre).
- 8-TABLO:7/1,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıf Kurucuları ve Babalarının Meslek ve Unvanlarına Göre Osmanlı Toplumunda Sosyal Hareketlilik (313 Vakfiyeye Göre).
- 9-TABLO:8/1,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıf Yöneticileri(Mütevellileri),
- 10-TABLO:8/2,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıf Yöneticileri(Nâzırları).
- 11-TABLO:9,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıf Görevlileri(Mürtezikaları) ve Vazife Kategorileri(313 Vakfiyeye Göre).
- 12-TABLO:10,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıf Mürtezikalarında Aranılan Nitelikler(313 Vakfiyeye Göre).
- 13-TABLO:11,Gelir Kaynaklarına ve Gayelerine Göre 17.Yüzyıl Osmanlı Vakıfları.
- 14-TABLO:11/1,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıflarının Te'sisinin Aylara Göre Dağılımı(313 Vakfiyeye Göre).
- 15-TABLO:12,vakıf Hukukuna Göre Osmanlı Vakıflarının Tasnifi (313 Vakfiyeye Göre).
- 16-TABLO:13,Hukuki Yapılarına ve Amaçlarına Göre 17.Yüzyıl Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Kurucuları(313 Vakfiyeye Göre).
- 17-TABLO:13/1,Genel Özelliklerine Göre 17.Yüzyıl Osmanlı Vakıfları.
- 18-TABLO:14,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıflarının Gelir Kaynakları.

T A B L O L A R I N L İ S T E S İ

- 19-TABLO:15,17.Yüzyıl Osmanlı Sanayi İmalathaneleri ve Yerleri.
- 20-TABLO:16,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıflarının Ğayri Menkul Malları.
- 21-TABLO:17,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıflarının Rusumat ve Aşar Gelirleri(313 Vakfiyeye Göre).
- 22-TABLO:18,17.Yüzyılda Te'sis Edilen Vakıfların Hayratı.
- 23-TABLO:19,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıf Kurucularının Aile Ferdlerine Tahsis Ettikleri Nakdi Gelirler (313 Vakfiyeye Göre).
- 24-TABLO:20,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıf Kurucuları Arasında Şer'i Miras Hukukuna Uymayanlar(313 Vakfiyeye Göre).
- 25-TABLO:21,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıflarının Masraf Kalemleri.
- 26-TABLO:22,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıflarında Talebelere Tahsis Edilen Burslar(313 Vakfiyeye Göre).
- 27-TABLO:23,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıflarında Dini Günlerin Kutlanışında Yapılan Harcamalar
- 28-TABLO:24,17.Yüzyıl Osmanlı Vakıflarının Gelirleri ve Giderleri.
- 29-FORM:25, Örnekleme Metoduyla Ele Alınan Vakfiyelerin İhtiva Ettikleri Bilgileri Sayısal Hale Getirmekte Kullanılan Formlara Örnek.

MENŞE'LERİNE VE CİNSİYETLERİNE GÖRE 17.YÜZYIL (993-1095) OSMANLI
VAKIF KURUCULARI VE İMPARATORLUĞA DAĞILIMLARI (VGM. ARŞİVİ FİHRİS-
TİNDEKİ 1663 VAKFIYEYE GÖRE)

		Top	%	%			
MENŞE'LERİNE GÖRE	Hür Asıllı Vakıf Kurucuları	Erkek	809	48.64	65.00		
		Kadın	272	16.35			
		TOPLAM	1081	65.00	65.00		
	Kul Asıllı Vakıf Kurucuları	Erkek	Abdullah oğlu	94	170	10.22	
			Abdülmenan oğlu	76			21.94
		Kadın	Abdullah kızı	162	195	11.72	
			Abdülmenan kızı	33			
		TOPLAM	365	365	21.94	21.94	
	Aslı Belirtilmeyenler	Erkek	175	10.52	12.44		
		Kadın	32	1.92			
TOPLAM		207	12.44	12.44			
Kurucuları Belirtilmeyen Vakıflar		10	0.60	0.60			
	TOPLAM	1663	100.00	100.00			
VAKIF KURUCULARININ İMPARATORLUĞA GÖRE DAĞILIMI							
COĞRAFI DAĞILIMA GÖRE	Payitaht	Hür Asıllı Kurucular	Erkek	446	26.81	40.22	
		Istanbul'da	Kadın	223	13.40		
	Taşra	Türkiye'de	Erkek	268	16.11	24.77	
			Kadın	31	1.86		
		Bugünkü sınırlar dışında	Erkek	95	5.71		
			Kadın	18	1.08		
		TOPLAM	1081	65.00	65.00		
	Payitaht	Kul Asıllı Kurucular	Istanbul'da	Erkek	139	8.35	19.78
				Kadın	190	11.42	
	Taşra	Türkiye'de	Erkek	19	1.14	2.16	
			Kadın	3	0.18		
		Bugünkü sınırlar dışında	Erkek	12	0.72		
			Kadın	2	0.12		
		TOPLAM	365	21.94	21.94		
	Payitaht	Aslı Belirtilmeyenler	Istanbul'da	Erkek	88	5.29	7.15
				Kadın	27	1.62	
		Kurucuları Belirtilmeyen Vakıflar		4	0.24		
	Taşra	Türkiye'de	Erkek	58	3.48	5.89	
			Kadın	2	0.12		
		Kurucuları Belirtilmeyen Vakıflar		5	0.30		
Bugünkü sınırlar dışında		Erkek	29	1.74			
		Kadın	3	0.18			
	Kurucuları Belirtilmeyen Vakıflar		1	0.06			
	TOPLAM	217	13.04	13.04			
	TOPLAM	1663	100.00	100.00			
	%						

Tablo:1

17. YÜZYIL(1693-1695) OSMANLI VAKIF KURUCULARININ ASILLARINA GÖRE İSİMLERİ
(VGM.Arsivindeki 1663 Vakfiyeye Göre)

Vakıfların isimleri	Toplam	Hür Asıllı	Kul Asıllı	Aslı Belirtil.	%	Vakıfların İşimleri	Toplam	Hür Asıllı	Kul Asıllı	Aslı Belirtil.	%
Mehmet	187	145	19	23		Naklı Yekün	728	507	114	107	
Abdül	106	83	6	17		Nuh	1	1	4	2	
Mahmut	59	47	4	8		Süleyman	26	20	3	10	
Mustafa	104	83	6	15		Davut	4	1	2		
Murtaza	2	1		1		İbrahim	37	25	3		
Ali	67	44	13	10		Zekerya	3	3	1		
Hasan	49	22	12	15		İsmail	16	15	1		
Hüseyin	44	34	5	5		Yakup	2	1	1		
Haydar	2	7	2			Yunus	1				
Ca'fer	20	11	13			İdris	1		2		
Ekteş	1	1	2			Musa	11	9	3		
Hızır	3	1				Yabya	3	1	1		
Muhammed	1	1				Adem	1	1	1		
Abdal	1	1				Salih	8	1	1		
Zülfikar	2	1				Hali	1	1	1		
Pervane	2	1				İsa	22	21	1		
Şahbey	2	1				Sinan	17	10	4		
Şahsuvar	2	1				Rıdvan	2	2	1		
Abbas	3	3				Osman	32	23	6		
Hamza	8	3				Ömer	10	7	3		
Behram	1	1				Ebubekir	11	10	1		
Rüstem	1	1				Bilal	3	3	1		
Hüsrev	6	2				Sefer	7	5	2		
Ferhad	1	1				Kasım	13	8	3		
Feridun	3	1				Recep	5	4	1		
İskender	3	1				Sa'ban	7	4	3		
Gazanfer	5	2				Ramazan	7	4	2		
Aslan	1	1				Oruç	1	1	1		
Esat	1	1				Bayram	1	1	1		
Kurt	3	1				Kamer	1	1	1		
Yavuz	1	1				Büryan	1	1	1		
Cansur	1	1				Budak	1	1	1		
Kaytas	1	1				Bali	3	2	1		
Sıyavuş	1	1				Abdi	9	7	2		
Cemal	1	1				Muhyi	5	3	1		
Ayas	1	1				Musli	2	1	1		
Yusuf	24	11	10	3		Veli	14	10	1		
TOPLAM	729	507	114	107		TOPLAM	1017	711	160	146	

17. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIF KURUCULARININ ASILLARINA GÖRE İSİMLERİ
(Vak. Arşivindeki 1663 Vakfiyeye Göre)

Vakıfların İsimleri	Toplam	Hür Asıllı	Kul Asıllı	Aslı Belirtil.	%	Vakıfların İsimleri	Toplam	Hür Asıllı	Kul Asıllı	Aslı Belirtil.	%
Nakli Yekün	1017	711	160	146		Nakli Yekün	1089	759	168	162	
Kenan	1			1		Beşir	1			1	
Canaziz	1		1			Ata	2			2	
Murat	11	5	4	2		Nizamî	2			2	
Oveys	1		1	1		Said	1			1	
Handan	2		1	1		Resul	1			1	
Çavuş	2		1			Şemseddin	5	5			
Malkoç	1					Alaaddin	1				
Sümbül	1					Avnullah	1				
Kübad	1			1		Veciheddin	3				
Aydın	1					Carullah	1				
Bostan	1					Nurullah	1				
Tımar	1					Takiyyüddin	1				
İlimarhan	1					Sahabeddin	1				
Büyüamin	1					Fazlullah	2				
Çerkez	2					Bedreddin	1				
Emre	1					Fazıl	1				
Hayri	1					Hamid	1				
Bedel	1					Abdurrahim	2		2		
Muzaffer	1					Abdülfevrah	2				
Bayazit	3			1		Abdülmeçid	1				
İvaz	1			1		Abdünnabi	1				
Hüsameddin	3			1		Abdülkadir	3			1	
Hüseyin Hüsameddin	2			4		Abdurrahman	3			1	
Muhyiddin	6					Abdussamed	5			2	
Sunullah	1					Abdulkadir	1				
Sa'deddin	1					Abdullah	4				
Taceddin	1					Abdullah	7				
Kenal	1					Abdullahbaki	6				
Calaleddin	1					Abdülaziz	1			1	
Hümet	4					Ebulfazl	1				
Mazhar	2			2		Hatipoğlu	1				
Derviş	3					Muzafferüddin	1				
İyad	2										
Sabri	1										
Nesuh	7			1							
Nesli	1			1							
T O P L A M	1099	759	168	162		T O P L A M	1154	809	170	175	

17. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIF KURUCULARININ ASILLARINA GÖRE İSİMLERİ
(VGM.Arşivindeki 1663 Vakfiyeye Göre)

362

Vakıfların İsimleri	Toplam	Hür Asıllı	Kul Asıllı	Aslı Belir.	%	Vakıfların İsimleri	Toplam	Hür Asıllı	Kul Asıllı	Aslı Belir.	%
Nakli Yekün	1154	809	170	175		Nakli Yekün	1403	977	234	192	
Ayşe	55	44	6	5		Hamide	1		1		
Fatma	49	37	10	2		İnayet	1		1		
Emine	40	14	4	2		Safiye	9	7	1		
Hatice	23	16	5	2		Fethiye	1		1		
Ümmü Gülsüm	1	1				Hayriye	1		1		
Rahime	4	4				Hacıye	1		1		
Rabia	8	5	3			Aliye	1		1		
Leryem	8	4	4			Hayrünisa	1		1		
Havva	3	2	1			Ümmühan	23	20	3		
Elif	6	5	1	1		Alemşah	1	1			
Selime	1	1				Sultan	2	1	1		
Aline	2	2				Tachatun	1	1			
Asiye	3	2	1			Şahhatun	1		1		
Kerime	3	2	1			Büryan	1		1		
Emetullah	1	1				Huma	1		1		
Raziye	14	6	8			Duran	1	1			
Zahide	6	2	3	1		İsmihan	2	2			
Rahime	6	3	2	1		Şahzaman	1	1			
Abide	3	2	1			Fahriye	2	2			
Kümine	3	3				Hanı(Hatun)	1	1			
Hayrünisa	1	1				Şahnisa	1	1			
Seliha	3	1	2	2		Hanım	1	1			
Müslime	1	1				Kaya(Hatun)	1	1			
Buhiye	2	1	1	1		Katibe	2	1	1		
Selime	1	1				Atiye	1	1			
Kamile	1	1				Kadınana	1	1			
Azize	1	1				Hace	1	1			
Şükriye	1	1				Şane(Nam)	1	1			
Saliha	7	2	5			Canan	1	1			
Hafize	1	1				Dilavar	3		1		
Hidayet	1	1				Şahidevran	1	1			
Mülayim	2	4				Üftade	1	1			
Saima	4	1	2			Aynizade	1	1			
Sakine	2	1	1			Siyavuş	2	1	1		
Afife	2	2				Mahidevran	3	1	2		
						Münteba	1	1			
TOPLAM	1403	977	234	192		TOPLAM	1481	1025	260	196	

17. YÜZYIL (1693-1695) OSMANLI VAKIF KURUCULARININ ASILLARINA GÖRE İSİMLERİ
(Vakıf Arşivindeki 1663 Vakfiyeye Göre)

4

Vakıfların İsimleri	Hür Asıllı	Kul Asıllı	Aslı Belir	%	Vakıfların İsimleri	Toplam	Hür Asıllı	Kul Asıllı	Aslı Belir	%
Naklı Yekün	1481	260	196		Naklı Yekün	1569	1065	304	200	
Zamane	3	3			Kahbube	1	1			
Kakıbe	1	1			Mecmiye	1	1			
Şehzade	1				Sehrab	2		2		
Esmâ	2				Şemsra'na	1			1	
Nesli	1				Nazenin	4		4		
Aynı	12	2			Servinaz	1				
Zeyni	3		2		Huma	2	1			
Misa	2				Meleksima	4		4		
Cemile	3				Pervane	2		2		
Katiube	1				Hüsna	1		1		
Hoban	2				Mihri	3	1			
Mihman	1				Servinaz	1				
Hori	1				Feridun	1				
Şahhoban	2				Semensima	1		1		
Şemal	1				Sunuber	1		1		
Ruh hatun	1				Perizad	2		2		
Akbelne(?)	1				Zilale	1		1		
Aleuşah	1				Mihriban	2	1			
Hondi	2				Melek	2		2		
Nurbanu	1				Saadet	1		1		
Kamer	13				Paydar	1		1		
Seyyare	2	12			Ferhunde	1		1		
Perviz	3	2			Sekerpare	1		1		
Meşpeyker	4	3			Kamuran	1		1		
Şensakamer	1	2			Gencinihan	5		5		
Şensduha	3	3			Peymane	2		2		
Malziba	2	2			Şemayil	1		1		
Meşpare	1	1			Meze'zar	1		1		
Afitab	7	5			Medaim	1		1		
Şensperi	1	1			Sunuber	2		2		
Şems	3	2			Perirubsar	1		1		
Kurşide	2	1			Servşehi	1		1		
Meşpervin	1	1			Ferzane	1		1		
Şensruhşar	2	1			Serviye	1		1		
Şensba'ra	1	1			Firuz	2		2		
					Gevher	3		3		
TOPLAM	1569	304	200		TOPLAM	1628	1094	352	202	

17. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIF KURUCULARININ ASILLARINA GÖRE İSİMLERİ
(VGM. Arşivindeki 1663 Vakfiyeye Göre)

Vakıfların isimleri	Toplam Asıllı	Hür Asıllı	Kul Asıllı	Aslı Belir.	%	Vakıfların isimleri	Toplam Asıllı	Hür Asıllı	Kul Asıllı	Aslı Belir	%
Nakli Yekün	1628	1074	352	202		Nakli Yekün					
Hatem	1										
Semence'na	1										
Sirin	1										
Humayun	1										
Muazzez	1										
Canfeda	1										
Gülistan	1										
Şukufe	1										
Yasemin	4										
Gülferah	1										
Güllakher	4										
Gülşen	1										
Lalerruh	1										
Gülmuş	1										
Badisaba	4										
Eğlence	1										
	1653	1081	365	207							

MENŞE'LERİNE VE CİNSİYETLERİNE GÖRE 17.YÜZYIL (993-1095) OSMANLI
VAKIF KURUCULARI VE İMPARATORLUĞA DAĞILIMLARI (İncelenen
313 Vakfiyeye Göre)

		Top.	%	%		
MENŞE'LERİNE GÖRE	Hür Asıllı Vakıf Kurucuları	Erkek	217	69.32	81.15	
		Kadın	37	11.82		
		TOPLAM	254	81.15	81.15	
	Kul Asıllı Vakıf Kurucuları	Erkek	9	5.75	9.26	
		Abdullah oğlu	9			
		Abdalmennan oğlu	9	18	5.75	9.26
	Kadın	Abdullah kızı	11	11	3.51	
		Abdalmennan kızı	-	-	-	
		TOPLAM	29	9.26	9.26	
	Aslı Belirtilmeyenler	Erkek	30	9.58	9.58	
	Kadın	-	0			
	TOPLAM	30	9.58	9.58		
Kurucuları Belirtilmeyen Vakıflar		-	-	-		
	TOPLAM	313	100.00	100.00		
VAKIF KURUCULARININ İMPARATORLUĞA GÖRE DAĞILIMI						
COĞRAFI DAĞILIMA GÖRE	Payıtaht	Hür Asıllı Kurucular	Erkek	47	15.01	19.48
		Istanbul'da	Kadın	14	4.47	
	Taşra	Türkiye'de	Erkek	170	54.31	61.66
			Kadın	23	7.34	
		Bugünkü sınırlar dışında	Erkek	-	-	
			Kadın	-	-	
		TOPLAM	254	81.15	81.15	
	Payıtaht	Kul Asıllı Kurucular	Erkek	8	2.55	5.11
		Istanbul'da	Kadın	8	2.55	
	Taşra	Türkiye'de	Erkek	10	3.19	4.15
			Kadın	3	0.95	
		Bugünkü sınırlar dışında	Erkek	-	-	
			Kadın	-	-	
		TOPLAM	29	9.26	9.26	
	Payıtaht	Aslı Belirtilmeyenler	Erkek	4	1.27	1.27
		Istanbul'da	Kadın	-	-	
	Taşra	Kurucuları Belirtilmeyen Vakıflar		-	-	8.30
		Türkiye'de	Erkek	26	8.30	
			Kadın	-	-	
		Kurucuları Belirtilmeyen Vakıflar		-	-	
Bugünkü sınırlar dışında		Erkek	-	-		
		Kadın	-	-		
	TOPLAM	30	9.58	9.58		
	TOPLAM	313	100.00	100.00		

Tablo:3

OSMANLI TOPLUM YAPISINA GÖRE 17. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIF KURUCULARI
(VGM.Arşivi Fihristindeki 1663 Vakfiyeye Göre)

	Toplam	%	Toplam	%
P A D İ Ő A H	21	% 1.26	187	% 11.24
DİVAN-I HÜMAYUN ÜYELEKİ	107			
SARAY MENSUBLARI	59	% 9.98		
E H İ - İ Ö R N	616	% 37.04	734	% 44.13
E H İ - İ Ö R N M E N S U B L A R I	118	% 7.09		% 68.97
E H İ - İ İ L M (İ L M İ Y E)	106	% 6.37	106	% 6.37
T A R İ K A T E R P A R I	81	% 4.87		
SADAT / İ L M İ Y E v e T A R İ K A T M E N S U B L A R I	39	% 2.34	120	% 7.21
R E A Y A	9	% 0.54	9	% 0.54
M E S L E Ğ İ V E G R U B U B E L İ R T İ L M İ Y E N L E R	507	% 30.48	507	% 30.48
T O P L A M	1663	% 100	1663	% 100

Tablo:4

MESLEK VE UNVANLARINA GÖRE 17.YÜZYIL(992-1095) OSMANLI
VAKIF KURUCULARI (1663 Vakfiyeye göre)

VAKIF KURUCULARI		Toplam	%	
NAKLİ YEKÜN		452	% 27.17	
R	Dergahı Ali Çavuşu	1		
	Dergahı Ali Bevvabı	2		
	Katibe-i Valide Sultan	1		
	Dergahı Ali Kapucubaşısı	1		
	Bevvab-ı Sultani	4		
	Hakkakbaşı	1		
	Kapucubaşı	1		
	Matbahı Amire Ustası	2		
	Serçavuşan-ı Dergahı Ali	1		
	Saray Emekdarı	3		
E	Babussaade Muhasebecisi	1		
	Hadika-i Hassa Ustası	3		
	Hasodabaşı	1		
L	Kapucular Katibi	2		
	Musahib-i Sultani	9		
	Muhasib(Haznedar)	1		
	Kethuda (Saraylı Hatun)	2		
	Hassa Bostancılar Kethudası	3		
	Valde Sultan Kethudası	4		
	Divan-ı Ali Katibi	1		
	Musahib Kethudası	1		
	Hassa Kilercibaşısı	1		
	Sadrazam Kethudası	1		
R	Umerayı Deryadan	2		
	Beşe	22		
	Çavuş	29		
	Topçu	2		
	Yeniçeri Katibi	2		
	Sekbanbaşı	8		
	Silahdar	1		
	Subaşı	3		
	Reis	5		
	Reis-i Sultani	2		
K	Korucu	3		
	Kadiasker Muhzırı	1		
	Suvari Mukabelecisi	2		
	Silahdarbaşı	1		
	Serbölük	1		
	Tezkereci	1		
	Yeniçeri Efendisi	1		
	Kapu Halifesi	1		
	Mukabele-i Suvari Halifesi	2		
	Silahdar Katibi	4		
A	Başcı(?)	1		
	Mukataacı	1		
	Sarraçlar Katibi	1		
	Ruznamçeci	4		
	Sergicibaşı	1		
	Veznedar	1		
	Harameyn Muhasebecisi	5		
	T O P L A M		606	% 36.44

Tablo:5

MESLEK VE UNVANLARINA GÖRE 17.YÜZYIL(993-1095)OSMANLI
VAKIF KURUCULARI (1663 Vakfiyeye Göre)

		VAKIF KURUCULARI	Toplam	%
EHLİ ÖRF	NAKLİ YEKÜN		606	% 36.44
		Sultan Evkafı Cabisi	1	
		Başhalife(Efendi)	3	
		Mevkufati	2	
		Mimar	1	
	Tabib	3		
	TOPLAM	616	% 37.04	
EHLİ İLM (İlmiye)	Kadı		15	
		Müderris	6	
		Mevlana(Ulemadan)	2	
		Şeyhulkurra	2	
		Padişah Hocası	2	
		Şeyhulharem	3	
		Nasih(Vaiz)Efendi	1	
		Hafız /Efendi	1	
		İmam	1	
		Efendi	66	
		Hace (Hatun)	1	
Hoca(Havace)	1			
Müftü	2			
Katib	3			
	TOPLAM	106	% 6.37	
TARİKAT ERBABI	Şeyh		73	
		Baba	1	
		Baba Sultan	2	
		Dede	2	
		Derviş	2	
		Ahi	1	
	TOPLAM	81	% 4.87	
SARAY MENSUBLARI	Valide Sultan ve Padişah Zevcesi		21	
		Padişah Kerimesi	7	
		Padişah Dayesi	1	
		Sadrazam Validesi	1	
		Sadrazam Kerimesi	1	
		Saraylı Hatun	24	
		Şeyhülislam Zevcesi	1	
		Şeyhülislam Kerimesi	1	
		Defterdar Zevcesi	1	
		Defterdar Kerimesi	1	
	TOPLAM	59	% 3.54	
EHLİ ÖRF MENSUBLARI	Gazi		5	
		Bey Kızı	7	
		Bey Zevcesi	3	
		TOPLAM	15	% 0.90

Tablo:5

OSMANLI TOPLUM YAPISINA GÖRE 17. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIF KURUCULARI
(Bu Araştırmada Esas Alınan 313 Vakfiyeye Göre)

		Toplam	%	Toplam	%	%
P A D İ Ş A H		-	-	40	12.77	
DİVAN-I HÜMAYUN ÜYELERİ	37	40	12.77			
SARAY MENSUPLARI	3					
EHL-İ ÖRF		113	36.10			
EHL-İ ÖRF MENSUPLARI		55	17.57	168	53.67	89.13
EHL-İ İLM (İ L M İ Y E)		30	9.58	30	9.58	
TARİKAT ERBABI		35	11.18	41	13.09	
SADAT / İLMİYE ve TARİKAT MENSUPLARI		6	1.91			
R E A Y A		3	0.95	3	0.95	0.95
MESLEĞİ ve GRUBU BİLİNMEYENLER		31	9.90	31	9.90	9.90
T O P L A M		313	100.	313	100.00	100.00

Tablo:6

MEŞEK VE UNVANLARINA GÖRE 17.YÜZYIL(993-1095)OSMANLI VAKİF KURUCULARI
(313 Vakfiyeye Göre)

VAKİF KURUCULARI		Toplam	%	%	
R	DİVAN-I HEMAYUN	Vezir-i A'zam	11		11.82
		Vezir	4		
		Defterdar	6		
		Seyhülislam	3		
		Beylerbevi	6		
		Kaptan-ı Derya	2		
		Kadıasker	5		
		T O P L A M	37	11.82	
E L İ R Ö I E K L S E	F R Ö L E	Paşa	16		36.10
		Müşahib-i Şehriyari/Paşa	2		
		Bey	25		
		Dergâh-ı Ali Yenicerisi/Bey	1		
		Ağa	27		
		Darüssaade Ağası	2		
		Babüssaade Ağası	2		
		Dergâh-ı Ali Müteferrikası/Ağa	2		
		Zağarcıbaşı/Ağa	1		
		Zağarcı/Ağa	1		
		Dergâh-ı Mualla Kapucubası/Ağa	1		
		Odacıbaşı/Ağa	1		
		Saray Ağası	1		
		Hazinedar/Ağa	1		
		Hassa Bostancılar Kethüdası/Ağa	1		
		Sürre Emni/Ağa	1		
		Çavuş	9		
		Kâtib-i Serracin-i Sultanî	1		
		Bostancıbaşı	1		
		Dergâh-ı Ali Silahdarı	1		
		Divan-ı Ali Kâtibi	1		
		Ruznamçeci/Divan-ı Ali Kâtibi	1		
		Beşe/Ağa	1		
		Babüssaade Ağası Muhasebecisi	1		
		Valide Sultan Kethüdası	2		
		Hazine Kâtibi	1		
		Kethüda	3		
		Subaşı	1		
		Defter Emni	1		
		Haremeyn Muhasebecisi	2		
		Evkaf Kâtibi	1		
		Ağa/Seyyid	1		
T O P L A M	113	36.10	36.10		
	Kadı	6			
	T O P L A M	6			

Tablo:7

MESLEK VE UNVANLARINA GÖRE 17.YÜZYIL(993-1095)OSMANLI VAKIF KURUCULARI
(313 Vakfiyeye Göre)

		VAKIF KURUCULARI	Toplam		
R E L E L E L E L E L E L	E I L M (İlmîye)	NAKLİ YEKUN	6		
		Mevlana(ulema)	5		
		Müderris	5		
		Müderris/Seyyid/Şeyhoğlu	1		
		Şeyhülkurra	1		
		Padişah Hocası	1		
		Hoca	1		9.58
		Vaiz	1		
		Alim/Hafız	1		
		Hatip	1		
		Efendi	5		
		Seyyid/Efendi	2		
		T O P L A M	30	9.58	9.58
		İ B E K S A	TARİKAT ERBABI	Seyh	25
Seyyid/Şeyh	4				
Halife/Ahioglu	1				11.18
Baba	2				
Derviş/Dede	1				
Derviş	2				
T O P L A M	35			11.18	11.18
K S A	SARAY MENSUBU			Padişah Kızı	1
		Padişah Dayesi(Süt Annesi)	1		0.95
		Vezir-i A'zam Kızı	1		
		T O P L A M	3	0.95	0.95
S A	EHL-I ÖRF MENSUBLARI	Paşa Zevcesi	1		
		Cavuş Kızı	1		
		Reis Kızı	1		17.57
		Celebi	12		
		Hatun	40		
		T O P L A M	55	17.57	17.57
A R E A Y A	SADAD/FİLMİYE/ TARİKAT MENSUBU	Mollaoğlu	1		
		Babaoğlu	1		
		Seyyid	3		1.91
		Seyyidoğlu	1		
		T O P L A M	6	1.91	1.91
R E A Y A	EHL-I HİRFET	Zahrü't-Tüccar	1		
		Bezzaz	1		0.95
		Nalbant	1		
		T O P L A M	3	0.95	0.95
		Mesleği Ve Unvanı Belirtilmeyenler	31	9.90	9.90
		T O P L A M	313	100.00	100.00

Tablo:7

17. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIF YÖNETİCİLERİ (313 VAKFIYEE GÖRE)

M Ü T E V E L L İ

		160	% 49.07							
Nakdi Ücret Alanlar		95	% 29.14							
Aynı Ücret Alanlar		12	% 3.68							
Hasbi Görevliler		59	% 18.09							
Mütevelli Tayin Etmeyenler		326 (x)	% 100.00							
Toplam										
Vakıf Yöneticileri		Tevliyete Tevcih Dereceleri								
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Top %
VAKIFIN AİLE FERDLERİ VE AKRABALARI	Vakfın Kendisi	118								
	Zevci	2								
	Zevcesi	1	1							
	İsmin Tayin ettiği Evladı	23	15		1					
	Evladı-Evladı	13	78	13		1				
	İsmin Tayin ettiği evladın zukuru		8	3						
	İsmin tayin ettiği evladın inası			2	1					
	Büyükoglu		1							
	Büyükoglunun evladı			1						
	Evladının zukur ve inası	1	6	3						
	İsmin Tayin ettiği kızı	1		2						
	Inası		1	10	3					
	Inasının evladı zukuru	2	4	2	4					
	Inasının inası			1						
	Kardeşi	3	5	2	1	1				
	Hemşiresi				1		1			
	Hemşirelerinin evladı evladı		1	1	1					
	Ovey kardeşleri			1						
	Kardeşinin oğlu ve evladı	2	1	4	1	2				
	Zürriyeti/Nesli			2						
	Akrabası		1	6	2			1		
	Amcası ve evlatları	1	1	1	1					
	Damadı	3								
	Kayınpederi		1							
	Kayınbiraderleri			1						
Ütekası	7	13	23	10	5					
Ebna-ı Ütekası		4	6	16	5	2				
Toplam	177	141	84	42	14	3	1			
DEVLET GÖREVLİLERİ VE DİĞERLERİ	Vekili	1								
	Halifesi		2	1						
	Tilmizi				1					
	Mürtezika	13	8	5	2	2		1		
	İsmin tayin ettiği üçüncü şahıs	54	5	3	2	1	1			
	İsmin tayin ettiği 3. şahsın evladı		5	3	2	1				
	Tarikat mensubu		2		2	1				
	Tüccar		1							
	Niteliği belirtilenler	10	4	5	4	1			1	
	Niteliği Belirtilmeyenler	5								
	Beldenin en yüksek alimi				1	1				
	Başka Vakıf mütevellisi	3	6					1		
	Harameyn mütevellisi		1							
	Şeyhülislam	1		1		3				
	Hakimüş-şer		1	1	1		1			
	Kaledizdarı			1						
	Sarayda iznikmidli ustalar		1							
	61. oda cemaatine katıp olanlar				1					
	Hasbahçe ustaları					1				
	Nazırın re'yi					1	2			
Re'yi Hakim	3	74	25	14	11	5				
Toplam	90	50	45	30	23	10	1	1		
TOPLAM	267	191	129	72	37	13	2	1		

(x) Bazı büyük vakıflara birden fazla mütevelli tayin edilmiştir.

Tablo:8/1

17. YÜZYIL (995-1095) OSMANLI VAKIF YÖNETİCİLERİ (313 VAKFIYEYE GÖRE)

N A Z İ R

		67	%		21.40						
Nakdi Ücret Alanlar		67			% 21.40						
Aynı Ücret Alanlar		26			% 8.30						
Masli Görevliler		46			% 14.69						
Nazir Tayin Ettirenler		174			% 55.59						
Toplam		313			% 100.00						
VAKIF YÖNETİCİLERİ		Kazarete Tercih Dereceleri									
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Top	%
VAKIFIN AİLE FERDLERİ VE AKRABALARI	Vakfın Kendisi	23									
	Zevcesi	1									
	Evladı Evladı	12	14	2							
	İsmen Tayin Ettiği Evladı	6	2								
	Evladının Zukur ve/nası	2	2								
	Doğacak Erkek Evladı				1						
	İsmen Tayin Ettiği Kızı		1	1							
	İnası	1		1							
	İnasının Zukuru		1								
	Hamşireleri	-	1	-	-						
	Hamşirelerinin İnası ve Zukuru			2							
	Kardeşi	2	1		1						
	Kardeşinin Evladına			1							
	Damadları	1									
	Akrabası			1	1						
Bütün Varisleri	1										
Ütekası	1	1	4	1							
Ebna-ı Ütekası				1	1						
Toplam	50	23	12	5	1	-					
DEVLET GÖREVLİLERİ VE DİĞERLERİ	Mürtezika	8	8	2	1						
	İsmen Tayin Ettiği Üçüncü Şahıs	9	1								
	Nakşebendi Fıkarası	1									
	Tarikat Şeyhi		3								
	Vakfın Halifesi	1									
	Vekili	1									
	Tüccar	1									
	Nitelikli Belirtilmeyenler	9									
	Nitelikli Belirtilenler	2	2	1							
	Ülema/A'yan/Eşraf		1								
	Yesarı Sultaniyenin 61. Oda Cemaaati	1									
	Bostancıbaşı	3									
	Yeniçeri Odabaşları	1									
	Şeyhülislam	6	2								
	Darüssaade Ağası	12	1								
	Veziriazam Olanlara		1								
	Darüssaade Kethüdası	2									
	Belde Kadısı	10		1							
	Belde Hakimi	5	1								
	Markeme Naibi		1								
Gani Cemaaati	1										
Kasaba Halkı	1										
Maalle Analisi	14	2	1								
Re'yi Hakime Kufavuz	1	3	3	5		1					
Toplam	89	26	8	6	-	1					
T.Ö.P.D.A.M.	139	49	20	11	1	1					

Tablo:9

17. YIL (1993-1995) ÖZMANTI VAKIF GÖREVLİLERİ (ÖRTEZİKALARI) ve ÜCRET (VAZİFE) KATEGORİLERİ (313 Vakfiyeye Göre)

G Ö R E V L İ L E R	HASRİ GÖREVLİLER	VAKİF ÜCRET ALANLAR	AYNI ÜCRET ALANLAR	TOPLAM GÖREVLİ SAYISI	ÜCRET ORTALAMASI (ÜZVİL BOYUNCA)	YILLIK ÜCRET TOPLAMI	Ü Ç R E T (Vazife) K A T E G O R İ L E R İ							
							1-5	6-10	11-20	21-30	31-60	61-150	151-200	
MÜTEVELLİ	12	160	95	267	8,09	743.121	114	29	11	3	1	2	-	-
MÜTEVELLİ YARDIMCISI	-	2	-	2	50	36.000	-	-	-	-	2	-	-	-
KAYMAKAM-I MÜTEVELLİ	-	5	3	8	32,8	59.040	1	1	1	1	-	1	-	-
MÜTEVELLİ-İ KEBİR	-	1	-	1	30	10.800	-	-	-	1	-	-	-	-
NAZİR	46	67	26	139	8,48	283.910,4	44	14	2	2	5	-	-	-
KATİP	-	68	5	73	5,71	150.058,8	57	6	1	3	1	-	-	-
CABI	-	95	8	103	3,49	34.176,43	90	4	1	-	-	-	-	-
ATLI CABI	-	7	3	10	10,71	38.556	1	4	2	-	-	-	-	-
PIYADE CABI	-	1	3	4	7	10.080	-	1	-	-	-	-	-	-
MUHASİB	-	2	-	2	8,05	5.799,6	1	-	1	-	-	-	-	-
MÜTEMED	-	5	-	5	8,4	15.120	1	4	-	-	-	-	-	-
VAKİF ZABİTİ	-	1	1	2	4	1.440	-	-	-	-	-	-	-	-
SARRAF	-	1	-	1	4	1.440	1	-	-	-	-	-	-	-
T O P L A M	58	414	144	616		1.389.542,2	310	63	19	10	9	3	-	-
MÜDERRİS	-	27	3	30	27,4	293.112	5	4	4	4	10	-	-	-
MUİD	-	5	1	6	4,2	9.072	5	-	-	-	-	-	-	-
MUHADDİS	-	3	-	3	36,66	39.600	-	-	1	-	2	-	-	-
ŞEYHÜLMUHADDİS	-	1	1	2	15	10.800	-	-	1	-	-	-	-	-
T O P L A M	-	36	5	41		352.584	10	4	6	4	12	-	-	-

Tablo:9

2

17. YIL (993-1095) İSMAİLİ VAKIF GÖREVLİLERİ (DİRTEZİKALARI) ve ÜCRET (VAZİFE) KATEGORİLERİ (313 Vakfiyeye Göre)

G Ö R E V L İ L E R	HASBİ GÖREVLİLER	NAKİT ÜCRET ALANLAR	AVNİ ÜCRET ALANLAR	TOPLAM GÖREVLİ SAYISI	ÜCRET ORTALAMASI (VÜZYL BOYUNCA)	YILLIK ÜCRET TOPLAMI	ÜCRET (Vazife) KATEGORİLERİ							
							1-5	6-10	11-20	21-30	31-60	61-150	151-200	
NAKLİ YEKÜN	-	36	5	41		352.584	10	4	6	4	12	-	-	-
HADİS MÜDERRİSİ	-	1	-	1	40	14.400	-	-	-	-	1	-	-	-
MÜDERRİS İS İAM	-	1	-	1	30	10.800	-	-	-	1	-	-	-	-
SEYHÜLKURRA	-	12	2	14	13,11	66.074,4	1	6	3	2	-	-	-	-
MUALLİM	-	78	3	81	5,31	154.839,6	51	24	3	-	-	-	-	-
HALİFE-İ MEKTEB	-	48	-	48	2,93	50.630,4	46	2	-	-	-	-	-	-
MUALLİM-İ SANİ	-	1	-	1	22,22	7.999,2	-	-	-	1	-	-	-	-
MUALLİM-İ SALİS	-	1	-	1	26,66	9.597,6	-	-	-	1	-	-	-	-
HADİŞHAN	-	2	-	2	66,66	47.995,2	-	-	-	-	-	2	-	-
HAFİZ-İ KÜTÜB	-	14	1	15	5,64	30.456	10	2	1	-	-	-	-	-
MESNEVİHAN	-	2	-	2	2,56	1.843,2	2	-	-	-	-	-	-	-
MUHAMMEDİYEHAN	-	4	-	4	1,47	2.116,8	4	-	-	-	-	-	-	-
MÜCEVVD	-	1	-	1	7	2.520	-	1	-	-	-	-	-	-
MÜEZZİD-İ KÜTÜB	-	1	-	1	2	720	1	-	-	-	-	-	-	-
BAŞ HALİFE (Darülhadis)	-	1	-	1	2,66	957,6	1	-	-	-	-	-	-	-
HALİFE-İ SANİ (")	-	1	-	1	2,66	957,6	1	-	-	-	-	-	-	-
HALİFE-İ SALİS (")	-	1	-	1	2,66	957,6	1	-	-	-	-	-	-	-
MUFAHİM	-	-	1	1	1	360	-	-	-	-	-	-	-	-
MUALLİMHANE FERRAŞI	-	1	-	1	1	360	1	-	-	-	-	-	-	-
BEVVAB (kutubhannenin)	-	1	-	1	8,66	3.117,6	-	1	-	-	-	-	-	-
BEVVAB (Darülkurranın)	-	1	-	1	2	720	1	-	-	-	-	-	-	-
BEVVAB (Darülhadisin)	-	1	-	1	2	720	1	-	-	-	-	-	-	-
BEVVAB (Medresenin)	-	12	3	15	3	16.200	11	1	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	-	221	15	236		776.926,8	143	41	13	10	13	2	-	-

Tablo:9

17. AYIL (993-1095) KAMALI VAKIF GÖREVLİLERİ (ÜRTZİKALARI ve İTİET (VAZİFE)KATEGORİLERİ(313 Vakfiyeye Göre)

GÖREVLİLER	HASEPİ GÖREVLİLER	NAKİT ÜCRET ALANLAR	AYNI ÜCRET ALANLAR	TOPLAM GÖREVLİ SAYISI	ÜCRET ORTALAMASI (YÜZLÜ BOYUNCA)	YILLIK ÜCRET TOPLAMI	ÜCRET (Vazife) KATEGORİLERİ							
							1-5	6-10	11-20	21-30	31-60	61-150	151-200	
NAKİT YEKÜN	-	221	15	236		776.926,8	143	41	13	10	13	2	-	-
BEVAB(Mektebin)	-	3	-	3	8,9	9.612	2	-	-	1	-	-	-	-
FERRAŞ(Medresenin)	-	5	-	5	1,6	2.880	5	-	-	-	-	-	-	-
FERRAŞ(Darülhadis'in)	-	1	-	1	2	720	1	-	-	-	-	-	-	-
SAKA(Medresenin)	-	4	-	4	275	3.960	4	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	-	234	15	249		794.098,8	155	41	13	11	13	2	-	-
SEYH	-	22	8	30	9,48	102.384	9	8	5	-	-	-	-	-
HALİFE	-	-	1	1	4	1.440	-	-	-	-	-	-	-	-
DERVİŞ	-	20	-	20	6,5	46.800	15	-	5	-	-	-	-	-
DEDE	-	1	-	1	7	2.520	-	1	-	-	-	-	-	-
TEVHİDHAN	-	19	16	35	2,57	32.382	17	2	-	-	-	-	-	-
MÜSEBBİH	-	29	-	29	2,62	27.352,8	26	3	-	-	-	-	-	-
SERMÜSEBBİH	-	1	-	1	1	360	1	-	-	-	-	-	-	-
ZAKİR	-	5	1	6	1,1	1.980	5	-	-	-	-	-	-	-
SERZAKİRAN	-	1	-	1	2	720	1	-	-	-	-	-	-	-
DUAHAN(Semadan sonra)	-	1	-	1	0,3	108	1	-	-	-	-	-	-	-
MÜNSİD(-i Kelami Eka- biri Mesayih)	-	1	-	1	1,2	432	1	-	-	-	-	-	-	-
ABKEŞ(Zaviyenin)	-	1	-	1	2	720	1	-	-	-	-	-	-	-
FERRAŞ(")	-	1	-	1	2	720	1	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	-	102	26	128		217.918,8	98	14	10	-	-	-	-	-

17.Y'ZYIL (992-1092) 63'A LI VAKIF G'REVLİLERİ (D'RTZİKALARI) ve ÜCRET (VAZİFE)KATİFFİLERİ(313 Vakfiyeye Göre)

4

G'REVLİLER	HASEBİ G'REMLER	VAKİF ÜCRET ALINAR	AVNİ ÜCRET ALINAR	TOPLAM G'REMLİ SAYISI	ÜCRET ORTALA MSİ (Y'ZYIL BOYUNCA)	YILLIK ÜCRET TOPLAMI	ÜCRET (Vazife) KATEGORİLERİ						
							1-5	6-10	11-20	21-30	31-60	61-150	151-200
NAKLİ YEKÜN	-	102	26	128	-	217918,8	98	14	10	-	-	-	-
BEVVAB (Zaviyenin)	-	1	-	1	2	720.-	1	-	-	-	-	-	-
FERRAŞ (Teknenin)	-	1	-	1	2	720.-	1	-	-	-	-	-	-
ÇORBAÇI	-	1	-	1	1	360.-	1	-	-	-	-	-	-
İBRİK'DAR (Mevlevihane)	-	1	-	1	1	360.-	1	-	-	-	-	-	-
SOMATÇI (Sofra seren)	-	1	-	1	1	360.-	1	-	-	-	-	-	-
PAZARCI (Pazara Giden)	-	1	-	1	1	360.-	1	-	-	-	-	-	-
T O P L A M	-	108	26	134	-	220.798,8	84	14	10	-	-	-	-
AŞÇI	-	11	-	11	3,04	12.038,4	10	-	-	-	-	-	-
ŞAKIRT (AŞÇI Yamağlı)	-	7	-	7	-	2.520.-	7	-	-	-	-	-	-
EKMEKÇİ	-	8	-	8	2,68	7.718,4	8	-	-	-	-	-	-
ŞAKIRT (Ekmeççi Yamağlı)	-	3	-	3	-	1.080.-	3	-	-	-	-	-	-
NAKİB-İ NAN	-	2	-	2	-	720.-	2	-	-	-	-	-	-
KASESOX	-	2	-	2	-	720.-	2	-	-	-	-	-	-
GENDÜMCÜ	-	2	-	2	1,5	1.080.-	2	-	-	-	-	-	-
BUĞDAY DÖKÜCÜ	-	2	-	2	-	720.-	2	-	-	-	-	-	-
NAKİB-İ AVANİ	-	3	-	3	2	2.160.-	3	-	-	-	-	-	-
KILARCI	-	6	-	6	2,16	4.165,6	6	-	-	-	-	-	-
KILAR KATİBİ	-	2	-	2	2	1.440.-	2	-	-	-	-	-	-
AMBARCI	-	2	-	2	-	720.-	2	-	-	-	-	-	-
MATBAH BEVVABI	-	1	-	1	-	360.-	1	-	-	-	-	-	-
T O P L A M	-	51	-	51	-	35.942,4	50	1	-	-	-	-	-

Tablo:9

17.YILI (993-1095) İSMİMLİ VAKIF GÖREVLİLERİ (MÜRTEZİKALARI) ve İKTİSİ (VAZİFE) KATEGORİLERİ (313 Vakfiyeye Göre)

GÖREVLİLER	HASSE GÖREVLİLER	NAKİT ÜCRET ALANLAR	AYNI ÜCRET ALANLAR	TOPLAM GÖREVLİ SAYISI	ÜCRET ORTALAMA (YÜZYIL BOYUNCA)	YILLIK ÜCRET TOPLAMI	ÜCRET (Vazife) K A T E G O R İ L E R İ							
							1-5	6-10	11-20	21-30	31-60	61-150	151-200	
NAKİT YEKÜN	-	86	1	87	-	59.011,2	85	1	-	-	-	-	-	-
HAN KANDİLGİSİ	-	1	-	1	1	360,-	1	-	-	-	-	-	-	-
AKBEŞ (Hanın)	-	1	-	1	2	720,-	1	-	-	-	-	-	-	-
ODABAŞI	-	2	-	2	11,25	8.100,-	1	-	-	-	-	-	-	-
HANCI	-	3	-	3	6,33	6.840,-	1	2	-	-	-	-	-	-
NUKKAT	-	1	-	1	2	720,-	1	-	-	-	-	-	-	-
T O P L A M		94	1	95		75.751,2	90	3	-	-	-	-	-	-
MİRAB (Su Görevlisi)	-	-	1	1	1	360,-	-	-	-	-	-	-	-	-
DOLAPÇI (Su Dolapçısı)	-	2	-	2	6	4.320,-	1	-	-	-	-	-	-	-
SUYOLCU	-	34	1	35	2,32	2.9.232,-	33	1	-	-	-	-	-	-
SU NAZARI	-	3	-	3	1,16	1.260,-	3	-	-	-	-	-	-	-
MUSLUKÇU	-	1	-	1	1,5	540,-	1	-	-	-	-	-	-	-
SAKA	-	36	-	36	2,99	38.750,4	34	2	-	-	-	-	-	-
AKBEŞ	-	21	2	23	2,44	20.203,2	21	-	-	-	-	-	-	-
SİKAYETÇİ	-	2	-	2	4	2.880,-	2	-	-	-	-	-	-	-
SEBİLCİ	-	6	-	6	3,41	7.365,6	6	-	-	-	-	-	-	-
ÇEŞME KORUCUSU	-	2	-	2	3	2.160,-	2	-	-	-	-	-	-	-
ŞADIRVANCI	-	1	-	1	2	720,-	1	-	-	-	-	-	-	-
ÇEŞMECİ	-	1	-	1	1	360,-	1	-	-	-	-	-	-	-
ÇEKAN (Su Meremetçisi)	-	1	-	1	2,66	957,6	1	-	-	-	-	-	-	-
T O P L A M		110	4	114		109.108,8	106	4	-	-	-	-	-	-

Tablo:9

17. YIL (993-1095) HÂSİ GÖREVLİLERİ (ÜRTEKALARI) ve ÜCRET (VAZİFE) KATEGORİLERİ (313 Vakfiyeye Göre)

7

G Ö R E V L İ L E R	HÂSİ GÖREVLİLER	NAHİ ÜCRET ALANLAR	AYNI ÜCRET ALANLAR	TOPLAM GÖREVLİ SAYISI	ÜCRET ORTALAMASI (YÜZYL BOYUNCA)	YILLIK ÜCRET TOPLAMI	ÜCRET (Vazife) K A T E G O R İ L E R İ								
							1-5	6-10	11-20	21-30	31-60	61-150	151-200		
NAKLİ YEKÜN	-	410	4	4	114	109.108,8	106	4	-	-	-	-	-	-	-
CERÜKES	-	1	-	1	2	720	1	-	-	-	-	-	-	-	-
T O P L A M	-	411	4	4	115	109.108,8	107	4	-	-	-	-	-	-	-
MEREMETÇİ	-	29	1	30	3,91	42.228	24	5	-	-	-	-	-	-	-
MURAKKİ	-	2	-	2	0,50	363,6	2	-	-	-	-	-	-	-	-
NECCAR	-	2	-	2	2,5	900	2	-	-	-	-	-	-	-	-
LOKES	-	3	1	4	4,33	6.235,2	2	1	-	-	-	-	-	-	-
DÜLGER	-	1	-	1	1,5	540	1	-	-	-	-	-	-	-	-
MİMAR	-	4	-	4	2,75	3.960	4	-	-	-	-	-	-	-	-
DAMCI	-	1	1	2	1	360	1	-	-	-	-	-	-	-	-
MANİ'U'N-NUKUS	-	1	-	1	1	360	1	-	-	-	-	-	-	-	-
NAKKAŞ	-	1	-	1	26,66	9.597	1	-	-	-	-	-	-	-	-
SARRAÇ	-	1	-	1	2	720	1	-	-	-	-	-	-	-	-
T O P L A M	-	45	3	48	-	65.264,4	39	6	-	-	-	-	-	-	-
PASBAN	-	12	-	12	4,08	17.625,6	6	6	-	-	-	-	-	-	-
MUSTAHAFİZ (Kalenin)	-	54	-	54	5	97.200	54	-	-	-	-	-	-	-	-
AĞA (Palanga Ağıası)	-	2	-	2	18	12.960	-	-	2	-	-	-	-	-	-
KALE KETHUDASI	-	2	-	2	11	7.920	-	1	1	-	-	-	-	-	-
T O P L A M	-	70	-	70	-	135.705,6	60	7	3	-	-	-	-	-	-

17.YILI (993-1095) CEMALİ MUKIF GÖREVLİLERİ (ÖRNEKLERİ) ve ÜCRET (VAZİFE) KATEGORİLERİ (313 Vakfiyeye Göre)

8

GÖREVLİLER	HASRİ GÖREVLİLER	NAKİT ÜCRET ALANLAR	AVNİ ÜCRET ALANLAR	TOPLAM GÖREVLİ SAYISI	ÜCRET ORTALAMASI (YÜZYIL BOYUNCA)	YILLIK ÜCRET TOPLAMI	ÜCRET (Vazife) KATEGORİLERİ							
							1-5	6-10	11-20	21-30	31-60	61-150	151-200	
NAKLİYEKUN	-	74	-	74	-	135.705,6	60	7	3	-	-	-	-	-
PALANGA KAPICISI	-	1	-	1	5	1.800.-	1	-	-	-	-	-	-	-
MUSTAFAFİZ ÇAVUŞU	-	1	-	1	6	2.160.-	-	1	-	-	-	-	-	-
KALE KAPICISI	-	1	-	1	6	2.160.-	-	1	-	-	-	-	-	-
HASTALAR BEKÇİSİ	-	1	-	1	2	720.-	1	-	-	-	-	-	-	-
T O P L A M	-	74	-	74	-	142.545,6	62	9	3	-	-	-	-	-
İMAM	-	188	26	214	814	627.105,6	114	31	12	30	1	-	-	-
MÜEZZİN	-	222	29	251	369	333.428,4	193	27	2	-	-	-	-	-
HATİB	-	83	11	94	556	188.150,4	48	29	6	-	-	-	-	-
VAİZ	2	42	-	44	723	109.317,6	15	25	2	-	-	-	-	-
DERSIAN	-	13	2	15	741	40.014.-	7	4	2	-	-	-	-	-
HOCA	-	2	-	2	307	22.158.-	-	2	-	-	-	-	-	-
MUARRİF	-	38	1	39	235	32.994.-	37	-	-	1	-	-	-	-
BAS MÜEZZİN	-	4	-	4	6	8.640.-	1	3	-	-	-	-	-	-
MÜEZZİN-İ SANİ	-	12	-	12	733	31.665,6	5	5	2	-	-	-	-	-
MÜEZZİN-İ SALKIŞ	-	3	-	3	722	7.797,6	1	2	-	-	-	-	-	-
CUMA MÜEZZİNİ	-	3	-	3	1,5	1.620.-	3	-	-	-	-	-	-	-
İMAM-İ SANİ	-	3	-	3	8,93	9.644,4	2	-	1	-	-	-	-	-
SALA MÜEZZİNİ	-	27	5	32	1,61	18.547,2	27	-	-	-	-	-	-	-
T O P L A M	2	640	74	716	-	1431.082,8	453	128	27	31	1	-	-	-

Tablo:9

17. YIL (993-1005) HAVLİ KAFİ GÖREVLİLERİ (ÜRETİKALARI) ve İCRET (VAZİFE) KATGORİLERİ (313 Vakfiyeye Göre) 9

GÖREVLİLER	HASBI GÖREVLİLER	NAKİT İCRET ALINIR	AVRUL İCRET ALINIR	TOPLAM GÖREVLİ SAYISI	İCRET ORTALAMI (YÜZYIL BOYUNCA)	YILLIK İCRET TOPLAMI	İCRET (Vazife) KATEGORİLERİ							
							1-5	6-10	11-20	21-30	31-60	61-150	151-200	
NAKİL YEKUN	2	640	74	716	-	1.431.082,8	453	128	27	31	1	-	-	-
VAKİT MUEZZİNİ	-	1	-	1	1	360	1	-	-	-	-	-	-	-
SELAHAN	-	8	-	8	1	2.880	8	-	-	-	-	-	-	-
SERMAHİL	-	41	2	43	1,82	28.173,6	41	-	-	-	-	-	-	-
VAİZ-İ CUMA	-	1	-	1	2	720	1	-	-	-	-	-	-	-
SAATÇİ (Muvakkit)	-	9	-	9	2,75	8.910	9	-	-	-	-	-	-	-
ÇİRAĞI	-	12	-	12	2,03	8.769,6	12	-	-	-	-	-	-	-
MINARE KANDİLCİSİ	-	1	-	1	0,5	180	1	-	-	-	-	-	-	-
ŞİAL	-	1	-	1	4	1.440	1	-	-	-	-	-	-	-
KANDİLCİ	-	31	1	32	2,67	23.937,2	24	7	-	-	-	-	-	-
MUKİD-İ FANOS	-	2	-	2	3	2.160	2	-	-	-	-	-	-	-
KAYYUM	-	92	9	101	2,78	101.080,8	85	7	-	-	-	-	-	-
FERRAŞ (Caminin)	-	67	3	70	2,87	72.324	63	4	-	-	-	-	-	-
BEVVAB (")	-	10	1	11	3,32	15.523,2	4	6	-	-	-	-	-	-
BEVVAB (Türbenin)	-	1	1	2	2	720	1	-	-	-	-	-	-	-
SARIKÇI (")	-	1	-	1	2	720	1	-	-	-	-	-	-	-
FERRAŞ (Kadın Görevli)	-	1	-	1	1	360	1	-	-	-	-	-	-	-
FERRAŞ (Türbenin)	-	2	-	2	2,5	1.800	2	-	-	-	-	-	-	-
TÜRBEDAR	-	17	1	18	3,11	20.152,8	16	1	-	-	-	-	-	-
BEKÇİ (Türbenin)	-	1	1	2	4	2.880	1	-	-	-	-	-	-	-
zebilkeş	-	5	-	5	4,53	8.154	1	4	-	-	-	-	-	-
MEMSA FERRAŞI	-	1	-	1	6	2.160	-	1	-	-	-	-	-	-
RİZKEŞ	-	4	-	4	2	2.880	4	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	2	949	93	1044	-	1.743.228,8	732	158	27	31	1	-	-	-

17. YIL (993-1095) İSMAİLİ VAKIF GİREVLİLERİ (ÜRETİKALARI) ve İZMET (VAZİFE) KATEGORİLERİ (313 Vakfiyeye Göre)

GİREVLİLER	HASEPİ GİREVLİLER	NAKİT ÜCRET ALANLAR	AYNI ÜCRET ALANLAR	TOPLAM GİREMLİ SAYISI	ÜCRET ORTALAMASI (YÜZYIL DOYUNCA)	YILLIK ÜCRET TOPLAMI	ÜCRET (Vazife) F A T E Ğ Ö R İ L E R İ							
							1-5	6-10	11-20	21-30	31-60	61-150	151-200	
NAKİLİ YEKÜN	2	949	93	1044	-	1.743.228.-	792	158	27	31	1	-	-	-
KENNAS	-	13	-	13	3,17	14.835,6	9	4	-	-	-	-	-	-
T O P L A M	2	962	93	1057	-	1.758.063,6	741	162	27	31	1	-	-	-
MEVLÜTHAN	-	8	2	10	2,53	9.288.-	7	-	1	-	-	-	-	-
NA'ATHAN	-	9	-	9	1,66	5.378,4	9	-	-	-	-	-	-	-
MÜVASSAHHAN	-	13	-	13	0,52	2.433,6	13	-	-	-	-	-	-	-
HEVADAR (Gazel Çeken)	-	4	-	4	0,06	86,4	4	-	-	-	-	-	-	-
BUHURDAR	-	4	-	4	2	2.880.-	4	-	-	-	-	-	-	-
T O P L A M	-	38	2	40	-	20.066,4	37	-	1	-	-	-	-	-
HAFIZ-I EZZA	-	18	-	18	1,75	11.340.-	18	-	-	-	-	-	-	-
SANDUKİ	-	1	-	1	1	360.-	1	-	-	-	-	-	-	-
CÜZHAN	-	1275	112	1387	1,98	988.653,6	1275	-	-	-	-	-	-	-
DEVIRHAN	-	148	8	156	1,82	102.211,2	148	-	-	-	-	-	-	-
DUAHAN	-	73	15	88	1,65	52.272.-	73	-	-	-	-	-	-	-
NOKTACI	-	23	2	25	1,28	11.520.-	23	-	-	-	-	-	-	-
HAFIZ-I MASAHİF	-	2	-	2	3,5	2.520.-	2	-	-	-	-	-	-	-
KARİ'	-	2	-	2	1	720.-	2	-	-	-	-	-	-	-
KUPRA	-	-	-	4	1	1.440.-	-	-	-	-	-	-	-	-
HAFIZ	-	13	-	13	1,54	3.207,2	13	-	-	-	-	-	-	-
T O P L A M	-	1555	141	1696	-	1.178.244,4	1555	-	-	-	-	-	-	-

Tablo:9

17.Y'ZYIL (993-1095) ŞAN'LII VAKIF GÖREVLİLERİ (ÜRTEZİKALARI) ve ÜCRET (VAZİFE)KATEGORİLERİ(313 Vakfiyeye Göre)

11

GÖREVLİLER	HASIL GÖREVLİLER	NAKİT ÜCRET ALANLAR	AVANİ ÜCRET ALANLAR	TOPLAM GÖREVLİ SAYISI	ÜCRET ORTALAMASI (YÜZLÜK BÖLÜNÜŞ)	YILLIK ÜCRET TOPLAMI	ÜCRET (Vazife) K A T E G O R İ L E R İ							
							1-5	6-10	11-20	21-30	31-60	61-150	151-200	
NAKİT YEKÜN	-	1555	41	1696		1.178.244	1555	-	-	-	-	-	-	-
HATİMHAN	-	148	6	154	1,82	100.900,8	147	1	-	-	-	-	-	-
HİZİBHAN	-	2	-	2	2	1.440	2	-	-	-	-	-	-	-
İHLASHAN	-	61	21	82	1,33	39.261,6	61	-	-	-	-	-	-	-
TEBAREKEHAN	-	12	3	15	1,04	5.616	12	-	-	-	-	-	-	-
YASINHAN	-	46	13	59	2,32	49.276,8	45	1	-	-	-	-	-	-
ASIRHAN	-	30	10	40	1,66	23.904	29	1	-	-	-	-	-	-
HAŞIRHAN	-	-	1	1	2	720	-	-	-	-	-	-	-	-
AMEHAN	-	6	2	8	1,25	3.600	6	-	-	-	-	-	-	-
MÜKHAH	-	10	5	15	1,7	6.120	10	-	-	-	-	-	-	-
ENAMHAN	-	10	-	10	2	7.200	10	-	-	-	-	-	-	-
NEBEHAN	-	4	2	6	1,25	2.700	4	-	-	-	-	-	-	-
FATİHAHAN	-	11	3	14	0,84	4.233,6	11	-	-	-	-	-	-	-
SALAVATHAN	-	-	2	2	2	1.440	-	-	-	-	-	-	-	-
TEKBİRHAN	-	1	-	1	1,5	540	1	-	-	-	-	-	-	-
TEMCİTHAN	-	5	-	5	5,8	10.440	3	2	-	-	-	-	-	-
FETİHHAN	-	12	-	12	1,33	5.760	12	-	-	-	-	-	-	-
KEHFHAN	-	1	-	1	2	720	1	-	-	-	-	-	-	-
MÜBELLİĞ	-	2	-	2	1	720	2	-	-	-	-	-	-	-
SALM(Vakifin Yerine)	-	1	-	1	2	720	1	-	-	-	-	-	-	-
NAMAZCI(Musalli)	-	4	-	4	1,5	2.160	4	-	-	-	-	-	-	-
MUAVVAZATEYNHAN	-	1	-	1	3	1.080	1	-	-	-	-	-	-	-
HAC VEKİLİ(Vakifin)	-	6	1	7	1,46	3.157,2	6	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	-	1928	210	2138		1.449.954	1923	5	-	-	-	-	-	-

Tablo:9

17. YIL (1993-1995) ŞEVAİLİ VAKIF GÖREVLİLERİ (ÜRTZİKALARI) ve İTİET (VAZİFE)KATEGORİLERİ(313 Vakfiyeye Göre)

12

G Ö R E V L İ L E R	HASBİ GÖREVLİLER	NAKİT ÜCRET ALANLAR	AVNİ ÜCRET ALANLAR	TOPLAM GÖREVLİ SAYISI	ÜCRET ORTALAMASI (ÜZÜYÜL DÖYÜMCA)	YILLIK ÜCRET TOPLAMI	Ü C R E T (Vazife) K A T E G O R İ L E R İ							
							1-5	6-10	11-20	21-30	31-60	61-150	151-200	
NAKLİ YEKÜN	-	1928	210	2138		1.449.954	1923	5	-	-	-	-	-	151-200
CÜZHANBAŞI (REİSİ)	-	3	-	3	1	1.080	3	-	-	-	-	-	-	-
T O P L A M	-	1931	210	2141		1.451.034	1926	5	-	-	-	-	-	-
SÜRRE EMİNİ	-	4	-	4	0,77	1.112,4	4	-	-	-	-	-	-	-
FERRAŞ (Rayza-i Mutaah)	-	1	-	1	4	1.440	1	-	-	-	-	-	-	-
MEDİNE HADEMESİ	-	1	-	1	0,33	118,8	1	-	-	-	-	-	-	-
FERRAŞ (Mescid-i Resül.)	-	1	-	1	0,33	118,8	1	-	-	-	-	-	-	-
FERRAŞ (Makkeli Ola.)	-	1	-	1	0,33	118,8	1	-	-	-	-	-	-	-
FERRAŞ (Hacerü'l-Esved)	-	3	-	3	1,23	1.328,4	3	-	-	-	-	-	-	-
FERRAŞ (Mekam-ı İbrahim)	-	1	-	1	0,66	237,6	1	-	-	-	-	-	-	-
FERRAŞ VEKİLİ (Rayza-i Mü)	-	5	-	5	1,66	2.988,8	5	-	-	-	-	-	-	-
KALIMAKAM-I FERRAŞ	-	1	-	1	3,33	1.198,8	1	-	-	-	-	-	-	-
KALIMAKAM-I ÇERAGDAR	-	2	-	2	5,33	3.837,6	-	2	-	-	-	-	-	-
KALIMAKAM-I ZEVRAK-I	-	1	-	1	3,33	1.198,8	1	-	-	-	-	-	-	-
ZEVRAK NAZIRI	-	3	-	3	0,73	795,6	3	-	-	-	-	-	-	-
ZEVRAKÇI	-	2	-	2	0,9	324	2	-	-	-	-	-	-	-
VEKİL-I HAC	-	1	-	1	3,33	11.998,8	-	-	-	-	-	-	-	-
MÜFERRİK-I ECZA (Medine)	-	1	-	1	3,33	1.198,8	1	-	-	-	-	-	-	-
CÜZHAN (Medineli Ola)	-	40	-	40	3,83	55.188	40	-	-	-	-	-	-	-
CÜZHAN (Mekkeli Ola)	-	30	-	30	4	43.200	30	-	-	-	-	-	-	-
SERMAHFİL (Mekkeli Ola)	-	1	-	1	3,33	1.198,8	1	-	-	-	-	-	-	-
SERMAHFİL (Medineli Ola)	-	1	-	1	3,33	1.198,8	1	-	-	-	-	-	-	-
T O P L A M	-	100	-	100		127.602,8	97	2	-	-	-	1	-	-

Tablo:9

17.YÜZYIL (993-1095) DEVANLI NAKİL GÖREVLİLERİ (MÜATEZİNALARI) VE ÜCRET (VAZİFE)KATEGORİLERİ(313 Vakfiyeye Göre)

GÖREVLİLER	HASBİ GÖREVLİLER	NAKİL ÜCRET ALANLAR	AVNL ÜCRET ALANLAR	TOPLAM GÖREMLİ SAVİSİ	ÜCRET ORTALAMASI (YÜZYIL BOYUNCA)	YILLIK ÜCRET TOPLAMI	ÜCRET (Vazife) KATEGORİLERİ							
							1-5	6-10	11-20	21-30	31-60	61-150	151-200	
NAKİLİ YEKÜN	-	100	-	100		127.602,8	97	2	-	1	-	-	-	-
SEHHABE MÜBAŞİRİ (Hac Yo.)	-	1	-	1	2,83	1.018,8	1	-	-	-	-	-	-	-
SAKA (Hac Yolunda)	-	1	-	1	15	5.400	-	-	1	-	-	-	-	-
MEŞALECİ (Hac Yolunda)	-	1	-	1	15	5.400	-	-	1	-	-	-	-	-
İHLASHAN	-	1	-	1	67,66	24.357,6	-	-	-	-	1	-	-	-
KURRA (Medine'de)	-	1	-	1	133	478,8	1	-	-	-	-	-	-	-
TEVHİDHAN (Medine'de)	-	1	-	1	0,22	80	1	-	-	-	-	-	-	-
NAZİR (Medine'de)	-	1	-	1	0,66	240	1	-	-	-	-	-	-	-
HATİMHAN (Mekke'de)	-	3	-	3	1	1.080	3	-	-	-	-	-	-	-
İMAM VE HATİB (Mekke'de)	-	1	-	1	3,33	1.198,8	1	-	-	-	-	-	-	-
İMAM VE HATİB (Medine'de)	-	1	-	1	3,33	1.198,8	1	-	-	-	-	-	-	-
MÜEZZİN (Mekke'de)	-	1	-	1	3,33	1.198,8	1	-	-	-	-	-	-	-
MÜFERRİK-İ ECZA (MEKKE)	-	1	-	1	3,33	1.198,8	1	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	-	114	-	114		170.453,2	108	2	2	-	1	1	-	-

Tablo:11

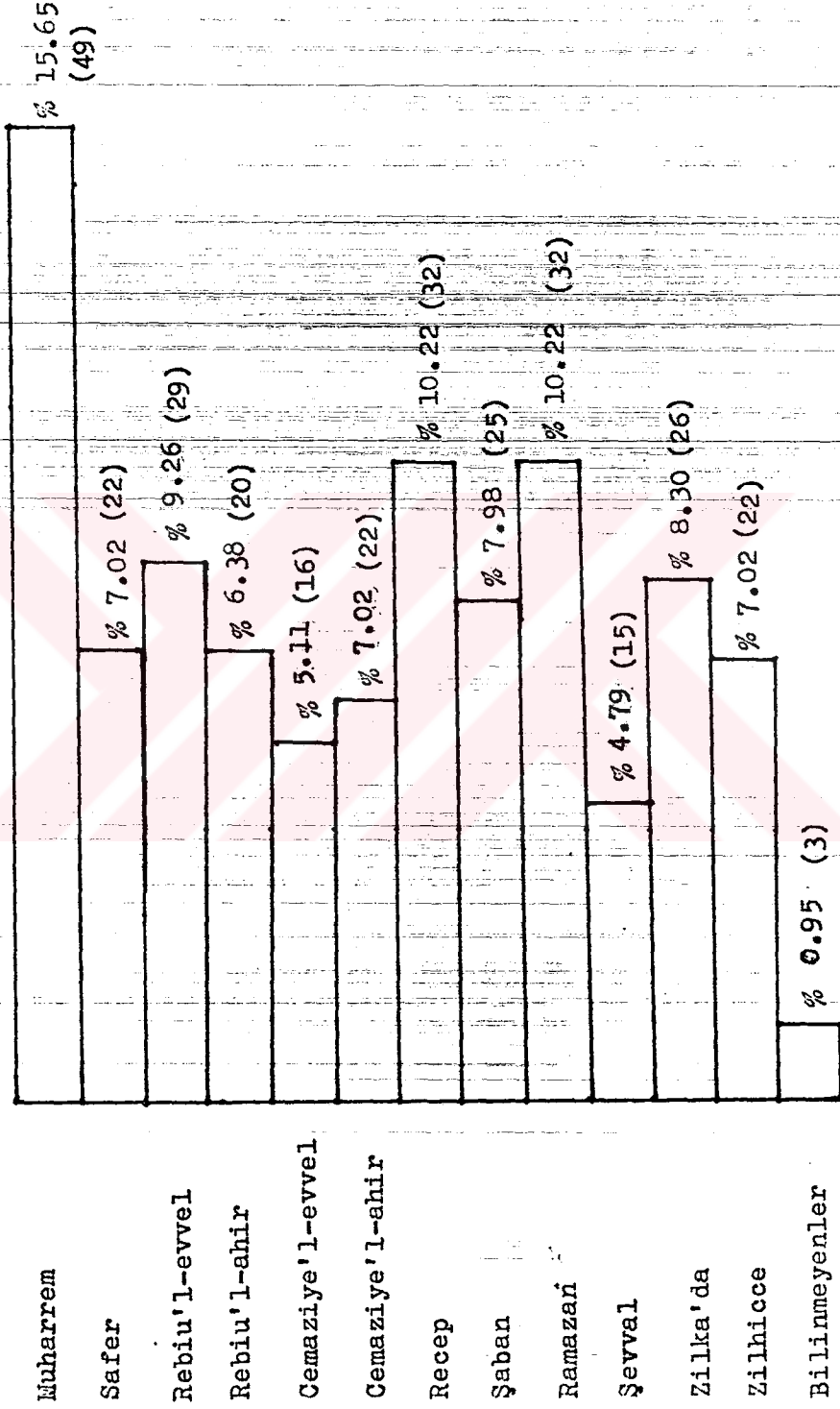
GELİR KAYNAKLARINA VE GAYELERİNE GÖRE 17. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIFLARI
(313 Vakfiyeye göre)

Gelir Kaynaklarına ve Gayelerine Göre Vakıf Türleri	Toplam	%
GAYELERİNE GÖRE :		
Hayri Vakıflar.....	72	% 23.00
Yarı Hayri Yarı Zürrî Vakıflar.....	136	% 43.45
Zürrî Vakıflar.....	105	% 33.54
T O P L A M	313	% 100.00
GELİR KAYNAKLARINA GÖRE :		
Akar Vakfı	241	%76.99
Akar ve Nukud Vakfı.....	59	%18.84
Nukud Vakfı.....	12	% 3.38
Kategorisiz (1).....	1	% 0.31
T O P L A M	313	% 100.00

1- Bir vakıf sadece kıtap vakfından ibaret olduğu için Kategorisiz olarak değerlendirildi.

Tablo:11/1

17. YÜZYIL (993 - 1095) OSMANLI VAKIFLARININ TE'SİSİNİN
AYLARA GÖRE DAĞILIMI (313 Vakfiyeye Göre)

Tablo:12

VAKIF HUKUKUNA GÖRE 17. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIFLARININ TASNIFI
(313 Vakfiyeye Göre)

VAKFİN TÜRÜ	Toplam	%
SAHİH VAKIFLAR	213	% 68.05
YARI SAHİH YARI İRSADİ VAKIFLAR	66	% 21.08
İRSADİ VAKIFLAR (1)	34	% 10.86
T O P L A M	313	% 100.00

1- Gelir kaynakları arasında karye, mekres, tarla, arazi, orman, değirmen ve başka suyu yahut 9 eşitli tuzum ve aşar vb. vergiler yer alıyorsa, o vakfiye "Yarı sahib-yarı irsadi" iken ki, vak-
fun tüm gelirleri bu tür gelirlerden ibaretsiz "İrsadi" olarak değerlendirilmiştir.

Hukuki Yapılarına ve Amaçlarına Göre 17. Yüzyıl (993-1095) Osmanlı Vakıf Kurucuları (İncelenen 313 Vakfiyeye Göre)

	Vakıf Kurucuları	Sahih Vakıflar	Yarı Sahih Yarı İrsadi Vakıflar	İrsadi Vakıflar	Zürri Vakıflar	Yarı hayri Yarı zürri Vakıflar	Hayri Vakıflar
D İ V A N - İ H U M A Y U N	Vezir-i A'zam	3	8	-	-	7	4
	Vezir	3	1	-	1	1	2
	Lefterdar	3	2	1	-	2	4
	Seyhülislam	1	2	-	-	2	1
	Beylerbeyi	2	4	-	2	3	1
	Kaptan-ı Derya	2	-	-	1	-	1
	Kadıasker	5	-	-	-	5	-
	T O P L A M	19	17	1	4	20	13
P A S A	Pasa	10	4	2	2	8	6
	Müşahib-i Şehriyari/Pasa	2	-	-	-	1	1
	Bey	8	3	14	18	6	1
	Dergâh-ı Ali Yeniçerisi/Bey	1	-	-	-	1	-
	Ağa	21	5	1	4	14	9
	Dartıssaade Ağası	2	-	-	-	-	2
	Babüssaade Ağası	1	1	-	-	2	-
	Dergâh-ı Ali Mütferrikası/Ağa	1	-	1	-	2	-
	Zağarcıbaşı/Ağa	1	-	-	-	-	1
	Zağarcı/Ağa	1	-	-	-	-	1
O D E R G Â H I	Dergâhı Mualla Kapucubası/Ağa	1	-	-	-	1	-
	Odacıbaşı/Ağa	-	1	-	-	1	-
	Saray Ağası	1	-	-	-	1	-
	Hazinedar/Ağa	1	-	-	-	-	1
	Hassa Bostancılar Kethudası/Ağa	1	-	-	-	-	1
	Sürre Emni/Ağa	1	-	-	-	1	-
	Çavuş	6	2	1	2	3	4
	Kâtib-i Serracın-ı Sultani	1	-	-	1	-	-
	Bostancıbaşı	1	-	-	-	1	-
	Dergâh-ı Ali Silahdarı	1	-	-	-	-	1
S İ L İ	Divan-ı Ali Kâtibi	1	-	-	-	1	-
	Ruznamçeci/Divan-ı Ali Kâtibi	-	1	-	-	-	1
	Beşe/Ağa	1	-	-	1	-	-
	Babüssaade Ağası Muhasebecisi	1	-	-	-	1	-
	Valide Sultan Kethudası	2	-	-	-	1	1
	Hazine Kâtibi	-	1	-	-	-	1
	Kethuda	3	-	-	-	3	-
	Subaşı	1	-	-	-	1	-
	Defter Emni	1	-	-	-	1	-
	T O P L A M	72	18	19	28	50	31
%							

Tablo:13

Hukuki Yapılarına ve Amaçlarına Göre 17. Yüzyıl (993-1095) Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Kurucuları (İncelenen 313 Vakfiyeye Göre)

KURUCU SINIFI	Vakıf Kurucuları	Sahih Vakıflar	Yarı sahit Yarı irsadi Vakıflar	İrsadi Vakıflar	Zürri Vakıflar	Yarı hayri Yarı zürri Vakıflar	Hayri Vakıflar
EHL-i ÖRF	NAKLİ YEKÜN	72	18	19	28	50	31
	Haremeyn Muhasebecisi	2	-	-	-	1	1
	Evkâf Katibi	1	-	-	-	1	-
	Ağa/Seyyid	1	-	-	-	1	-
	TOPLAM	76	18	19	28	53	32
EHL-i İLM (İlmîye)	Kadı	6	-	-	3	1	2
	Mevlana	4	1	-	3	2	-
	Müderris	3	1	1	2	1	2
	Müderris/Seyyid/Şeyhoğlu	1	-	-	-	1	-
	Şeyhülkurra	-	1	-	-	1	-
	Padişah Hocası	1	-	-	-	-	1
	Hoca	1	-	-	-	1	-
	Vaiz	-	1	-	-	1	-
	Alim/Hafız	1	-	-	-	1	-
	Hatip	1	-	-	-	1	-
	Efendi	3	2	-	3	2	-
	Seyyid/Efendi	1	1	-	1	1	-
	TOPLAM	22	7	1	12	13	5
	SARFAT ERBABI	Şeyh	14	4	7	6	18
Seyyid/Şeyh		3	-	1	1	1	2
Halife/Ahioğlu		1	-	-	-	-	1
Baba		1	1	-	-	2	-
Derviş/Dede		1	-	-	1	-	-
Derviş		2	-	-	-	1	1
TOPLAM	22	5	8	8	22	5	
SARFAT MEN.	Padişah Kızı	-	-	1	1	-	-
	Padişah Dayesi	-	1	-	-	-	1
	Vezir-i A'zam Kızı	1	-	-	-	1	-
	TOPLAM	1	1	1	1	1	1
%							

Tablo:13

GENEL ÖZELLİKLERİNE GÖRE 17. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIFLARI
(313 Vakfiyeye Göre)

Te'sis Aylarına Göre	Kurucularının Menşesine Göre					Amaçlarına Göre					Hukuki Yapılarına Göre				
	Hür Asıllı	Kul Asıllı	Aslı Belirtili	Toplam	%	Hayri Vakıflar	Yarı Hayri Vakıflar	Zürri Vakıflar	Toplam	%	Sahih Vakıflar	Yarı Sahih Vakıflar	İrsadi Vakıflar	Toplam	%
Nuharrem	38	6	5	49	15.65	13	21	15	49	15.65	29	14	6	49	15.65
Safer	17	2	3	22	7.02	1	14	7	22	7.02	14	7	1	22	7.02
Rebiulevvel	25	3	1	29	9.26	5	15	9	29	9.26	21	6	2	29	9.26
Rebiulahir	15	2	3	20	6.38	6	9	5	20	6.38	14	5	1	20	6.38
Cemaziyelevvel	16	-	-	16	5.11	1	5	10	16	5.11	13	3	-	16	5.11
Cemaziyelahir	19	3	-	22	7.02	6	11	5	22	7.02	19	1	2	22	7.02
Receb	25	-	7	32	10.22	12	11	9	32	10.22	16	8	8	32	10.22
Şaban	21	2	2	25	7.98	6	10	9	25	7.98	20	3	2	25	7.98
Ramazan	28	3	1	32	10.22	10	12	10	32	10.22	19	8	5	32	10.22
Şevval	12	2	1	15	4.79	2	11	2	15	4.79	11	1	3	15	4.79
Zilka'de	19	3	3	26	8.30	4	7	15	26	8.30	20	3	3	26	8.30
Zilhicce	17	3	2	22	7.02	6	7	9	22	7.02	16	5	1	22	7.02
Belirtilmeyen Aylar	1	-	2	3	0.95	-	3	-	3	0.95	1	2	-	3	0.95
TOPLAM	254	29	30	313	100	72	136	105	313	100	213	66	34	313	100
%	81.15	9.26	9.58	100	100	23.00	43.45	33.54	100	100	68.05	21.08	10.86	100	100

Tablo:13/1

17. YÜZYIL (H.993-1095) OSMANLI VAKIFLARININ ÖLME KAYNAKLARI
(313 Vakfiyeye Göre)

MÜLK ÇEŞİTLERİ	Mahalli		Mülk Edinme Biçimleri						Mülk Tipleri					Üstte Acedi	Her Üsttenin Vakti İhtis	Mülk Toplamı (Akçe olarak)	
	Kârde	Şerhinde	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk				Mülk Mülk
SARAY	18	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	18	5220	93.960
Menzil	9	355	18	34	24	2	2	2	2	2	2	2	2	2	364	2880	1048.320
Yalı	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	5520	5.520
Köşk	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3480	6.960
Hane (Dar-Reyt-Ev)	7	125	2	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	132	1080	142.560
Yenüchane	18	18	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	18	1440	25.920
Oda	1676	59	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	44	1676	720	1.206.720
Müteahhilin Odaları	188	14	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	188	720	135.360
Meclis	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	360	720
Zamime	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	180	180
TOPLAM	16	2336	94	88	24	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2402		2.666.220
Kârhane	1	5	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	6	4500	27.000
Muytab Kârhanesi	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	5000	20.000
Çömlekçi Kârhanesi	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4000	4.000
Boyahane	2	21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	23	10900	250.700
Çivit Boyahanesi	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	15000	15.000
Şem'ane (Muhane)	3	22	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	25	4320	108.000
Debağhane	13	13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	13	4680	60.800
Sabunhane	1	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	5	4320	21.600
TOPLAM	7	71	3	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	78		507.100

MÜLK ÇEŞİTLERİ

MÜLK ÇEŞİTLERİ

Tablo:14

17. YÜZYIL (H.993-1095) OSMANLI VAKIFLARININ ÖMÜR KAYNAKLARI
(313 Vakfiyeye Göre)

MÜLK ÖZELLİKLERİ	Maballi		Mülk Edinme Biçimleri							Mülk Türleri				Her Ünitelerin Yıllık İhtiyaçları	Gelir Toplamı (Akçe olarak)	
	Karda	Şehirde	Mülk	Mülk	Mülk	Mülk	Mülk	Mülk	Mülk	Mülk	Mülk	Mülk	Mülk			Mülk
MAKİYEKİM	31	96	18	3	-	1	-	-	-	-	74	7	17	-	127	749.340
Kireç Kuyusu	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4.320
Berat Değirmeni	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	720
Şiruşan Değirmeni	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	720
TOPLAM	31	101	20	3	-	1	-	-	-	80	7	17	-	132	755.820	
Süt ve Yoğurthane	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	2	360
Eozahane	-	11	-	3	-	-	-	-	-	5	-	4	2	-	11	540
Euzhane	5	4	-	-	-	-	-	-	-	3	-	6	6	-	9	450
Kahvehane	-	47	-	8	-	-	-	-	-	34	2	3	3	-	47	1600
Kasabhane	-	10	-	-	-	-	-	-	-	7	-	3	3	-	10	640
Sığır Salhanesi	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	640
Koyun Salhanesi	-	32	-	-	-	-	-	-	-	31	-	1	1	-	32	640
Fırın	6	67	3	4	1	-	-	-	-	54	3	8	8	-	73	3600
Francala Fırını	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3600
Çörek Fırını	-	4	-	2	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	4	3600
Has Ekmek Fırını	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3600
Eörekçi Fırını	-	3	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	1	-	3	3600
Pekşimet Fırını	1	3	-	-	-	-	-	-	-	3	-	1	1	-	4	3600
TOPLAM	13	185	4	17	1	1	-	-	-	142	5	29	27	-	198	422.670
%																

Tablo:14

17. YÜZYIL (H.993-1095) OSMANLI VAKIFLARININ GELİR KAYNAKLARI
(313 Vakfiyeye Göre)

MÜLK ÇEŞİTLERİ	Mahalli		Mülk Miktarı						Mülk Türleri				Her Ünitelerin Miktarı	Gelir Toplamı (akçeolar)				
	Karlı	Sevimsiz	Mülk Miktarı	Mülk Miktarı	Mülk Miktarı	Mülk Miktarı	Mülk Miktarı	Mülk Miktarı	Mülk Miktarı	Mülk Miktarı	Mülk Miktarı	Mülk Miktarı			Mülk Miktarı	Mülk Miktarı		
PAKİİYEHÜN	87	3575	232	231	4	7	2	-	-	-	2705	164	276	309	-	3662	2.524.590	
Datik Dükkanı	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	360	360
Çömllekçi Dükkanı	-	4	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	4	360	1.440
Terzi Dükkanı	-	11	-	-	-	-	-	-	-	8	1	1	2	-	11	360	3.960	
Sebzeci Dükkanı	-	3	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	2	-	3	360	1.080	
Foyacı Dükkanı	2	4	-	-	-	-	-	-	-	4	-	2	2	-	6	400	2.400	
Çtlukçu Dükkanı	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	2	360	720	
Hayyat Dükkanı	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	3	360	1.080	
Zahire Dükkanı	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	3	400	1.200	
Pamukçu Dükkanı	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	400	800	
Fezzaz Dükkanı	-	13	-	3	-	-	-	-	-	7	-	3	3	-	13	400	5.200	
Kasap Dükkanı	-	17	-	1	-	-	-	-	-	13	-	3	3	-	17	360	6.120	
Haffaf Dükkanı	-	4	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	4	360	1.440	
Arpacı Dükkanı	-	11	-	-	-	-	-	-	-	1	-	10	10	-	11	360	3.960	
Mazıcı Dükkanı	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	3	360	1.080	
Mıncu Dükkanı	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	400	400	
Naıçacı Dükkanı	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	3	360	1.080	
Kundakçı Dükkanı	-	80	-	-	-	-	-	-	-	-	-	80	80	-	80	400	32.000	
Helvacı Dükkanı	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	480	480	
T O P L A M	89	3741	232	235	4	7	2	-	-	2763	167	378	412	-	3830	2.589.310		

Tablo:14

17. YÜZYIL (H.993-1095) OSMANLI VAKIFLARININ GELİR KAYNAKLARI
(313 Vakfiyeye Göre)

MÜLK VE ŞİŞİTLERİ	Maballı		Mülk Bâime Büyümleri							Mülk Türleri				Her Üntemîn Yıllık İtre	Gelir Toplamı (Akçe olarak)	
	Karda	Şehirde	Mülk	Mülk	İstifraz	Miras	(Vakıf)	İstifraz	Mülk	Mülk	Mülk	Mülk	Mülk			Mülk
NAFİ İYEMİN	89	3184	232	237	4	4	7	2	-	2793	168	388	423	-	3873	2.604.450
Fırıncı Dükkanı	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	360
Dükkancı Dükkanı	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	360
Saraç Dükkanı	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	3	360
Çilingir Dükkanı	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	360
Kebabcı Dükkanı	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	360
Taşçı Dükkanı	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	360
Karasteci Dükkanı	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	360
Kömircü Dükkanı	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	5	5	-	-	5	400
Çuhacı Dükkanı	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	3	400
Bazarcı Dükkanı	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	4	4	-	-	4	400
Halbent Dükkanı	1	16	-	-	-	-	-	-	-	17	-	-	-	-	17	360
Tacir Dükkanı	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	2	400
İşemteci Dükkanı	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	180
Pabuğu Dükkanı	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	3	400
Demirci Dükkanı	-	13	-	-	-	-	-	-	-	13	-	-	-	-	13	360
Halıç Dükkanı	-	17	-	-	-	-	-	-	-	17	-	-	-	-	17	400
Çullah Dükkanı	-	14	-	-	-	-	-	-	-	14	-	-	-	-	14	400
Denek Dükkanı	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	360
T O P L A M	90	3874	232	237	4	4	7	2	-	2870	168	402	437	-	3964	2.638.810

Tablo:14

17. YÜZYIL (H.993-1095) OSMANLI VAKIFLARININ GELİR KAYNAKLARI
(313 Vakfiye Noşre)

MÜLK ÇEŞİTLERİ	Maballı		Mülk Edinme Biçimleri						Mülk Tipleri				Üstte Acedi	Her Üntemün Mülk İtre	Gelir Toplamı (akçe olarak)
	Kırda	Şekilde	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk	Mülk Mülk			
PAKİ YEKİM	490	-	354	18	2	-	-	-	90	52	16	-	490		925.442
Maşcare (Kornluk)	4	-	2	-	-	-	-	-	2	-	-	-	4	1800	7.200
Reşelik	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1800	1.800
Çayır	42	-	18	1	-	-	-	-	8	-	15	-	42	720	30.240
Çeltik Nehri	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1080	1.080
Su Kanalı	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	360	360
Su Dolabı	-	6	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	6	360	2.160
Su (Fahçe Çularak İçin)	11	-	1	4	-	-	-	-	3	3	-	-	11	360	3.960
Su Bıçkısı (?)	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-
Dalyan	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1440	4.320
Çeltik	14	-	11	-	-	-	-	-	3	-	-	-	14	36.000	504.000
Bostan Dolabı	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	360	360
Berkiyye Dolabı	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	360	360
Çiftlik	42	1	15	3	-	-	-	-	23	2	-	-	43	1440	61.920
Arazi-Tarla	250	21	59	53	8	-	-	-	109	28	-	-	271	360	97.560
çulu Tarla	13	-	-	-	-	-	-	-	13	-	-	-	13	400	5.200
Çakır-Atmaca Aşiyahları	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	500	500
Giras	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	180	540
Bağ	25	18	-	5	3	2	-	-	37	4	1	-	53	4125	218.625
T O P L A M	913	47	463	84	13	4	11	4	298	92	33	-	960	-	1.865.627

17. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI SANAYİ İMALATHANELERİ VE YERLERİ
(İncelenen 313 Vakfiyeye Göre)

T Ü R Ü	ADEDİ	BULUNDUĞU YER	TARİH
Kârhane	2	Bursa	994
	4	Bursa	1066
Muytab Kârhanesi	1	Galata(Tavuk Pazarı'nda)	1021
	1	Kayseri	1024
	1	Erzurum(Gürcü Kapısı'n.)	1073
	1	Kayseri(Boyacılar Kapı.)	1085
Çömlekçi Karhanesi	1	Edirne	1086
Sarâhane	1	Diyarbakir	993
Susam Ma'sarası	1	Tarsus	994
Şırlıgancı Ma'sarası	2	Diyarbakir	1068
Ma'sara	3	Diyarbakir(Urumlar M.n.)	1086
Yağ Tabbani(Ma'sarası)	1	İstanbul	1039
Boyahane	1	Bursa	994
	1	Erzincan	995
	2	Bitlis	996
	1	Erzurum	1005
	1	Erzurum	1006
	1	Galata(Tavuk Pazarı)	1021
	1	Malatya	1035
	1	Tokat(Gedekara)	1037
	1	Antep	1050
	1	Sivas	1053
	7	Edirne	1059
	1	Tercan (Porik Karyesi)	1060
	1	İstanbul	1071
	1	Bergama	1080
	2	Kayseri (İncesu)	1089
Çiivit Boyhanesi	1	Antep	994
Bezirhane	2	İstanbul	994
	1	Malkara(Rumeli)	994
	2	Erzurum	1006
	1	Gelibolu(Labseki)	1024
	1	Rodoscuk	1057
Şem'hane(Mumhane)	3	İstanbul(Ayakkapusu har.)	1009
	1	Edirne	1059
	1	Erzurum(Tebrikapı har.)	1060
	1	İstanbul(Eğrikapı)	1084
	5	Amid(Diyarbakir)	1086
	2	İzmir	1089
	10	İstanbul	1089
	1	Galata	1092
Şirahane	1	Tekirdağ	1022
Kirlihanane	1	Malatya	1035
Kiremit Fırını	1	İstanbul(Hastâz)	1050
Yağ Değirmeni	2	İzmir	1055
Kassarhane	1	Edirne	1059
Debbağhane	1	Kayseri(Sivaskapı harici)	1014
	1	Erzurum(Sur harici)	1060
	2	Bozcaada	1071
	7	İzmir	1082
	1	Edirne	1086
Debbağhane	1	Kayseri İncesu	1089
Memlana(Tuzla)	1	Divriği(Cedime Karyesi)	1016
	1	Van (AmıkKaryesi)	1025
	13	Sivas	1048
	1	Tercan(Porik Karyesi)	1060
Şirüçanhanane	1	Gelibolu(Labseki)	1024
	1	Rodoscuk	1057
	1	İstanbul	1064
Sabunhane	3	İzmir	1055
	1	Edirne	1059
	1	Edirne	1086
Kürkçühane	1	İstanbul(Eğrikapı Yeni M.n.)	1084
Neft Kuyusu	1	Tercan (Porik Karyesi)	1060
Silahhane	1	Erzurum(Gürcükapısı har.)	1073
T O P L A M	120		

Tablo:15

Tablo:16

17.YÜZYIL (993-1095)OSMANLI VAKIFLARININ MENKUL MALLARI

(313 VAKFIYEME GÖRE)

	A C İ N S İ	ADEDİ	BİRİM GELİRİ	TOPLAM (Akçe Olarak)
TARIM Aletleri	Alat-ı Hiraset	5	-	-
	Araba	2	-	-
N A V	Kara Sığır Öküz	16	-	-
	Camuz	30	-	-
	Kara Sığır	24	-	-
	Kara Sığır İneği (Sağmal)	5	-	-
	Puzağı	1	-	-
Y A H	Keçi	400	-	-
	Koyun	5000	-	-
	Katır	1	-	-
H	Feygir	1	-	-
	Merkep	1	-	-
TİCARİ MALLAR	Büyük Kazan (Fırıncılar İçin)	1	-	-
	Büyük Tas (Fırıncılar İçin)	1	-	-
K A S	Kazgan	10	-	-
	Helva Kazganı	1	-	-
F A S	Eakraç	5	-	-
	Yahni Tepsisi	1	-	-
T Y U Ş	Kebir Sahan	3	-	-
	Sofra Sahanı	2	-	-
M E	Sini (Beheri Üçer Vakiyyelik)	100	-	-
	Kitap (Muhtelif Kitaplar)	2207	-	-
P A R A	A K Ç E	Faiz Haddi %	Yıllık Faiz Tutarı	
	27.167.238	%15	4.075.085	4.075.085
	2.919.600	%15 (1)	437.940	437.940
	17.230.800	%10	1.723.080	1.723.080
	9.446.925	%10 (2)	944.692	944.692
	10.710.000	%15 (3)	1.606.500	1.606.500
	5.718.000	%10 (4)	571.800	571.800
Top.	74.092.563		9.359.097	9.359.097

1-) Ecr-ı misli %15; 2-) Ecr-ı Misli %10

3-) Akar alımı ve hayrat yapımı için, ecr-ı misli %15

4-) Akar alımı ve hayrat yapımı için, ecr-ı misli %10

Table:18

17.YÜZYILDA(993-1095)TE'SİS EDİLEN VAKIFLARIN HAYRATI
(313 Vakfiyeye Göre)

HAYRATIN TÜRÜ	VAKIF TARAFINDAN			17.YÜZYILDA TE'SİS EDİLEN HAYRATIN MAHAL İTİBARIYLA DAĞILIMI										BAKA ÖNCESİ BAŞKALARINCA TE'SİS EDİLEN	TOPLAM
	İNŞA EDİLEN	İHYA EDİLEN	TOPLAM	DERBENT VE YOL.	KÖYLERDE	NAHIYE	KASABA	KAZALARDA	MELİHURDE				TOPL.		
									ŞEHİR	SÜP. Dİ.İ	YENİ MAH.	TOPL.			
Cami	91	8	99	4	20	5	12	9	36	12	1	49	158	257	18.89
Mescid	36	4	40	1	3	-	6	1	22	4	3	29	109	149	10.95
Mimber Vaz'ı	12	-	12	-	1	-	2	-	8	-	1	9	-	12	0.88
Namazgah	2	-	2	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	0.14
Musallah	8	-	8	-	5	1	1	1	-	-	-	-	-	8	0.58
Kürsi Vaz'ı	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	0.07
Türbe	9	1	10	-	1	-	-	1	8	-	-	8	22	32	2.35
Kabristan	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	2	3	0.22
Makber	3	-	3	-	-	-	1	-	2	-	-	2	2	5	0.36
Zevrak	5	-	5	-	-	-	-	-	5	-	-	5	-	5	0.36
Zevrak-ı Sebil	4	-	4	-	-	-	-	-	4	-	-	4	-	4	0.29
Zaviye	19	-	19	2	3	-	2	2	8	1	1	10	17	36	2.64
Hanığah	3	-	3	2	-	-	-	-	-	1	-	1	-	3	0.22
Tekke	3	1	4	-	1	-	-	-	3	-	-	3	7	11	0.80
Savmea	2	-	2	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-	2	0.14
Haydarhane	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	0.07
Tevhidhane	2	-	2	-	-	-	-	-	2	-	-	2	-	2	0.14
İ'tikafhane	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	0.07
Mevlevihane	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	2	0.14
Şilehane	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	0.07
T O P L A M	205	14	219	10	34	6	25	14	104	20	6	130	318	537	39.48

Tablo:18

17.YÜZYILDA(993-1095)TE'SİS EDİLEN VAKIFLARIN HAYRATI
(313 Vakfiyeğe Göre)

HAYRATIN TÜRÜ	VAKIF TARAFINDAN			17.YÜZYILDA TE'SİS EDİLEN HAYRATIN MAHAL İTİBARIYLA DAĞILIMI										BAŞKA HARİCA TE'SİS EDİLEN	GENEL TOPLAM	%
	İNŞA EDİLEN	İNŞA EDİLEN	TOPLAM	DERBENT VE YOL.	KÖYLERDE	NAHIYE	KASABA	KAZALARDA	ŞEHİR			TOPL.				
									SUR	YAMI	MAH.					
Nakli Yekün	205	14	219	10	34	6	25	14	104	20	6	130	318	537	39.48	
Semahane	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	0.07	
Toplam	206	14	220	10	34	6	25	14	105	20	6	131	318	538	39.55	
Medrese	26	-	26	-	4	-	6	-	14	2	-	16	16	42	3.08	
Darülhadis	7	-	7	-	-	-	-	2	5	-	-	5	2	9	0.66	
Darülkurra	4	-	4	-	-	-	1	-	2	1	-	3	4	8	0.58	
Muallimhane	23	1	24	-	4	-	4	5	9	1	1	11	9	33	2.42	
Mekteb	37	1	38	1	6	3	9	5	13	1	-	14	14	52	3.82	
Ta'limhane	2	-	2	-	-	-	-	-	2	-	-	2	-	2	0.14	
Mahzen-1 Kutub	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	0.07	
Dershane	3	-	3	-	1	-	1	-	1	-	-	1	-	3	0.22	
Hücre	43	-	43	-	-	-	-	-	35	8	-	43	2	45	3.30	
Toplam	146	2	148	1	15	3	21	12	82	13	1	96	47	195	14.53	
Kervansaray	5	-	5	-	-	-	1	-	4	-	-	4	-	5	0.36	
Han	10	-	10	-	1	2	1	1	5	-	-	5	1	11	0.80	
Misafirhane	6	-	6	1	2	1	1	-	1	-	-	1	-	6	0.44	
Ashane	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0.07	
İmarethane	6	-	6	-	2	-	1	1	2	-	-	2	-	6	0.44	
Tabhane	2	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2	0.14	
Ahır	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	0.07	
TOPLAM	31	-	31	1	6	3	6	2	13	-	-	13	1	32	2.55	

SOSYAL HİZ. KURUM. EĞİTİM KURUMLARI

Tablo:18

17.YÜZYILDA(993-1095)TE'SİS EDİLEN VAKIFLARIN HAYRATI
(313 Vakfiyeye Göre)

HAYRATIN TÜRÜ	VAKIF TARAFINDAN			17.YÜZYILDA TE'SİS EDİLEN HAYRATIN MAHAL İTİBARIYLA DAĞILIMI							LHAHA ÖNEK BACAKLARINCA TE'SİS EDİLEN GENEL TOPLAM	%			
	İNŞA EDİLEN	İNŞA EDİLEN	TOPLAM	DERBENT VE YOL.	KÖYLERDE	NAHIYE	KASABA	KAZALIKTA	ŞEHİRLERDE						
									ŞEHİR	YANI			TOPL.		
Nakli Yekün	31	-	31	1	6	3	6	2	13	-	-	13	1	32	2.35
Kaldırım	5	1	6	-	-	-	2	-	4	-	-	4	1	7	0.51
Taşköprü	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0.07
Köprü	11	-	11	4	6	-	1	-	-	-	-	-	2	13	0.95
Kale	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	0.07
Palanga	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0.07
Kule	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0.07
Abdesthane	2	-	2	-	-	-	-	-	1	1	-	2	-	2	0.14
Kenef	5	2	7	-	-	-	-	1	6	-	-	6	4	11	0.80
Abdest Musluğu	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0.07
Su Yolu	6	6	12	1	3	1	1	3	3	-	-	3	3	15	1.10
Su Kemeri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	0.07
Su Terazisi	9	-	9	2	-	-	-	-	7	-	-	7	-	9	0.66
Su Kuyusu	36	-	36	-	-	-	-	1	34	1	-	35	11	47	3.45
Sebil	9	-	9	1	-	1	1	3	3	-	-	3	3	12	0.98
Su(Birer Masura)	108	-	108	-	8	-	9	1	90	-	-	90	-	108	7.94
Sebilhane	4	-	4	-	-	-	-	1	3	-	-	3	-	4	0.29
Musluk	31	4	35	-	-	-	1	2	30	2	-	32	4	39	2.86
Sikaye	41	-	41	-	-	-	1	3	36	1	-	37	3	44	3.23
Çeşme	222	3	225	5	29	1	21	8	159	2	-	161	31	256	18.82
T O P L A M	525	16	541	16	54	6	43	25	390	7	-	397	64	605	44.48

Tablo:18

17.YÜZYILDA(993-1095)TE'SİS EDİLEN VAKIFLARIN HAYRATI
(313 vakfiyeye Göre)

HAYRATIN TÜRÜ	VAKIF TARAFINDAN			17.YÜZYILDA TE'SİS EDİLEN HAYRATIN MAHAL İTİBARIYLA DAĞILIMI										LAHA ÖNCE BAÇKALARINCA TE'SİS EDİLEN GENEL TOPLAM				
	İNŞA EDİLEN	İHYA EDİLEN	TOPLAM	DERBENİN VE YOL.	KÖYLERDE	NAHIYE	KASABA	KAZALARDA	YERLERDE				TOPL.					
									ŞEHİR	SUB.	YANI	MAH.						
Nakli Yekün	525	16	541	16	54	6	43	25	390	7	-	-	-	397	64	605	44.48	
Fevrân	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	0.07
Sarnıç	3	-	3	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-	2	1	4	0.29	
Hab-ı Denna	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	0.07
Pınar	2	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	2	0.14
Şadırvan	6	-	6	-	-	-	-	1	5	-	-	-	-	5	2	8	0.58	
Hastalar Odası	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	0.07
Eski Bacak Odası (?)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	0.07
Hastalar Bahçesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	0.07
Toplam	538	16	554	16	54	6	44	30	397	7	-	-	-	404	70	624	45.88	
Kebir Oda	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	0.07
Menzil(idari Bina)	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	0.07
Sofa	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	0.07
Toplam	3	-	3	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	3	0.22	
TOPLAM	892	32	925	28	104	15	90	56	584	40	8	632	435	1360	100.00			

Tablo:19

17. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIF KURUCULARININ AİLE FERDLERİNİN ETTİKLERİ MAKDİ GELİRLER
(313 Vakfiyeye Göre)

VAZİFELERİNİN	Vakıfların Vazife Alanlarının Toplamı	Gelişim (Vazife) Ortalama	YILLIK GELİR TOPLAMLARI	VAZİFE (GELİR) KATEGORİLERİ								
				1-5	6-10	11-20	21-30	31-60	61-150	151-200	201-500	
Vakıfın Kendisi ve Evladına	2	15	10.800	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Aile Ferdlere	5	180	324.000	-	-	-	-	-	-	-	-	5
İlim Yapan Erkek Evladları	1	10	3.600	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Kızları	14	98	49.291,2	7	5	1	-	1	-	-	-	-
Evlil Olmayan Kızları	2	45	32.400	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Evlil Olan Kızları/ Evladları	2	525	37.800	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Evlil Olmayan Kıs Terunları	1	5	1.800	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Cariyeleri (Hayatta oldukları sürece)	1	50	18.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Evlil Olmayan Cariyeleri	1	3	1.080	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Vakıfın Zevcesi	11	463	18.334,8	7	4	-	-	-	-	-	-	-
Vakıfın Zevcesi (Evleneceği Sürece)	3	5	5.400	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Vakıfın Ütekalarına	30	34	36.720	30	-	-	-	-	-	-	-	-
Bekar ve Dal Ütekalarına	1	1	360	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Ümmi Veledlerine	8	15.62	44.985,6	1	3	3	1	-	-	-	-	-
Fakir Ütekalarına	10	2	7.200	10	-	-	-	-	-	-	-	-
Erkek ve Kıs Evladlarına	8	57,5	165.600	-	-	-	-	-	6	2	-	-
T O P L A M	100		757.371,6	62	14	6	1	8	4	5	1	5

17. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIF KURUCULARININ AİLE FERDLERİNİN TAHSİS ETTİKLERİ MAKDİ GELİRLER

(313 Vakfiyeye Göre)

VAZİFELER	Vakıfların Adları	Vakıfların Sayısı	Gelir (Yaklaşık)	Yıllık Gelir Toplamları	VAZİFE (GELİR) KATEGORİLERİ									
					1-5	6-10	11-20	21-30	31-60	61-150	151-200	201-500		
BAKILI YERKÜM		100		757.371,6	62	14	6	1	8	4	5	-	-	-
Vakıfların Veledlerine		1	5	1.800	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vakıfların Evladına		7	17,71	44.629,2	2	2	1	1	1	-	-	-	-	-
Vakıfların Fak u Fuşuradan Beri Dul ve Bekar Kadınlarına		1	0,55	200	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vakıfların Kardeşine		2	17,89	12.880,8	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Vakıfların Kıs Kardeşine		1	5,56	2.001,6	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Doğacak Evladlarına (Zukuruna)		2	27,5	19.800	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Zevceeleri ve Evladları		4	162,5	234.000	-	-	-	-	-	3	1	-	-	-
Vakıfların Oğlunun Dayesine		1	15	5.400	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Doğacak Kıs Evladlarına		1	40	14.400	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Hanım Akıbalılarına		7	24,28	61.185,6	-	-	4	3	-	-	-	-	-	-
Erişik Akıbalılarına		8	6,87	19.785,6	7	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Kardeş Çocuklarına		3	9	9.720	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Balısadelerine		3	8	8.640	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Atıklarına		20	4,2	30.240	18	2	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM		161		1.222.054,4	92	26	13	6	11	7	6	-	-	-

17. Yüzyıl (993-1095) Osmanlı Vakıf Kurucuları Arasında Şer'i Miras Hukukuna Uymayanlar (İncelenen 313 Vakfiyeye Göre)

TARİH	VAKIFIN ADI	YERİ	TAKSİM ŞEKLİ
993	Osman b. Mustafa (Beyne zukurihi)	Harput	Ale's Seviye
994	Sinan Paşa	Gelibolu	" "
995	İbrahim Bey	Edirne	" "
1009	Veziriazam Cedit Mehmet Bey b. Pir Ahmet	İst.-Bursa	" "
1009	Vezir Harami Ahmet Paşa	Edirne	" "
1015	Nefise Binti Abdullah	İstanbul	" "
1017	Ömer Paşa b. Ali Bey	Antalya	" "
1019	Hacı Murad Bey b. Abdülmenan	İznikmit	" "
1021	Fatma Hatun Einti Mehmet Efendi	Galata	" "
1022	Nasuh Paşa b. Zeynel Abidin Ağa	Ankara	" "
1023	Şeyh Hüsamettin b. Hacı Halil	Bursa	" "
1025	Abdülbaki Paşa b. Ebul Vefa	Edirne	" "
1028	Veziriazam Mehmet Paşa b. Ali	Kuşadası	" "
1029	Ahmet b. Mulla Ali Efendi	Sivas	" "
1044	Abdi Efendi b. Mehmet	Uskûdar	" "
1044	Şeyh İsmail Efendi b. Ali	Tosya	" "
1044	Müderris Hamza Efendi b. Ali	Manisa	" "
1047	El-Hac Ebubekir b. Kasım	Uskûdar	" "
1047	Salih bey b. Mehmet	İstanbul	" "
1048	Ali Baba b. Ahi Mehmet (Beyne Zukurihi)	Sivas	" "
1049	Mustafa Çelebi b. El-Hac Cafer	İstanbul	" "
1050	Hayri b. Ahmet	Tekirdağ	" "
1053	El-Hac mehmet Ağa b. Ferhat	İstanbul	" "
1062	Şeyh Abdülkerim Efendi	Erzincan	" "
1064	El-Hac Ahmet	Kastamonu	" "
1064	Fatma Hatun Einti Hüseyin (Mutekalari arasında)	Rodosçuk	" "
1064	Mustafa Efendi b. Piyale Ağa	Turgutlu	" "
1066	Mehmet Ağa b. Mustafa Ağa	Edirne	" "
1066	Abdünnabi b. İsa	Kayseri	" "
1067	Mehmet Çelebi b. Mahmut	Palikesir	" "
1069	El-Hac Ali b. Abdülmenan	Kasımpaşa	" "
1071	Köprülü Mehmet Paşa	İstanbul	" "
1074	Safiye Hatun binti Kürt Mustafa Bey	Urfa	" "
1077	El-Hac Hızır b. Abdullah	İzmir	" "
1078	Hafice Hanım binti Öküz Mehmet Paşa	Kuşadası	" "
1082	Yusuf Çavuşzâde Ahmet Ağa	İzmir	" "
1085	El-Hac Ali Efendi b. El-Hac Yusuf	Kayseri	" "
1085	Fişri Mehmet Efendi b. Abdurrahman	İstanbul	" "
1088	Karabiberzâde Hacı İbrahim Ağa b. Mehmet	Çorlu	" "
1088	Sabri Mehmet Efendi b. Abdülmain	Galata	" "
1089	El-Hac Resul b. Ahmet	Ankara	" "
1092	El-Hac Mehmet b. Hüseyin	Tophane	" "
1093	Yavaşzâde Süleyman Ağa b. Mehmet Çelebi	Kilis	" "
1093	Elife Hatun Pinti İbrahim	" "	" "
1093	Hacı Mahmut Ağa b. Ahmet Ağa	Adana	" "
L094	Ümmühan Hatun binti Ali Paşa	Nar'da	" "

Table:20

17.YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIFLARININ MASRAFLARINI
(313 Vakfiyeye Göre)

	M A S R A F I N T Ü R Ü	K A L E M SAYISI	ORTALAMA HARCAMA (SENEVI)	S E N E V İ T O P L A M (Akçe Olarak)
T E M E N Z I H Ç I	Tamir Termin	200	4330	866.000
	Öğür Ve Haraç Bedeli	3	320	960
	Mukataa Bedeli	196	3621	709.716
	Muhasebe Harcı	9	1734	15.606
	İcar Bedeli	15	665	9.975
	İcare-i Muaccele (Bedeli)	7	11649	81.543
	İcare-i Müeccele (Bedeli)	7	1403	9.821
	Maktu' Bedeli (Valiyi Vilayete Öde.)	1	30	30
	Mukataa-i Zemin	2	60	120
	Zemin Alımı (Kilise Yeri Kiriden)	1	28000	28.000
	İcare-i Zemin	13	3978	51.714
	Bağ Ve Bağçe İmarı	3	1080	3.240
	Muhasebe Ve İnayet Harcı	1	12000	12.000
	Vakıf Paralarının Muhafazası İçin	1	1000	1.000
	Mukataa-i Kahriz	1	20	20
	Vakıf Kapılarının Kalaylanması	1	4300	4.300
	Vakfın Masarif-i Muayyenesine Harç	2	3600	7.200
	Gelir Fazlasıyla Akar Alımı	1	5000	5.000
	Borç (Vakıf Adına)	1	5000	5.000
	Vakıf Kapılarının Onarımı	3	177	531
Vakfın Yıllık Muhasebesinde İtam-İ İtaam	1	2000	2.000	
Kitabet Hakkı	1	2160	2.160	
	T O P L A M	470		1.815.936
D İ N İ H Z M E T	Gaminin Masalihi	10	10000	100.000
	Mescidin Levazımı	2	600	1.200
	Yelâm-ı Şerif Tamiri	2	1080	2.160
	Camiye Kur'an Vaz'ı (Rahleleriyle)	1	11250	11.250
	Camiye Şamdan (Büyük, Fıçık)	6	80	480
	Camiye Halı/Kaliçe /Yaygı Alımı	12	13160	157.920
	Masır/Kandil/Pum Vs. Alımı	41	1280	52.480
	Tuhâ Yağı Alımı	9	698	6.282
	Masır/Kuşan/Sıraç Alımı	5	1408	7.040
	Masır Alımı	36	611	21.966
	Kandil Yağı Alımı	19	932	17.708
	Minare Kandili/Masır/Ibrık	6	4987	29.922
	Halı Alımı	1	12700	12.700
Dolan/Kandil Alımı	1	2140	2.140	
	T O P L A M	151		423.248

Tablo:21

17.YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIFLARININ MASRAFI ALENLERİ
(313 Vakfiyeye Göre)

	MASRAFIN TÜRÜ	KALEM SAYISI	ORTALAMA HARCAMA (SENEVİ)	SENEVİ TOPLAM (Akçe Olarak)
	NAKLİ YERUN	151		423.248
I M Z İ H I N D I D	Hasır Ve Seccade Alımı	3	2186	6.558
	Mum Ve Fandil Alımı	12	728	8.736
	Mum Alımı (Şem'i Asel)	33	1199	39.567
	Cami Masarifi	17	3600	61.200
	Camiye Zeyt Yağı Alımı	2	5400	10.800
	Mescide Kandil Yağı Alımı	8	573	4.584
	Mescide Hasır Alımı	4	360	1.440
	Camiye Hasır, Kandil, Pembe, Fitol Al	5	1600	8.000
	Camiye Kâliçe/Seccade/Tesbih Alımı	1	24060	24.060
	Hasır/Zeyt Yağı Alımı	10	748	7.480
	Mescit Mesalihine	4	2360	9.440
	Camiye Hasır Alımı	3	2024	6.072
	Camiye Pembe Kandil Fitili Alımı	1	247	247
	Kubbetu's-Sahraya Balmumu	1	7732	7.732
	Halilu'r-Rahman Camiine Balmumu	1	822	822
	H.z.İshak Makamına Balmumu	1	686	686
	H.z.Yakup Makamına Balmumu	1	686	686
	H.z.Yusuf Makamına Balmumu	1	686	686
	Meğaretü'l-Ehbiyaya Balmumu	1	686	686
	Mescide Balmumu/Hasır/Testi Alımı	5	474	2.370
	Camiye Balmumu/Ruğan/hasır Alımı	16	639	10.224
	Minarede İkad İçin Zeytinyağı	2	1000	2.000
	Mescide Şirûhan Alımı	4	1000	4.000
Cami Avlusundaki Hücrelere Fandil	1	360	360	
Camiye Mushaf Alımı	9	2490	22.410	
Cüz Alımı	30	83	2.490	
Şamdan (Bakırdan) Alımı	3	80	240	
Çerâf Alımı	3	50	150	
Muallakalı Fandil	40	2	80	
Minareye Muallakalı Kandil	10	2	20	
Camiye Halı Ve Filim	1	1300	1.300	
Camiye Faliçe/Seccade Alımı	1	2150	2.150	
	T O P L A M	385		670.524
TARİKATLAR	Tekkeye Zeytinyağı Alımı	1	400	400
	Zaviyeye Zeyt Alımı	3	4181	12.543
	Mevlevi Fuharalarına Yardım	2	13600	27.200
	T O P L A M	6		40.143

Tablo:21

17.YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAHİPLERİNİN MASA İTİFAKLI
(313 Vakfiyeye Göre)

	M A S R A F İ N T Ü R Ü	K A L E M SAYISI	ORTALAMA HARCAMA (SENEVİ)	SENEVİ TOPLAM (Akçe Olarak)
T A R İ H	N A K L İ Y E Y Ü N	6		40.143
	Zaviyeye Hasır Alımı	2	3857	7.714
	Zaviyeye Balmumu Alımı	1	360	360
	Zaviyedekilere Taamiye	14	8350	116.900
	Cami Hücresindeki Fakırlara Yardım	5	1440	7.200
	Zaviyeye Gelenlere İtam-ı Taam	2	3600	7.200
	Zaviyeye Gelen-Gidene Taam	2	2880	5.760
	Zaviyeye Zahire Alımı	1	13960	13.960
	Tekkenin İhtiyaçlarına Sarf	2	4320	8.640
	Zaviyeye Kandil Yağı Alımı	1	1800	1.800
	Cami İçi Hücre Sakini Gurebaya	1	720	720
	Mevlevihanede Sakin Dervişına	1	10800	10.800
	Türbeye Rıgan-ı Zeyt	1	1800	1.800
	İmam-ı Safii İbrindeki Pandillere	1	456	456
	Türbeve Kömür Alımı (Hazırın İçin)	2	250	500
	Türbe Bekçilerine Kömür	1	100	100
	Tarikat Muhib Ve Fıkarasına Yardım	1	5400	5.400
	Mevlevihaneye Rıgan-ı Pandil	1	1440	1.440
	T O P L A M	45		230.893
E İ T İ M	Mektep Rakabesi	5	360	1.800
	Kedrese Tamiri	1	360	360
	Kedrese Levazımına	1	2720	2.720
	Mektebe Hasır Ve Mum Alımı	1	1080	1.080
	Kedreseye Pandil/Odun Vs.Alımı	1	2780	2.780
	Darülhadiise Hasır/Kilim/Yağ Alımı	1	1540	1.540
	Darülhadiise Pandil/Samdan/Sıraç Al.	1	540	540
	Medreseye ve İmarete Odun Alımı	1	4600	4.600
	Muallimhaneye Yardım	4	120	480
	Medreseye Yardım	7	10080	70.560
	Muallimhaneye Kandil ve Yayı	1	1080	1.080
	Muallimhaneye Kömür	8	600	4.800
	Mektebe Kıtah Alımı	1	900	900
	Dershaneve Yardım	1	200	200
	Medreseye Odun	1	2000	2.000
Medreseye Yağ Mumu/Tuz Vs.Alımı	1	2080	2.080	
Talebelere Taam Tabhı	1	3600	3.600	
Mektebe Yardım	1	720	720	
T O P L A M	38		101.840	

Tablo:21

17.YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIFLARININ MASHAF FALEHLERİ
(313 Vakfiyeye Göre)

	M A S R A F I N T Ü R Ü	K A L E M S A Y I S I	O R T A L A M A H A R C A M A (S E N E V İ)	S E N E V İ T O P L A M (Akçe Olarak)
	K A K L İ Y E K Ü N	38		101.840
E G İ T İ M	Medreseye Kar Ve Buz Alımı	1	1000	1.000
	Medrese Öğrencilerine Elbise Alımı	1	4000	4.000
	Darülhadis Hücrelerine Tahsisat	1	8640	8.640
	Medrese Talebelerine Ekmek Ve Çorba	50	1080	54.000
	Darülhadis Talebelerine Yardım (Enli Tarık Olanlar Tercih Edilir)	1	10800	10.800
	Talimhanedeki Çocuklara Elbise	1	2000	2.000
	Medrese Mücresine Yardım	2	1720	3.440
	Mektep Sibyanına Elbise	1	2800	2.800
	Mektebe Odun/Hasıır/Kömür Alımı	3	360	1.080
	Müderris Ve İanışmentlere Hayme Bahası	1	10000	10.000
	Baska Yerden Yardım Almaven Medre/ seye Yardım	4	10350	41.400
	Mektep Sibyanına Karçlık	30	7	210
	Mektep Muallimine Kisve Bahası	2	1673	3.346
	Muallimhane Sibyanına Elbise	1	3060	3.060
	Mektep Talebelerini Geziye Götürme	1	500	500
Talibi'l-İlm Lukarasına Yardım	1	10800	10.800	
	T O P L A M	139		258.916
S O S Y A L H İ Z M E T	Föörü Tamiri	9	360	3.240
	Ark Açmak	1	4400	4.400
	Su Yolu Meremmatı	7	4347	30.429
	Su Kuyusu Kazdırmak	1	3240	3.240
	Babasının Vakfına Yardım (Vakıfın)	1	14680	14.680
	Tüvalet Temizliği	2	360	720
	Su Dolabı İçin Katır Alımı	1	4000	4.000
	Dolap Beygirlerine Yem Alımı	1	2655	2.655
	Su Dolabı İçin Kova Ve İp Alımı	2	1080	2.160
	Sebilhane Levazımına	3	360	1.080
	Han İçin Yağ Mumu Alımı	243	1148	278.964
	Yeniçeri Odasına Mum	1	360	360
	Kova Ve İp Pahası	2	3519	7.038
	Hastalar Odasına Şirüfan Alımı	1	2160	2.160
	Sakahane Ve Abdesthane Pandillerine	1	360	360
Faldırım Yapımı	4	1000	4.000	
	T O P L A M	280		359.486

Tablo:21

17.YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKFIYELERİNİN MASRAFI ALANLARI
(313 Vakfiyeye Göre)

	MASRAFIN TÜRÜ	KALEM SAYISI	ORTALAMA HARCAMA (SİNEVİ)	SENEVİ TOPLAM (Akçe Olarak)
T E M Z İ H L A Y S O S	NAKLİ YERUN	280		359.486
	Göl Temizletilmesi	1	360	360
	Yetim/Fakir/Muhtaç Çocuklara Elbise	18	125	2.250
	Misafirlere İtami Taam	6	8500	51.000
	Kar Alımı	10	2016	20.160
	Helva Tabhı	4	370	1.480
	Çorba Tabhı (Misafirine)	1	3000	3.000
	Fakir/Yoksul/Gariplere Yardım	1	1080	1.080
	Kar Ve Buz Biriktirme	1	700	700
	Yetim/Fakir Çocuklara Yardım	2	360	720
	Dul Kadınlara (Fisk-u Fucurdan Heri)	3	360	1.080
	Hayvanlara Yem Ve Alaf (Misafirinin)	1	360	360
	Yetimlere Yardım (Ba'del İnkiraz)	3	2360	7.080
	Fukara-i Müslimine Yardım (")	39	2080	81.120
	Münasib Hayrat İhdası (")	1	21440	21.440
	Hayrat-ı Cemile İhdası (")	1	17640	17.640
	Gaza Ve Cihada Sarf Oluna (")	1	2300	2.300
	Fukaraya Yardım	4	3320	13.280
	Afniyaya Bahçe Mahsulunden İkram	1	1800	1.800
	Kurban Kesimi	5	150	750
	Sabun Dağıtımı (Saray Hüddamına)	5	3220	16.100
	Ebna-i Sebile Taam Tabhı	2	3600	7.200
	Enva-i Hayrat Ve Asnafı Meberrat İh.	3	8640	25.920
	Fakir Kadınlara Günlük Ekmeç Tevzii	12	360	4.320
	Vakifin Annesinin Vakfına Yardım	1	9600	9.600
	Mesakin-i Eytam-ı Fukaraya Yardım	1	2880	2.880
	Gelir Fazlasıyla Köprü/Kaldırım Yap.	1	43380	43.380
	Mahalle Avarızına Yardım	4	600	2.400
Mahallenin Tekalifi Örfiyye/Avarız	2	720	1.440	
Susamlı Görek İtami (Mescit Cemaati)	2	100	200	
İtami Taam	7	960	6.720	
Erkek Ve Kadın Fakirlere Yardım	1	3240	3.240	
Medyunun u Mahpusunun Deynini Ede	1	2000	2.000	
Hana Konan Misafirlere Taam	2	1620	3.240	
Hana Konan Hatun Misafirlere Taam	1	1800	1.800	
Fukaraya Çorba Dağıtımı (Tevzii)	1	2400	2.400	
İtam-i Taam (Evine Gelenlere)	1	5040	5.040	
	TOPLAM	430		724.966

Tablo:21

17.YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIFLARININ MASRAFI KALEMLERİ
(313 Vakfiyeye Göre)

	MASRAFIN TÜRÜ	KALEM SAYISI	ORTALAMA HARCAMA (SENEVİ)	SENEVİ TOPLAM (Akçe Olarak)
I M Z i H L A S Y S O S	NAKLİ YEFUN	430		724.966
	Yetimlere Elbise	5	1071	5.355
	Şehir Fukarasının Avarızını Eda	1	1000	1.000
	Beldenin Miskinlerine Taamiye	1	3240	3.240
	Yetimlere Ve Miskinlere Fodula	1	1440	1.440
	Yetimlere Ayakkabı Alımı	1	480	480
	Yetimlere Gömlek Alımı	1	4000	4.000
	Mahallenin Yoksuluna Yardım	5	200	1.000
	Ehli İman Fukarasına Yardım	1	2880	2.880
	Bahçe Meyvelerini Tasadduk (Fukaraya)	1	1200	1.200
	Helva Tabhı	2	370	740
	Selçen Kapanan Yolların Açılması	1	4400	4.400
	Mecanen Handa Konaklama Hakkı	1	8640	8.640
	Faleve Mum Alımı (Hac Yolunda)	1	686	686
	Hac Yolu İçin Deve İcar Bedeli	1	90000	90.000
	Hac Yolu İçin Fova/Kurba Bahası	1	8190	8.190
	Hac Yolu İçin Meş'al/Harrak/Yağ Baha.	1	857	857
	Hac Yolu İçin Kırmızı Kilim Bahası	2	3643	7.286
	Hac Yolu İçin Peksimet Ve Cuval	1	3809	3.809
	Hac Yolu İçin Cübn Ve Peksimet Baha	1	2587	2.587
	Hac Yolu İçin Nakil Kirası	1	1714	1.714
Hac Yolu İçin Hil'at İlbası	3	2571	7.713	
Hac Yolu İçin Huruc-i Me'kulat	1	2762	2.762	
Kuşlara Buğday Alımı	1	1142	1.142	
	TOPLAM	465		881.587
Y N E H A R A V E	Mekke-i Mükerreme Fukarasına	13	18700	243.100
	Medine-i Münevvere Fukarasına	36	7245	260.820
	Harameyn Fukarasına	25	67230	680.750
	Mekke ve Medine'deki Vazai'fe Masarif	1	4000	4.000
	Ravza-i Nebi Mesalihine	1	4320	4.320
	Medineye Zeytin yağı Alımı	1	720	720
	Ka'bedeki Zevrakı Sebillere Hasır	2	830	830
	Ka'be-i Mükerreme Fukarasına	2	960	1.920
	Zevrak ve Burye Bahası (Mekke'de)	1	720	720
	Talebe ve Fukaraya (Harameyn'de)	1	60000	60.000
H A R A V E	Kuds-ı Şerif'teki Fukarayı Muslimine	2	12000	24.000
	TOPLAM	85		1.281.180

Tablo:21

27. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIFLARINDA TALEBHELERE
TAHSİS EDİLEN BURLAR (313 Vakfiyeye Göre)

Tarih	Talebe Sayısı	Günlük Vazifeleri	Talebe Başına Yıllık tutarı (Akçe Dırnak)	TOPLAM
994	5	1	360	1800
994	12	5	1800	21600
994	10	1	360	3600
994	5	3	1080	5400
1000	5	2	720	3600
1002	12	4	1440	17280
1002	10	2	720	7200
1006	2	1	360	720
1007	10	2	720	7200
1009	10	4	1440	14400
1011	9	2	720	6480
1013	10	4	1440	14400
1015	10	3	1080	10800
1020	10	2	720	7200
1035	5	1	360	1800
1035	10	2	720	7200
1044	5	1	360	1800
1050	7	4	1440	10080
1071	10	7	2520	25200
1071	10	1	360	3600
1082	7	3	1080	7560
1088	10	1	360	3600
1088	10	1	360	3600
1088	5	1	360	1800
1089	15	5	1800	16200
1089	14	3.1	1120	14280
1089	10	0.33	118.8	1188
Toplam	290			226.238

Tablo:22

17. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIFLARINDA DİNİ GÜNLERİN KUTLANIŞINDA YAPILAN HARCAMALAR (İncelenen 313 vakfiyeye göre)

M A S R A F İ N T Ü R Ü	RAMAZAN AYI	ŞEKER-BAYRAMI	KURBAN BAYRAMI	MİRAÇ GECESTİ	HERAT GECESTİ	KADİR GECESTİ	ŞEVALP GECESTİ	CUMA GECESTİ	TEVAZİ-İ MUBAREKE	MEVLÜT KANDILI	12 R. EYVEL	AŞURE GÜNÜ 10 MUHARREM	KALEM SAYISI	Ortalama Harcama (Büyük Başına)	T O P L A M (Koca Olarak)
Kevlüt Okutulması	7060	-	-	-	-	-	-	-	-	6000	-	-	2	6530	13060
Kevlüt Okunurken İtam-ı Taam	-	-	-	-	-	-	-	-	-	401100	-	-	3	33700	401100
Şeker ve Güllab Alımı	20400	-	-	-	-	-	-	-	-	1830	-	-	3	7410	22230
Fuhur Alımı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	300	-	-	1	300	300
Kukabele Okutulması	250	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	250	250
Helva Tabhı	500	560	-	-	512	400	-	-	-	-	-	-	4	493	1972
Baklavalık (Cami Müezzinlerine)	300	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	300	300
Temcidkiye	150	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	150	150
Kurban Kesilmesi	-	-	2800	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	200	2800
Aşüre Pişirilmesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	38460	3	12820	38460
Köle Azadı (Müslüman Köle Kadın)	1000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	200	1000
Fukaraya Yardım	1200	1500	1300	-	-	-	900	400	-	-	-	-	5	1060	5300
Fukaraya İtam-ı Taam	400	1000	3600	600	2100	2100	800	10600	900	1440	-	-	23	1023	23540
Dervişlere Taamıye	-	-	-	-	-	-	-	-	400	-	-	-	1	400	400
Zaviyede Taam Tabhı	20.000	-	-	-	-	-	-	-	35.000	-	-	-	2	27.500	55.000
Ekinek Tevzili	900	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	900	900
Elbise Alımı (Fukara ve Yetimlere)	10.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	10.000	10.000
Yetim ve Lullara Elbise	-	-	4000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2.000	4.000
Lektepte Okuyan Fukara ve Yetimlere Elbise Alımı	1860	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	930	1860
Lektep Sibyanına Elbise	1000	3640	-	-	-	5400	-	-	-	-	-	-	22	456	10.040
Lektep Sibyanına Fayram Harçlığı	3060	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1020	3060
T O P L A M	68.080	6700	11.700	600	2612	7900	1700	11.000	36.300	110670	38.460	100			295.722

17. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI YAKIFLARINDA DİNİ GÜNLERİN KUTLANIŞINDA YAPILAN HARCAMALAR İçerisindeki 315 vakfiyeye göre)

2

M A S R A F İ N T Ü R Ü	RAMAZAN AYI	ŞEKER BAYRAMI	KURBAN BAYRAMI	MİRAC GECESI	BERAT GECESI	KADR GECESI	ŞEVALP GECESI	CUMA GECESI	TEVATİ-İ MUBAREKE	MEVLUT KANDILI	12 R. EVELL	AŞURE GÜNÜ 10 MÜHARRREM	KALEM SAYISI	Ortalama Harcama (1771-1772)	T O P L A M (Akte Olarak)
N A K L İ Y E K Ü N	68.080	6.000	11.700	600	2612	7700	1700	11000	36.300	110.670	38460	100	295.722		
Muallimhanede Sakin Talebeye Elbise	720	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	720		
Mektep Muallimine Elbise	317	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	317		
Mektep Muallimi Kalfesine Elbise	317	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	317		
Mektep Sıbyanları ve Muallimine Elbise	12.323	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31	397	12.323	
Darülkurra Seyhine Elbise	500	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	500	500	
Darülkurra Talebelerine Elbise	1500	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	300	1500	
Medrese Talebelerine Piring Tevzi	3360	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3360	3360	
Ayasofya Abkeşlerine Elbise	2000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	250	2000	
Vakfın Katip ve Cabisine Elbise	640	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	320	640	
Berat Kumu Alımı	-	-	-	-	144.204	-	-	6500	-	-	-	23	6552	150.704	
Balmumu Alımı	819	-	-	-	461	-	-	-	1183	-	-	9	384	3463	
Camı Kandillerine Susam Yağı	8000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	8000	8000	
Ruğan-ı Zeyt Alımı	1063	70	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	113	1133	
Minare Kandili Alımı	1380	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	690	1380	
Bezir yağı (Minarede İkad İçin)	620	-	-	60	-	-	-	-	-	-	-	3	226	680	
Zeyt Alımı	600	-	-	2000	-	-	-	-	-	-	-	2	1300	2600	
T O P L A M	90.916	19.093	11.700	2660	147.277	7700	1700	17500	37.483	110.670	38460	201	23746	485.359	

17. YÜZYIL (993-1095) OSMANLI VAKIFLARININ GELİRLERİ VE GİDERLERİ (313 VAKFIYEYE GÖRE)

MASRAFLAR VE GELİR PAZLARI	KALEM SAYISI	PERSONEL SAYISI	TOPLAM (Akçe Olarak)	%	%	%	GELİRTURLERİ	ÜNİTE ADEDİ	TOPLAM Akçe Olarak	%	TOPLAM Akçe Olarak	%
İÇ HİZMET MASRAFLARI (Tamlır-Terim vs.)	470	-	1.815.936,-	55.50	9.58		KIRILARDAN	16	33.480	0.1	2.666.220,-	14
İDARİ PERSONEL ÜCRETLERİ	-	558	1.389.542,2	42.47	7.33	17,26	ŞEHİRLERDEN	2386	2.632.740	13,9		
ONARIM (Tamlır-Ter.) PERSONEL ÜCRETLERİ	-	48	65.264,4	1.98	0.34		KIRILARDAN	31	264.540	1,3	756.180,-	3,9
TOPLAM			3.270.742,6	100.00	17.26		ŞEHİRLERDEN	102	491.640	2,5		
DİNİ HİZMET MASRAFLARI	385	-	670.524,-	10.65	3.53		KIRILARDAN	90	143.970	0,7	2.643.270,-	13,96
CAMİ/MESCİT PERSONEL ÜCRETLERİ	-	1055	1.758.063,6	27.95	9.28		ŞEHİRLERDEN	3886	2.499.300	13,1		
DİNİ GÜNERİN KUTLANIŞ MASRAFLARI	201	-	485.359,-	7.71	2.56		KIRILARDAN	2737	2.816.807	14,8	3.148.657,-	16,61
MEVLİTHANLARIN ÜCRETLERİ	-	40	20.066,4	0.31	0.10		ŞEHİRLERDEN	267	332.050	1,7		
ECZAHAN/DUAHAN ÜCRETLERİ	-	2141	1.451.034,-	23.07	7.66		KIRILARDAN	29	276.649	1,4	362.449,-	1,9
TOPLAM			4.385.047,-	69,73	23,15	33,20	ŞEHİRLERDEN	7	85.800	0,4		
HARAMEYN (MEKKE-MEDİNE) MASRAFLARI	85	-	1.281.180,-	20,37	6,76		KIRILARDAN	-	9.358.097	49,47	9.359.097,-	49,47
HARAMEYN GÖREVLİLERİNİN ÜCRETLERİ	-	114	170.455,2	2.70	0.89		ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
TOPLAM			1.451.635,2	23.07	7.66		KIRILARDAN	-	-	-	-	-
TARİKATLAR MASRAFI	45	-	230.893,-	3.65	1.21		KIRILARDAN	-	-	-	-	-
TARİKAT GÖREVLİLERİ	-	134	220.798,8	3.49	1.16		ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
TOPLAM			451.691,8	7.17	2.38		KIRILARDAN	-	-	-	-	-
EĞİTİM HİZMET MASRAFLARI	139	-	258.916,-	20.17	1.36		ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
EĞİTİM PERSONEL ÜCRETLERİ	-	249	794.098,8	62.07	4.19	6,75	KIRILARDAN	-	-	-	-	-
TALEBE BURSALARI	-	290	226.238,-	17.67	1.19		ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
TOPLAM			1.279.232,8	100.00	6.75		KIRILARDAN	-	-	-	-	-
SOSYAL HİZMET MASRAFLARI	465	-	881.587,-	72.93	4.65		ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
İVARET/MİSAFİRHANE/HAN V.S. PERSONELİ	-	95	75.751,2	6.20	0.39		KIRILARDAN	-	-	-	-	-
SU GÖREVLİLERİNİN ÜCRETLERİ	-	115	109.108,8	9.02	0.57	6,37	ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
GÜVENLİK GÖREVLİLERİNİN ÜCRETLERİ	-	74	142.545,6	11.75	0.74		KIRILARDAN	-	-	-	-	-
TOPLAM			1.209.992,6	100.00	6.37		ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
AİLE FERTİLENE TAHSİS EDİLEN GELİRLER	-	206	1.881.524,4	-	9.93	9,93	KIRILARDAN	-	-	-	-	-
GELİR FAZLASI	-	-	5.007.186,6	-	26,44	26,44	ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
TOPLAM			18.936.073,-	100.00	100.00		KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN	-	-	-	-	-
							KIRILARDAN	-	-	-	-	-
							ŞEHİRLERDEN					

